

TARİH-İ CEVDET'E GÖRE NAPOLYON VE MISIR MESELESİ

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı**

Kamuran ŞİMŞEK

Danışman: Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK

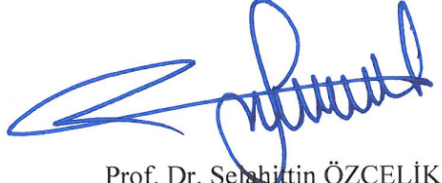
2012

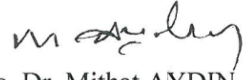
DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı öğrencisi Kamuran ŞİMŞEK tarafından Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK yönetiminde hazırlanan “**Tarih-i Cevdet’e Göre Napolyon ve Mısır Meselesi**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 23/07/2012 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL
(Jüri Başkanı)

Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK
Jüri Üyesi (Danışman)

Doç. Dr. Mithat AYDIN
Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun **25/07/2012** tarih ve **13/09** sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza

:

Öğrenci Adı Soyadı : Kamuran ŞİMŞEK

TEŞEKKÜR

Tez konumun belirlenmesinde ve yazım aşamasında gerek gösterdiği yakın ilgi ve gerekse yol gösterici olarak sunduğu fikirlerle tez danışmanlığı görevini fazlası ile yerine getiren kıymetli hocam Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim.

Lisans ve Lisansüstü eğitimim boyunca ders aldığım Prof. Dr. Ayfer ÖZÇELİK, Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL, Doç. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ, Doç. Dr. Yusuf KILIÇ ve Doç. Dr. Yasemin AVCI başta olmak üzere Pamukkale Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyelerine gelişimime yaptıkları katkılardan dolayı şükranlarımı sunuyorum. Tez yazma aşamasında fikirleri ile katkıda bulunan Doç. Dr. Mithat AYDIN'a da teşekkür ediyorum. Tezimi proje olarak destekleyen Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP)'ne de verdikleri destekten ötürü teşekkür ederim.

Ayrıca eğitim hayatım boyunca zor şartlarda dahi olsa maddi – manevi desteğini hiçbir zaman esirgememeye çalışan canım aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ÖZET

TARİH-İ CEVDET'E GÖRE NAPOLYON VE MISIR MESELESİ

Şimşek, Kamuran

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK

Temmuz 2012, 175 Sayfa

Ahmet Cevdet Paşa, Osmanlı Devleti'nin en büyük tarihçisidir. Kendisini her alanda geliştirmiş ve ölümsüz eserler meydana getirmiştir. Bu eserlerinin başında Tarih-i Cevdet gelir. Tarih-i Cevdet, Osmanlı Devleti'nin 1774 - 1826 yılları arasında geçen olaylarını anlatır. Ancak Paşa, eserini bu tarihlerle sınırlandırmamıştır. Eserinin başında geniş bir şekilde İslam Tarihi'ne yer verir. Bunun yanı sıra bir olayı anlatmadan önce o konuyla ilgili geniş bir malumat verdikten sonra anlatmak istediği olaya geçer. Ahmet Cevdet Paşa'nın en önemli özelliğinden birisi de olaylara, kişilere ve kurumlara eleştirel bir gözle bakabilmesidir.

Tezimizde, Ahmet Cevdet Paşa tarafından kaleme alınan Tarih-i Cevdet (Cevdet Tarihi) adlı eserin içerisinde geçen Napolyon ve Mısır konularının incelemesi yapılmıştır. Bu eserin iki önemli konusu olan Napolyon ve Mısır Meselesi tezin içeriğini oluşturmaktadır. Napolyon Bonapart'ın Mısır'a gelmeden önceki durumu, Mısır'daki ve Mısır'dan çıktıktan sonraki faaliyetleri ve Napolyon gittikten sonra Mısır'ın iç durumu hakkında bilgi verilmiştir.

Bu bağlamda Napolyon'un Mısır'ı istila etmesinin Osmanlı Devleti'ne olan etkileri anlatılmıştır. Ayrıca Mısır'ın istila edilmesiyle Fransa, İngiltere ve Rusya gibi devletlerin Osmanlı Devleti ile olan münasebetlerini nasıl etkilediğinden söz edilmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a gelişi ve faaliyetleri üzerinde de durulmuştur. O'nun Mısır'da düzeni kurarken mücadele ettiği Vehhabiler ve Kölemenlerden de söz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, Napolyon, Mısır, Mehmet Ali Paşa, Vehhabiler, Kölemenler

ABSTRACT

NAPOLEON AND EGYPTIAN QUESTION IN TARİH-I CEVDET

Şimşek, Kamuran

M. Sc. Thesis in Department of History

Thesis Administer: Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK

July 2012, 175 Pages

Ahmet Cevdet Pasha was the greatest historian in the Ottoman State. He developed himself in different areas and also published immortal works. The most important work of Ahmet Cevdet Pasha is Tarih-i Cevdet. Tarih-i Cevdet is about the events in Ottoman States between the years 1774 - 1826. Hardly, Pasha didn't limited his work with only these years. He gave extensive knowledge about the Islamic History at the beginning of his work. In addition to this, before he reported an event, firstly he had given extreme knowledge about the issue and then he proceeded to the subject he wanted to describe. One of his most important speciality was that he could criticize the events, people and institutions. Based on having lived in the last period of Ottoman State, he became a highly important person for our knowledge.

In our thesis, we examined Napoleon and Egypt subjects in Tarih-i Cevdet which was written by Ahmet Cevdet Pasha. Napoleon and Egypt, which were the subjects of his work, are two important questions of the contents in this thesis. Napoleon's situation before coming to Egypt, Napoleon in Egypt, and Egypt, after going after exiting activities and provided information about the internal state of Egypt.

Napoleon's invasion of Egypt in this study is that the Ottoman Empire and France, Britain and Russia discussed the effects of states. In addition, the arrival of Mehmet Ali Pasha in Egypt, and activities were also discussed. We also mentioned about the battles that he had with Mamluks and Wahhabians during his attempts to set up a new layout in Egypt.

Keywords: Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, Napoleon, Egypt, Mehmet Ali Pasha, Wahhabians, Mamluks

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NAPOLYON BONAPART (NAPOLÉON BONAPARTE) VE MISIR SEFERİ

1.1.NAPOLYON’UN HAYATI VE SİYASİ BİR AKTÖR OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI.....	8
1.1.1. Napolyon’un İtalya Ordusu’nun Başına Geçmesi.....	10
1.1.1.1. İtalya Seferi.....	11
1.1.1.2. Avusturya ile Campo Formio Anlaşmasının İmzalanması.	12
1.1.2. Reisülküttab ile Maslahatgüzarının Mülakatı	14
1.1.3. Napolyon’un Malta’yı Zaptı ve İngilizlerin İskenderiye’ye Gelişi... 19	
1.2. NAPOLYON BONAPARTE VE MISIR’IN DURUMU.....	21
1.2.1. Napolyon’un İskenderiye’yi Zaptı.....	25
1.2.2. Napolyon’un Mısır’ı İstilas... ..	27
1.2.3. Ebuhr Deniz Savaşı	36
1.2.4. Ebuhr’dan Sonra Napolyon’un Faaliyetleri.....	39
1.2.5. Osmanlı Devleti’nin Mısır Hakkındaki Hazırlıkları.....	43
1.2.6. Napolyon’un Suriye Seferi ve Akka Savunması.....	46
1.2.6.1. Ariş’in Napolyon Tarafından Zaptı.....	46
1.2.6.2. Gazze, Remle, Yafa ve Hayfa’nın Fransız Hakimiyetine Girmesi.....	48
1.2.6.3. Akka Savunması.....	50
1.2.7. Napolyon’un Ebuhr’da Osmanlı Donanmasını Yenilgiye Uğratması.....	57
1.2.8. Napolyon Bonapart’ın Mısır’ı Terk Etmesi.....	59
1.2.9. Yedi Ada Cumhuriyeti (Cezair-i Sebaa-yı Müctemi Cemiyeti).....	60

İKİNCİ BÖLÜM

MISIR SONRASI NAPOLYON

2.1. NAPOLYON'UN DÖNÜŞÜ VE FRANSA.....	64
2.1.1. Marengo Savaşı.....	67
2.1.2. Napolyon'a Tuzak Kurulması.....	68
2.1.3. Napolyon'un Avrupa'da İttifak Arayışı.....	69
2.1.3.1. Avusturya ile İttifak Çabası.....	70
2.1.3.2. Rusya ve Kuzey Devletleri ile İttifak Çabası.....	70
2.1.4. Avusturya ile Luneville Anlaşması.....	73
2.1.5. Napolyon'a Yönelik Suikast Girişimi.....	74
2.1.6. Napolyon'un İmparator Olması.....	74
2.1.7. Napolyon'un Müttefik Devletlerle Mücadelesi.....	75
2.1.8. Trafalgar Deniz Savaşı.....	78
2.1.9. Austerlic Savaşı.....	80
2.1.10. Napolyon'un Dansika'yı Zaptı.....	84
2.1.11. Vahit Efendi'nin Napolyon ile Görüşmesi.....	85
2.1.12. Tilsit Anlaşması.....	85
2.1.13. Napolyon'un Portekiz ve İspanya ile Mücadelesi.....	87
2.1.14. Fransa ve Avusturya Arasında Yapılan Savaş.....	91
2.1.14.1. Napolyon'un Viyana'yı Zaptı.....	91
2.1.14.2. İslanik Savaşı.....	92
2.1.14.3. Vagram Muharebesi.....	92
2.1.15. Napolyon'un Kara Ablukası.....	94
2.1.16. Napolyon'un Moskova Seferi.....	95
2.2. NAPOLYON'UN ÇÖKÜŞÜ.....	98
2.2.1. Napolyon'un "Düvel-i Müttefikkiye" ile Mücadelesi.....	99
2.2.2. Napolyon'un İntiharı ve Elbe Adası'na Sürgünü.....	100
2.2.3. Waterloo Savaşı.....	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NAPOLYON SONRASI MISIR

3.1. NAPOLYON'UN TERKİNDEN SONRA MISIR'IN İÇ DURUMU....	103
3.1.1. Napolyon'un Mısır'ın İdaresini Generallere Bırakması.....	103
3.1.2. Serdar-ı Ekrem ile General Kleber Arasında Yapılan Senet.....	105
3.1.3. Fransızların Mısır'dan Çıkmayı Reddetmeleri.....	107
3.1.4. Osmanlı Ordusu ile Fransızlar Arasında Savaş.....	108

3.1.5. General Kleber'in Öldürülmesi.....	110
3.1.6. Serdar-ı Ekrem'in Savaş Hazırlıkları.....	111
3.1.7. İngiltere'nin Ebuhr'a Çıkması.....	112
3.1.8. İskenderiye Kuşatması, Reşid ve Rahmaniye'nin Kurtarılması.....	113
3.1.9. İskenderiye'nin Fransızlardan Geri Alınması.....	117
3.2. İNGİLİZLER VE MISIR.....	118
3.2.1. İngilizlerin İskenderiye'yi Zaptı.....	118
3.2.2. İngilizlerin Reşid'i Zaptı.....	119
3.2.3. İngilizlerin İskenderiye'yi Terk Etmesi.....	119
3.3 VEHHABİLER SORUNU.....	120
3.3.1. Muhammet bin Abdulvehhab.....	120
3.3.2. Vehhabi Mezhebinin Genişlemesi.....	121
3.3.3. Vehhabilerin Medine'yi İstilasası.....	123
3.3.4. Mehmet Ali Paşa'nın Vehhabiler Üzerine Yönelmesi.....	123
3.3.4.1. Tosun Paşa'nın Hicaz Seferi.....	123
3.3.4.2. Tosun Paşa'nın Medine'yi Vehhabilerden Kurtarması....	124
3.3.4.3. Tosun Paşa'nın Mekke'yi Fethi.....	125
3.3.4.4. İbrahim Paşa'nın Deriye'yi Fethi.....	125
3.4. MEHMET ALİ PAŞA.....	126
3.4.1. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a Gelişi.....	126
3.4.2. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a Vali Olması.....	127
3.4.3. Mehmet Ali Paşa'nın Kölemenleri Hakimiyeti Altına Alması.....	129
3.4.4. Yenbu'nun Fethi.....	131
3.4.5. Sudan Seferi.....	131
3.4.6. İbrahim Paşa'nın Mora Valiliği.....	132
3.4.6.1. İbrahim Paşa'nın Mora'ya Gidişi.....	133
3.4.6.2. İbrahim Paşa'nın Mora'da Başarı Kazanması.....	134
SONUÇ.....	135
KAYNAKLAR.....	139
EKLER.....	142
ÖZGEÇMİŞ.....	167

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AÜDTCFD	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Cevdet	Tarih-i Cevdet
Çev.	Çeviren
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
H.	Hicri
M.	Miladi
İA	İslam Ansiklopedisi
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
İng. Çev.	İngilizceden Çeviren
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
S.	Sayı
s.	Sayfa
Türk. Çev.	Türkçeye Çeviren
Yay.	Yayımlayan
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan
Yay. Nu.	Yayın Numarası

GİRİŞ

Ahmet Cevdet Paşa'nın Hayatı ve Eğitim Durumu

Ahmet Cevdet Paşa, 19. yüzyılda yaşamış çok önemli bir şahsiyettir. Kendisi Tanzimat dönemi ulemasının seçkin kişilerinden birisidir. İlmî, siyasi ve edebî bilgiler konusunda kendisini oldukça yetiştirmiş bir zattır. Bugüne kadar Ahmet Cevdet Paşa ve eserleri hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır.¹

Ahmet Cevdet 27 Mart 1823 tarihinde Bulgaristan'ın Lofça kasabasında dünyaya gelmiştir. Ailesi Kırklarelili Yularkıranlardandır. İlk tahsilini Lofça'da yaptı (Meriç, 1975: 7). Asıl adı Ahmet olup Cevdet mahlasını İstanbul'da öğrenim gördüğü sırada Şair Süleyman Rehim Efendi'den almıştır. Babası Lofça ileri gelenlerinden ve meclis azalarından Hacı İsmail Ağa, annesi yine Lofçalı Topuzoğlu Hanedanından Ayşe Sümbül Hanım'dır (Ölmezoğlu, III, 1997: 114).

Küçük yaşta büyükbabası Hacı Ali Efendi'nin teşvikiyle Arapça öğrenerek öğrenim hayatına başlamış; kısa zamanda İslami ilimlerle ilgili kitapları okuyacak dereceye gelmiştir. Kendisini daha da geliştirmek için büyükbabası tarafından 1839 yılı başlarında İstanbul'a gönderilmiştir. Burada kısa süre içerisinde ilmi çevrede kendini göstermiştir. Çarşamba civarındaki Papazoğlu Medresesi'ne giren Ahmet Cevdet büyük bir dikkat ve başarı göstererek derslerine devam etmiştir (Günday, 1994: 4).

¹ Ahmet Cevdet Paşa'nın otobiyografisi için en dikkatli inceleme Ali Ölmezoğlu'na aittir. Ali Ölmezoğlu, "Cevdet Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C. III, 114 - 123; ayrıca Ahmet Cevdet Paşa (1967), *Tezahir*, Yay. Haz. M. Cavid Baysun, Ankara; Fatma Aliye Hanım (1995), *Ahmet Cevdet Paşa ve Zamani*, İstanbul; Ahmet Cevdet Paşa (1980), *Maruzat*, Yay. Haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul; Ahmet Cevdet Paşa (1982), *Mecelle*, Yay. Haz. Ali Himmet Berki, İstanbul; Ebul'ula Mardin (1996), *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, Ankara; Sempozyum (1997), *Ahmet Cevdet Paşa (1823 – 1895)Vefatının 100. Yılına Armağan*, Ankara; Christoph K. Neumann (2000), *Araç Tarih Amaç Tanzimat Tarih-i Cevdet'in Siyasi Anlamı*, İstanbul; Ümit Meriç (1975), *Cevdet Paşa'nın Cemiyet ve Devlet Görüşü*, İstanbul; Richard L. Chambers (1973), "The Education of a Nineteenth Century Ottoman Alim, *Ahmet Cevdet Paşa*, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 4, No. 4, pp. 440 – 464 ve bunlarda bahsedilen diğer kaynaklardır.

Devrin meşhur âlimleri olan Hafız Seyyid Efendi, Doyranlı Mehmet Efendi, Kara Halil Efendi'den dersler almıştır. Bir yandan eğitimini ilerletirken diğer yandan ders vermek için hocalarından icazet almıştır. Bu arada ilmi ve edebi cemiyetlere de girmiş, tasavvuf ve edebiyatın belli başlı eserlerini okuyarak bilgisini ve kültürünü ilerletmeye çalışmıştır. Şiirle ilgilenerek Fuat Paşa ile ortak gazeller kaleme aldı. Mustafa Reşit Paşa'ya bazı kasideler sunmuştur (Ölmezoglu, III, 1997: 115).

Devrin Şeyhülislamı Arif Hikmet Bey, kendisini Sadrazam Reşit Paşa ile tanıştırmış ve Cevdet Paşa Fransızca öğrenmek için Emin Efendi isminde birinden ders almıştır (Günday, 1994: 5).

Cevdet Paşa'nın biraz Fransızca bildiği ve Ali Şehbaz Efendi'yle Ermeni Sahak Ebru'nun onun için özel çevirmeler yaptığını da görmekteyiz (Neumann, 2000: 4). Ancak Paşa'nın yabancı bir dil bildiği konusu tartışmalıdır. Değişik kaynaklarda bu konu tartışılmıştır. Ancak kanaatimize göre Cevdet Paşa'nın en azından Fransızca eserleri anlayabilecek bir seviyede Fransızcasının olduğunu söyleyebiliriz. Kızı Fatma Aliye Hanım da babasının Fransızca eserleri anlayabildiğini ancak telaffuzunu tam olarak yapamadığı için konuşmadığını söylemektedir.

Öğrenim hayatından sonra devlet hizmetine, Ocak 1844'te Rumeli Kazaskerliği'ne bağlı Premedi kazası kadılığı ile başlamıştır. 29 Haziran 1845'te İstanbul müderrisliğine geçmiştir. 1848'de Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın bir talimatını bildirmek üzere Bükreş'te bulunan Keçecizade Fuat Paşa'nın yanına gönderilmiştir.

14 Ağustos 1850'de Darülmüallim Müdürlüğü'ne tayin edildi. Bu arada İstanbul'a dönen Fuat Paşa ile Bursa'ya gitti ve orada onunla birlikte "Kavaid-i Osmaniye" adlı kitabı hazırladı. İstanbul'a döndükten sonra 1851'de Encümen-i Daniş üyeliğine seçildi.

Ekim 1853'te 1774 – 1826 yılları arasındaki Osmanlı Tarihini yazmakla görevlendirildi. Bu Tarih Avusturyalı tarihçi Joseph Von Hammer'in eserinin bir ilavesi mahiyetindeydi. 1854'te yazmaya başladığı Tarih'in ilk üç cildini tamamladıktan sonra devrin Padişahı Sultan Abdülmecit'e sundu. Şubat 1855'te vakanüvis tayin edildi. Bu görevi sırasında bir yandan Tarih'inin devamını yazarken bir yandan da geleneğe

uyarak zamanın siyasi olaylarını anlatan Tezakir'i kaleme aldı. Vakanüvislik görevini 1865'e kadar sürdürdü.

Bu noktada akla gelen ilk soru Tarih-i Cevdet adlı eser gerçekten bir vakanüvis tarihi midir yoksa Encümen-i Daniş'in aldığı karar neticesinde ortaya konulan bir Osmanlı Tarihi midir? Otuz senelik bir çalışmanın ürünü olan Tarih-i Cevdet (Tarih-i Vekayi-i Devlet-i Aliye), incelediği dönemin başı yani H. 1188 (M. 1774) Kaynarca Antlaşması, Vasıf Tarihi'nin sonudur. H. 1241 (M. 1825) yılları içerisinde meydana gelen olayları kapsar.² Encümen-i Daniş'in aldığı karar neticesinde yazılmaya başlanan Tarih-i Cevdet, Paşa'nın vakanüvis olmadan önce kaleme almaya başladığı bir eserdir. Diğer bir eseri olan Tezakir-i Cevdet ise vakanüvislik görevine başladıktan sonra dönemin olaylarını anlattığı ve halefi Lütfi Efendi'ye gönderdiği tezkirelerden meydana gelen notlardan oluşturulmuştur (Halaçoğlu, 1980: 12). Dolayısıyla bu konu üzerinde tam olarak bir şey söylemek mümkün değildir.

Ahmet Cevdet Paşa, Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat ve II. Abdülhamit devirlerinde yaşamıştır. Genç yaşında Mustafa Reşit Paşa'nın himayesine girerek önemli meselelerin içinde yer almıştır. Ali, Fuat, Rıza, Damat Mehmet Ali, Yusuf Kamil, Mütercim Rüştü, Mahmut Nedim, Şirvanizade Rüştü, Hüseyin Avni ve Mithat Paşa gibi devrin ileri gelen devlet adamlarıyla yakın bir münasebet kurmuştur. Anadolu ve Rumeli ıslahat heyetlerinde bulunarak Osmanlı Devleti'nin sosyal ve yönetim alanında kendisini çok geliştirmiş, valilik ve nazırlık gibi büyük makamlara yükselerek toplumsal yönetim açısından önemli bir yer işgal etmiştir (Baysun, 1991: 14).

Tarih-i Cevdet, Tezakir, Maruzat, Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa, Kırım ve Kafkas Tarihçesi, Kavaid-i Osmaniye (Fuat Paşa ile birlikte), Takvim-ül Edvar, Miyar-ı Sadad ve Belagat-ı Osmaniye gibi eserleri yazmıştır. Ayrıca Mecelle-i Ahkam-ı Adliye olarak anılan ve Osmanlı Devleti'nin ilk medeni kanunu olarak bilinen Mecelle'nin hazırlanması için toplanan cemiyete başkanlık etti. Bunun dışında tercümele de yaptırmıştır.

Ahmet Cevdet Paşa, 1895 yılında Bebek'teki yalısında vefat etti. Cenazesi Fatih Türbesi yanındaki hususi mezarlığa gömüldü.

²Tarih-i Cevdet'in kapsadığı yıllar değişik kaynaklarda değişik tarihlerle gösterilmiştir. Ancak kaanatimizce kapsadığı yıl aralığı 1774 – 1826 yıllarıdır.

1774 – 1826 yılları arasında meydana gelen olayları anlatan Tarih-i Cevdet, Ahmet Cevdet Paşa'nın en kapsamlı eseridir. Türkiye'de olduğu kadar Avrupa bilim çevresinde de önemli bir yer işgal etmiştir. Ahmet Cevdet Paşa'nın bu ölümsüz eseri hakkında Türkiye'de çok fazla çalışma yapılmamıştır. Tarih-i Cevdet, hakkında yapılan en önemli çalışmalardan birisi Neumann'ın eseridir. Neumann bu eserinde Tarih-i Cevdet'in kaleme alınma süreci ve eserde Paşa'nın eleştirdiği noktaların analizini yapmıştır.

Cevdet Tarihi'nin kaleme alınma serüveni Encümen-i Daniş'in kurulmasından sonra başlar. Encümen-i Daniş, Academia Française'yi (Fransız Akademisi) örnek alarak kurulmuştur. Bu kurumun 40 asli üyesi vardır. Bunların hemen hepsi Osmanlı tebaası ve Müslüman olmak zorundaydı. Yönetmeliğe göre 30 dış üye de bu kurula dahildi. Bunlar uluslararası üne sahip James Redhouse ve Doğu çalışmalarıyla ünlü Bianchi ve Hammer-Purgstall gibi bilim adamlarıydı. 18 Temmuz 1851'de (19 Ramazan 1267) görkemli bir açılışla faaliyetlerine başlayan Encümen-i Daniş'in ayda bir toplanmasına karar verildi. Maaşlı bir sekreter dışında herhangi bir kadrosu olmayan bu kurulun kendisine ait bir bina ve kütüphanesi de bulunmamaktaydı (Neumann, 2000: 15). Encümen, Osmanlı Tarihi'ni 3 kısma ayırarak üyelerine paylaştırdı. Ahmet Cevdet Paşa'ya ise 1767 – 1826 yılları arasındaki olayları yazma görevi verildi. Kırım Savaşı esnasında ilk 3 cildi bitirdikten sonra Padişaha takdim etti. Bir müddet sonra ise vakanüvisliğe getirildi (2 Şubat 1855). Bir taraftan Tarih'i bitirmeye çalışırken diğer taraftan olayları kayıt altına aldı (Ölmezoglu, 1997: 115). Osmanlı kronikleri bir kişinin talebi doğrultusunda kaleme alınırdı³. Tarih-i Cevdet de diğer Osmanlı kronikleri gibi sipariş üzerine kaleme alınan bir eserdir. Cevdet Paşa'nın eserinde görülen farklılık ise siparişi verenin bir kişi değil bir kurum olmasıdır (Neumann, 2000: 14). Tarih yazımında dönemine göre farklı yöntemiyle dikkat çeken Ahmet Cevdet Paşa'nın Cevdet Tarihi bu kurumun teşvikiyle ortaya konmuştu (Özcan, 2011: 113).

Bu çalışmada Ahmet Cevdet Paşa tarafından kaleme alınan ve 12 ciltten oluşan Tarih-i Cevdet (Tarih-i Vekayi-i Devlet-i Aliye)⁴ olarak bilinen eserin içinde geçen Napolyon ve Mısır konuları incelenmiştir. Birkaç defa basılan bu eserin en yaygın

³ Osmanlı kronikleri kadar olmasa da şairler de sultanları ve devrin önemli devlet adamlarını kendileri için geçim kapısı olarak görmüşlerdir. Bu konuda daha fazla ayrıntı için bkz, Halil İnalçık (2011), *Şair ve Patron*, Ankara.

⁴ Bu isim muhtemelen Ahmet Cevdet Paşa tarafından verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz, Ahmet Cevdet Paşa (1980), *Maruzat*, Yay. Haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul.

baskısı olan, “*Tarih-i Cevdet*, Tertib-i Cedid, İkinci tab’ı, Dersaadet, 1309” tezimizin ana kaynağıdır. Bu kaynağın incelenmesi sonucunda Ahmet Cevdet Paşa’nın Napolyon ve Mısır Meselesi’ne bakış açısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Olaylar ilk önce Ahmet Cevdet Paşa’nın ifadelerine yansıdığı şekliyle verilmiş ve ardından bu bilgiler güncel araştırmalardaki verilerle karşılaştırılmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmuştur. Tezin birinci bölümünde Napolyon Bonapart’ın çocukluğu, askerliği ve başkumandan seçilmesiyle ordunun başına geçmesi ve Mısır’a gelmesi anlatılmıştır. Daha doğru bir ifadeyle onun Mısır üzerine yürümeden önceki ve yürüdüktan sonra Mısır’daki faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Napolyon, Fransa’da kralcılarının çıkardığı isyanı bastırdıktan sonra İtalya Seferi’ne gönderilmiştir. İtalya’da başarı kazanan Napolyon, ardından büyük bir askeri hazırlık içerisinde girip Mısır üzerine yürümüştür.

Ardından Napolyon Bonapart’ın Mısır’ı istila ettiğini görmekteyiz. Mısır tarihi geçmişi ve bulunduğu coğrafyanın etkisiyle her daim dikkatlerin üzerinde olduğu bir coğrafyadır. Asya ve Afrika’nın geçiş yolu üzerinde bulunan Mısır, Akdeniz ve Kızıldeniz’i birbirine bağlar (Akalın, 2011: 2). Napolyon Bonapart, Mısır’ı işgal ederek hem Akdeniz’de üstünlük sağlayabilecek bir üs elde etmek hem de İngilizlerin Hindistan’daki ticaretini sekteye uğratmak amacındaydı. Mısır üzerine harekete geçtiğinde Osmanlı Devleti, Napolyon’un Mısır’a saldıracağına ihtimal vermiyordu. Yapılan görüşmelerde de Fransız yöneticileri bunu inkar ediyorlardı.

Napolyon, Mısır’da ilk önce donanmasını kaybetmiş ardından Akka’da Cezzar Ahmet Paşa tarafından yenilgiye uğratıldı. Akka mağlubiyeti, Napolyon Bonapart’ın ilk yenilgisiydi. Günden güne Mısır’da durumun kötüye gittiğini gören Napolyon, yönetimi Fransız generallere bırakarak bir gece ansızın Mısır’dan çıkıp gitti.

Tezin ikinci bölümünde, Napolyon Bonapart’ın Fransa’ya döndükten sonra diğer Avrupa ülkeleriyle yaptığı mücadeleler ve bu mücadelelerin ardından Napolyon’un tarih sahnesinden silinmesinden bahsedilmiştir. Napolyon, Fransa’ya dönünce uygun ortamdan istifade etmek suretiyle Fransa’nın başına geçmiştir. Ardından Avrupa ülkelerinin kendisine karşı kurmuş oldukları ittifakları kırmak amacıyla üzerlerine saldırmaya başlamıştır. Napolyon, bütün Avrupa’yı kendi hakimiyeti altına almayı tasarlamıştı. Bunun için sürekli savaşa arzusundaydı.

Tezin üçüncü ve son bölümü ise Napolyon'un Fransa'ya gitmesinin ardından Mısır'da meydana gelen olaylarla ilgilidir. Napolyon Bonapart, gitmeden önce Mısır'ın yönetimini General Kleber'e bırakmıştı. General Kleber, Mısır'dan çıkıp gitmelerinin kendileri için en iyi seçenek olduğuna karar verdi. Çünkü o esnada İngilizlerin de destek verdiği Osmanlı ordusu Mısır'a varmış ve Fransızları sıkıştırmaya başlamıştı. Fransızlar, Osmanlı Devleti ile anlaşmış ve Arix Sözleşmesi'ni imzalayarak Mısır'dan ağırlıkları ile birlikte gitmeleri kabul edilmişti. Ancak İngilizler o sırada olaya müdahalede bulunup bütün Fransızları esir almak amacıyla General Smith'e emir göndermişlerdi. Bunun üzerine mücadeleler yeniden başlamıştı. 30 Ağustos 1801'de imzalanan mütareke ile birlikte Fransızlar Mısır'ı boşaltmışlardır.

Fransızların Mısır'ı terk etmesinden sonra Osmanlı Devleti ile aralarında bir yakınlaşma söz konusu olmuştur. Bu yakınlaşmayı kendi politik çıkarlarına uygun görmeyen İngiltere ilk önce İstanbul önlerine kadar donanmasını sokmuştu. Halkın tepkileri ve karşı koymaları üzerine İngiliz donanması Akdeniz'e geri dönmüştü. İngilizler, Osmanlı Devleti'ne, belki de, gözdağı vermek amacıyla gelip Mısır'ı kuşatmışlardı. İskenderiye ve Reşid'i zapt eden İngilizler, Mehmet Ali Paşa'nın bölgeye gelmesiyle Mısır'da çok fazla barınamamış ve Mısır'ı terk etmişlerdi.

Mısır ve çevresini uzun yıllar boyunca meşgul eden Vehhabiler ise başlı başına bir sorun arz etmişlerdi. Başlarda sadece düşünce alanında etkisiz bir inanç gibi görünen Vehhabiler, gün geçtikçe güçlenmiş ve kutsal şehirleri ele geçirmişlerdi. Müslümanların hac vazifelerini yerine getirmelerine engelleyen Vehhabiler, bidat (yenilik) dedikleri şeyleri yok etmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine pek çok evliyanın mezarlarına saldırmışlar ve türbeleri yok etmişlerdir. Vehhabilerin zararlı faaliyetlerine bir son vermek amacıyla hazırlanan Mehmet Ali Paşa, oğulları İbrahim ve Tosun'u bunların üzerine sevk etmiştir. İbrahim Paşa, Vehhabilerin kalesi konumunda bulunan Deriye'yi fethetmiş ve ardından Abdullah bin Suud ile ailesi ve adamlarını İstanbul'a göndermiştir (1818).

Mısır denilince hiç şüphesiz akla ilk gelen kişilerin başında Mehmet Ali Paşa gelir. 1769 yılında Kavala'da dünyaya gelen Mehmet Ali Paşa, Mısır'ın "son valileri olan" Hüsrev, Tahir, Ali ve Hurşit Paşaları etkisiz hale getirerek Mısır'da kendi hakimiyetini kurdu (Altundağ, 1995: 229). Ordu, maliye, sanayi ve ticarete önemli yeniliklerde bulundu. Mısır'da yaptığı faaliyetlerden dolayı kişiliği ile ilgili tartışmalar

halen sürmektedir. Bazı yazarlar Mehmet Ali Paşa'yı iyi bir idareci ve reformist biri olarak tanıtırken diğer yazarlar onun despot bir lider olduğunu söylemişlerdir⁵. Ardından uzun yıllardır devleti zor durumda bırakan Kölemenleri bertaraf etti. İngilizler'in İskenderiye'yi terk etmesini sağladı. Ardından Vehhabi tehlikesini ortadan kaldırdı ve İslam dünyasını büyük bir gaileden kurtardı. Mehmet Ali Paşa'nın Tarih-i Cevdet'te yer alan son başarısı ise oğlu İbrahim Paşa'nın Mora üzerine yürüyerek buradaki isyanı bastırmasıydı.

⁵ Zürcher, Mehmet Ali Paşa'nın ekonomik alanda elde ettiği başarıların Osmanlı Padişahları için bir örnek teşkil ettiğini söylemiştir. Buna karşılık Ortaylı, Mehmet Ali Paşa için hem asker seçme konusunda kendisini eleştirmiş hem de onun için halkı zorla çalıştıran "despot bir yönetici" tabirini kullanmıştır. Karşılaştırma için bkz, Zürcher (2012), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, s. 60 ve Ortaylı (2008), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s. 62.

BİRİNCİ BÖLÜM

NAPOLYON BONAPART (NAPOLÉON BONAPARTE) VE MISIR SEFERİ

1.1.NAPOLYON'UN HAYATI VE SİYASİ BİR AKTÖR OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI

XIX. yüzyılda Avrupa ve Osmanlı Devleti'nde en fazla sözü edilen kişilerden biri, belki de en önemlisi, Napolyon idi. Dolayısıyla bu dönemi ele alan Cevdet Paşa'nın Tarihi'nde de oldukça önemli bir yer tutacaktır. Nitekim Tarih-i Cevdet'te Napolyon ile ilgili bilgiler oldukça hacimlidir. Ancak Osmanlı Devleti, Fransız İhtilali ve onun yarattığı etkilerden daha ziyade Napolyon Bonapart ile ilgilenmiştir. Campo Formio Anlaşması'yla Yedi Ada'nın Fransa'ya bırakılması neticesinde iki devlet sınır komşusu olmuştur. (Neumann, 2000: 133).

Tarih-i Cevdet'te Napolyon Bonapart için genel itibariyle olumsuz cümleler göze çarpmaktadır. Kendisinin yaptığı icraatların yanı sıra Avrupa'da meydana getirdiği kargaşa ve dağınıklık Ahmet Cevdet Paşa'nın üzerinde durduğu en önemli noktalardandır. Yer yer övmesine rağmen genel itibariyle Paşa'nın bakış açısına göre Napolyon kan döken zalim birisidir.⁶ Bu ve buna benzer ifadeler ile Tarih-i Cevdet'te sık sık karşılaşırız.

⁶ Neumann, Tarih-i Cevdet'i konu alan önemli çalışmasında, Ahmet Paşa'nın Napolyon Bonapart için onun bir cihan fatihi olduğunu söylediğini yazmaktadır. Ancak böyle bir tez ileri sürmek bizce doğru değildir. Çünkü Ahmet Cevdet Paşa "... Fransızlar ise nice senelerden beri birbirini kırıp bu kadar kanlar dökerek Cumhuriyeti tesis ettikleri esnada Napolyon Bonaparte zuhur ve cumhuriyeti imparatorluğa tahvil ettikten başka cihangirlik yolunda bunca kanlar döktükten sonra Elbe Adası'nda menfiye ikamete mecbur olarak Fransa eski kraliyet haline avdet etmiş ve dökülen kanlar ve çekilen mihnet ve meşakkatler hep heba olup gitmiştir..." diyerek aslında Napolyon'u döktüğü kanlar ve yaptığı eziyetlerden dolayı yermiştir. Karşılaştırma için bkz. Ahmet Cevdet Paşa (1309), *Tarih-i Cevdet*, C. X, (İkinci Tab), s. 142. ve Christoph K. Neumann (2000), *Araç Tarih Amaç Tanzimat*, s. 134.

Tarih-i Cevdet'te Napolyon Bonapart'ın çocukluğu ve gençliğiyle ilgili neredeyse hiç bilgi bulunmamaktadır. Ancak çalışmamızda kilit bir rol oynamasından dolayı hayatının kısa bir özetine bakılması gerekmektedir.

Napolyon Bonapart, 1796 yılında Korsika'nın Ajaccio kentinde dünyaya gelmiştir. Babası İtalya'dan göç etmiş bir avukattır. Korsika, o yıllarda Cenova Cumhuriyetine dahildi. Ancak Cenovalılar, 1768 yılında adayı Fransa'ya satmışlardır. Fransız yönetimi altına girmek istemeyen halk ayaklandı. Napolyon bu esnada dünyaya gelmiştir. Ayaklanmaya rağmen ada, sonunda Fransa egemenliği altına girmiştir.

Napolyon 10 yaşına gelince, Korsika'da bulunan Fransız valisi aracılığıyla Fransa'daki Brienne askeri okuluna parasız yatılı olarak kabul edildi. Matematik ve tarih notları iyi olan Napolyon yine de parlak zekalı bir öğrenci değildi. Napolyon bu okuldan 1785 yılında topçu subayı olarak mezun oldu. Aynı yıl içerisinde babasının ölmesiyle ailesinin geçimini sağlamak durumunda kaldı.

Napolyon Bonapart'ın asker olarak ön plana çıktığı savaş 1793 Tulon Ayaklanması sırasında gerçekleşmiştir. Tulon halkı, Fransa yönetimine karşı ayaklanarak İngilizlerden yardım istemişlerdir. İngilizler gelip Tulon Limanı'nı kuşatmışlardır. Bu kuşatmanın kaldırılması için Napolyon Bonapart tarafından hazırlanan plan, Savaş Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Planın uygulanması neticesinde İngilizler kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmışlardır. Bu başarı üzerine Napolyon henüz 24 yaşındayken Generalliğe terfi ettirilmiştir (Armaoğlu, 1997: 53).

Napolyon terör rejiminin liderlerinden Robespierre'in kardeşiyle yakın bir münasebet içerisindeydi. Hatta Napolyon'un generalliğe getirilmesinde bu şahsın etkisi oldu. Robespierre'in idam edilmesinden sonra onunla ilgisi olduğu gerekçesiyle tutuklandı ve guillotine gitme tehlikesi geçirdi. Bir yolunu bularak canını kurtaran Napolyon gözden düştü. Ancak 1795 yılının sonlarında kral taraftarlarının Paris'te çıkardıkları isyanı bastırmakla görevlendirildi ve bu ayaklanmayı da başarılı bir şekilde bastırdı (Armaoğlu, 1997: 53).

Direktörlerden Carnot, Napolyon'un başarısından memnun kaldı. Napolyon ayrıca idam edilen generallerden biri olan Beauharnais'in dul eşi Josephine de Beauharnais ile tanışıp evlendi. Bu kadının diğer bir direktör olan Barras ile de arası iyiydi. Böylece Napolyon'un iki etkin direktör ile yakın temas kurması neticesinde

kendisine Avusturya üzerine sevk edilecek ordunun kumandanlığı verildi (Armaoğlu, 1997: 53).

Napolyon Bonapart, ünlü bir kumandan olmadan önce Türk ordusunu düzene sokmak için İstanbul'a gitmeyi düşünmüş ve bu düşüncesini anlatan bir dilekçeyi hazırladıktan sonra Selamet-i Umumiye Komitesi'ne sunmuştur. Bu dilekçede, değişen şartlar içerisinde Fransızların Osmanlı Devleti'ne yardım etmesi gerektiğini dile getirmiştir (Karal, 2007: 26).

Yaşadığı devirde savaşların kazanılmasında topçuluk çok önemlidir. Fakat Osmanlı sınırları içerisinde top kullanımı ve topçuluk daha “çocukluk” evresindedir. Bunu anlayan Bab-ı Ali, Fransa'dan topçu ve istihkam subayları talep etti. Halen Osmanlı ülkesinde Fransız subayları görev almalarına rağmen bunların sayıları yeteri seviyede değildi (Karal, 2007: 26). Bu dilekçe ile ilgili olarak Tarih-i Cevdet'te herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır⁷.

Napolyon Bonapart, birçok yerde ve özellikle Tulon'un kuşatılmasında yaptığı faydaları anlattıktan sonra kendisi ile birlikte birkaç Fransız subayını da beraberinde getirmeyi teklif etti. Ona göre Osmanlı Devleti'nin varlığı Fransa için çok önemliydi. Ancak Bonapart, İtalya ordusu kumandanlığına atanıp Avusturyalıları yenilgiye uğrattıktan sonra yukarıda değindiği fikirlerin tam zıddını söylemeye başladı (Karal, 2007: 26).

1.1.1. Napolyon'un İtalya Ordusunun Başına Geçmesi

Tarih-i Cevdet'te Napolyon ile ilk defa Paris'te çıkan bir isyanın bastırılması sırasında karşılaşmaktayız. Buna göre H. 15 Teşrinievvel 1210 (26 Ekim 1796) tarihinde halk ile yöneticiler arasında bir sorun ortaya çıkmıştır. Kral yandaşları, Paris'te büyük bir isyan çıkarmışlardır. Otuz bine yakın halk kitlesi isyan ederek millet meclisi üzerine harekete geçmişlerdir. Ancak bu sırada Fransa askerinin ikinci kumandanı olan Napolyon Bonapart “asi takımının” üzerine giderek bu isyanı bastırmıştır.

Napolyon'un bu başarısı üzerine kendisine “bütün Fransa askerinin baş generalliği” rütbesi verilmiştir. Ayrıca üç yıldan beri varlığını sürdüren millet meclisi

⁷ Bu dilekçe ile ilgili Fransa arşivlerinde bilgiler yer almaktadır. Bunun için Bkz. İsmail Soysal (1999), *Fransız İhtilali*, s. 162.

dağıtılarak yerine yeni hükümet kurulmuştur⁸ (Cevdet, VI, 1309: 198). Paris’te çıkan bu isyanı başarılı bir şekilde bastırmasından sonra Napolyon, daha büyük başarılar, için Barras ile bir görüşme yapmıştır.

Fransa’da Robespierre’in idam edilmesinden sonra yönetim Barras’ın eline geçmiştir. Barras⁹, Napolyon’un başarılarını her zaman büyük takdir ve memnuniyetle karşılamıştır. Napolyon’un bir ordunun başına geçmek isteği Barras tarafından hoş karşılanmış ve kendisine İtalya ordu kumandanlığı verilmesiyle de derhal savaş hazırlıklarına başlamıştır (Cevdet, VI, 1309: 198).

Fransa’da ortaya çıkan ihtilal neticesinde kral ve eşi tutuklanarak hapse konulmuş ve ardından kral idam edilmiştir. Kralın idamı Fransa ile bütün Avrupa’yı karşı karşıya getirdi (Armaoğlu, 1997: 48). Fransa’ya karşı diğer Avrupa ülkelerinin birleşerek ittifak anlaşmaları imzalamaları neticesinde Koalisyon Savaşları meydana gelmiştir. Nitekim Fransa, 1792 yılında başlayıp 1797 yılında sona eren Birinci Koalisyon Savaşı’nda Prusya, Hollanda, İspanya gibi devletlerle anlaşma imzalamıştır. Anlaşma yapmaya yanaşmayan devletlerden biri olan Avusturya ve müttefikleriyle savaş durumu belirlemiştir. Nitekim Napolyon, 1796 yılında İtalya üzerine sefere çıkmıştır.

1.1.1.1. İtalya Seferi

Ahmet Cevdet Paşa, Napolyon Bonapart’ın Paris’teki isyanı bastırmasının ardından ordunun başına nasıl geçtiğini anlattıktan sonra İtalya üzerine yapmış olduğu seferden bahsetmeye başlar. Napolyon Bonapart, Mart ayında Nis şehrine ulaştığında elli bine yakın ordusunu teşvik etmek amacıyla “yağmagirlik” vaadinde bulunmuştur. Bunun üzerine Fransız ordusu daha fazla bir istek ve kazanma azmi ile saldırmaya başlamıştır. Avusturya ve Sardunya orduları yenilgiye uğratılarak her tarafta galibiyet elde edilmiştir (Cevdet, VI, 1309: 198).

Bu galibiyetin ardından çaresiz kalan Sardunya, Napolyon Bonapart ile barış anlaşması imzalamak zorunda kaldı. Buna göre; Sardunya, Nis ve Sava (Savuoie)’yı

⁸ Fransa’da ortaya çıkan anayasa ve yönetim değişiklikleri için bkz. Aulard (2011), *Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi*, C. III.

⁹ Ahmet Cevdet Paşa, Barras için *Müdiran-ı Hamsenin Reisi* tabirini kullanmaktadır. Çünkü 1795 yılında Fransa’da Direktuar Yönetimi kurulmuştur. Konvansiyon Meclisi döneminde yürütme gücünün tek kişinin eline verilmesinin sakıncaları görülmüş dolayısıyla yeni yönetimde yürütme beş kişiden oluşan ve meclis tarafından seçilen Direktuar adı verilen kurula verilmiştir. Bkz, Rifat Uçarol (2008), *Siyasi Tarih 1789-2001*, s. 19. Dolayısıyla Paşa, Barras’ın bu beşlinin başı olduğunu ifade etmiştir.

Fransa'ya terk etti. Böylece Fransa, İtalya Devletlerini aradan çıkararak Avusturya ile “savaş meydanında” yalnız kaldı (Cevdet, VI, 1309: 199).

Paşa, ardından Napolyon'un Avusturya üzerine yaptığı taarruzdan söz etmektedir. Fransa ordusu İtalya hükümetlerini yenilgiye uğrattıktan sonra Avusturya ordusu üzerine saldırıya geçmiştir. H. 1211 (M. 1796) yılında Lombardiya eyaletini zapt ederek cumhuriyet haline getirmiştir. Ardından Papa hükümetinin de iki eyaletini ayırmak suretiyle hakimiyeti altına almıştır. Böylece İtalya, Fransa'nın nüfuzu altına girmiştir (Cevdet, VI, 1309: 252). Ayrıca Napolyon Bonapart, Kuzey İtalya halkına seslenerek kendilerine özgürlük getirdiğini söylemiş ve Avusturya'ya karşı isyan etmeleri çağrısında bulunmuştur. Napolyon'un bu çağrısı bazı dukalıklar arasında kabul görmüştür. Nitekim Parma ve Modena dukalıkları dahil oldukları koalisyondan ayrılarak Napolyon ile anlaşmışlardır (Armaoğlu, 1997: 54). Böylece Napolyon Avusturya'yı da yenilgiye uğratmış ve ardından bu devletle Campo Formio Anlaşmasını imzalamıştır.

1.1.1.2. Avusturya ile Kampo Formiyo (Campo Formio) Anlaşmasının İmzalanması

Tarih-i Cevdet'te Kampo Formiyo Anlaşması iki yerde yani VI. ve X. ciltlerde geçmektedir. Öncelikle Kampo Formiyo Anlaşması imzalandıktan sonra Napolyon, ülkesinde büyük bir itibar kazanmıştır. Çünkü yapılan anlaşma Fransa halkı arasında memnuniyet yaratmıştır. Artık Fransa halkı, Napolyon vasıtasıyla bütün bütün sorunlarından kurtulacaklarını ümit etmeye başlamışlardır. Nitekim Bonapart ülkeye dönünce büyük bir coşku ve sevgi seliyle karşılanmıştır. Bu duruma Fransa yönetimi hoş gözle bakmamış ve Napolyon'un başarılarını çekemeyerek onun “def ve tedibi” yolunu aramaya başlamışlardır (Cevdet, VI, 1309: 288).

Fransa ile anlaşma imzalamayan diğer bir devlet ise İngiltere idi. Napolyon Bonapart'ın şan ve şöhretini çekemeyen “müdiran-ı cumhur” onu bir iş ile meşgul ederek Fransa'dan uzaklaştırma niyetindeydiler. İngiltere üzerine sevk edilmek üzere büyük bir ordu hazırlanmıştı. Bu ordunun başına Napolyon Bonapart geçirildi. Napolyon, İngilizlerle savaşmayı istiyordu. Ancak İngilizleri kendi topraklarında yenebilmek şu aşamada mümkün görünmüyordu. Bunun üzerine Napolyon, Mısır'ı zapt ederek İngilizlerin Hint yolunu tutarak onları o bölgede rahatsız etmeyi amaçladı. Bunu gerçekleştirdiği takdirde Fransa'da büyük şan ve şeref kazanacak ve ülkede her

istediğini yapabilecek bir “nüfuz ve iktidara” sahip olacaktı (Cevdet, VI, 1309: 288). Napolyon artık Tulon’da vaktini savaş hazırlığı için geçiriyordu.

Ahmet Cevdet Paşa, X. ciltte bu kez anlaşma şartlarını anlatmaya başlamıştır. Fransızlar 1797 yılında Napolyon kumandası altında Venedik üzerine asker sevk edip “bunca yıllık” Venedik Devleti’ni ortadan kaldırmıştır. Ardından Kampo Formio denilen yerde bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşma ile Ren Nehri’nin sol yakası Fransa’ya bırakılmıştır. Kuzey İtalya, Çizalpina adıyla bir cumhuriyet olmuştur (Cevdet, X, 1309: 33). Danimarka, Avusturya’ya terk olunmuş, Kataro da Avusturya elinde kalmıştır. Arnavutluk sahilinde yer alan Butrinto, Parga ve Preveze ile Preveze Körfezi’nde yer alan ve “halen Yunan yeddinde bulunan” pek çok kale ve nahiye o zaman Venedik’in elindeydi. Venedik Devleti’nin ortadan kaldırılmasıyla bu topraklar da Fransa’nın eline geçmiştir (Cevdet, X, 1309: 34).

Fransa “Cezair-i Yunaniye” ve bölgede bulunan kaleleri hakimiyeti altına almıştır. Böylece Osmanlı Devleti ile Fransa arasında var olan müttefiklik zarar görüyordu. Çünkü Fransa ele geçirdiği yerlerde cumhuriyet propagandası yapmaya başlamıştı ki bu durum Bab-ı Ali’nin hiç de hoşuna gitmemişti (Cevdet, X, 1309: 34). Gerçekten de artık Osmanlı Devleti Fransa’ya özellikle de Napolyon’a güvenmiyordu. Ancak zamanın şartları Osmanlı Devleti ile Fransa’nın savaş durumundan ziyade ittifak içerisinde olmasını gerektiriyordu. Ancak ilerleyen yıllarda Fransa, Osmanlı Devleti topraklarına doğru taarruza geçince Bab-ı Ali kendi toprak bütünlüğünü korumak amacıyla Rusya ve İngiltere gibi devletlerle ittifak anlaşmaları imzalamaya başlamıştır (Armaoğlu, 1997: 55).

Bu anlaşma neticesinde Yedi Ada’yı alan Fransa, Osmanlı Devleti ile komşu olmuştur. Bu yakınlaşma neticesinde Balkan toprakları üzerinde ihtilalin getirdiği fikirler yayılma fırsatı bulmuştur. Aynı şekilde Kuzey İtalya’da bir takım “cumhuriyetlerin” kurulmasıyla ihtilal fikri buralarda da etkili olarak İtalyan birliğinin kurulmasında kilit bir rol oynamıştır (Armaoğlu, 1997: 55). Belki de İhtilal fikirlerinin bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılması ve yeni cumhuriyetlerin kurulması Napolyon Bonapart’ın yaptığı bu seferlere bağlamak yanlış olmaz. Ancak Napolyon’un ele geçirdiği ülkelerde cumhuriyet rejimini kurmaya çalışırken kendisini Fransa’da imparator ilan ettirmesi de bir çelişki arz etmektedir.

1.1.2. Reisülküttap ile Fransa Maslahatgüzarının Mülakatı

Tarih-i Cevdet'te Napolyon Bonapart'ın Mısır üzerine sefere çıkmadan önceki durumuyla ilgili önemli bilgiler verilmiştir. Napolyon Avusturya ile anlaşma yaptıktan sonra anlaşma yapmayan bir diğer devlet olan İngiltere ile mücadeleye hazırlanmaktaydı. Bunun için büyük bir ordu Tulon'da hazırlıklarda bulunuyordu. Bu ordunun nereye doğru harekete geçeceği bilinmiyordu. Ancak bazı Fransız gazetelerinde Napolyon'un Mısır üzerine sefere çıkma ihtimalinin olduğu yazılmıştı. Ayrıca Arapça'ya hakim ve Arabistan coğrafyasını bilen kişilerin ordu hizmetine alınması bu iddiayı güçlendirmişti.

Bunun üzerine Osmanlı Devleti, meclis toplayıp müzakere ettikten sonra bu konuyla ilgili acilen gerekli tedbirlerin alınması hususunda karar verdi. Mısır konusunda çıkan haberlerden habersiz olduğunu (tecahül) göstererek bilgi alınması da ön görüldü. Ancak Mısır konusu 500'ler meclisinde görüşülmüştü. Bunun için artık saklanacak bir durum kalmadı. Bu yüzden H. 5 Muharrem 1213 (M. 19 Haziran 1798)'te Fransa maslahatgüzarı¹⁰ Ruffin ve Reisülküttap¹¹ Atıf Efendi'nin evine çağrıldı. Yapılan görüşmede Mısır meselesi maslahatgüzara sorulunca:

“Tulon Tersanesinde yapılan hazırlıkların ne amaçla yapıldığından kesinlikle haberim yoktur. Buna dair ‘müdiran-ı cumhur’ tarafından bana herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır. Ortada dolaşan haberleri ben de gazetelerden duydum. Ancak bunun doğru olup olmadığıyla ilgili hiçbir şey söyleyemem” diye cevap vermiştir.

Bunun üzerine Reis Efendi meselenin doğru olup olmadığına dair ısrarla soru sorunca maslahatgüzar resmen böyle bir şeyden haberi olmadığını anlatmak babında:

“Ben ‘Devlet-i Aliye’ye’ yalan söyleyemem. Otuz kırk yıldan beri Osmanlı topraklarında oturuyorum. Padişah nezdinde hayırlı halim denenerek ‘malum’ olmuştur. Tamamen hakkında hiç bir şey bilmediğim bir ‘madde’ konusunda nasıl bilgi vereyim? Ama Reis Efendi'nin duyduğu ‘müthiş’ haberi ben de duydum. Bundan dolayı ben de

¹⁰ Maslahatgüzar, iş gören iş bilir kimse ve alt düzeyde diplomatik temsilci. Bkz. Mehmet Ali Ünal (2011), *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 446; ayrıca maslahatgüzar için Necdet Sakaoğlu, 1815 ve 1818 Aachen protokollerine göre, bir dışişleri bakanının, diğer bir dışişleri bakanı nezdine gönderdiği diplomatik temsilci. Devletlerarası münasebetler gerginleşince elçiler çekilip yerlerine maslahatgüzarlar gönderilir. Bkz. Necdet Sakaoğlu (1985), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tanzimat Sözlüğü*, s. 81.

¹¹ Reisülküttap, katiplerin reisi anlamına gelen bu görevli Sultan II. Mahmut saltanatının sonlarına kadar Divan-ı Hümayun katiplerinin amiri olup hariciye nazırlığı yerinde kullanılmış bir tabirdir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, s. 25.

üzüntü içindeyim. Daha önce İstanbul’da bulunup Obr De Bayye’nin elçiliği sırasında Paris’e dönen Vantor adlı tercüman, Marsilya’ya gelip Tulon’da görevli olduğunu bana yazdı. Tarafıma gelen yazıda görev yerinin ‘mechul’ olduğunu ve görev yerinin neresi olduğunu benim bileceğimi zannediyor. Onun görevli olarak Tulon’a gelmesi beni bir kat daha endişeye sevk etti (Cevdet, VI, 1309: 319). Zira Vantor Arapça ve Türkçe konuşabilen tercümanlardandır. İşte ‘hakikat-ı hal’ budur. Bu konuda bildiğim budur. Ancak Mısır üzerindeki düşüncelerimi isterseniz anlatırım”, demesi üzerine Reis Efendi:

“Ben maslahatgüzarın bizi aydınlatacak bir cevap vereceğini ümit etmiştim ama bir şey bilmediğini söylüyor. Bari ne düşündüğünü ve ne duyduğunu anlatsın da dinleyelim” demesi üzerine maslahatgüzar şöyle devam etmiştir:

“Fransızların Mısır ticaretine ne kadar muhtaç olduklarını anlatmaya gerek yok. Tüccarların ticaret, emniyet ve refah ile gelişeceklerine şüphe yoktur. Mısır’da bulunan Fransa tüccarları beylerin ‘zulmünden’ ve ‘taleplerinden’ dolayı sürekli olarak borç almaktadırlar. Otuz yıldan beri Fransa vükelasına bu durumu şikayet edip dururlardı. Bu durumu Fransız elçileri Osmanlı Devleti’ne anlattılar. Ancak Osmanlı Devleti’nin Mısır beylerine sözü geçmediği için değişen hiçbir şey olmadı. Bunun üzerine elçiler şikayetlerinden vazgeçtiler. Hatta daha önce Ali Bey’in zamanında Fransa Mısır’a sefer yapmayı dahi düşünmüştü. Garb Ocakları tarafından taarruz halinde ‘ahidname-i hümayun’ şartlarına göre bunu savaş ile yerine getireceği biliniyordu. Böyle bir durumda Osmanlı Devleti ile yapılan anlaşmaya göre kendi tüccarlarının huzuru için Mısır’da bulunan beylerin baskı altına alınması Osmanlı Devleti’nin lehine olan bir karardır. Sonra yakın zamanda Murat Bey’in Fransız ‘bezirganlarına’ yaptığı zulüm de bilinmektedir. Cezayirli Gazi Hasan Paşa’nın memuriyeti sırasında halledilmesi gereken en önemli konulardan biri Fransız tüccarlarının şikayeti idi. Belli bir süre bir şey yapmadıktan sonra Fransa’da meydana gelen değişiklikten sonra yine baskılarını sürdürmüşlerdir. Retinbak’ın elçiliği sırasında da birkaç kez şikayette bulunmuşlarsa da yine değişen bir şey olmayınca susup durmayı tercih etmişlerdir. Artık Osmanlı Devleti’nin Mısır’da sözü geçmiyordu. Böyle bir durum varken hem beylerin karışıklıklarına bir son vermek ve hem de İngilizlerin Hint menfaatlerinden mahrum ederek yapacakları ticaretin yolunu kesmek için Mısır’a gidilmesi uzak görülecek bir şey değildir zannedirim. Ancak bu düşünce tamamen benim kendi düşüncelerimdir. Mısır’a varılırsa nasıl varılır? (Cevdet, VI, 1309: 320). Mısır ülkesine göz dikilmiş

midir? Yoksa Osmanlı Devleti ile savaş kararı alınır mı? Bunlar benim aklımın ermeyeceği konulardır.” demiştir.

“Bir de diğer taraftan Venedik’ten alınan adalar ile ‘bir mübadele suretini’ duydum. Bunun gerçek olup olmadığını Osmanlı Devleti bilir. Bu meseleye dair Paris’te bulunan elçi Ali Efendi’ye böyle bir şey soruldu mu?” demesi üzerine Reis Efendi öfkelenerek:

“Maslahatgüzarın bu sözleri ciddi ise akıl ve dirayetine ters düşer. Şaka yapıyorsa bu konunun ciddiyetine aykırı bir davranıştır. Bu kadar süredir elçi görüşmelerinde bulundum bu şekilde bir söz işitmedim. Adet dışı alışkın olmadığımız bir tavidir. Mısır Beylerinin ‘ahd ve şüruta aykırı’ söz ve davranışları milletler hukuku kurallarına ve devletler arasında geçerli olan ve hoşgörü ile karşılanan ‘muamelata’ bakarak yine Osmanlı Devleti’ne müracaat edilip gereği ne ise icra olunur. Ama tekrar tekrar şikayet edilmesine rağmen hiçbir önlem alınmadığına yönelik sözünü yine ‘kendi sözü’ ile ret ederim. Zira Hasan Paşa’nın şikayeti olduğunu demin kendisi söyledi. Osmanlı Devleti bu gaileyi kapatmak amacıyla bir dost devletle anlaşma şartlarını yerine getirmek için pek çok masraflara katlanmaktan geri durmadı. Kaldı ki bazen ülkede karışıklık ve düzensizlik çıkartmak sadece Mısır’a özgü bir durum değildir. Bazen farklı bölgelerde ve devletlerde görülebilecek hallerdendir. Fransa’da ortaya çıkan değişikliklerde de halen düzensizlik ve karmaşa ortamı hakimdir. Ne de olsa Fransa’da ihtilal var ve ‘müdürler’ de hakim değil diye Osmanlı Devleti kalkıp mesela Marsilya’ya donanma ve asker gönderse ‘Fransa cumhuri’ bunu kendilerine reva görür mü? ‘Devlet-i Aliye’ bize savaş açtı demez mi? Osmanlı Devleti’nin böyle bir hareket yolu tutması halinde böyle bir harekete hiç sebep yoktu denilirse Fransa’nın bu kadar sıkıntısı varken, Osmanlı Devleti’nden izin alıp Marsilya ve çevresine gönderdiği zahirenin ücreti hala büyük miktarda ödenmedi. Bu nedenle birçok tüccarımız sıkıntı içerisinde. Marsilya, Tulon ve başka iskele korsanlarınca nice ticaret gemilerimize saldırılar düzenleniyor, anlaşmaların aksine ele geçirilen gemilerin bazılarının satıldığı bazılarının da halen ellerinde tutulduğu bilinmiyor mu? Dost olan devletler arasında bu tür olaylar meydana çıkınca karşılıklı olarak haberleşip olaylar düzene sokulmaya çalışılmıştır. Dost olan devletler birbirlerini cezalandırmak amacıyla karşı tarafın topraklarına taarruz ettikten sonra şartlar ne işe yarar? (Cevdet, VI, 1309: 321). Mısır ile Garb ocakları aynı kefeye konamaz ve Mısır, Osmanlı Devleti’nin en önemli şehirlerinden biridir. Ayrıca Mısır Padişahımızın ‘Dar-üs-Saltanatı’ gibidir. Ayrıca

Osmanlı Padişahının lakabı Hadim-l Haremeyn-ül Şerifeyn'dir. Bu mukaddes toprakların senelik hububatı Mısır tarafından karşılanır. Kisve-i şerif¹² de her sene burada işlenir ve hacılar vasıtasıyla gönderilir. Bütün bu giderler Mısır 'varidatından' karşılandıktan sonra geri kalan kısım 'hazine-i amireye' teslim edilir. Hatta daha öncelerde Üsküdar'a çekdiri (çektiri)¹³ gönderilip 'alay ile' davul ve zurnayla gelirdi. Bir vakitten beri artık bu alışkanlık 'ketenciler esnafına' havale edilerek onların vasıtasıyla gerçekleştirilirdi. Osmanlı Devleti'nin Mısır üzerinden aldığı vergilerin az olmasını sebebi kutsal topraklara Mısır'dan yapılan yardımdır. Mısır Fatih Sultan Selim Han'ın talebi budur. Haremeyn'e yapılan hizmet ise dinin gerekleridir. Bu suretle Mısır'a yapılacak saldırı 'Maazallah' İslam dinine yapılan bir saldırdır. Meseleyi çözmek 'Milel-i İslamiye'ye farzdır.' Bu mesele başka meselelerle karşılaştırılmayacak derecede önemli büyük bir meseledir. Ancak Fransa kendi düşüncesine göre anlaşmaları bozarsa bu kendisinin bileceği iştir. Yoksa 'maslahatgüzar dostumuzun' kendi duydukları ve düşünceleri olarak ileri sürdüğü 'muhabere ve mübadele' karışık bir rüya kabilindedir. Ben onu kalbimizi ferahlatacak bir cevap verir ümidi ile çağırdım ancak kendisi verdiği cevaplar ile o haberi 'tamam-ı tasdik etti.' demesiyle maslahatgüzar biraz daha 'ızdırıp' çekerek:

"Ben bu hazırlık elbette Mısır üzerinedir demedim. Kendi düşüncelerime dayanarak aklımdan geçenleri söyledim. Haberlerin dolaşmakta olduğu malumdur. Ben Reis Efendi'den daha fazla 'muzdarip' oldum. Yalan bilmem. Tercüman Vantor'un Tulon tarafına memur olarak atanması böyle bir düşünceye sahip olmama neden oldu. Kaldı ki Fransa tarafından 'katiyen' haberim yoktur. Bu durumda 'matlub olunan' cevabı nasıl verebilirim? Osmanlı Devleti'ni aldatayım mı? Hatta İstanbul'da bulunan Fransa (Cevdet, VI, 1309: 322) tüccarları yanıma gelip bu meseleyi bana sordular. Böyle bir durumda 'halimiz nice olur' diye korku ve telaş içerisinde olduklarını bildirmişlerdir. Ben ise onları yatıştırmaya çalıştım. Geçişirici cevaplar vererek onları yanımdan uzaklaştırdım." demesiyle Reis Efendi:

'Subhanallah bu ne garip' bir durumdur? 'Maslahatgüzar dostumuzun' Fransa'da olup bitenler hakkında bilgisi yok mudur? Fransızların Osmanlı Devleti hakkındaki niyetini bilmez midir? Fransa'nın vekili konumunda bulunduğunuzdan

¹² Kisve-i Şerif: Kabe Örtüsü.

¹³ Çekdiri (Çektiri): Osmanlı Devleti'nde kürekle yürüyüp yelkeni yardımcı olarak kullanan bütün gemilere verilen isimdir. Bkz. Pakalın (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, s. 341.

devletinizin ‘Devlet-i Aliye’ hakkında niyetinin ne olduğunu hem bilmek hem de size sorulduğunda bize bildirmek memuriyetin gereklerindedir zannedirim.” diye sözü kesmiş ve kızgın bir şekilde meclisi terk etmiştir (Cevdet, VI, 1309: 323).

Bu esnada güya Fransa donanması İstanbul’a gelerek Osmanlı donanmasıyla birleşerek Karadeniz üzerinden Kırım’ı fethettikten sonra birleşik donanma Lehistan’dan kaçanları beraberine alıp Lehistan’ı kurtarmak amacıyla Rusya üzerine sefere çıkacaktı. Ancak bu tür söylentiler hep Fransa’nın halkın kafasını karıştırmak için çıkardığı şeylerdi (Cevdet, VI, 1309: 323).

Tulon Limanı’nda bulunan Fransa donanmasına Arapça bilen kişilerin alınması ve yapılan büyük hazırlık, bu seferin Mısır üzerine yapılacağı rivayetini doğruluyordu. Fransız maslahatgüzarın ileri sürdüğü düşünceler de bu doğrultuda olunca Osmanlı Devleti, “bir süreden beri ittihaz buyurmuş olduğu meslek-i cedidi icabınca Fransa aleyhinde olabilecek devletleri celb ve te’lif ile ittifak etmek tedabirine devam ile beraber” bir taraftan da savaş hazırlıklarına başlamıştır (Cevdet, VI, 1309: 323).

Fransız maslahatgüzarı Ruffin’in kendi düşünceleri olarak ileri sürdüğü fikirler hemen Osmanlı Devleti’nin Londra elçisi olan İsmail Ferah (Ferruh) Efendi’ye bildirilmiştir (Cevdet, VI, 1309: 323). Artık Osmanlı Devleti’nin kafasında Napolyon’un Mısır üzerine sefere çıkacağı fikri iyice belirginleşmeye başlamıştır. Fransız maslahatgüzarı Ruffin, her ne kadar Fransa’nın Mısır üzerine yapmayı düşündüğü seferin sebepleri konusunda Reisülküttap Atıf Efendi’yi kızdırmış olsa da Fransa’nın Mısır üzerine harekete geçeceğini ifade etmiştir. Acaba Ruffin gerçekten Fransa Devleti’nin Mısır üzerine yapacağı seferi önceden biliyor muydu? Yoksa söylediği gibi bu sözler sadece onun düşündükleri ve duyduklarının bir sonucu muydu? Bu soruların cevabını ne yazık ki Tarih’i Cevdet’te bulamıyoruz. Ancak eserden anladığımız kadarıyla şunu söyleyebiliriz ki Fransa maslahatgüzarı ile yapılan görüşme Osmanlı Devleti’ni Mısır’da önlem alması hususunda hazırlıklarını hızlandırmasında büyük bir etken olmuştur.

Ancak Osmanlı Devleti, Fransa’ya karşı zamanında alması gereken önlemleri almakta çok gecikmiştir. Mısır’da gerekli tedbirlerin alınması için görevlendirilen devlet adamları daha yoldayken Napolyon Bonapart emrindeki Fransız askerlerinin İskenderiye’ye saldırdığı haberi alındı (Sertoğlu, V, 2011: 2779). Böylece Osmanlı Devleti yönünü tamamen İskenderiye tarafına yöneltti. Onunla birlikte Rusya ve

İngiltere gibi zamanın büyük devletleri (düvel-i muazzama) Mısır meselesi üzerine dikkatlice eğilmeye başlamıştı.

1.1.3. Napolyon'un Malta'yı Zaptı ve İngilizlerin İskenderiye'ye Gelişi

Tarih-i Cevdet'te Napolyon Tulon Limanı'ndan çıkışı ile Malta üzerine yaptığı sefer ve peşine takılan İngiliz donanmasının onu ararken İskenderiye'ye gelmesine de yer verilmiştir. Şöyle ki: Fransız donanmasının Tulon'dan çıktığı haberi alınır alınmaz Osmanlı donanması ile Akdeniz'de demirlemiş olan Kapudan Bey ve “derya tercümanı” her tarafa kayıklar göndererek Fransız ordusunun ne tarafa hareket edeceğini öğrenmeye çalışıyorlardı. Bu sırada Fransızların Malta Adası'nı zapt ettikleri haberi geldi (17 Haziran 1798).

Ancak Napolyon Bonapart'ın böyle büyük bir orduyu sadece Malta'nın fethi için kurmadığı bilinmekteydi. Olsa olsa Malta'nın fethi “bu donanmanın birinci merhalesi” hükmünde olurdu (Cevdet, VI, 1309: 323). Napolyon Bonapart, İngiltere'yi adasında yenemeyeceğini anlayınca, ticaret yollarını kapatıp ekonomik açıdan İngilizleri bir çıkmaza sürüklemek istiyordu. Dolayısıyla kafasında bir plan yaptı. Bu planın kilit noktası Mısır'dı. Mısır üzerine hareket etmeyi amaçlamıştı. Campo Formio anlaşmasını imzaladıktan sonra Paris'e dönünce (5 Aralık 1797) kendisiyle aynı fikirde olan Talleyrand ile görüşmeler yaptı. Ancak Fransa'da o sırada en çok istenilen şey İngiltere üzerine çıkarma yapmaktı (Soysal, 1999: 175).

Napolyon 4 Şubatta Kuzey Denizi kıyılarını kontrol amaçlı gezdi. O bölgede bulunan Fransız ordularını teftişten sonra tekrar Paris'e döndü. Bu keşif gezisi ile ilgili hazırladığı raporda Napolyon, İngiltere üzerine yapılması düşünülen çıkarmanın şu an itibariyle tehlikeli sonuçlar doğurabileceğinden yapılması gereken en doğru hareketin çıkarmadan vazgeçmek ve sahilde İngilizleri sözde önlemlerle oyalamaktı (Soysal, 1999: 176).

Napolyon raporunun devamında İngiltere'yi etkisiz hale getirmek için iki seçeneklerinin olduğunu ifade etmiştir. Birinci seçenek, Almanya üzerine hızlı bir şekilde saldırılarak İngilizlere ait olan Hamburg ve Bremen limanlarını zapt ederek Prusya ile anlaşmak; ikinci seçenek ise Yakındoğu üzerine harekete geçip İngilizlerin Hint ticaretini sekteye uğratmaktı ki Napolyon ikinci seçeneği tercih etmekteydi (Soysal, 1999: 176).

Talleyrand da boş durmayarak geniş siyasi faaliyetlerde bulunup Mısır üzerine yapılması düşünülen sefer için uygun bir zemin oluşturmaya çalışıyordu. Hatta Napolyon'un kuzeye teftişe gitmesinden önce Talleyrand, Direktuar'a Mısır seferi ile ilgili ilk resmi projeyi sunmuştur (Soysal, 1999: 177). Ardından yapılan görüşmelerde hükümet tarafı bu sefere razı edilmişti. Bunun üzerine Napolyon, ordusuyla birlikte harekete geçti.

Fransız donanmasının Tulon'dan çıktığı haberini alan İngiltere, on dört büyük savaş gemisinden oluşan bir donanma ile Fransız ordusunu aramaya başlamıştır. Ancak Malta Adası, Akdeniz'de dolaşan gemiler için "pek ehem ve elzem" bir yer olması sebebiyle Fransızların eline geçmesi İngiltere Devleti tarafından hiç de hoş karşılanmamıştır. Malta'nın Fransa tarafından zapt edilmesi, İngiltere Devleti ile kamuoyunda hoşnutsuzluk yaratmasının yanı sıra büyük bir endişeye sebebiyet vermiştir (Cevdet, VI, 1309: 324).

İngiliz donanması Osmanlı Devleti'nin hangi sahiline giderse gitsin kendilerine her konuda yardım edilmesi hususunda emirler kaleme alınmıştır. Dolayısıyla İngiliz donanması askerlerinin ihtiyacını karşılamak için İskenderiye'ye gelmiştir. Ancak gönderilen emirlerin aksine İngilizler şöyle bir olayla karşılaşmışlardır:

İngilizler H. 13 Muharrem 1213 (M. 27 Haziran 1798) yılında önlerine gelip açıkta bekleyerek sandal vasıtasıyla limana göndermiş olduğu memurlar "İskenderiye eşrafından" Gümrükçü Seyyid Mehmet Kerim ile görüştüler.

"Fransızlar büyük bir ordu ile denize çıktılar. Onları arıyoruz. Ne tarafa gittikleri hakkında herhangi bir fikre sahip değiliz. Ancak bazı hal ve hareketlerinden bu tarafa doğru gelecekleri anlaşılıyor. Eğer buraya gelecek olurlarsa siz bu büyük donanma ile baş edemezsiniz. Sizi onlara karşı 'muhafaza etmek' isteriz." dediler. Ancak Seyyid Mehmet Kerim, İngilizlerin bu teklifinde bir hile ve aldatma olabileceğini düşünerek sert bir cevapla taleplerini reddetmiştir. Bunun üzerine İngilizler:

"Madem bizim bu dostane teklifimizi kabul etmiyorsunuz bari açıkta bekleyerek kaleyi ve sizi muhafaza edelim. Siz bize sadece su yetiştirin ve parasıyla zahire satın." demişler ise de Mehmet Kerim ve bazı şehir ayanı onların bu sözüne de güvenmeyerek:

"Bu topraklar Osmanlı Devleti'nin memleketindedir. Burada Fransızların 'vesair' devletin işi yoktur. Siz işinize gidiniz." diye cevap vermeleri üzerine İngilizler:

“Peki, ama sonra siz pişman olursunuz!” diyerek donanmalarına geri dönmüşler ve Fransa donanmasını aramak üzere denize açılmışlardır (Cevdet, VI, 1309: 324). Böylece İskenderiye halkı İngilizleri kızdırıp şehirden uzaklaşmalarına sebep olmuştu. Bölgede bulunan Beyler, kendilerine çok güveniyordu. Sadece Fransızlar değil bütün yabancı devletler bir araya gelse karşılarında duramaz ve hepsi atlarının ayakları altında çiğnenirdi. Ancak Fransızların gelişi onların bu fikirlerinin değişmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim Napolyon Bonapart, İngilizler uzaklaşıp gittikten yaklaşık iki gün sonra İskenderiye önlerine gelmiş bulunuyordu.

1.2. NAPOLYON BONAPART VE MISIR’IN DURUMU

Tarih-i Cevdet’te Mısır üzerine önemli bilgiler yer almaktadır. Ahmet Cevdet Paşa, eserinin ilk cildinden itibaren Mısır tarihi ve Mısır’da yaşanan mücadeleler hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Tarih-i Cevdet’e göre Mısır’ın en eski yerlileri Kıptilerdir. Kıptilerin hükümdarlarına “firavun” denirdi ki Hz. “Musa’nın firavunu” da bunların içerisinde yetişmişti. Ancak Kıpti Devleti çok sürmüyüp dağılmış ve Kıptiler “hükümet-i ecnebiye” yönetimi altına girerek bunların boyunduruğu altında yaşamışlardır (Cevdet, I, 1309: 302).

Hz. Ömer zamanında fethedildikten sonra uzun süre hilafet merkezinden gönderilen vekillerle yönetilip ardından bu ülkede “müstakil devletler” ortaya çıkmıştır. Bu devletlerden biri de Rafiziye Devleti’dir. Bir süreliğine Mısır’da Rafiziye mezhebi yayıldıktan sonra Eyyubi Devleti ortaya çıkmıştır. Rafiziye düşüncesini terk ederek yine İslam topluluğunu ve düşüncesini Mısır’a yaymıştır. Ardından Şam kıyılarını istila etmiş olan “Ehl-i Salip’i” (Haçlı Orduları) de yerlerinden kaldırmıştır (Cevdet, I, 1309: 303).

Bu devlet, seksen bir sene hüküm sürmüştür. Devletin kurucusu Melih Selahattin ve son hükümdarı Melik Salih’in eşi Şecered-dürr adlı kadındır. Eyyubi Devleti’nin çöküşü onların elinden olmuştur. Melik Salih ölünce yerine Turan Şah Mısır’ın başına geçmiştir. Turan Şah, babasının oluşturduğu Kölemen ordusuna “itibar” etmemiştir. Bunun üzerine Turan Şah’ın kendileri aleyhinde bir faaliyette bulunabileceğinden çekinen Kölemenler onu öldürüp yerine annesi Şecered-dürr’ü geçirmişlerdir. Üç ay geçtikten sonra ise onu da yerinden atmışlardır. Böylece Mısır’da “Devlet-i Türkiye” ortaya çıkmıştır (Cevdet, I, 1309: 303).

Bir müddet Mısır'da ortaya çıkan sultanlar Mısır'ı idare etmişlerdir. 678 senesinde ise yine onlardan biri olan Kalavun adındaki zat Mısır'ı ele geçirip Melik Mansur adıyla Kalavun Devleti'ni kurtarmıştır (Cevdet, I, 1309: 303).

Bu devlet de yüz yılı aşan bir süre Mısır'da hükmettikten sonra ortaya çıkan “fitne” neticesinde o da yıkılmıştır. Kalavun Sultanlarından Melik Eşref zamanında memlekette eşkıyalığın çoğalması ve etrafa yayılmaları neticesinde Melik, bunları Mısır'dan kovmak için emir verdi. Bu emir üzerine Melik Eşref'e karşı ayaklanmıştı. Ancak Melik Eşref onları yenilgiye uğratmıştır. Melik, bazılarını öldürmüş bazılarını ise sürgüne göndermiştir. Arta kalanlar ise bazı kumandanların emri altına girerek hayatlarını kurtarmış ve Mısır'da kalmıştır (Cevdet, I, 1309: 303).

Bu olayın ardından Mısır'da gözden düşmüşlerdir. Bunun üzerine içten içe Kalavun Devleti aleyhinde kin ve nefret beslemeye başlamışlardır. İçlerinden bazıları, bir vesileyle, sultanın sohbetlerine katılmaya başladılar. Bu Çerkezlerden biri Melik Eşref'i öldürünce aşağılanan ve hor görülen Çerkezler birden bire Mısır ümerasından fazla öneme sahip oldular. Ayrıca Mısır'ın nüfuz ve gelirlerini kendi ellerinde toplamaya başlamışlardı (Cevdet, I, 1309: 303). Ancak Mısır'da karışıklık devam etmekteydi. İç savaşların büyüdüğü esnada Çerkezlerden olan Berkuk, Mısır'daki kargaşaya bir son verdi. Bunun yanı sıra Melik Eşref'in oğlunu da “hal” ettikten sonra saltanatı eline geçirmiştir (Cevdet, I, 1309: 304).

Çerkez birliklerinin öncüsü olan Berkuk, yüz otuz sene kadar Mısır memleketini çocukları ve torunlarıyla idare etti. Bunların sonuncusu olan Gavri, Sultan Selim ile yaptığı savaşta hayatını kaybedince, Çerkez Devleti yıkıldı. Ondan sonra Mısır yönetimi “Hulefa-yı Raşidin” zamanında olduğu gibi merkezden atanan bir vekil idaresiyle yönetilmekteydi. Ancak yine de “Memlük Davası” halledilememiş ve bu tarihlere kadar Mısır ümerasının kendi aralarında yaptıkları savaş ve mücadeleler sonlanmamıştı (Cevdet, I, 1309: 304)¹⁴.

Çünkü Sultan Selim'den sonra kumandanlar ve askerler, Fikariye ve Kasımiye olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. “Adet-i cahiliye ve bidat-ı şeytaniye” ile bu iki

¹⁴ Çünkü 1517 yılında son verilen Memlük Devleti'nin etkileri ülkede halen devam ediyordu. Osmanlı Devleti'ne yenildikten sonra devlet himayesine girmeyi kabul eden Memlükler, 1524'te Çavuşlar Birliği (Çavişiyı) ve 1556'da Çerkezler Birliği (Çarakise) gibi özel birlikler oluşturdular. Özellikle Çerkezistan'dan yeni kuvvetler getirilmesi ve bunların eski sisteme göre yetiştirilmelerine izin verilmişti. Bkz. Andre Raymond (1995), “Arap Eyaletleri”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, Çev. Server Tanilli, s. 482.

grup sürekli olarak birbirleriyle mücadele ve kavgadan geri durmamışlardır (Cevdet, I, 1309: 304). Böylece bölgedeki beylerin Osmanlı yönetimi ile arasında da gerileme yaşanmıştı. Çünkü her iki grup arasında çok şiddetli mücadeleler meydana geliyordu (Raymond, I, 1995: 484). Her iki grubun kendi aralarındaki mücadele ister istemez Mısır'ı yöneten Osmanlı valilerine de yansiyordu.

Ahmet Cevdet Paşa, ardından Mısır kaynaklarına¹⁵ dayanarak verdiği bilgilerde bu iki grubun birbirine düşman olmasını şöyle ifade etmiştir:

Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı ele geçirdikten sonra Çerkezlerin ileri gelenlerini bertaraf etti. Ardından divanda: “Acaba Çerkezlerden görmediğimiz kimse kaldı mı?” diye sorması üzerine o esnada huzurunda bulunan Hayri Bey: “Evet efendim, Mısır'da Sudun Bey adında çok yaşlı biri var. Bir süredir kendisini toplumdaki soyutlayarak kendi başına bir hayat sürmektedir. Zülfikar ve Kasım adında iki oğlu olup bunlar kahraman ve binicilikte ‘mahir’ kişilerdir. Onları da evine hapsedip kimse ile görüştürmüyor.” demesi üzerine Sultan Selim bu zattan faydalanmak ve ondan bir şeyler öğrenmek amacıyla Sudun Bey'in evine gitmiştir. Sudun Bey'in “kelam-ı kadim” okuduğunu ve etrafında bazı kimselerin olduğunu görmüştür. Bu arada gelen kişinin Sultan Selim olduğunu anlayan Sudun Bey, hemen telaşla ayağa kalkmıştır. Sultan Selim ona “iltifat ederek aman ve itminan” ettikten sonra huzuruna oturtmuştur. Neden yalnız yaşadığını sorması üzerine devletin işlerinin bozulması üzerine sultanın da halkı kırmaya başladığı ve fakir kalan halkın sultana yüz çevirdiklerini söylemiştir (Cevdet, I, 1309: 304). Allah tarafından verilen bu ceza üzerine kendisini ve oğullarını halktan soyutladığını dile getirmiştir. Bu konuşmaların ardından Sultan Selim, Sudun'un iki oğlunu yanına çağırıştır. Yüzlerindeki cesaret ve bahadırılığı görünce onlara iltifatlarda bulunup hediyeler dağıtmıştır. Ardından ertesi gün “sahraya çıkıp” ümera ve askerleri de davet etmişti. Sudun ve iki oğlu da gelenler arasındaydı. Sultan Selim, Kasım ve Zülfikar'ın at konusundaki hünerlerini bildiği için emir vererek sanatlarını göstermelerini istemiştir. İki kardeş at üzerinde o kadar usta hareketler yapmışlardır ki orada bulunan herkesin “gözleri kamaşmıştır.” İki kardeşin yaptığı gösteri, özellikle Osmanlı askerleri tarafından merak içinde izlenmişti. Bunun üzerine “taraf-ı şehriyariden” ikisine hilat giydirilip hediyeler takdim edilmiştir (Cevdet, I, 1309: 305).

¹⁵ Ahmet Cevdet Paşa, bu kaynakların neler olduğu hakkında bilgi vermemiştir.

Bir gün sonra Sultan Selim yine böyle bir “divan kurup” askeri ikiye ayırmıştır. Bir koluna Zülfikar Beyi, diğer koluna ise Kasım Beyi lider yapmıştır. Osmanlı askerinin çoğunluğu Zülfikar Bey tarafına, Mısır atlısı ise Kasım Bey tarafına geçmiştir. Fikariye’ye beyaz, Kasımiye’ye ise kırmızı elbise verilerek birbirinden ayırmışlardır. Her iki gruba da savaş halini aldıktan sonra birbirleri üzerine saldırmaları emredilmiştir. Bunun üzerine iki taraf mızraklarını birbirine “tokuşturarak” sahra alanında birbirlerinin üzerine şiddetli bir şekilde hücum etmeye başlamışlardır. Ortalık adeta savaş alanına dönmüştür. İki taraf da hırslanınca neredeyse ölümler meydana geliyordu. Bunun üzerine “münadiler” bağırarak iki tarafın ayrılması gerektiğini taraflara bildirmiştir. Ancak iki tarafta da başlamış olan bu hırs, baki kalmıştır. Mısır ümera ve askerlerini Kasımiye ve Fikariye olarak iki partiye ayırmışlardır. Fikariye beyaz, Kasımiye ise kırmızı rengini kendilerine sembol yapmışlardır. Her bir partinin taraftarları kendi renklerine sınımsız bağlanmış ve diğer renkten nefret etmişlerdir. Böyle bir fark yüzünden Mısır’da nice olaylar meydana gelmiştir. Bu olaylar neticesinde çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir (Cevdet, I, 1309: 305).

Mısır’ın idari görevleri de bu iki “fırka” arasında taksim edilmiştir. Emir-ül-hacc, defterdar, çavuşlar kethüdası gibi görevler iki parti arasında bölünmüştür. Bir taraf diğer taraf üzerinde hakimiyet kurmak istediğinde aralarında büyük kavgalar ve ölümler meydana gelirdi (Cevdet, I, 1309: 305).

H. 1142 (M. 1730) yılına kadar Mısır’da bu iki “fırkanın” mücadelesi devam etti. Nihayet Fikariye grubu Kasımiye grubuna üstünlük sağlayarak onları bertaraf etmeyi başarmıştı. Kasımiye koluna mensup kişilerin çoğunluğu öldürülmüştür. Geriye kalanlar ise Rum, Şam ve Said tarafına kaçarak hayatlarını kurtarmışlardır (Cevdet, I, 1309: 305).

Fikariye kolu, Kasımiye’yi bertaraf ettikten sonra Mısır’da tek güç konumunda kalmıştır. Aralarında var olan birlik ve beraberlik Kasımiye’nin yok edilmesiyle ortadan kalktı. Bunun üzerine kendi aralarında mücadele ve savaşımaya başlamışlardır. Hatta “meşhur” Ragıp Paşa, aralarındaki mücadelelere bir son vermek için çok uğraşmasına rağmen başarı olamamıştır. H. 1161 (M. 1748) yılında O’na da valilikten el çektirmişlerdir (Cevdet, I, 1309: 305).

H. 1180 (M. 1766) yılına kadar durum böyle devam edip gitmiştir. O esnada ümeradan Bulutkapan olarak tanınan Ali Bey, düşmanlarına galip gelerek adamlarını

önemli yerlere yerleştirmiştir. “Meşhur” Ebu Zeheb vasıtasıyla düşmanlarının büyük çoğunluğunu idam ettirerek Mısır’da bağımsızlığını kazanmıştır. Pek çok sayıda Memlûk satın alıp bunların yetiştirilmesini sağlamış, hazinedarı olan Büyük İskender Bey’i başka bir göreve atayıp onun yerine Ebu Zeheb’i hazinedarı tayin etmiştir (Cevdet, I, 1309: 306).

Zeheb, altın anlamına gelir. Ebu da baba anlamına gelir ki altınların babası anlamında olan bu lakap kendisine verilmiştir. Bunun nedeni ise Tarih-i Cevdet’te şöyle anlatılmıştır: kalede “imaret hilatını” giydikten sonra bahşiş olarak etrafa altınlar dağıtmıştır. Hatta sokakta rastladığı fukaralara bile altın dağıttığı için böyle bir lakapla anılmıştır (Cevdet, I, 1309: 307).

1.2.1. Napolyon’un İskenderiye’yi Zaptı

Tarih-i Cevdet’te Napolyon Bonapart’ın İskenderiye’yi fethetmesine ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Fransız donanması 1 Temmuz 1798 tarihinde İskenderiye önlerine geldiğinde “elli sekiz parça topçeker İkab-ı Bahri” isimli gemi orada bulunuyordu. Kapudan İdris Bey bu durumun aslını öğrenmek için Emin Kaptanı Fransa donanmasına gönderdi. Napolyon Bonapart:

“Benim kimseye bir zararım yoktur. Düşmanımız olan İngiltere, Hindistan’ı aldı onu kurtarmaya gidiyorum. Bütün dünya ile düşman olsam Osmanlı ile dostum. Fakat bana top atarsanız burada bir tekne var ve o tekne dört yüz tekne ile başa çıkamaz, boş yere kalyonu batırmış olursunuz.” diye cevap vermiştir. Bu cevap üzerine İdris Kaptan çaresiz geri dönmek zorunda kalmıştır (Cevdet, I, 1309: 325).

Bu donanma otuz büyük harp gemisi, dört yüzden fazla nakliye gemisi ve çok sayıda askerden oluşmaktaydı (Cevdet, I, 1309: 325). Mısır’a hareket eden ordunun miktarı otuz sekiz bin civarındaydı. Yirmi dört bin piyade, dört bin süvari, üç bini topçu ve geri kalanlar ise hizmet takımıydı. Kleber, Reynier, Bon, Desaix ve Menou’nun kumandanlığı altında bulunan beş tümeden oluşan bu orduya “Doğu Ordusu” denilmiştir. Napolyon da “Doğu” (Orient) adındaki amiral gemisine binmişti (Soysal, 1999: 187). Fransızlar ile şartlarda ve çağdaş silahlarla savaşamayacağını anlayan Mısır halkı başlarda saldırılarda sessiz kalmışlardır (Shaw, I, 2008: 326).

İskenderiye halkı böyle büyük bir donanmanın gelişine çok şaşırılmışlardır. Gümrükçü Seyyit Mehmet Kerim yardım istemek amacıyla Murat Bey’e

“feryatnameler” göndermiştir. Napolyon Bonapart, İskenderiye önlerine ulaştığı zaman bu şehirde bulunan Fransız konsolosunu yanına çağırmıştır. Fransız konsolosu, yanına on kişiden oluşan bir Müslüman grubu alarak Napolyon’un yanına gitti. İki gün önce İngiliz donanmasının orada olduğunu haber alması üzerine hemen o gün askerini karaya çıkarmak istemiştir. İskenderiye halkının kaleden şehri savunacağını anladığı için limana girmeye “cesaret” edemedi. Bunun üzerine İskenderiye’ye birkaç saatlik mesafede bulunan Merabit koyu denilen mahalde karaya çıkılmasını emretmiştir. Akşamın bastırması ve şiddetli rüzgarın etkisiyle deniz kabarmış ise de askerin karaya çıkmasını emrettikten sonra herkesten önce kendisi çıkmıştır. Bunun üzerine asker filikalar vasıtasıyla karaya taşınmaya başlanmıştır (Cevdet, I, 1309: 325). Şiddetli dalgaların etkisiyle filikalar devrilme tehlikesi geçiriyordu. Buna rağmen Napolyon askerin bir an önce karaya çıkarılması hususunda acele etmekte idi. Tam bu esnada uzakta büyük bir gemi görüldü. Bu geminin İngiliz donanmasına ait olduğunu zanneden Bonapart:

“Ey baht! Beni terk mi edeceksin? Beş on gün daha bana yaver olamaz mısın?” diyerek umutsuz bir ruh haline bürünmüştür. Ancak gelen geminin geride kalmış bir Fransız fırkateyni olduğu anlaşılınca rahat bir nefes almıştır. O gece büyük “zahmet ve meşakkat” çekilerek beş bin kadar asker karaya çıkartılmıştır. Ancak “ahali-i İslam’a” savunma fırsatı vermemek için zaman kaybedilmemeliydi. Derhal İskenderiye üzerine hareket başlamış ve şafak vakti İskenderiye önlerine varılmıştı. Kalenin çoğu yeri “harap” durumdaydı. Cephanesi ve harp araç gereçleri çok eksikti. Fakat kalenin etrafı birkaç kale ve eski duvarla örülüydü. Napolyon Bonapart askerini üç kola ayırarak şiddetli bir şekilde İskenderiye üzerine taarruza geçti. Bahire halkı askerleriyle birleşip müdafaaya kalkışmışlarsa da ilk taarruzun ardından bozguna uğrayıp dağıldılar. Geri kalan kısmı ise kale içerisine gizlendiler. Fransızların bu taarruzu üzerine ev ve duvarlar arasında mevzilenen “Ahali-i İslam” karşılık vererek bu esnada müthiş bir sokak muharebesi başlamış ve her iki taraftan kayıplar verilmiştir. Hatta bu sokak muharebelerinde “meşhur” Fransa Generali Kleber de ağır bir şekilde yaralanmıştır. Bu esnada bir Osmanlı kumandanı araya girip iki tarafı barışa razı etmiştir. Bunun üzerine Bonapart:

“Ben memleketi yağmalamaya veya Osmanlı Devleti’nin elinden almaya gelmedim amacım beldeyi Kölemenlerin zulmünden kurtarmak ve Fransız tüccarlarına yaptıkları hakaretlerin intikamını almaktır.” diyerek memurların değiştirilmeyeceğini

camii ve mescitlerin eskiden olduğu gibi açık kalacağını, herkesin ibadetini sürdürmekte serbest olduğunu kimsenin malına ve canına bir zarar gelmeyeceğini taahhüt etmekle İskenderiye o gün Fransa'ya teslim edildi. Napolyon tellallar vasıtasıyla herkesin işiyle meşgul olmasını “nida” ettirdi. Kaleye Fransız bayrağı çekildi ve İskenderiye’de olan herkes silahını teslim edip göğsüne “Fransa kılı” diye tabir edilen siyah, kırmızı ve mavi renklerden oluşan kokardı takmak üzere emir verildi.

Bu esnada Fransa askeri mühimmat ve levazimatını karaya çıkartmıştı. Bonapart artık Mısır’ın istilası tedbirlerini almaya başlamıştı (Cevdet, I, 1309: 326). Bir yanda Kölemenlerin Mısır’daki gücünü kırmaya çalışarak Osmanlı Devleti’ne faydalı olmaya çalışıyor iken diğer yandan Mısır’daki önemli bey ve şeyhlerin nüfuzunu artırarak onlara umut verip aldatmayı planlıyordu. Napolyon Bonapart, Fransız askerlerine çektiği nutukta halkın malına ve canına taarruz edilmeyeceğini ayrıca mezhep ve adetlere hoşgörü ile yaklaşılacağını ilan ettikten sonra Arapça bir ilan bastırıp bütün Mısır’a dağıtmıştır. Bu ilanda Napolyon, İslam dinine “riayetinden” bahsediyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilerek Mısır’daki karışıklığa son vermeye geldiğini beyan ediyordu (Cevdet, I, 1309: 327). Napolyon Bonapart, her girdiği yerin durumuna göre hareket ediyordu. İtalya’da Katolik, Mısır’da ise bir Müslüman gibi davranmıştı (Uçarol, 2008: 90).

Napolyon Bonapart, İskenderiye memurlarını yerlerinde bıraktı ancak verginin toplanması işini Fransız memurlarına havale etti. İskenderiye’nin iç işlerine bakmak üzere beldenin ileri gelenlerinden oluşan bir “divan” oluşturdu. İskenderiye kuşatması sırasında yaralanan General Kleber’in sağlığına kavuşuncaya kadar İskenderiye’de kalması ve bölgenin kumandanı olmasına karar verdi. Ayrıca İskenderiye’yi yeniden güçlendirmek için “gayet mahir bir mühendisi” bölgeye gönderdi. Bu esnada donanmanın güvenli bir bölgede kalması Napolyon için önemli sorunların başında geliyordu. Bundan dolayı limana donanma sokmanın güvenli olup olmadığını araştırmak amacıyla bir komisyon oluşturdu (Cevdet, I, 1309: 327). Bu suretle İskenderiye’ye bir düzen verdikten sonra buraya üç bin kişiden oluşan bir askeri kuvvet bıraktı (Soysal, 1999: 223).

1.2.2. Napolyon’un Mısır’ı İstilas

Napolyon gerekli tedbirleri emrettikten sonra sefer hazırlıklarına başladı. Nil Nehri’nin taşmasından evvel Kahire’yi ele geçirmek amacıyla olduğundan hemen

donanmasında bulunan sandalları birleştirip askerin ağırlığını mühimmat ve topları bu sandallara yükletip kurduğu “ince donanma” Reşid’e varıp oradan Nil ve Rahmaniye’ye ulaşınca orduyu düzene sokmak amacıyla bekledi (Cevdet, I, 1309: 327).

Birkaç gün İskenderiye’de bu düzenleme ile uğraştıktan sonra 6 Temmuz 1798 tarihinde İskenderiye’den hareketle bir gün önce Kahire’ye varmak düşüncesiyle Dimenhur (Damanhur) çölünden hareket etti. Öncü kuvveti General Desaix kumandasında olan ordu ile aralarında iki saatlik mesafe vardı (Cevdet, I, 1309: 328). Ordu çölü geçinceye dek pek çok sıkıntılar yaşanmıştır. Hatta bazı askerlerin bu esnada manevi kuvveti kırılmıştı. Ancak her şeye rağmen ordu 10 Temmuz’da Kahire önlerine ulaşmıştı (Soysal, 1999: 223).

Fransa donanması İskenderiye’ye varınca Gümrükçü Seyyit Mehmet Kerim tarafından efendisi Murat Bey’e durumu bildiren bir dilekçe kaleme alınmıştı. Murat Bey, Fransızların taarruzunu öğrenince bu duruma çok kızarak derhal Cize’deki evinden çıkıp Kasr-ı Ayni’de (?) oturan “Şeyhülbeled” İbrahim Bey’in yanına gidip ümera, ayan, ulema ve şeyhler davet edildi. Mısır Valisi Ebubekir Paşa, kaleden inip beldenin kadısı, “yedi Ocak ağaları” vesair söz sahiplerinin de hazır bulunduğu büyük bir divan oluşturdu (Cevdet, I, 1309: 328).

Murat Bey, Osmanlı Devleti’nin kendisine kızgın olduğunu bildiğinden Bekir Paşa’ya hitaben:

“Fransızların buraya gelişleri Osmanlı Devleti’nin izniyledir. Elbette vezirin bu niyeti bilmesi gerekir ancak bizim kuvvetimiz size de onlara da yetişir.” demesi üzerine Bekir Paşa:

“Bak Murat Bey sana göre böyle büyük söz söylemek el vermez. Osmanlı Devleti’nin Fransızların İslam topraklarına girmelerine izin verme ihtimali yoktur. Böyle sözlerden vazgeçip hemen dürüst bir şekilde savaşa hazırlanınız.” demesi üzerine yapılması gerekenler tartışılmıştır. Bunun için Mısır’da bulunan Fransız konsolos ve tüccarlarının “hile ve hıyanete yol bulmamaları için” hapsedilmelerine karar verildi. Daha sonra herkes Fransızlar ile savaşa hazırlanmaya başladı. Buna göre Bekir Paşa ile İbrahim Bey’in Mısır’da kalacağı, Murat Bey’in ise ordu ile düşmana karşı koyacağı hususunda anlaşmaya varıldı (Cevdet, I, 1309: 328).

Bu sefer hazırlığı esnasında Mısır uleması kendi ceplerinden para harcamak istemedikleri için masrafların tümünü halkın üzerine yüklemeye çalışmışlardır. Bu durum ise halk tarafından hoş karşılanmamıştır.

Divan’da görüşmelerin yapıldığı sırada bazıları Fransa ile mücadeleye başlamadan önce Mısır sınırları içerisinde bulunan Hıristiyanların idam edilmesini teklif ettiler (Cevdet, I, 1309: 328). Bunun üzerine Bekir Paşa ve İbrahim Bey böyle bir durumun söz konusu olmadığını çünkü bu insanların padişahın “reayası” olduğundan onların korunması işinin de kendilerine düştüğünü ifade etmişlerdir. Böyle bir “belayı” bertaraf ettikten sonra ara ara yeniçeri ağasını gönderip Hıristiyanların durumunu kontrol ettiriyordu. Ayrıca halkın Hıristiyanlara herhangi bir saldırıda bulunmamaları için her tarafa emirler gönderildi (Cevdet, VI, 1309: 329).

Ahmet Cevdet Paşa, bundan sonra Mısırlıların yapmış olduğu bu teklifin nelere mal olacağını anlatmıştır. O’na göre Mısır toprakları “gayet cahil ve her türlü maarıften gafil olan” Kölemenlerin baskı ve tahakkümü altındaydı. Mısır valisinin bunlar üzerinde çok fazla söz hakkı olmadığına bakılırsa bu tür “teklif-i cahilanenin” kabul edilmesi akıllara gelebilir. Ancak İslam dininin bu gibi “insaniyetsizliklere” katiyen izni yok idi. Ayrıca bu güne kadar Osmanlı devletinde böyle bir “gadrane muamele” meydana gelmemiştir (Cevdet, I, 1309: 329).

“Millet-i İslamiyenin” her asırda göstermiş olduğu bu tür insani davranışlar ile İspanya Hıristiyanlarının Müslümanlara yaptıkları kötü muamele ile karşılaştırıldığında İslam’ın “şeref” ve “meziyeti” ortaya çıkar (Cevdet, I, 1309: 329).

Osmanlı Devleti iç durumunda Vidin’deki Pasbanoğlu sorunuyla ilgilenirken Fransızların İskenderiye’yi zaptı haberi geldi. Osmanlı Devleti bunun üzerine yönünü tamamen Mısır üzerine çevirdi. Bunun için bir dizi tedbirlere başlandı (Cevdet, VI, 1309: 330). Osmanlı Devleti, derhal diğer Avrupa ülkeleriyle Fransa’ya ittifak yapmak amacıyla elçilerini bu ülkelere göndermiştir. Öte yandan savaş hazırlıkları için gerekli olan ihtiyaçlarını da gidermeye çalışıyordu.

İskenderiye’nin Fransızların istilasına uğradığı haberi alındıktan sonra beş gün içerisinde Mısır ümerası savaş hazırlıklarını hemen hemen bitirmişlerdi. Murat Bey Cesrasud (?) adlı yerde çadırını kurdu. Orada iki gün kaldıktan sonra yirmi bin kadar askerle Fransızlar üzerine harekete geçti. Mühimmat ve zahiresi Girit askeri ile nehir

yoluyla gönderiliyordu. Beraberinde Trabluslu Ali Paşa ve Azmzade Nasuh Paşa da vardı (Cevdet, VI, 1309: 333).

Ali Paşa Cezair-i Garptan, Nasuh Paşa ise Osmanlı Devleti'nden kovulmuş olmakla Murat Bey'e sığındıklarından ikisi de onun yanında yer alıyordu. Murat Bey harekete geçtikten sonra yolda Mısır'a haber gönderip düşman gemilerinin geçişini engellemek için Mağanzel (?) burcunun doğusundan batısına kadar Reşid Boğazı'na çekilmek üzere 130 arşın uzunluğunda gayet kalın bir demir zincir imal edildi. Ufak kayıklar birbirine bağlanıp köprü düzenlendikten sonra üzerlerine top ve cephan konuldu. Bu tedbirler Trabluslu Ali Paşa'nın planıydı. Trabluslu, böylece Fransa donanmasının geçişini engelleyebileceğini zannediyordu (Cevdet, VI, 1309: 333).

Halbuki o zamanki Bonapart ordusu "en muallim ve muntazam" bir halde idi. Avrupa'da icat edilmiş olan sanayi ve ateşli silah kullanımı Mısır'da bilinmeyen bir konu idi. Dolayısıyla Fransızlara karşı Ali Paşa'nın yapacağı bu tedbirlerin başarıya ulaşmayacağı "derkar" idi (Cevdet, VI, 1309: 333).

Kölemen süvarisinin cesaretine ve biniciliğindeki ustalığa diyecek bir şey yoktu. Bonapart'ın bile Kölemenleri dünyanın en iyi süvarisi olarak tanımladığı bilinmektedir. Ancak Murat Paşa'nın topladığı asker "muntazam" olmamasının yanı sıra miktar açısından da Fransız ordusuna nazaran çok azdı (Cevdet, VI, 1309: 333)

Murat Bey'in ordusu Napolyon'a karşı koyabilecek bir güce sahip değildi. Ancak kendisi düzenli orduların "ateşinin ne derece şiddetli olduğunu bilmediğinden" Fransızları atlarına çiğnetebilme düşüncesi ile "mağrurane ve gafilane" bir suretle Rahmaniye'ye doğru harekete geçmiş ve keşif için bin kadar süvariye göndermişti (Cevdet, VI, 1309: 334).

Bonapart bu sırada Dimenhur (Damanhur) çölünde hareket ediyordu. Fransa askeri "sıcağı çok, gölgesi yok, nihayeti görünmez, ahvali bilinmez bir çöle" düştüklerinden hayatları boyunca belki de hiç görmedikleri bir kum deryasının ortasında, sıcak kum dalgaları arasında perişan bir haldeydiler. Sıcaktan ve susuzluktan bitkin düşen Fransızların üzerine keşif için dolaşan Kölemenlerde "kumdan çıkar gibi" bir görünüş ve kaybolurlar ve ordunun sağından, solundan ve arkasından saldırıya geçerek Fransızları kayba uğratmaktaydılar (Cevdet, VI, 1309: 334).

Yaşanan bu olaylar Fransızların gözünü çok korkutmuştu. Zor bela İskenderiye'den hareketlerinden dört gün sonra Nil kenarına geldiler. Bu esnada birkaç yüz kişiden oluşan bir Kölemen süvarisi, General Desaix fırkası üzerine doludizgin hücum etmişler ise de Fransızların “misket ve salkım ateşine” dayanamayarak geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Kölemenlerin bu hareketinden ordunun yakın bir yerde olduğu anlaşılıyordu. Fransızlar hemen savaşa hazırlandılar ancak sandallar vasıtasıyla oluşturulan “ince donanmaları” henüz gelmemiş olduğundan üç gün kadar Rahmaniye’de beklemek durumunda kaldılar (Cevdet, VI, 1309: 334).

13 Temmuzda Fransızlar sandalları Rahmaniye’ye ulaşır ulaşmaz harekete geçtiler. Sandallar daha hızlı bir şekilde hareket ettikleri için Murat Bey’in ordusuyla karşılaşarak nehir savaşı başladığı esnada Fransız ordusu arkadan yetişti. Napolyon Bonapart, askerini beş gruba ayırdı ve her birliği uygun mevkilere yerleştirdikten sonra topları da köşelere yerleştirdi (Cevdet, VI, 1309: 334).

29 Temmuzda savaş başladı. Murat Bey “bin ikişer yüz” süvarisiyle hücum emri vermesiyle Kölemenler, Fransız askerleri üzerine hücum ederek birer el tabanca attıktan sonra kılıçlarını çekip Fransız safları üzerine saldırmış ise de şiddetli bir top ateşi ile çok sayıda kayıp vermişlerdir. Geri kalanlar “süngülere tesadüf ederek” safları bozamadıklarından oradan oraya koştururken vurulup yere düşmüştü (Cevdet, VI, 1309: 334).

Bu esnada Murat Bey’in cephaneye dolu gemisine bir top düşmüş barutun ateş alması ile gemi yanmaya başlamış ve yanındaki gemilere de ateş sıçramıştı. Topçubaşı Giritli Halil Ağa ve beraberindeki kalyoncu askeri ile diğer askerlerin havaya uçtuklarını gören Murat Bey, bu görüntü karşısında çok üzülmüştür. Ancak Fransızlar, onun üzerine şiddetli bir şekilde ateş etmeleri üzerine Murat Bey ağırlıklarını bırakıp çekilmek zorunda kalmıştır (Cevdet, VI, 1309: 335).

Murat Bey’in bozgun haberi yayılınca halka korku ve dehşet gelmişti. İbrahim Bey, Bulak tarafına geçip Vali Paşa, ulema ve eşraf bir yerde toplanıp istişare ettikten sonra Bulak’tan Şebre’ye (Şebreis) varıncaya kadar “metris alıp” Fransızlara karşı koymayı planlamışlardı (Cevdet, VI, 1309: 335).

Saferin (Temmuz) ikinci Pazartesi günü Murat Bey Enbabe’ye geldi. Oradan Peşil’e kadar Trabluslu Halil Paşa vesair ulema metris işi ile meşgul oldular. Ancak

kazılan bu metrislerin eksigi çoktu. Ayrıca metrislere yerleştirilen toplarin arabaları yoktu. Dolayısıyla bunları yerinden oynatmak mümkün değildi (Cevdet, VI, 1309: 335).

O gün içerisinde metrislere girmek için herkes toplandı. Mısır'da kadın ve yaşlıların dışında kimse kalmadı. İbrahim Bey, Mısır'a komşu olan Araplara haber gönderip Şebre (Şebreis) bölgesinde bulunmalarını istedi. Murat Bey tarafına da Bahire, Cize ve Said bölgesinden çok sayıda asker gelerek asker sayısı gün geçtikçe artmıştı (Cevdet, VI, 1309: 335).

Bu tedbirlerle birlikte Mısır'daki zengin halk değerli eşyalarını gizli gizli fakirlerin evlerine naklediyorlardı. Ayrıca Mısır içinde ikamet eden Hıristiyanlardan Mısır ümerası mal talebinde bulunuyordu. Hıristiyanların eşyalarını almak istiyor, vermek istemeyenleri ise öldürüyorlardı (Cevdet, VI, 1309: 335).

Günden güne düşmanın yaklaşmakta olduğu haberi yayılmakla beraber Nil'in hangi tarafından saldırıya geçecekleri tam olarak anlaşılamamıştı. Dolayısıyla Murat Bey ordusu ile Nil ile Ehramlar arasında, İbrahim Bey ise Nil'in sağ tarafında konuşlanmıştı (Cevdet, VI, 1309: 336).

Fransız ordusu saferin altıncı günü Cesrasud (?) adlı yere geldi. Güneş doğunca Fransızlara sağ taraftan Ehramlar, sol taraftan ise Mısır şehri görüldü. Bonapart askerine moral verdikten sonra süratle ilerlemeye başladı. Kölemenler atlılarının görünmesi üzerine Napolyon ordusunu beş bölüme ayırdı. Napolyon, General Dugas ile ortada; General Desaix ve General Reynier çöl tarafında; General Menou ile General Bon ise Nil tarafında yer almıştı (Cevdet, VI, 1309: 336).

Murat Bey piyadeleri metrislere doğru yürüttü. Sabahleyin Dimyat'tan gelen Magribliler ile Arnavut askerleri Enbabe metrislerine girip mevzilendiler. İki taraf birbirine top mevzileri kadar yaklaştıklarında Napolyon, Murat Bey'in ordusunu gözden geçirdi. Topların kundak üzerinde olduğunu görünce Osmanlı askerinin metrislerden çıkamayacağını anladı. Kölemen askerini bozduktan sonra metrislerin zaptı kolaydı. Dolayısıyla ilk önce Kölemenler üzerine yürüdü. Buna karşılık Murat Bey de metrislerde bir iki bin kadar Kölemen bırakıp geri kalan süvarileri ile Fransa ordusunun sağ kolu üzerine gayet şiddetli bir saldırıya başladıysa da düzenli bir şekilde mevzilenen Fransızları yerinden oynatmak mümkün olmadı (Cevdet, VI, 1309: 336).

İşte bu sırada Defterdar Eyüp Bey, beraberindeki Kölemen süvarileri ile Fransızlar üzerine “fedakarane” bir hücumla kalkarak çok sayıda Fransız askerini atlarının ayakları altında darmadağın etmelerine rağmen, top ve tüfek ateşine hedef olmuşlardı. Eyüp Bey neredeyse paramparça olmuştu. Kölemenlerin “şeyh ve meşhurlarından” birçoğu da burada hayatını kaybetmişti. Bu esnada doğu tarafında bulunan askerler bu olayı görünce gemiye binip karşıya geçmek istediler ancak gemi sayısının az olmasından dolayı hepsinin tek seferde taşınması mümkün olmadı. Ayrıca Nil’de rüzgar şiddetlenmiş ve fırtına meydana gelmişti. Şiddetli rüzgardan dolayı askerlerin gözlerine dolan toz neticesinde göz gözü görmez olmuştu. Bu askerler karşıya geçip de kendilerini toplayıp tekrar savaş alanına dönmeyi düşündükleri esnada batı fırkası yenilgiye uğrayarak kimi Nil’de boğuldu kimi ise Fransızlara esir düştü (Cevdet, VI, 1309: 337).

Fransızların diğer taraftan metrisler üzerine hücum etmesi üzerine iki taraf arasında şiddetli bir “top ve tüfek cengi” yapıldı. Hatta Enbabe’deki (?) ordular vücutları parçalanıncaya kadar savaşmışlardı. Ancak “Asakir-i İslamiye” Fransızların bu şiddetli ateşine dayanamayıp nihayet Fransa askeri metrisleri ele geçirdi. Bunun üzerine Mısır ordusu geri çekilmek zorunda kaldı (Cevdet, VI, 1309: 337).

Bu esnada Mısır halkı arasında Fransızlar “katl-i nefis” ederek Mısır üzerine geliyorlar diye halk arasında söylentiler çıkmaya başladı. Bunun üzerine halktan kimi dağa, kimi de Said içine doğru kaçtılar (Cevdet, VI, 1309: 337). Tarihte Piramitler (Ehramlar) Savaşı olarak bilinen ve 24 Temmuz 1798 tarihinde yapılan bu savaş neticesinde Osmanlı ordusu, düzenli Fransız ordusu karşısında hezimete uğramıştır (Soysal, 1999: 231, Karal, 2007: 27).

Piramitler (Ehramlar) Savaşı üzerine Kahire’de tam anlamıyla bir kargaşa hali yaşanıyordu. Şehrin önde gelen şahısları kenti terk etmeye başlamıştı. Murat Bey askerleriyle birlikte yukarı Mısır’a; İbrahim Bey ve Bekir Paşa ise Suriye tarafına doğru yol almışlardı. Göç eden halk kitlelerine fellahlar saldırıyor ve ellerinde ne var ne yok hepsini yağmalıyorlardı (Soysal, 1999: 230). Kısacası o gece Mısır’da hiç görülmedik olaylar yaşanmıştı. Ancak ertesi gün Fransızların “beri tarafa” saldırmadıkları anlaşıldı. Kadı, ulema ve şeyhlerden oluşan bir grup, Ezher Camisi’nde toplanıp görüştüler. Çoğunluğun kararına binaen Napolyon’a bir mektup gönderilmiş ve Fransızca bilen bir

Magribli de bu mektupla birlikte Napolyon'a gönderilmiştir. Mektup kendisine teslim edildiğinde Napolyon:

“Hani sizin ulema ve şeyhleriniz emniyet ve istirahatları için huzurumuza gelmeyi niçin geciktirdiler?” dediğinde Magribli:

“Sizden rey ve aman isterler” deyince Napolyon ben onlara amanı daha önceden vermişim babında konuşup yine de Mısır halkına bir mektup yazdırıp Magribli'ye teslim etmiştir.

Bu mektup Mısır'a vardığında halk rahata kavuşmuştur. Hatta Şeyh Mustafa El-Havi ve İbrahim El-Feyumi bazı kişileri de beraberlerine alıp, ata binerek, Napolyon'un yanına gittiler. Napolyon, gelen heyete güler yüz gösterip geri kalan ulema ve şeyhlerin neden gelmediklerini sorarak onları da huzuruna davet etmiştir. Napolyon'un davetine bazı ulema olumlu yanıt verirken bazıları ise Napolyon'a güvenmeyerek gitmekten çekinmişlerdir. 10 Safer 1213 (24 Temmuz 1798) Pazartesi günü Fransızlar Mısır'a dahil oldular. Napolyon Bonapart, Elifi Mehmet Bey'in Özbekiye'deki konağına yerleşmişti. Elifi Bey kazandığı akçeyi bu konağa sarf etmiş ve konağın eksikliklerini daha yeni tamamlamışken bin bir güclükle dayayıp döşediği odalar Bonapart'a nasip olmuştu. Perşembe günü şeyhler ve ocaklılar Fransızlar tarafından davet edildi. Şeyhlerden on kişi divan azalığına tayin olundu (Cevdet, VI, 1309: 338).

Bundan sonra Fransız askeri dalga dalga Mısır içine yerleşmeye başladı. Ancak Fransız askerleri kimsenin mal ve ırzına herhangi bir saldırıda bulunmamışlardı. Ayrıca alışveriş esnasında aldıkları eşyanın kıymetinden fazlasını vermişlerdi. Ticari hayatın başlaması ile fakir halk para kazanmaya başlamıştı. Ancak çarşıda “bade ve arak” açık bir şekilde satılır olmuştu. Bu ise hem Mısır'ın adetlerine hem de İslam dininin özelliklerine ters düşen bir durumdu (Cevdet, VI, 1309: 339).

Napolyon Bonapart, Mısır'ı ele geçirdikten sonra mülkiye işlerinin görülmesi için “ulema ve eşraf-ı beldeden” oluşan bir divan teşkil etmiştir. Etrafa generaller ve memurlar gönderip Mısır topraklarının idaresini kurdu. Kaledeki darphaneyi açarak Sultan Selim adına para bastırmaya başlattı. Ancak Bekir Paşa ile İbrahim Bey, Belbis'te ve Murat Bey Said tarafında bulunuyordu. Mısır topraklarının tamamen güvenlik altına alınabilmesi için onların hakimiyetini kırmak gerekiyordu. Dolayısıyla Napolyon, ilk önce Belbis tarafına hareket etmeyi düşünmüş ve Safer ayının sonlarına

doğru o tarafa gitmişti (Cevdet, VI, 1309: 339). Napolyon bir taraftan da Osmanlı Devleti’ni incitmemeye çalışıyordu. Bunun için Bekir Paşa’ya yazdığı mektupta İbrahim Bey’in zoruyla böyle bir harekette bulunduğunu düşündüğünü ve eğer özgürce kararını verebilecek durumda ise Padişah’ın bir temsilcisi olarak hak ettiği saygıya mazhar olabilmesi için kendisini Kahire’ye davet ediyordu (Soysal, 1999: 231).

Akabe halkından bu sırada bir mektup gelmişti. Divan üyeleri Bonapart’tan Hac Emiri Salih Bey için aman istediler. Bunun üzerine Napolyon, eğer beraberinde Kölemenler ve askerler olmazsa “ehad-ı nas” gibi gelmek şartıyla aman verilebileceğini söylemişti. Bunun üzerine divandakiler hacıları Mısır’a kimin getireceğini sormaları üzerine Napolyon: “dört bin Fransız askeri göndeririz onlar da hacıları alıp Mısır’a getirirler.” diyerek hacı kafilesinin güvenliğini temin etmiştir. Ancak İbrahim Bey tarafından hacılara gönderilen yazıda hacıların Belbis tarafına geçmeleri yazılmıştı. Dolayısıyla hacılar da o tarafa doğru yola çıkmışlardı (Cevdet, VI, 1309: 340).

Bonapart, Bekir Paşa ile İbrahim Bey’i takip etmek isteğindeydi. İbrahim Bey’in bölgedeki Araplara emanet ettiği yükü ele geçirmek istiyordu. Bunun için Belbis’ten Salahiye tarafına doğru hareket etti. İbrahim Bey durumdan haberdar olduğu esnada Hac Emiri Salih Bey de onun yanında bulunuyordu. Beraberinde bulunan Kölemenlerle Fransızlara karşı koymaya ve mücadele etmeye hazırlandılar. İlk önce Fransız süvarisi ile bir görüşme yapıldı. Ancak Fransız askerlerinin top ve tüfek ateşi olmadığı için Kölemenler karşısında dayanabilecekleri mümkün değildi. Bunun üzerine yapılan savaşta Fransızlar “fena halde” bozguna uğratıldılar. Bunu duyan Bonapart derhal emrindeki taburlar ile bizzat yardıma koştuysa da o gelene kadar Fransa süvarisinin tümü hayatını kaybetmişti (Cevdet, VI, 1309: 341).

Fakat bu sırada Arapların İbrahim Bey’in bıraktığı yüklere saldırdıkları haberi alınınca İbrahim Bey “aresiz” Fransa ile mücadelesinden vazgeçip, Araplar üzerine saldırmış “mal ve eşyalarını” kurtardıktan sonra diğer Kölemenlerle beraber Gazze tarafına gitmiştir. Bunun üzerine Bonapart da Mısır’a geri dönmüştür (Cevdet, VI, 1309: 341).

Salih Bey hacdan dönünce memleketin Fransızlar eline geçtiğini ve ülkenin harap olduğunu görecektir. Fransızlarla yaptığı mücadeleden sonra Gazze’ye dönmüş ve burada ne yapacağını şaşırıp “düşe kalka” Kudüs’e varmıştır. Bu esnada Kudüs halkı:

“Lanet olsun size zalimler! Memleket-i İslam’ı Fransızlara verdiniz ve şimdi bizim diyarımızı da mı harap etmek için buralara kadar geldiniz?” demişlerdir. Bunun üzerine Salih Bey’in içi kan ağlamıştır. Hakaretlere uğramış ve aşağılanmıştır. Bu sözlere çok içlerenerek kendisini bir eve kapatan Salih Bey, kederinden hastalanmış ve çok geçmeden hayatını kaybetmiştir. Aynı şekilde İbrahim Bey ve beraberindeki Kölemenler çöllerde pek çok “sefalet ve meşakkatler” çekerek Şam’a geldiklerinde Salih Bey’in işittiği sözlere benzer hakaretlere maruz kalmışlardır (Cevdet, VI, 1309: 341).

Bonapart, Bekir Paşa ile İbrahim Bey’i Mısır’dan çıkardıktan sonra Said’de bulunan Murat Bey’e bir memur gönderip Said hükümetini kendisini vaat ettiğini bildirmiştir. Giden memur bu hususu Murat Bey’e anlatınca Murat Bey:

“Bonapart’a söyle ona on bin kese yol harçlığı verelim askerini alıp İskenderiye’ye gitsin. Hem kendi askerini telef olmaktan ve hem de bizi cellatlıktan tahlis ile rahatımıza terk etsin.” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine memur, Mısır’a gelip bu haberi Bonapart’a söylemiştir. Bonapart bu haber üzerine “gazaba gelerek” bir takım asker ile beraber General Desaix’i bu sefer için görevlendirmiştir (Cevdet, VI, 1309: 341).

Bu esnada ise İngiliz amirali “meşhur” Nelson gelip Ebuhr sahilinde Fransa donanmasını yakmıştır.

1.2.3. Ebuhr Deniz Savaşı

Ahmet Cevdet Paşa, eserinde Fransa donanmasının Ebuhr’da¹⁶ İngiliz Amirali Nelson tarafından yakılmasını ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Fransızlar İskenderiye’yi ele geçirdikleri zaman birkaç kıta fırkateyn ve küçük harp gemileri ile nakliye gemilerini limana sokmuşlar, geri kalanları ise Ebuhr kıyısında demirlemişlerdi. Bunların sayıları yirmi üç olup bunlardan biri “yüz seksen pare top çeker yarım dünya” ile bilinen Orient isimli üç ambarlı büyük bir gemi olan amiral gemisi idi. Bu geminin içerisinde Fransızların İtalya’dan aldıkları çok sayıda antika eser vardı. Amiral Nelson, 21 Temmuz günü Fransa’nın bu büyük donanması önünden geçerken derhal dümeni kırıp Fransa donanması ile kara arasına girip demir attı. Fransızlar İngilizlerden

¹⁶ Değişik kaynaklarda İskenderiye önlerinde bulunan bu liman için “Ebuhr, Ebukır, Abukır, Ebuhor ve Ebukır” şeklinde isimler geçmektedir. Ancak biz eserde “Ebuhr” şeklinde yazmayı tercih ettik.

beklemedikleri bu cesur harekete ilk önce şaşırıp kalmışlardı (Cevdet, VI, 1309: 341). Fransızlar bu şaşkınlığı üzerlerinden attıktan sonra, yapılan muharebe üç saat sürmüştür. Savaş sonunda Fransa'nın on büyük gemisi teslim oldu. Bu on geminin dokuzu İngilizlerin eline geçmiştir. Amiral gemisi Orient ise yanmış ve içerisindeki nefer ve değerli eşyalar telef olmuştur. Ayrıca Fransızların “yetmiş dört toplu” diğer bir gemisi yakılmış ve diğer üç kıta gemisi İngilizler tarafından ele geçirildikten sonra tahrip edilmiştir. Fransızların sadece biri “seksen” diğeri “yetmiş dört toplu” iki kalyonu, “kırkar toplu” iki fırkateyn, “on dört toplu” iki korvet ve iki bomba gemisi kaçıp kurtulabilmiştir (Cevdet, VI, 1309: 342). Artık Napolyon Bonapart'ın neredeyse donanması kalmamıştı. Bunun yanı sıra Fransa ile olan bağlantısı da kesilmişti (Armaoğlu, 1997: 56, Karal, 2007: 30, Uçarol, 2008; 92). Napolyon, artık harp gemilerinin kalmadığını ve Mısır'dan çıkmak için muhakkak galip gelmek gerektiğine anlamıştı (Soysal, 1999: 232). Her ne kadar Napolyon rahat davranmaya çalışmışsa da bu hezimet onun için tam bir yıkıma sebebiyet vermiştir. Nitekim Saint Helene'de, “Denizlere hakim olabilseydim, bütün doğunun da hakimi olurum.” diyecektir (Armaoğlu, 1997: 56).

Amiral Nelson ele geçirilen gemilerin altısını Cebeltre'ye (?) göndermiş kalan üçünü ise çok fazla yıprandıklarından dolayı tutuşturup yakmıştır. İskenderiye'yi abluka altına almak üzere üç kıta kalyon ve dört fırkateyn ile Hud adındaki amirali bırakmıştır. Kendisi de hem gemilerini tamir ettirmek hem de Tulon'dan çıkacağını haber aldığı diğer bir Fransız donanmasını karşılamak üzere Sicilya'ya hareket etmiştir (Cevdet, VI, 1309: 342).

Bu esnada İspanya, İngiltere'nin aleyhine olarak Fransa ile müttefik olmuştur. Buna karşılık Portekiz ise Fransa aleyhine İngiltere ile müttefik olmuştur. Portekiz donanması, Amiral Nelson'a yardım etmek amacı ile İskenderiye kıyılarına gelmişler ise de Ebuhır Savaşı'na yetişememişlerdir. Nelson'un Sicilya'ya gittiğini öğrenerek onunla görüşme yapmak için onlar da Sicilya tarafına doğru harekete geçmişlerdir (Cevdet, VI, 1309: 342).

Ebuhır Vakası, Fransızlar üzerinde büyük bir korku ve kuşkuya sebebiyet verdi. Bu olaydan sonra donanmasını büyük miktarda yitiren Fransızlar, İskenderiye Limanı'nda bulunan Osmanlı Devleti'ne ait ticaret gemilerinde mevcut olan cephaneyi almışlardır. İdris Bey “ihtiyaten” biraz barut saklamıştı. “Riyale-i Hümayun'da” asılı

bulunan Osmanlı sancağının yerine Fransız bandırası çekilmesi hususu teklif edilince İdris Kaptan bu karara şiddetle karşı çıkmıştır. Fransızlar da ısrar etmeyerek bu karara saygı duymuşlardır. Ardından Osmanlı Devleti'ne ait tüccar gemilerini serbest bırakarak gitmelerine izin vermişlerdir (Cevdet, VI, 1309: 342). Napolyon, her ne kadar halkı kandırıp Osmanlı Devleti tarafından Mısır'a gönderildiğini ve Osmanlı Devleti'ne dost olduğunu bildirmişse de zor durumda kaldığında devlete ait gemilere el koymaktan geri durmamıştır.

Fransa donanmasının böyle bir bozguna uğraması ve sahillerin İngilizler tarafından abluka altına alınması üzerine Bonapart'ın artık Fransa'dan yardım umudu kesildi. Bir ordu eğer "ara sıra" yeni askerler ile tazelenmedikçe "payidar olamayacağı" açık olduğundan Bonapart artık Mısır Seferi'nin neticesinin "fenalığa" doğru gittiğini anlamıştı (Cevdet, VI, 1309: 342). Bu üzüntü ve şaşkınlık içerisinde düşüncelerine bir yön vermeye çalışıyordu. Hıristiyanlığı tanımayıp Müslüman olduğunu bildirerek bölgedeki halkı defalarca aldatmıştı. Ancak şimdi Osmanlılara güvenmiyordu. Biraz vakit kazanmak amacı ile "bazı hayal ve desais ile" uğraşmak istiyordu. Mısır'dan "yakayı sıyırmaya çalışmaktan gayri çare olmadığına" kanaat getirerek bu bölgeden gitme zamanının geldiğini düşünmeye başlamıştı (Cevdet, VI, 1309: 343). Nitekim gidiş zamanını ve ne yolla Mısır'dan çıkacağını planlamaya çalıştı.

Bu sırada "vefa-i Nil mevsimi" başlamıştı. Bonapart, sokak ve mahalleleri süslemişti. Kadı, vali paşa kethüdası, ayan ve eşrafla birlikte atlara binen Napolyon Bonapart top şenliği yaparak Nil kenarına varmıştı. Böylece Ebuhır'da donanmasının yanmasından dolayı kalbinde oluşan büyük üzüntü ve kederi unutmaya çalışıyordu (Cevdet, VI, 1309: 343).

Ebuhır Vakası, Mısır'da duyulmuş ve halk arasında geniş yankı uyandırmıştır. Ancak bu haberin yayılması Napolyon tarafından hiç de hoş karşılanmamıştır. Bonapart bu haberi yayanları baskı altına alıyor veya tutukluyordu (Cevdet, VI, 1309: 343). Napolyon, Mısır'da kendisine karşı herhangi bir ayaklanma çıkmaması için böyle davranıyordu. Halk nazarındaki itibarını yitirmemek için hiçbir şey olmamış gibi hareket etmeye çalışıyordu.

1.2.4. Ebuhır'dan Sonra Napolyon'un Faaliyetleri

Tarih-i Cevdet'te Napolyon Bonapart'ın donanmasının Ebuhır'da İngilizler tarafından yakılmasının ardından çıkan haberleri yasaklamaya çalıştığı anlatılmıştır. Bunun yanı sıra Napolyon Bonapart her zaman yaptığı gibi Mısır halkını kandırarak bu olayı zihinlerinden silmeye çalışıyordu (Cevdet, VI, 1309: 343).

Bunun için Napolyon, Mısır'da mevlid okutturmuştur. Mevlid yeri kandillerle süslenmiş. mevlidin masrafları için Şeyh Bekiri'ye "üç yüz riyal" vermişti. Fransız kumandan ve görevlileri ile beraber törene katılmış ve oradakilere hediyeler dağıttırılmıştır (Cevdet, VI, 1309: 343).

Ayrıca Napolyon, şeyhleri saraya davet etmiştir. Üç renkli yani beyaz, kırmızı ve lacivert renginde olan kordonlar çıkartıp birini Şeyh Şerkavi'nin omzuna koyunca oradakilerden bazıları bu kordonun takılmasına karşı çıkmışlar ve bunları yere fırlatmışlardır. Bunun üzerine Napolyon, bu olaya sinirlenmiş ve bari göğüslerine kokart taksınlar diye emredince şeyhler bu teklifi görüşmek amacıyla izin istemişlerdir (Cevdet, VI, 1309: 343). Ardından Bonapart vasıtasıyla herkesin göğsüne kokart takması emredilince şeyhlerden bazıları bunun bir zararı yoktur diye düşünerek göğüslerine kokart takmışlarsa da çoğunluk bu kokartları takmamak için uğraşmıştır. Ardından çok sürmeyip bu kokartları atmışlardır (Cevdet, VI, 1309: 344). Napolyon'un Mısır'da uygulamaya çalıştığı yenilikler halkın tepkisine neden olmuştur. Nitekim şeyhler, Napolyon'un kendilerini sıradan insanlardan ayırmak amacıyla bu kordonları takmalarını talep etmesine rağmen şeyhler, bu kordonları takınca halkın gözünde değer kaybedeceklerini ileri sürerek kabul etmemişlerdir.

Fransızlar, Müslümanların eşleri ve kızlarının yüzleri açık bir şekilde sokaklarda gezmelerini istemişlerdir. Bu ise Müslümanlar tarafından hiç hoş karşılanmamıştır. Ayrıca sokakları genişletmek amacı ile bazı kimselerin dükkanları yıkılmıştır. Özbekiye yolunda araba yolu açmak için bazı cami ve mescitlerin yıkılması Müslüman ahaliye çok ağır gelmiştir. Geceleri herkesin evlerinin önüne kandil yakmaları zorunluluğu getirilmiştir. Bu zorunluluğa uymayanlar ölüme varan cezalara çarptırılmışlardır (Cevdet, VI, 1309: 344). Napolyon Bonapart, daha Mısır'ı ele geçirmeden önce yaptığı konuşmaları unutmuş gibi görünüyor. Çünkü İskenderiye'ye doğru gemiyle yol aldıkları esnada gemide bulunan askerlere hitaben yazdığı bildiride, Müslümanların tepkisine neden olabilecek hareketlerden sakınmalarını söylemiştir. Aynı zamanda Müslümanlar

tarafından kutsal kabul edilen cami ve mescit gibi yerlere de dokunmamalarını tembih etmişti. Ancak yol yapma bahanesiyle bu tür mekanların yıkılması Müslüman halkın Napolyon'a karşı beslediği kin ve nefretin kat kat artmasına sebep olmuştur.

Fransız ordusu Mısır'da bir bakıma esir kaldıkları için sıkıntılarını Müslümanlara ağır vergi koyarak aşmaya çalışıyorlardı. Böyle bir durum ise Mısır halkı tarafından hiç de hoş karşılanmamış ve halk artık Fransızlardan nefret eder duruma gelmiştir. İşte Fransızların bu türlü bölgenin “örf ve adetine” uymayan hareketleri ilk önce Müslümanlar arasında ardından bölgedeki Hıristiyanlar tarafından da hoş karşılanmamıştır (Cevdet, VI, 1309: 344).

Bonapart, İskenderiye'yi ele geçirince eskiden olduğu gibi idari işlere bakmak üzere Seyyid Mehmet Kerim'i görevlendirmişti. Mehmet Kerim bilindiği gibi Murat Bey'in adamlarındandı. Murat Bey ile gizli gizli yazıştığı haberleri duyulmuş ve ardından Murat Bey'e yazmış olduğu yazılar Fransızların eline geçmişti. Fransızlar bunun üzerine Murat Bey'i Mısır'a davet edip orada idam etmişlerdir (Cevdet, VI, 1309: 344).

Fransız Cumhuriyeti'nin kuruluş yıldönümü olması nedeniyle Fransızlar açısından çok önemli bir gün olduğu için kutlama hazırlıklarına başlandı. Bunun için Mısır sınırları içerisinde bulunan Özbekiye Meydanı'nda büyük bir direk dikilip bu direğin üzerine idam olunan Fransa kral ve kraliçesinin resimleri ile direğin yere değen ucuna kadar üç renkli levhalar konuldu. Bu levhaların üzerine Fransızların Mısır'da Kölemenlerle yaptıkları muharebeler ve bu muharebelerde hayatını kaybeden Eyüp Bey ile diğer Kölemenlerin resimleri yapıldı. Fransızlar buna “şecere-i hürriyet” demişlerdir.

Mısırlılar ise bunun için: “bu direk Fransızların bize soktuğu kazıktır ki memleketimizin istilasına alamettir.” diye tanımlarlanmış (Cevdet, VI, 1309: 345).

Fransızlar Mısır'daki Müslüman halkın dini duygularıyla oynamak için her türlü aldatmacayı yapıyorlardı. Hatta Napolyon, buraya Sultan Selim'in iradesi ile geldiğini ve Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen Azmzade Abdullah Paşa, Şam'dan Mısır'a gelerek konaklayacağı için ona uygun bir konak bulunup eşyalar yerleştiriliyor babında söylentiler çıkarmaya devam etmişlerdi. Bu suretle Fransızlar Mısır halkını üç ay daha “iğfal etmişler” ise de söylediklerinin aksine Osmanlı Devleti tarafından

herhangi bir kimse gelmemiştir. Bu durum ise Mısır halkının Fransızlar aleyhine bir ayaklanmaya doğru gittiklerinin göstergesiydi (Cevdet, VI, 1309: 346).

Napolyon Bonapart, bölgede ticaret yapmak amacıyla Cezzar Ahmet Paşa'ya Rebiyülevvel (Ağustos) ayında bir memur göndererek kaleme alınan mektup Cezzar Paşa'ya gönderilmiştir. Napolyon Bonapart, bu mektubunda Osmanlı Devleti ile ittifak halinde olduklarını, ancak İngilizlerin Hindistan'daki topraklarını işgal etmelerinden dolayı Mısır'a gelmeye mecbur kaldıklarını ve bu geliş esnasında Sultan'a karşı gelen Kölemenlerin baskı altına alındığını söylemekle birlikte buraya geliş amaçlarının İslamiyet'i yüceltmek olduğunu belirterek ticaret için kendilerine izin vermesini talep ediyordu (Cevdet, VI, 1309: 346).

Ancak Cezzar Ahmet Paşa¹⁷, Napolyon'un gönderdiği görevliyi huzuruna dahi çıkartmayıp hemen geri göndermişti. Bunu öğrenen Napolyon Bonapart çok kızdı ve Cezzar Ahmet Paşa'nın üzerine saldırıya geçmeyi planladı (Cevdet, VI, 1309: 346).

Cezzar Ahmet Paşa, yer yer Mısır'a haberler gönderiyor ve Mısır halkını Fransızlar aleyhine ayaklanmaya teşvik ediyordu. Şam tarafına giden İbrahim Bey ile "ümera-ı saire" tarafından buradaki halkı tahrik etmek için her tarafa kağıtlar gönderildi. Hatta İbrahim Bey, rebiyülahır ayının sonlarında Mısır'a hitaben yazılan mektupta Osmanlı Padişahının büyük bir ordu toplayarak yakında Mısır'a geleceğini bildirmiştir (Cevdet, VI, 1309: 346).

Bu mektubun tesirini azaltmak için Napolyon Bonapart bir nüshasını Osmanlı Devleti'ne ve diğer bir nüshasını da Mekke şerifine göndermek üzere şeyhlerin ağzından bir yazı kaleme alıp sokak başlarına astırmıştır. Bu yazıda Fransızların Mısır'da Kölemenleri hakimiyetleri altına almaları ve Mısır'da İslam örf ve adetlerine göre yapılan faaliyetlerden bahsedilmekteydi (Cevdet, VI, 1309: 346).

Ancak Cezzar Paşa ile İbrahim Bey'in yaptıkları çağrılar Mısır'da büyük etki yaratmıştır. Dolayısıyla Mısır halkı ayaklanarak Fransızlar üzerine saldırmışlar ve

¹⁷ Cezzar Ahmet Paşa, Osmanlı valilerinden biridir. Doğum yeri ve nereli olduğu hakkında tartışmalar vardır. Ancak Ahmet Cevdet Paşa, onun Bosnalı olduğunu söylemiştir. Hekimoğlu Ali Paşa'nın hizmetine girmiştir ve onun ikinci Mısır valiliğinde de beraberinde gitmiştir. Ardından Ali Paşa'nın kölelerinden olan Abdullah Bey'in hizmetine girmiş ve Mısır'da kalmıştır. Bahire kaşifliğine (sancak beyliği) memur edildiği sırada Abdullah Paşa'yı katleden Bahireli önde gelen yetmiş kişiyi öldürüp kesik başlarını Mısır'a gönderdiği için Ali Paşa tarafından kendisine "deve kasabı" anlamına gelen "Cezzar" lakabı takılmıştır. Bkz, Tekindağ (1997), "Cezzar Ahmed Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C. III, s. 156.

meydana gelen mücadelelerde her iki taraftan da çok sayıda ölümler meydana gelmiştir (Cevdet, VI, 1309: 346).

Mısırlıların çok sayıda Fransız askerini öldürmeleri üzerine Napolyon Bonapart, Mısır'daki işsiz güçsüz takımının üç güne kadar Mısır'dan çıkıp gitmeleri için tellallar “nida ettirmiştir.”

Bonapart, Mısır halkının kendisine karşı yapılan bu hareketlerinden dolayı oldukça rahatsız olmuştur. Bunun için şehirde bazı düzenlemelere gitmeyi amaçlamıştır. General Kefarelli (?) hendese ve harp tekniğinde mahir bir zattı. Şehrin güçlendirilmesi için mevkiiler tayin etti ve halkın üzerine ağır bir vergi yükledi. Bu durum ise halk tarafından iyi karşılanmamış ve ihtilal çıkmasına “sebeb-i adi” olmuştu (Cevdet, VI, 1309: 347).

Mısır halkı Cami-i Ezher'de bir araya gelip Fransızlar üzerine harekete karar vermişlerdir. Mısır kaymakamı Depuy adlı general bu kararın halka konulan yüksek vergiden dolayı olduğunu zannetmiş ve derhal yedi adamı ile birlikte bu topluluğu sakinleştirmek için harekete geçmiştir. General Depuy bakırcılar çarşısından geçerken “evlad-ı Türk'ten biri” generalin başına sert bir şekilde bir cop vurmıştır. Bunun üzerine sendeleyerek atından aşağıya düşen general çok geçmeden ölmüştür. Bunun üzerine bütün halk silahlanmış Magribliler grubu da onlara katılarak rast geldikleri Fransızları öldürmeye başlamışlardır. Fransa askerinin birçoğu dağılıp dil bilmedikleri için olayın ne olduğunu anlamaya çalıştıkları esnada Mısır halkı tarafından pek çoğu öldürülmüştür. Napolyon Bonapart, bu sırada Cize'deydi. Durumu haber alır almaz derhal Mısır'a gelerek askerini takımlar halinde ayırarak ihtilali bastırmaya çalışmıştır. Ancak halk sokaklarda “istihkamlar” yapıp savunma konusunda ısrarlı bir şekilde mücadele etmişlerdir. Bu durum Fransızlara büyük bir telaş vermiştir. Ancak Napolyon şehri kuşatarak topraklarını sokak başlarını yerleştirdi. Kaleden de halk üzerine güller yağdırmaya başladı. Bunun üzerine halka korku gelerek sokak başları açılmaya başlamış ve Fransızlar Müslümanlara ait olan metrisleri ele geçirmişlerdir. Daha sonra Fransızlar, Cami-i Ezher'e girip buldukları değerli eşyaları yağmalamaya başlamışlardır. Halk arasında onları yönlendirebilecek bir şahsiyet yoktu. Dolayısıyla birlikten yoksun ve dağınık hareket ediyorlardı. Bunun üzerine araya bazı şeyhler girip aracılık rolünü üstlenmişlerdir. Napolyon Bonapart, genel af ilan ederek Mısır'da çıkan bu kargaşa ve kavga ortamını yatıştırmıştır. Ancak isyana ön ayak olanlar yakalanarak

idam edilmişlerdir (Cevdet, VI, 1309: 348). Napolyon'un zararlı faaliyetleri artık halk tarafından tepki ile karşılanmaya başlanmıştır. Napolyon'u Mısır'da artık istemeyen halk, kendi aralarında silahlanarak Fransızlara karşı mücadele etmeye çalışıyordu.

Mısır halkı ihtilale hazırlandığı sırada Said şeyhi durumunda olan Şevari'ye mektup gönderip yardım talebinde bulunmuşlardı. Şevari ve beraberindekiler Mısır'a vardıklarında Fransızlar şehri kuşatmış ve şehrin üzerine top yağdırmaya başlamıştı. Bunun üzerine ateşli silahlara dayanamayacaklarını anlayan Şevari ve grubu derhal geldikleri yere geri dönmüşlerdir. Bu yüzden Bonapart, Şeyh Şevari'yi yakalatıp Mısır'da idam ettirdi ve yerine kardeşini Said bölgesine şeyh olarak tayin etti (Cevdet, VI, 1309: 349).

1.2.5. Osmanlı Devletinin Mısır Hakkındaki Hazırlıkları

Ahmet Cevdet Paşa Tarih-i Cevdet'te, Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı istilası üzerine Osmanlı Devleti'nin hazırlıklarına da değinmiştir. Nuri Bey ve Asım Efendi tarihlerinden örnekler vererek her ikisinde yer alan bilgilerin karşılaştırmalı analizini yapmış ve aynı zamanda bu iki şahsın olaylar karşısındaki görüşlerine eleştirel bir gözle bakmıştır.

Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı istilası üzerine Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya hemen savaş açması lazımdı. Ancak savaş hazırlıklarının tamamlanmamış olmasının yanı sıra Osmanlı Devleti'nin diğer Avrupa devletleri ile ittifak görüşmeleri yapması üzerine savaş ilanının biraz ertelenmesine karar verilmiştir. Ancak Mısır'ın istila edildiği haberi İslam ülkesinde yayılınca Osmanlı halkı Fransızlara "diş bilemeye" başlamıştı. Fransa maslahatgüzarının kendi konağında oturması ve Fransız tüccarlarının serbestçe ticaretini yapmaya devam etmeleri halk arasında hoşnutsuzluğa sebebiyet vermiştir. Bunun üzerine Reis Efendi ile İngiliz elçiliği arasında bazı ittifak maddeleri kaleme alındı (Cevdet, VI, 1309: 351). İngiliz tercümanı Bab-ı Ali'ye gelerek bu konuda şikayette bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin dostu olan İngilizlere gereken önemi vermedikleri ve Fransa'ya çok fazla müsamaha gösterdiklerini ifade ettiler. Napolyon Bonapart'ın Mısır üzerine saldırıya geçmesi üzerine Fransa'nın o dönemde iki büyük düşmanı olan İngiltere ve Rusya ile ittifak anlaşması yapmak amacıyla görüşme yapılmasına karar verildi. 28 Temmuz 1798 tarihinde Reisülküttap Atıf Efendi, İngiltere elçisini davet ederek bu konuda uzun süren bir görüşme yaptı. Bu tarihten

sonra İngiltere, Osmanlı Devleti'ne en yakın olan devlet konumuna gelmişti (Sertoğlu, V, 2011: 2784).

Osmanlı Devleti bir yandan da Fransa ile görüşmelerini yapmaya çalışıyordu. Bunun üzerine Fransa maslahatgüzarı Ruffin, Reis Efendi ile bir görüşme yaptı. Reis Efendi Mısır olayından dolayı Osmanlı topraklarında görünen hoşnutsuzluk üzerine bazı tedbirlerin alınması gerektiğini anlatmıştır. “Memlekette bulunan Fransız tüccarları Osmanlı Devletinin misafiridir. Ancak hepsinin buldukları yerlerde kalmaları ve başkaları ile görüşmemeleri hakkında taşralılara emirler gönderildi. Elçilik önündeki nişanda kaldırıldı. Dolayısıyla haberleşmek lazım gelirse gayrı resmi kıyafetlerle görüşme yapılabilir.” demiştir. Bunun üzerine Ruffin:

“Yakında elçimiz gelecektir bari o vakte kadar sabrolunsa” gibi boş laflarla Osmanlı tarafını oyalamayı düşünmüşse de bu kararın yerine getirilmesi kesin bir şekilde gereklidir, denilerek cevap verilmiştir. Fransa maslahatgüzarı sonradan resmi görüşmelerin en azından belli bir süre kesilmemesi için Osmanlı Devleti ile haberleşmek istemiştir. Bunun için “Felemenk” elçisini de aracı kılmıştır. Felemenk devleti ise o esnada Fransa'nın hakimiyeti altındaydı (Cevdet, VI, 1309: 352).

Bunun üzerine 26 saferde Küçüksu'da “Sudur-ı Uzam'dan” İsmet Efendi Felemenk elçisi ile görüştü. Gelecek olan yeni Fransız elçisinin gelişine kadar Osmanlı Devleti ile Fransızların resmi ilişkilerinin kesilmemesi hususunda “uzun uzadıya” görüşmeler yapılmışsa da Osmanlı Devleti yukarıda verdiği kararın arkasında olduğunu kesin bir dille elçiye bildirmiştir (Cevdet, VI, 1309: 352).

İki gün sonra Prusya elçisi ile yapılan mülakatta Osmanlı Devleti Fransa'ya açacağı savaş ilanını geciktirmesinin sebebi olarak savaş hazırlıkları olduğu gizli bir şekilde kendisine anlatıldı (Cevdet, VI, 1309: 352).

Avusturya o esnada Fransa ile barış halinde olduğu için eğer Osmanlı devleti Fransa'ya savaş açarsa tarafsız kalacağını ve eğer “tarafliktan çıkacak olur ise” Osmanlı Devleti'nin faydası için çalışacağına dair teminat vermiştir. İngiltere ile henüz ittifak anlaşması imzalanmamış olsa da İngiliz donanmasının Fransızların peşine düşerek Akdeniz'i dolaştıklarını haber almaları üzerine Osmanlı Devleti İngiliz gemilerinin hangi Osmanlı sahiline uğrarsa uğrasın yardım edilmesi hususu sahil ve ada memurlarına emredilmişti (Cevdet, VI, 1309: 353). Bunun yanı sıra Fransız gemilerinin

Osmanlı limanlarına kabul edilmemesi hususunda her tarafa emirler gönderilmiş ve Osmanlı topraklarında bulunan konsolos ve tüccarlara başkalarıyla konuşulmaması hususunda haber verilmiştir. Duruma bakılınca Osmanlı Devletinin Fransa'ya karşı "ilan-ı harp" etmek üzere olduğu anlaşılıyordu. Savaş ilanının gecikmesi Fransa'nın işine geliyordu. O esnada Fransa'nın müttefiki olan İspanya'nın İstanbul'da bulunan maslahatgüzarı Reis Efendi ile görüşme talebinde bulunmuştur. On dört rebiyülevvel günü Bebek bahçesinde İsmet Bey'in de hazır bulunduğu bir görüşme yapılmıştır. İspanya maslahatgüzarı Osmanlı Devleti'nin son günlerde yaptığı teşebbüslerin ve kaleme alıp gönderdiği emirlerin hep Fransa'nın aleyhine olan önlemler olduğunu ve Fransa'ya savaş ilanının açılması için henüz çok erken olduğunu dile getirmiştir. Bunun üzerine Reis Efendi Osmanlı Devleti'nin henüz Fransa'ya savaş açmadığını ancak halk arasında var olan tepkilerin yatıştırılması için böyle bir önlem aldıklarını ifade etmiştir (Cevdet, VI, 1309: 354). Osmanlı tarafı böyle bir karşılık vermesine rağmen hiç vakit kaybetmeden savaş hazırlıklarını, tüm hızıyla, sürdürüyordu.

Rusya ile de henüz bir anlaşma imzalanmamıştı. Ancak Karadeniz'deki Rus donanması, Osmanlı donanmasıyla ittifak yapıp Fransızlar aleyhine hareket etmek üzere İstanbul'a gelmesi için Rusya imparatoru tarafından donanma amiraline emir gittiğinden Rusya donanmasının her an İstanbul'a gelebileceği haber alınmıştı (Cevdet, VI, 1309: 354). Nitekim 5 Eylül 1798'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılacak olan ittifak için görüşmeler devam ederken Rusya donanmasının geldiği haberi alındı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin izniyle Rusya donanması Büyükdere'de demirledi (Sertoğlu, V, 2011: 2791).

İşte tam bu esnada Amiral Nelson'un Ebuhr'da Fransız donanmasını yaktığı haberi alınır alınmaz on bir rebiyülevvelde Osmanlı Devleti tarafından İngiliz maslahatgüzarına "teşekkürname" yazılmıştır. Ardından Ebuhr vakasının ayrıntılarını anlatan yazı İngiliz donanmasından gönderilecek bunun üzerine İngiliz maslahatgüzarı davet edilmiştir. Maslahatgüzara kürk giydirilmesinin ardından Amiral Nelson'a mücevher çelenk ve askerlerine dağıtılmak üzere iki bin altın gönderilmiştir. İngilizlerin bu başarısı müttefiklerine "kuvvet ve cesaret" vermiş ve Fransızları hayli telaşa düşürmüştür. Osmanlı Devleti hazırlıklarını tamamlayıp biran önce Fransa'ya savaş ilan etmeyi planlıyordu (Cevdet, VI, 1309: 355). Amiral Nelson'un Fransızları Mısır'da donanmasız bırakması Osmanlı Devleti'ni de cesaretlendirmiştir. Bunun üzerine yapılan

görüşmeler neticesinde Osmanlı Devleti, 25 Eylül 1798'de Fransa'ya savaş açmıştır (Karal, 2007: 30).

Osmanlı Devleti, Fransızlarla tek başına mücadele edemeyeceğini anladığı için Rusya ve İngiltere ile yapılan görüşmelerin ardından 23 Aralık 1798 tarihinde Rusya ve 5 Ocak 1799 tarihinde İngiltere ile ittifak anlaşmaları imzalamıştı (Sertoğlu, V, 2011: 2792).

1.2.6. Napolyon'un Suriye Seferi ve Akka Savunması

1.2.6.1. Ariş'in Napolyon Tarafından Zabtı

Ahmet Cevdet Paşa, Napolyon Bonapart'ın İskenderiye ve Mısır istilalarından sonra yönünü Suriye üzerine çevirdiğinden bahsetmiştir.

Şöyle ki: Napolyon Bonapart, Mısır'daki durumunun kötüleşmesi üzerine farklı alternatifler üzerinde durmaya başladı. O'na göre Mısır'da daha fazla kalabilmek için Cezzar Ahmet Paşa'nın yenilgiye uğratılması gerekiyordu. Bu yüzden Napolyon, Cezzar Ahmet Paşa'nın ordusunu bozarak Şam bölgesini ele geçirmek niyetindeydi. Bonapart, bu doğrultuda ordusu ile birlikte Belbis ve Salahiye tarafında toplanıp takım takım askeri bir araya getirdi. Dimyat muhafızı General Kleber o taraftaki Fransa askeriyle birlikte kara yoluyla olmak üzere harekete geçti. Ayrıca İskenderiye Limanı'nda bulunan Fransa gemileri "kıyı sıra gitmek üzere" düzene konuldu. Mısır Kalesi'ne yeterli asker bırakıldıktan sonra Bonapart harekete hazırды. Ramazan ayının başlarında divan azası olan bütün görevlileri meclise davete ederek bunlara hitaben:

"Benim kılıcımdan firar eden Kölemenler, Cezzar Paşa'ya iltica edip o dahi onlara asker vermekle bu tarafa gelmekle katl-ı ibad ve tahrib-i bilad üzere Ariş'te toplanmışlar, bu ise benim gayretime dokunmakla Cenab-ı Hakka istihare ettikten sonra azmettikte o tarafa gideyim ve 'Avn-i Bari' ile onları ibret-ül sairin ve memleketi şerr ve fesatlarından mahfuz ve emin edeyim ey hazar size de lazım olan budur ki memleketin asayiş ve emniyetine ihtimam idesiz. Bir iki aya kadar gidip gelirim şayet ki gıyabımda askere karşı edna bir hareket vukua gelir ise top ile şehri tahrip etmek üzere memurlara emir vermişimdir." demesi üzerine mecliste hazır bulunanlar kendisine teminat vermişlerdir (Cevdet, VII, 1309: 15). Napolyon Bonapart'ın Suriye Seferi'ne çıkmasındaki sebeplere bakacak olursak; Napolyon, Osmanlı Devleti'nin Rusya ve İngiltere ile anlaşma yapmasından sonra Osmanlı

ordusunun Suriye üzerine harekete geçeceğini tahmin etmişti. Bunun için beklemek yerine taarruza geçmeyi tercih etti. Suriye’de başarılı olursa, Mısır dışında Lübnan ve Basra Körfezi’nden itibaren Irak ve Anadolu üzerine gidebilir ve hayalindeki Doğu İmparatorluğu’nu kurabilirdi (Soysal, 1999: 273). Ayrıca tarih boyunca Mısır’da hakimiyet kurmuş olan Firavunlar, Fatımiler, Eyyubiler, Memlûkler gibi devletler Suriye’ye de yerleşmişlerdi. Denilebilir ki Mısır’da hakimiyet kuran devletler için Suriye’yi almak coğrafi bir zorunluluktur. Napolyon, Suriye’ye sahip olmakla Doğu Akdeniz’de mükemmel limanlara ve Mısır’da olmayan ormanları da ele geçirmiş olacaktı (Karal, 2007: 39).

Bonapart bu şekilde meclistekileri korkutmakla beraber Mısır’da kimin davası varsa ulema ve kadıya gitsinler babında “tellallar nida ettirmek” yoluyla İslam ahalisinin memnuniyetine vesile olacak bazı hareketlerde bulunmuştur (Cevdet, VII, 1309: 15).

Kadı Efendi ve Mustafa Kethüda ile savaşa memur edilen bazı ulema ve asker, takım takım Mısır’dan çıkarak çadırların bulunduğu alana gittiler. Bonapart ise Ramazan’ın beşinci günü Mısır’dan çıkarak Salahiye’ye doğru yol almıştır. Ancak Salahiye’ye vardıklarında ulema bu çöllerden ve dağlardan geçebilecek güce sahip değiliz diye itiraz etmeleri üzerine Napolyon kendilerine Mısır’a dönmeleri için izin verdi (Cevdet, VII, 1309: 15).

Bonapart’ın Şam üzerine sevk ettiği orduda, “beş alay talimli piyade, dört alay talimli süvari, bin nefer başı bozuk süvari, bin altı yüz topçu ve bir takım istihkam askeri olmak üzere toplam yirmi bin bir dört yüz nefer olup donanması ise altmış dörder parça top çeker, yedi adet firkateyn, altı parça korvet, üç kıta brik, on parça şalope, yedi parça golet, ile on yedi parça nakliye gemisinden ibarettir.” Kleber Dimyat’tan Ariş üzerine hareket etmişti. Yolu şaşırıp üç gün boyunca zahiresiz kaldılar. At ve deve eti yiyerek “güç hal ile” yollarını bulup Ariş’e vardıklarında Cezzar Paşa tarafından Ariş kalesine zahire getiren bir miktar asker Fransızları görüp telaşa kapılarak firar etmişlerdir. Bunun üzerine Kleber bu zahireyi alıp “memnun olarak” üç gün boyunca askerini idare ettikten sonra Napolyon’a yetişip Ariş önlerinde ordusunu kurmuştur (Cevdet, VII, 1309: 16).

Kalede yedi sekiz bin kadar asker olup Mısır’ın ünlü kumandanlarından bazıları da oradaydı. Napolyon kalenin kendisine teslim edilmesi için içerdekilere haber

gönderdi. Ancak kaledekiler bu talebi geri çevirdiler. Bunun üzerine Napolyon kaleyi top ile dövmeye başladı. Sekiz gün süren kuşatmalar üzerine zahire ve cephaneleri iyice azalmaya başlamıştı. Bunun üzerine kalede bulunanlar, Bonapart'tan “aman” dilediler. Napolyon, silahsız bir şekilde kaleden çıkmaları koşuluyla gidebileceklerini söylemiştir. Ancak bu koşulu kabul etmeyen kale halkı tekrar savaşmaya devam ettiler. İki gün sonra Mısır ümerasından Kasım El-Meskubi bir miktar asker ve cephaneye ile imdada gelerek geceleyin kaleye girmek için şehre uzak bir mesafede durmuştu. Fransızlar o gece onlara baskın yapıp Kasım Bey ve beraberindekilerden çoğunu öldürmüşlerdi. Ayrıca yanlarında getirmiş oldukları cephaneye de el koymuşlardı. Bu olayın, kale halkı tarafından duyulması üzerine hepsi şaşkınlık içerisinde yeniden silahları ile beraber kaleden çıkmaları koşuluyla Bonapart'a başvurular. Onun da bu teklifi kabul etmesi ile kaleyi Napolyon'a teslim etmişlerdir (Cevdet, VII, 1309: 16).

Bunun üzerine Napolyon, Şam halkına bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri Fransız askerlerinin bu taraflara geliş nedenleri Kölemenler ve Cezzar Ahmet Paşa'nın “def ve tardı içindir.” Cezzar Ahmet Paşa, Fransızlar hakkında olumsuz düşüncelere sahip olmasının yanı sıra Fransa askeri ile mücadeleye hazırlanmaktadır. Dolayısıyla, biz de onunla muharebeye hazırız dedikten sonra halkın memleketlerinde rahat dolaşmaları konusunda kendilerine teminata bulunmuştur (Cevdet, VII, 1309: 17).

1.2.6.2. Gazze, Remle, Yafa ve Hayfa'nın Fransız Hakimiyetine Girmesi

19 Ramazanda Napolyon Bonapart, Ariş'ten Han-ı Yunus'a hareket etti. Ertesi gün sabahleyin Gazze'ye vardı. Mısır Valisi Abdullah Paşa bir miktar Kölemen askeri ile karşı gelerek General Mora ile savaştığı sırada General Kleber “diğer taraftan” savaşa girmiş ve Abdullah Paşa çok fazla dayanamayarak maiyetindeki askerle çekilip gitmiştir (Cevdet, VII, 1309: 17).

23 Ramazanda Napolyon Gazze'den çıkıp “rey ve aman” ile Remle'yi aldı. Daha sonra ayın 25'inde Yafa'yı kuşattı. İçeriye bir elçi göndererek kaledekilerin teslim olmasını istedi. Ancak kaledekiler bu teklifi kabul etmemekle birlikte gelen elçiyi dahi idam etmişlerdir. Bunun üzerini çok sinirlenen Napolyon Bonapart, Ramazanın 30'unda sabahleyin kalenin üzerine şiddetli bir şekilde saldırdı. Saat dokuzaya kadar toplarla dövülen sur duvarlarındaki oyuklardan askerler giriş yapmış ve kaledekilerle “yaka yakaya” müthiş bir mücadele meydana gelmiştir. En sonunda “ahali-i İslam” silahlarını bırakmış ise de Fransızlar “kaleye yürüyüş ile” girdiklerinden sabaha kadar önlerine

geleni idam etmelerinin yanı sıra buldukları eşyayı gasp etmişlerdir. Ertesi gün Ramazan Bayramı olmasına rağmen akşama kadar silahlar elden bırakılmamış ve yağma işi devam etmiştir. Bu nedenle askerlerden ve halktan çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir. Hayatta kalanlar ise, kimi yaralı kimi de aç ve çıplak bir şekilde, perişan olmuşlardır (Cevdet, VII, 1309: 17).

Ramazanın 2'nci günü dört beş bin kadar esir Napolyon'un huzuruna getirildikleri zaman bunların içerisinde yer alan Mısır ve Şamlılar memleketlerine gönderilmiştir. Geriye kalan ne kadar insan varsa hepsini kurşuna dizdirip öldürmüştür (Cevdet, VII, 1309: 17).

Tarih-i Cevdet'te bu olaydan sonra Ahmet Cevdet Paşa'nın, Napolyon hakkında, zararlı faaliyetlerinden dolayı, yorum yaptığını görmekteyiz. Napolyon Bonapart'ın bu tür "muamele-i vahşiyane" davranışları onun sabıkasına işlenmiştir. Yafa'ya "yürüyüş ile" girildiği için halka yapmadığı eziyet ve zulüm kalmamıştır. Napolyon eğer bu şahısları esir olarak yanında götürse belli miktarda askerinin onlarla uğraşması gerekirdi. Onları salıverme durumunda ise tekrar bir araya gelip Fransızlara karşı "silah tutarlar" endişesi ile tümünü birden öldürmüştür. Bu durum ise "mile-i mütemeddine'de işitilmemiş bir tavr-ı Cengizanedir." Avrupalılara nispetle Arnavutlar vahşi bir kavim olarak bilinmelerine rağmen silahsız olan bir kimsenin üzerine asla silah çekmez iken Napolyon gibi hürriyet ve medeniyet davası ile ortaya çıkan "terbiyeli ve malumatlı bir zatın" eli kolu bağlı savunmasız insanların kurşuna dizdirilmesi kabul edilemez bir "hareket-i vahşiyanedir". Bu bile "Fransız İhtilalı'nın ne mertebe ahlakı ihlal eylemiş olduğuna bir delildir" (Cevdet, VII, 1309: 18).

Kaldı ki Bonapart'ın bu tutumunu o gün için kendi işine gelen bir hareket olarak kabul etsek bile uzağı görebilen bir insan için yapılmaması gereken bir davranıştır. Çünkü Napolyon Bonapart için Yafa, hareketin hedef noktası değildi. Onun asıl hedefi Akka'yı alıp bütün Şam ve civarını istila idi. Böyle bir harekette bulunması üzerine artık hangi şehre saldırırsa saldırısın Müslüman askerleri can vermedikçe silahlarını bırakmayacaklardı. Hatta daha sonra Akka'da gördüğü sert karşılık onun bu hareketinin bir neticesi idi (Cevdet, VII, 1309: 18).

Bundan sonra Napolyon ordusu dağ yoluyla hareket etmeye başladı. Kakon (?) nahiyesinde Cezzar Paşa'nın askerleriyle karşılaşmışlardır. Yapılan savaşta her iki taraftan da bir hayli kayıplar yaşandı. Ancak savaşın sonunda Fransızlar galip gelmişlerdir.

Hayfa'ya vardıklarında önceden buradaki top ve cephaneler Akka'ya taşındığından halk, şehri Fransızlara teslim etmişlerdir. Fakat Fransızlar burada işlerine yarayabilecek herhangi bir şey bulamamışlardır (Cevdet, VII, 1309: 18).

Fransızlara karşı koyacak bu yol üzerinde Akka'dan başka uygun bir şehir yoktu. Dolayısıyla İngiliz amirali Smith İstanbul'da elçi göreviyle bulunan kardeşine yazdığı yazıda:

“Akka'da mevcut olan savunma alanlarının hepsini kontrol ettim. Her ne kadar ‘işe yarar’ bir bölge değil ise de büyük bir şehir ve bu şehirde düşmana ‘gürgi (canavar) gibi’ siper olabilecek bir mekandır (Cevdet, VII, 1309: 18). Cezzar Ahmet Paşa'nın adamları ile birlikte şehrin dışına çıkıp “tamir-i mümkün olan” eksikliklerini kendilerine söyledim. Mümkün olmayanları ise korkuya mahal bırakmamak için anlatmadım. Ardından kuşatma esnasında işlerini kolaylaştırmanın yollarını kendilerine ifade ettim. Topları çok olmasına rağmen çap açısından birbirlerine eşit değildirler. Top arabalarının ise hepsi kötüdür. Şalopeleri dizmek için suyu ölçtüm. Ancak tam anlamıyla istediğim gibi bir yer bulamadım şehrin ‘poyraz tarafında’ bulunan suları da ölçtüm. O tarafta ise sandalların istediğimiz gibi kıyıya yanaşabileceğini ve eğer hava uygun olursa büyük gemilerin bile yanaşabileceği bir yer buldum. Daha sonra Cezzar Paşa ile görüşüp şehre yakın bir yerde bulunan küçük bir kalenin korunmasını üzerime aldım ardından Hayfa tarafındaki topların küçük gemiler vasıtası ile getirilmelerini istedim.” diye yazmıştır (Cevdet, VII, 1309: 19).

1.2.6.3. Akka Savunması

Tarih-i Cevdet'te Akka Savunması öncesinde yapılan hazırlıklara yer verildikten sonra Fransızların Akka üzerine yaptıkları saldırı anlatılmıştır. Napolyon Bonapart, Hayfa'dan hareketle Akka önlerine gelip Ebu Atabe denilen yerde çadır kurmuştur. Ardından da sağlam siperler kurmaya başlamıştır (Cevdet, VII, 1309: 19).

Napolyon'un kısa bir süre içerisinde bu kadar çok yer elde etmesinin ardından Akka üzerine saldırıya geçeceği haberi alınınca, İslam halkı arasında büyük bir korkuya ve heyecana sebep olmuştur. Akka halkı ister istemez Bonapart'a boyun eğmeye hazırlanıyordu. Bir taraftan Cezzar Paşa'nın nasıl bir plan yapacağını öğrenmeye çalışan Napolyon diğer taraftan Akka'da bulunan şeyhleri “istimana davet” etmeye çalışıyordu.

Ayrıca General Kleber ve General Menou'yu Nasıra şehrine göndermişti (Cevdet, VII, 1309: 19).

Napolyon Bonapart, Akka önlerine siperler kazdırdığı gibi Şam tarafından gelebilecek saldırılara karşı da önlemler almaya çalışıyordu. Buna karşılık Cezzar Ahmet Paşa ise savunma tedbirleri alıyordu. Cezzar Ahmet Paşa'nın emrinde kendi kuvvetlerinin dışında Nizam-ı Cedit askeri de bulunmaktaydı (Soysal, 1999: 275). İngiliz Amirali Smith donanmadan "topçu ve mühendis ihraç ederek" bazı önemli noktaların korunması ve güçlendirilmesi ile vakit geçiriyordu (Cevdet, VII, 1309: 19).

Napolyon, hazırlıklarını tamamladıktan sonra Akka üzerine şiddetli bir saldırıya geçti. Cezzar Paşa ise kaleyi savunmaya çalışıyordu. Limanda bulunan Osmanlı ve İngiliz gemilerinden top ateşi başlamıştı. Bu şiddetli çatışma yirmi dört gün sürmüştür. Kuşatma altında bulunan halk çok korkmuştu. Ancak Napolyon, Akka'nın diğer şehirler gibi kolayca teslim olmayacağını anlamıştı. Tam bu esnada Fransa ordusuna cephane getirmek üzere Dimyat'tan hareket eden üç parça Fransız gemisine İngilizler el koymuştu. Olaydan haberdar olan Napolyon, derhal Yafa'da bulunan cephanenin getirilmesini emretmiştir (Cevdet, VII, 1309: 20).

Bu esnada İstanbul'dan Cezzar Ahmet Paşa'ya yardım amacıyla gönderilen cephane yüklü iki gemi Yafa kıyılarına gelmiştir. Yafa'nın Napolyon hakimiyeti altına girdiğinden habersiz bekleyen bu gemiler, Fransız gemilerinin Osmanlı sancağı çekmelerine "aldanıp" limana girmişlerdir. Bunun üzerine Fransızlar hemen saldırıya geçmişlerdir. Her iki gemiyi de ele geçiren Fransız tarafı, gemilerde bulunan cephaneyi almalarının yanı sıra Cezzar Paşa'ya gönderilmiş olan otuz altı bin altına da el koymuşlardır. Gemilerin ele geçirildiğini haber alan Napolyon, bunlarla teselli bulmuştur (Cevdet, VII, 1309: 20).

Napolyon Bonapart, civarda bulunan şeyhleri aman dilemeye çağırılmıştı. Bu çağrıya bazı şeyhler olumlu cevap verdiler. Hakimiyetleri altında bulunan Bilad-ı Beşare'yi teslim ettiler. Aynı şekilde Tahir Ömeroğlu Şeyh Salih gelip Bilad-ı Safed'i Napolyon'a vermişti. Cebel-i Lübnan halkı, Cezzar Paşa'nın yaptığı baskıdan sıkılmış olmalı ki Napolyon'un gelişine çok sevinmişlerdir. Hatta Fransız ordusuna ihtiyaç malzemeleri satarak para kazanmaya başlamışlardı. Ancak bazı şeyhler Napolyon tehlikesinden dolayı buldukları yerleri terk etmeye başlamışlardı (Cevdet, VII, 1309: 20).

Bu sırada Cezzar Ahmet Paşa, Cebel-i Lübnan hakimi Emir Beşir'e "buyruldu" yazmıştır. Ancak Emir Beşir, halkın kendi hakimiyeti altında olmadığı için onlara emir veremeyeceğini söyleyerek özür dilemiştir. Bunun üzerine Cezzar Ahmet Paşa, Emir Beşir hakkında kin ve nefret beslemeye başlamıştır. Halbuki Napolyon da daha önce şeyhlere yazı gönderdiğinde Emir Beşir'e de yazı göndermişti (Cevdet, VII, 1309: 20). Bonapart, Osmanlı idaresine karşı rahat durmayan Dürzileri isyana sevk etmiş ve Akka'dan Cebel-i Dürz Hakimi Emir Beşir'e yazmış olduğu bir mektupta, Dürzileri Beyrut ve çevresinde bağımsız bir millet haline getirmek istediğini ve ortak düşmana karşı birlikte hareket etmek istediğini belirtmiştir. Ancak bu mektuba Emir Beşir cevap vermemiştir (Soysal, 1999: 274). Bunun üzerine öfkelenen Napolyon, Emir Beşir'e sert dille bir mektup yazmıştır (Cevdet, VII, 1309: 20). Bu mektup "Sayda müteselliminin" eline geçmiştir. Akka'ya ulaştırılan mektubu okuyan Cezzar Paşa, Emir Beşir'in bu hareketinden oldukça memnun kalmıştır. Kendisine hemen bir övgü yazısı göndermiştir. Bununla birlikte Akka'ya yardım amacıyla Şam tarafından dağ yoluyla Sayda'ya gitmekte olan askere Emir Beşir bol miktarda zahire yardımında bulunmuştu. Cezzar Paşa, kendisinden tekrar yardım istemişse de Emir Beşir yukarıda söylediklerine benzer şeyler ileri sürmüştür. Bunun üzerine Cezzar Paşa'nın "gayz ve kini" yeniden başlamıştır (Cevdet, VII, 1309: 21).

İbrahim Bey ise daha önceden Şam tarafına gitmiş olan Kölemenler ile Arap aşiretlerinden bir ordu oluşturarak Akka'ya yardım etmek için Merc-i Beni Amir adlı yere geldikleri zaman Nasıra'ya gitmiş olan General Kleber maiyetindeki askerlerle karşılaştı. Bu ordunun üzerine saldıran "asakir-i İslamiye" Fransızlar'dan daha fazla sayıda olmalarına rağmen yenilmiş gibi yaparak geri çekilmeye başladılar. Fransızlar ise onların bu kaçışına "aldanıp" takip etmeye başladılar. İslam askerleri, Fransızları istedikleri yere getirince geri dönüp onları kuşatmışlardır. Ancak bu sırada Nasıra halkından bazıları bu tuzağı Napolyon'a haber vermişlerdi. Napolyon derhal Merc-i Beni Amir'e gelerek yüksek bir tepenin üzerine çıkmıştır. Sahranın ortasında Kleber ordusunun kuşatılmış ve imha edilmek üzere olduğunu görmüştür. Vakit kaybetmeden askerini birkaç "fırkaya taksim ile" Müslümanların üzerine top yağdırmaya başlamıştır. Müslüman askerler "birdenbire gelen" bu yardımın ne kadar kişi ile yapıldığını anlayamadıklarından sanki bütün Fransız ordusu gelip kendilerini kuşatmış hissine kapılarak bozguna uğramışlardır. Napolyon Bonapart, bu hareketi ile hem General Kleber'i kurtarmış hem de bozguna uğrayan askerlerin yüzündeki korkudan dolayı artık

“Şam tarafından emin olarak” derhal Akka önlerine gelip kuşatmaya devam etmiştir (Cevdet, VII, 1309: 21).

Ancak bu esnada Fransız ordusunda veba salgını baş göstermeye başlamıştır. Hastalıktan dolayı pek çok Fransız askeri hayatını kaybetmiştir. Bunun yanı sıra kuşatmanın alevlendiği anlarda bazen Fransızlar kaleye, bazen de “İslam askerleri” kaleden çıkıp Fransız siperleri üzerine hücum ettiklerinden her iki taraftan da çok sayıda kayıp verilmiştir (Cevdet, VII, 1309: 21).

Bu savaşlar sırasında General Kefarelli yaralanıp çok geçmeden hayatını kaybetmiştir. Fransız tarafı becerikli ve benzeri az bulunan bir mühendisi kaybetmişti. Bu değerli mühendisin ölümü Napolyon üzerinde büyük bir tesir ve üzüntü yaratmıştır (Cevdet, VII, 1309: 21). Bu uzun kuşatma esnasında General Bon takımı “fedailik tavrında” kale üzerine şiddetli bir saldırıya geçti. İçeriden “yağmur gibi yağın” gülle ve tüfek mermilerine aldırılmadan kale duvarına kadar sokulmayı başarmışlardır. General Bon kale duvarına tırmanıp şapkasını içeriye atmıştır. Onun bu cüretkar hareketi Fransızları kendisine hayran bırakmıştı. Ancak başına aldığı bir taş darbesi sonucu kale surlarının önüne düşmüştür. Fransızlar generali yerinden kaldırıp götürmüşlerse de yarası ağır olduğu için kısa bir süre içerisinde hayatını kaybetmiştir (Cevdet, VII, 1309: 22).

Napolyon Bonapart’ın Fransa ile olan haberleşmesi kesildiğinden ordusuyla “Arabistan’da mahsur hükmünde” olup eğer Akka’yı almayı başarırda bütün Suriye tarafı eline geçeceğinden artık onu bulunduğu yerden çıkarmak imkansız olacaktı. Dolayısıyla her ne şart altında olursa olsun Akka Kalesi’nin muhakkak alınması lazım geliyordu. Fransızlar her ne kadar bütün güçleriyle Akka üzerine saldırmış olsalar da Cezzar Paşa’nın “Akka’dan çıkması balığın sudan çıkması” gibi bir şeydi. Akka’nın elinden çıktığı gün ömrünün sonu olacağından kalede tek nefes kalıncaya dek kalesini savunmalıydı. Bunun için her tür savunma yoluna başvuruyordu. Napolyon Bonapart kaleyi halkın elinden teslim aldıktan sonra “kasaphanedeki koyunlar gibi” insanları öldürmesi Cezzar Paşa’nın gözünün önüne geliyor, eli bağlı bir şekilde başkasının onlar hakkında vereceği kararı beklemektense “muhafaza-i namus ile din ü devlet uğrunda can vermeyi tercih ettiğinden” Fransızların şiddetli akınlarına karşı “göğüs gererek fedailik yolunda” önemli bir mücadele örneği gösteriyordu (Cevdet, VII, 1309: 22).

Fransızların, bu kadar şiddetli ve ateşli bir şekilde kale üzerine saldırmaları ve göstermiş oldukları kahramanlıklara rağmen “ehl-i İslam’ın” çok şiddetli ve “garip mukavemetlerine” şaşırıyorlar ve her geçen gün daha çok üzüntü ve endişeye kapılıyorlardı (Cevdet, VII, 1309: 22).

Napolyon Bonapart’ın Şam tarafında bu kadar uzun süre kalması Mısır’da türlü haberlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir (Cevdet, VII, 1309: 22). Fransızlar halk üzerine oluşan bu olumsuz fikirleri dağıtmak için bildirimler hazırlamışlardır. Bu bildirimlerde Napolyon’un Akka Kalesi’ni harap ettiği ve Cezzar Ahmet Paşa’nın yaralı olarak kaçmaya mecbur bırakıldığı anlatılmıştır. Ancak Napolyon’un Akka savunmasına devam ettiği anlaşılınca Mısır halkının gözünde kıymetini yitirmiştir (Cevdet, VII, 1309: 23).

Bu esnada Kızıldeniz’de dolaşan birkaç parça İngiliz gemisi bölgeyi abluka altına aldıkları için Fransızların “o sularda hükmü cari değildi.” Bu yıl Mısır’dan hac kafilesini gönderilememiştir. Ancak Mısır’ın Osmanlı hakimiyeti altına girdiği zamandan beri hac vazifesi kesintisiz bir şekilde yerine getirilmiştir. Bu sene bu vazifenin yerine getirilmemesi Müslümanlara çok ağır gelmişti. Dolayısıyla Fransızlar hakkındaki öfkeleri artmıştı (Cevdet, VII, 1309: 23).

Yine o esnada bir grup Arap Dimenhur’a vararak oradan Reşid ve Rahmaniye bölgesine gittiler. Bu bölgeleri “yağma ve garet” etmelerinin yanı sıra şehrin korunması görevini yerine getiren Fransız askerlerinin tümünü öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Fransızlar o taraflara takım takım asker sevkine mecbur olmuşlardır (Cevdet, VII, 1309: 23).

Napolyon Bonapart, “Akka’nın etrafında döktüğü kanların” sonucunu göremediği için derin düşüncelere dalmıştı (Cevdet, VII, 1309: 23). İlk önce Korfa adası Fransızların elinden alınmış, ardından Osmanlı donanması Köse Mustafa Paşa ser-asker tayin olunarak İskenderiye üzerine harekete geçmişti. Fransa “yine bir fena hale düşüp” İngiltere onun aleyhine diğer Avrupa ülkelerini kışkırtıyordu. Bunun üzerine Napolyon Nasıra’dan General Kleber’i bütün kuvvetiyle Akka’ya davet etti ve Kleber’e tüm gücüyle saldırmasını emretti. Kleber de dünyanın ender hadiselerinden olan bir saldırı gerçekleştirmiştir (Cevdet, VII, 1309: 24).

Fransızlar ne olursa olsun Akka'yı almak niyetindeydiler. Dolayısıyla şiddetli bir ateşle Akka üzerine saldırdılar. Buna karşılık Cezzar Paşa sıkı bir şekilde savunmaya teşebbüs etmiştir. İki taraf arasında şiddetli bir savaş yaşandı. Fransızlar “akşamdan sonra kalenin burcları üzerine yürümeye başladılar. Hatta “Burc-ı Ali” isimli kaleyi lağım yoluyla delik deşik etmişler burada açtıkları yol ile içeriye girmişlerdi. Kale içerisinde bulunan askerler metanetlerini bozmayıp akın akın gelen düşmana karşı bir taraftan top ve tüfek ile karşılık vermekte, diğer taraftan ise kılıç ve bıçak yardımıyla “yaka yakaya” mücadeleye devam etmekteydiler. Nitekim o gece “mahşerden” bir gece misali müthiş bir mücadele yaşanmıştı. Fransızların şiddetli saldırılarının ardı arkası kesilmiyordu. Bunun üzerine Cezzar Paşa'nın iki yerden lağımlara ateş vermesiyle bir hayli Fransız askeri havaya uçtu. Kale içerisinde kalan Fransız askerleri ise kılıçlara hedef olup hayatlarını kaybetmişlerdi (Cevdet, VII, 1309: 24).

Amiral Smith ve askerleri o gece Fransızların şiddetli hücumuna ve cephanelerin havaya uçmasına tanık olmuşlardı. Dolayısıyla kaleden ümidini kesip gemilerini oradan uzaklaştırmaya çalıştığı esnada Fransızların yenildiklerini öğrenip, şaşkınlık içerisinde, çok mutlu olmuşlardır (Cevdet, VII, 1309: 24).

O gece Fransızlar kaleden çıkarken yüz, iki yüz kadar asker yolunu şaşırarak Akka içinde bulunan camilere sığınıp “barutları tamam oluncaya dek” savaşmışlardır. Sabah olunca halk bunları ele geçirip o esnada gelen Amiral Smith'e teslim etmişlerdir. Müslüman halk cami içerisinde kalan Fransız askerlerini boğazlamış olsa Napolyon Bonapart'ın buna bir diyeceği olamazdı. “Lakin Osmanlılar indinde öyle mertliğe münafi bir muamele-i vahşiyeye hiçbir vakitte tecviz olunamazdı” (Cevdet, VII, 1309: 24).

Bu savaşlarda Fransızların büyük kayıpları olmuştur. Subaylar ve neferlerden çok miktarda yaralı ve ölüleri vardı. Bu durum ordu içerisinde büyük bir sarsıntıya sebebiyet vermiştir. Şu durumda Napolyon Mısır'a dönse yolda Müslümanların saldırılarına maruz kalacak ve belki de daha büyük kayıplar verecekti. Bunun için Napolyon ertesi gün yine saldırıya geçti (Cevdet, VII, 1309: 25).

O gün ise Osmanlı Devleti tarafından Rodos mutasarrıfı Hasan Bey ile gönderilen “bir miktar Nizam-ı Cedid askeri” gelmişti. Bu askerler harp usulüne uygun bir şekilde yerleşmişlerdir. Fransızlara tam bir karşılık vermekle kalmamış aynı zamanda onları metrislerine kadar takip etmişlerdir (Cevdet, VII, 1309: 25). Fransız

ordusu tüm gücüyle kaleye yüklendiyse de güçlü bir savunmayla karşılaşmıştır (Sertoğlu, V, 2011: 2794). Bunun üzerine Fransız askerlerinin gözü korkmuştur. Artık kaleye saldırmaktan çekinir olmuşlardı. Mısır'dan bu bölgeye gelinceye kadar çölde açlıktan ve susuzluktan çok fazla asker kaybetmişlerdi. Bunun yanı sıra Akka'da vebadan dolayı da pek çok asker yitirilmişti. Akka surları civarında birkaç bin Fransız askeri kalmıştı. Napolyon ümitsizliğe kapılarak 11 Zilhicce (16 Mayıs) gecesi büyük ve taşınması zor olan savaş araç ve gereçlerini toprağa gömüp sabaha karşı “ordusunu kaldırıp” Akka önlerinden çekilerek Hayfa'ya gelmiştir (Cevdet, VII, 1309: 25). Akka Savunması, Napolyon Bonapart'ın ilk yenilgisiydi ve ihtilalin yenilmez Fransız ordusu büyük bir yenilgi almıştır (Karal, V, 2007: 40-41).

Bunun üzerine Cezzar Paşa sabahleyin kale kapılarını açıp Fransızları takibe başlamıştır. Fransız ordusunda çok sayıda hasta ve yaralı asker bulunduğu için Napolyon “ahşaptan tabut şeklinde” sedyeler yapıp içlerine bu askerleri koyup bunların her birini dörder kişi omzunda taşımak ve elindeki üç yüz kadar Müslüman'ı bu iş için kullanmak üzere düzenleyerek omuzlarda taşıtmıştır. “Düşe kalka” Yafa'ya varan Napolyon orada biraz dinlendikten sonra sığınak ve tabyalar inşa ettirip Ariş ve Gazze tarafından asker talebinde bulunarak kendisini korumaya karar vermişti. Ancak arkasından gelen İslam askerlerinin yaklaşmasından dolayı Yafa'da duramayıp eşyasının fazlasını ateşe verdikten sonra Gazze'ye doğru harekete geçmiştir. Yine İslam askerleri takipten geri durmadıkları için orada da tutunamayarak Ariş'e doğru yürümeye mecbur kalmıştır (Cevdet, VII, 1309: 25).

Ancak buraya gelinceye kadar Fransızlar tarif edilemez sıkıntılar yaşamışlardır. Bir taraftan Müslümanlar yetiştikleri askerleri öldürüyor, diğer taraftan vebadan dolayı askerin çoğu hastalığa kapılıyordu. Bu askerleri bir şehirden diğer bir şehre taşımak zor ve taşıma araçlarının kısıtlı olmasından dolayı Bonapart, ağır hastalarına bol miktarda afyon ruhu içirip onların ölümüne sebebiyet veriyordu. Bu ise Napolyon'un yüzündeki bir diğer kara lekedir. Daha önce Yafa'da pek çok Müslüman'ı öldürdüğü gibi hastalıktan ve yorgunluktan “bî-tab olan hemşehrilerine” yardım konusunda kusur işlememesi gerekirken bu çaresiz insanları afyon ruhuyla öldürme yolunu seçmişti. Fransa donanması küçük gemiler ile İskenderiye Limanı'na girmişti. Fransa amirali Osmanlı Devleti'nin ve Hıristiyan tüccar gemilerinin İskenderiye Limanı'nda bulunanlarına el koymuş ve içlerinde bulunan pirinç ve “erzak-ı saireyi” ele geçirmişlerdi (Cevdet, I, 1309: 26).

Napolyon, Saint Helene Adası'nda iken kendi hayatı hakkında yazmış olduğu risalede "Ebuhr'da Fransız donanması İngilizler tarafından yenildiğinde artık bu seferin "hayr üzere olmayacağını" anlamıştım. Zira günden güne yenilenmesi ve güçlendirilmesi mümkün olmayan bir askerin eninde sonunda yenileceği belliydi. Her ne kadar bunu bilsem de mecburiyetten elimden geldiğince Mısır'da kalmaya gayret edip askerleri o doğrultuda hareket ettirdim. Mısır'da "işim kalmadık da" Filistin tarafına doğru gitmek istedim. Ancak yolda yeterli sayıda askerin olmadığını anladım. Çöle girdiğimde Akka tarafında askerlerin toplandığını duydum. O zaman Akka üzerine yürümeye karar verdim. Akka Kalesi Fransız mühendislerinden "mahir bir mühendisin delaletiyle" kuşatıldı. Ancak kale savunmaya çok elverişli olduğu için kuşatmadan vazgeçilerek bin bir zorluk içerisinde geri dönmeye mecbur kaldım." demiştir (Cevdet, I, 1309: 26).

Akka, kuşatma altında iken birkaç batılı mühendis savunma alanlarının inşasında ve askerlerin sevk edilmesi hususunda önemli katkılar sağlamışlardır. Ancak Fransız askerleri "ilim ve sanat ile icra olunan tedabiri" hiçe sayarak Akka'ya girmişlerdi. İslam askerlerinin "fevkalade mukavemet" içerisinde mücadele etmeleri neticesinde Fransızlar püskürtülmüştür. Buna göre harbin kazanılmasında asıl sebep "millet-i İslamiye'nin mesbuk-ı misali olmayan mukavemet-i fedakaraneleri idi" (Cevdet, VII, 1309: 26).

1.2.7. Napolyon'un Ebuhr'da Osmanlı Donanmasını Yenilgiye Uğratması

Napolyon 10 Saferde (14 Temmuz) "akşam taamında olduğu halde" İskenderiye'den kendisine bir yazı geldi. Bu yazıda seksen parçadan oluşan bir Osmanlı donanmasının İskenderiye önlerine geldiğini, top ve cephanenin fazla olması sebebiyle İskenderiye Limanı'na giremeyip Ebuhr tarafına gittikleri yazılmıştır. Napolyon Bonapart, "ziyade telaş ile yerinden sıçrayıp hemen atımı çekiniz" diye emir verdikten sonra generallerine Rahmaniye'de kendisine yetişmelerini söyledi. General Kleber'e de Dimyat'tan kara yoluyla kendisine yetişmesi hususunda emir verdi. Napolyon, Rahmaniye'ye vardığında Osmanlı donanmasının Ebuhr'ı zapt ederek karaya asker çıkardıklarını görmüştür. Ayrıca İngilizlerin yardımıyla büyük siperler kazılmıştı. Her tarafa bildiriler dağıtılarak halk, Fransızlara karşı ayaklanmaya davet edildi. "Türklerin vürudıyla cümle ahali-i İslam memnun olarak" bölgedeki şeyhler Mustafa Paşa'dan "kürk giymiş oldukları" haberini alan Napolyon, bütün Mısır halkının ayaklanmasından

korkmuş o yüzden 15 Saferde (19 Temmuz) Mısır divanına hitaben bir mektup göndermiştir (Cevdet, VII, 1309: 39).

Napolyon bundan sonra savaş planı yapmaya başladı. O'na göre Osmanlı askerini siperlerinden kaldırmak gerekiyordu. Ancak bu çok zor bir işti. Ancak ne olursa olsun askerleri o siperlerden kaldırmalıydı. Bunun için General Mora'ya emir verdi. General Mora, süvari askerleriyle birlikte “düşene kalana bakmayıp” Osmanlı siperleri üzerine şiddetli bir saldırıya geçerek ileriye doğru hamlede bulunacaktı.

General Mora, son derece cesur ve yetenekli bir şahsiyetti. Dolayısıyla Osmanlı siperleri üzerine hızlı bir harekete geçti. Osmanlı askerleri tarafından da şiddetli bir şekilde ateş edilmeye başlanmıştı. Fransa süvarisi çok sayıda asker kaybetmişti. Hayvanların çoğu vurulunca üzerindeki askerler de ya yaralanmış ya da hayatlarını kaybetmişlerdi. Ancak yine de sağ kalanlar ilerlemekten geri durmuyorlardı. Bu sırada Napolyon ise piyade askerini sağ ve sol koldan hızlı bir şekilde hücumla kaldırdı (Cevdet, VII, 1309: 40). Aniden Fransızların siperlere daldıklarını gören “Asakir-i İslamiye” çok şaşırılmıştı. Bozguna uğramış bir şekilde “bir miktarı Mustafa Paşa'nın oğluyla beraber Ebuhır Kalesi'ne kapanmış ve bakiyesi kimi şehit ve kimi Mustafa Paşa ile beraber esir olmuşlardır” (Cevdet, VII, 1309: 41).

Mustafa Paşa, yaralı olduğu halde Napolyon huzuruna getirildiğinde Napolyon, “cebinden mendilini çıkarıp” yarasını sarmış ve yanında oturtmuştur. Ardından Ebuhır Kalesi'ni dört gün boyunca top ateşine maruz bıraktıktan sonra içeridekiler “aman ile kaleyi teslim etmeleriyle” birlikte Mustafa Paşa'nın oğlu da esir olarak babasının bulunduğu çadıra getirilmiştir. Yaralıları gemilere bindiren Napolyon kendilerini memleketlerine göndermişti. Sağlam olanları ise “taht-ı riyasetinde” bırakmıştır. Cevdet Paşa, bu savaşta esir düşen askerlerin toplamının üç bin civarında olduğunu söylemektedir (Cevdet, VII, 1309: 41).

24 Saferde (28 Temmuz) sonuçlanan savaşın ardından Napolyon durumu Mısır'a bildirmiş ve Mısır'da üç gün şenlik yapılmıştır.

Bu savaşta çok sayıda Fransız asker ve rütbelisi hayatını kaybetmişlerdir (Cevdet, VII, 1309: 41). Ancak Ebuhır Savaşı tüm bu kayıplara rağmen Napolyon'un saygınlığını tekrar yükseltmiştir (Soysal, 1999: 276). Napolyon, en güvendiği generallerden olan Mora'nın çenesine bir kurşun isabet etmiştir. Yarası ağır olunca

Napolyon bu olaya çok üzölmüştür. Ancak bu savaş Napolyon'un "bir müddetçik daha" Mısır'da kalabilmesini sağlamıştır. Ayrıca bu galibiyet Napolyon'un Mısır'daki "en sonraki" başarısı olmuştur (Cevdet, VII, 1309: 41).

Napolyon beraberindeki askerleri rebiyülevvel ayının başlarında Özbekiye'ye getirmiştir. Hem halka ibret hem de kendi galibiyetinin bir emaresi olması için şehrin meydanında "onlara halka temaşa" ettirmiş ve Mustafa Paşa'yı daha sonra Cize'ye göndermiştir (Cevdet, VII, 1309: 41).

Mısır halkı "kendilerini esaretten kurtarmak için" gelen askerlerin Napolyon'a esir düşmelerine çok üzölmüşlerdir. Mısır'da bulunan bütün görevliler Napolyon'u tebrike gittiklerinde yüzleri asık ve moralleri bozduktu. Napolyon Bonapart onları böyle görünce kendisine güvenmeleri için bir konuşma yapmıştır (Cevdet, VII, 1309: 41).

1.2.8. Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı Terk Etmesi

Tarih-i Cevdet'te Napolyon Bonapart'ın Mısır'dan ayrılması ile ilgili olarak; hem Fransa'dan Mısır'a yeterli miktarda yardım gelmemesi hem de Fransa'nın iç durumunun bozulması nedeniyle Napolyon'un bu durumdan çıkar elde edebilme düşüncesine kapıldığı anlatılmıştır.

Napolyon Bonapart, Fransa'dan yardım gelmeyeceğini biliyordu. Bu esnada Osmanlı Devleti de sefer hazırlıklarını bitirmişti. Mısır'da kalmasının tehlikeli olacağını anladığından artık daha fazla burada kalmak istemiyordu. Aynı zamanda "düvel-i müttefikenin galebesi" ve Fransa'nın iç vaziyetinin bozulması "kendisine istediğı gibi at oynatabileceğı" bir zemin hazırlamıştı. Osmanlı Devleti ile "muhabere kapısını açmak üzere" Köse Mustafa Paşa'yı aracı kılmıştı (Cevdet, VII, 1309: 56).

Napolyon, İskenderiye'ye varınca Fransa'ya üç parça küçük gemi göndermek üzere İngiliz Amirali Smith'den izin istemiştir. Amiralin izin vermesi üzerine Napolyon, hemen maiyetindeki "adamlarıyla beraber" 21 Rebiyülevvelde (23 Ağustos) İskenderiye'den çıkmıştır (Cevdet, VII, 1309: 56).

Amiral Smith, Napolyon'un da gemilerle beraber gittiğı haberini alınca derhal peşlerine düşmüş ise de yetişememiştir. Böylece Napolyon, İngilizlerin elinden kurtularak "salimen" Fransa'ya varmıştır (Cevdet, VII, 1309: 56).

Napolyon Bonapart, on dört ay Mısır'da kalmıştır (Cevdet, VII, 1309: 57). Bonapart, Avrupa'da Fransız ordularının Avusturya tarafından yenildiği haberini almış ve Fransa'ya gitmek için hareket etmiştir (Karal, V, 2007: 41.) Giderken yerine General Kleber'i bırakmıştır (Cevdet, VII, 1309: 57). General Kleber, Mısır'ın bir çıkmaza girmiş olduğunu ve bu seferden olumlu bir sonuç alınamayacağını biliyordu (Sertoğlu, V, 2011: 2795). Napolyon, Kleber'e Fransa'ya gider gitmez hemen Mısır ordusuna yardıma geleceğini söylemiş ve eğer dört ay içerisinde kendisine yardım gelmez ise İngilizler aracılığıyla Mısır'ı tekrar Müslümanlara bırakması yönünde emir vermiştir (Cevdet, VII, 1309: 57). Nihayet Napolyon Bonapart ordusunu Kleber'e emanet ettikten sonra 22 Ağustos 1799 tarihinde yanına bazı komutanları da alarak hareket etmiştir. Kuzey Afrika sahili, Sardunya ve Korsika üzerinden İngilizlere yakalanmadan 8 Ekim 1799 tarihinde Fransa'ya ayak basmıştır (Soysal, 1999: 279).

Bu suretle Napolyon Bonapart, Mısır'dan kaçıp ülkesine gitmiştir. Ahmet Cevdet Paşa, Napolyon'un adeta bir kuş gibi kafesinden çıkıp uçup gittiğini söylemiştir.

1.2.9. Yedi Ada Cumhuriyeti (Cezair-i Sebaa-yı Müctemia Cumhuriyeti)

Tarih-i Cevdet'te, Yedi Ada¹⁸ Cumhuriyeti (Cezair-i Sebaa) önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim Napolyon'un Mısır'ı istila etmesi üzerine Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya ile Fransa aleyhine bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma üzerine Karadeniz'de bulunan Rusya ordusu başkente geldi. Osmanlı ve Rusya donanmaları birlikte hareket ederek "Cezair-i Yunaniye'yi" zapt ettiler. Arnavutluk tarafında ilerleyen Osmanlı askeri de Fransızları yenilgiye uğrattı (Cevdet, X, 1309: 34). Ardından "Nevahi-i Erbaa" yani Preveze, Parga ve Butrinto'dan oluşan nahiyeleri ele geçirdi. Yunan adaları, Cezair-i Sebaa-yı Müctemia adıyla Dubrovnik gibi Osmanlı Devleti'nin himayesinde ve Rusya Devleti'nin "taht-ı kefaletinde" olmak üzere H. 1214 (M. 1799) senesinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir ahidname imzalanmıştır (Cevdet, X, 1309: 35).

Yedi Adalar'ın ele geçirildiği esnada yaşanan mücadelelere bakacak olursak: 5 Ocak 1799 yılında İngiltere ile yapılan anlaşmanın ardından Akdeniz'de bulunan Osmanlı, Rus ve İngiliz donanmaları arasında yapılan görüşmelerde İngilizler Mısır

¹⁸ Mora Yarımadasının kuzeybatısında ve Arnavutluğun güneyinde yer alır. Akdeniz ile Adriyatik Denizi'nin kesiştiği noktada bulunan bu adalar: Korfa, Pakso, Ayamavra, İtaki, Zanta, Çuka ve Kefalonya adalarından meydana gelir.

üzerine, Ruslar ise Venedik adaları üzerine taarruza geçilmesi konusunda fikir beyanında bulunmuşlardı. Yapılan görüşmeler neticesinde donanmaların bir bölümünün Mısır üzerine geri kalan kısmının ise Korfa üzerine gönderilmesi hususunda ittifak sağlandı. Rus donanmasının başında Amiral Uşakof, Osmanlı donanmasının başında ise Abdulkadir Bey bulunuyordu (Öztunç, 2007: 13).

Birleşik Osmanlı – Rus donanması adaları fethederken karadan da Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'ya¹⁹ Preveze, Parga, Voniçe ve Butrinto gibi kaleleri fethetmesi emredilmişti. Zanta ve Ayamavra alındıktan sonra sıra Korfa Adası'nın alınmasına gelmiştir. Ancak bu kalenin alınması sırasında Osmanlı donanması oldukça zorlanmıştır. Tepedelenli Ali Paşa'nın baskı ve zorlamasıyla halk sonunda kaleyi teslim etmeyi kabul etmişlerdir. Korfa'nın ele geçirilmesiyle birlikte kalede bulunan Fransız askerlerinin Ankona'ya götürülmesi hususunda anlaşma yapılmıştır. Her bir asker için belli bir miktar para karşılığında askerler sevk edilmiş ve böylece adalar Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girmiştir (Öztunç, 2007: 15). Adalar Osmanlı hakimiyeti altına girdikten sonra 21 Mart 1800 tarihinde Rusya bir anlaşma²⁰ yapıldı. Antlaşmada Osmanlı kanadını Rumeli Kazaskeri İbrahim İsmet Bey ve Reisülküttap Ahmet Atıf Efendi; Rusya kanadını orta elçi hizmetinde bulunan Vasili Tamara imzaladı (Öztunç, 2007; 16).

Cezair-i Sebaa, Osmanlı Devleti'ne bırakıldığı halde Rusya, adadaki askerini çekmemekle birlikte aynı zamanda bölgeye asker sevkinden de geri durmuyordu. Bu durum ise Bab-ı Ali'nin hiç hoşuna gitmemişti (Cevdet, X, 1309: 39). Yapılan anlaşmaya göre kurulan cumhuriyetin düzeni sağlanıncaya kadar Rusya askeri bu bölgede kalacaktı. Bu madde Rusya tarafından suistimal edilmiştir. Ruslar, bölgeye asker sevki ve oradaki askerlerin ihtiyaçlarını gidermek gibi bahanelerle rahatça Karadeniz üzerinden Çanakkale Boğazı'ndan geçiyorlardı. Rusların bir türlü adaları terk

¹⁹ Tepedelenli Ali Paşa, Veli Bey adında birisinin oğludur. 18 yaşında çete reisi olmuştur. 1768 – 1774 yıllarındaki Osmanlı – Rus Savaşı sırasında devlete yaptığı hizmetler karşılığında derbent paşalığına yükseltilmiştir. Devlete olan bağlılığı ve hizmetlerinden ötürü kısa bir süre içerisinde servet ve kuvvet kazanmıştır. Napolyon'a karşı Dalmaçya sahillerinde başarılı olmasının yanı sıra 1802'de çıkan bir Arnavut İsyanını da bastırmıştır. Oğulları Veli, Muhtar ve Salih ile torunu Mehmet Paşa, devlet kademelerinde rütbe ve yetkilerle donatılmışlardır. Mora ve çevresinde baş gösteren isyanı engellemeye çalışmıştır. Ancak Halet Efendi ile olan anlaşmazlığından dolayı cezalandırılmış ve öldürülmüştür. Bkz. Karal (2007), *Osmanlı Tarihi*, C. V, s. 110 – 112. Ayrıca Paşa'nın oğulları ve faaliyetleri hakkında bkz. Hamiyet Sezer (1996), “Tepedelenli Ali Paşa'nın Oğulları”, *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XVII/28, Ankara, s. 155 – 164.

²⁰ On iki maddeden ve bir hatimeden meydana gelen anlaşma maddeleri için Bkz. Baha Öztunç (2007), *Yedi Ada Cumhuriyeti*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, s. 16.

etmemesi üzerine iki devlet arasındaki ittifak bozulmuş ve 1806 yılında Rusya ile Osmanlı Devleti arasında savaş patlak vermiştir (Öztunç, 2007: 71). Bu esnada Fransa ile Osmanlı Devleti arasında bir yakınlaşma söz konusu olmuştur. Fransa, Rusya'nın Yedi Ada Cumhuriyeti üzerinde emelleri olduğunu ve bu yüzden aralarında var olan ittifaka son vermeleri gerektiğini Bab-ı Ali'ye bildirmiştir.

Ahmet Cevdet Paşa, bundan sonra Yedi Ada Cumhuriyeti'nin Fransa'ya nasıl bırakıldığı üzerinde durmuştur. Tilsit Anlaşmasıyla birlikte Rusya İmparatoru Aleksandr, Kataro ile birlikte Cezair-i Sebaa'yı da Napolyon'a bırakmıştır. Cezair-i Sebaa, Osmanlı Devleti'nin elinde fakat Rusya'nın denetimi altındaydı. Rusya İmparatoru Aleksandr'ın kimseye sormadan Yedi Ada Cumhuriyeti'ni Fransa'ya teslim etmesi “bir malın sahibinin rızası dışında kefil tarafından başka birisine verilmesi” gibi bir şeydi. Böyle hoş olmayan bir durum karşısında Napolyon, “hiç utanmadan” Tilsit Anlaşması maddelerine dayanarak Cezair-i Sebaa ile beraber Ragoza'nın da Fransa'nın eline geçtiğini söylemesinin yanı sıra Venice, Preveze, Parga ve Butrinto gibi nahiyelerin daha önceden Venedik toprakları olduğundan buralarının da zaptını talep ediyordu. Ayrıca Eflak ve Boğdan'ın Rusya'ya bırakılmasıyla anlaşma yapılmasını da “dostane nasihat eyledi”. Bunun üzerine İstanbul'da bulunan bütün halk Napolyon Bonapart'tan “nefret” etti. Napolyon'un sözüne de artık güveni kalmayan Osmanlı Devleti, İngiltere ile anlaşma yaptı (Cevdet, X, 1309: 42). Osmanlı Devleti'nin Napolyon'a güven duymamasının iki önemli sebebi vardır. Bunlardan biri Napolyon'un Mısır'ı zaptı diğeri ise Yedi ada Cumhuriyeti'ni Osmanlı Devleti'nin izni dışında hakimiyeti altına almasıydı.

Yedi Ada Cumhuriyeti'nin Fransa'ya bırakıldığına dair imzalanan Tilsit Anlaşması'nı Osmanlı Devleti kabul etmek zorunda kalmıştır. Çünkü 1806 yılında Rusya ile yapılan savaş devam ediyordu. Şu aşamada anlaşmayı kabul etmeyerek Fransa'yı da karşısına almak istemeyen Osmanlı Devleti, çaresiz kalarak Yedi Ada Cumhuriyeti'nin Fransa'ya bırakılmasına onay vermiştir.

Bundan sonra Ahmet Cevdet Paşa, Yedi Ada ile ilgili bilgi vermemiştir. Ancak bu adaların akıbetleri hakkında şunları söyleyebiliriz: Osmanlı Devleti, Fransa'ya karşı İngiltere'ye yönelmiş olmasına rağmen İngiltere donanmasıyla Yedi Ada Cumhuriyeti'ni kuşatmıştır. Ardından Viyana Kongresi'nin imzalanmasıyla birlikte bu adalar İngiltere'nin hakimiyeti altına bırakıldı (Öztunç: 2007: 82 – 83). 29 Mart 1864

tarihinde Londra yapılan bir anlaşma neticesinde adalar, Yunanistan'a bırakılmıştır. Osmanlı Devleti bu durumu 8 Nisan 1865'te İstanbul'da imzalanan bir anlaşma ile kabul etmiştir (Öztunç, 2007: 86). Böylece kısa bir süreliğine de Osmanlı sınırları içerisinde yer alan Yedi Ada Cumhuriyeti'nin (Cezair-i Sebaa-yı Müctemia Cumhuriyeti) varlığı sona erdi.

İKİNCİ BÖLÜM

MISIR SONRASI NAPOLYON

2.1. NAPOLYON'UN DÖNÜŞÜ VE FRANSA

Tarih-i Cevdet'te Napolyon'un Mısır'dan ayrıldıktan sonra Fransa'daki faaliyetleri hakkında da önemli bilgiler yer almaktadır. Napolyon Bonapart, Fransa'ya döndüğü zaman halk tarafından kendisine oldukça itibar gösterilmiştir. O zaman Fransa'nın idari şeklinin değiştirilmesi fikri ortaya çıkmıştır. Ancak Napolyon bu işi tek başına yapamayacağını biliyordu. “Müdiran-ı cumhur” içinde en meşhur ve bilgili olan Sieyes'i yanına çekmek istedi. Sieyes de Napolyon'u kendi elinde bir alet gibi kullanarak hükümete istediği gibi düzen verme emeline düşmüştü. Bu iki devlet adamı kendi aralarında bir anlaşma yaparak ilk önce hükümet idarecilerini değiştirmeye karar vermişlerdir. Önce meclisin çoğunluğunu kendi taraflarına çekmişlerdir (Cevdet, VII, 1309: 67). Napolyon memleketine döndüğü zaman Fransızlar birkaç ay önce yaşadıkları yenilgilerin intikamını almışlardı. İsviçre ve Hollanda da hakimiyetleri altına girmişti. Fransa'ya karşı oluşturulan ikinci koalisyon da dağılmaya başlamış ve Fransa'nın karşısında yalnız İngiltere ve Avusturya kalmıştı (Soysal, 1999: 280).

Napolyon, o günkü şartlarda halkın gözünde kurtarıcı olarak görülüyordu. Fransızlar için Mısır'ın fethi çok ihtişamlı bir zaferdi. Halkın gözünde oluşan bu imajın etkisiyle Napolyon, Fransa'nın siyasi durumuna müdahale etmeyi düşündü (Soysal, 1999: 280). Aslında bu sefer yenilgiyle sonuçlanmıştı. Fransa'ya dönmek için ordusunu terk etmesine rağmen halkın gözünde bir asker kaçağı gibi değil de adeta “mucize kabilinden kurtulan bir kahraman” gibi görülmüştür (Aulard, III, 2011: 954).

Napolyon ve Sieyes bu durumdan faydalanarak bir plan oluşturdular. Bu plana göre “güya” bazı fesat çıkaranlar tarafından meclis dağıtılacaktı. Dolayısıyla bu

durumun bastırılması için Napolyon'a bir görev verildi. Napolyon ise Paris'te bulunan askerlerin yönetimini eline alıp "kendisi ile hem fikir olan" subayları kendi yanına çekti. Gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra kudema meclisinde bulunan birkaç üye tarafından yapılan teklif üzerine hükümet şeklinin değiştirilmesi ve "şartname-i milletin" yenilenmesi ve üç geçici konsolosun tayini hususu tartışılırken Bonapart içeriye gelip bir konuşma yapmış ve tereddüt yaşayan üyeleri de ikna etmeyi başarmıştır. Bu düşünceyi kabul ettirdikten sonra kendisi, Sieyes ve Roger Ducos da geçici konsolos olarak seçilmeleri konusunda karar aldırılmıştır. Alınan bu kararı beş yüzler meclisine de kabul ettirmek üzere Napolyon oraya da gitmiştir. Bu teklifi kabul ettirmek için konuşmaya başladığı esnada aykırı fikirde olanlar Napolyon'u istemediklerini söyleyerek üzerine saldırmışlardır. Bunun üzerine "nutku tutulup ne yapacağını şaşırıldığı esnada" içeride neler olup bittiğini öğrenmek için gelen askerler Napolyon'u kurtarmalarının yanı sıra Napolyon'dan aldıkları emir doğrultusunda içeri yürüyüp meclisi dağıtmışlardır. Hemen "kudema meclisinin kararı üzere" meclisin üç ay tatil edilmesine ve yeniden bir şartname hazırlamak üzere üç geçici konsolos tayinini kararlaştırmışlardır. Ardından Napolyon taraftarlarına baskısıyla beş yüzler meclisi de bu kararı onaylamıştır. Bu kargaşada Sieyes ve Talleyrand gibi "hayli meşhur zatlar" Napolyon'a taraftar olmuşlardır. Bunun üzerine "müdiran-ı hükümet" dağıtıldı. Bonapart, Sieyes ve Roger Ducos geçici konsolos tayin edilmişlerdir. Sieyes yapılacak olan devlet kanunnamesi ile; Bonapart ise hükümetin idari işleri ile meşgul olmak üzere aralarında anlaşmışlardır (Cevdet, VII, 1309: 68). Napolyon içeriye bir elinde kırbaç diğerinde şapkası olduğu halde girmişti. İçeridekilere bağırıp onlarla tartışmıştı. Bunun üzerine içeridekiler onun üzerine saldırıp dışarıya çıkarmışlardır. Kardeşi Lucien, o esnada Napolyon'u korumaya çalışıyordu. Ardından bu hareketinden dolayı "Napolyon'un kanundışı sayılması" için tekrar içeriye alınmasını ve kararın kendisine tebliğ edilmesi gerekiyordu. Napolyon gelince içeriden gürültüler eksik olmadı. Askerler bu sırada içeriye girerek Napolyon'u dışarıya çıkardılar. Napolyon'un hiçbir şey söylemeye takati kalmamıştı. Ardından kardeşi Lucien toplanmış olan askerlere ve halka seslenerek "zorbaların" Napolyon'u katletmek istediklerini söylemesi üzerine askerler içeriye tekrar girip meclisi dağıtmışlardır (Aulard, 2011: III, 964).

O sırada cumhuriyet ve kraliyet taraftarları arasında mücadele yaşanmaktaydı. Ancak konsolosların hükümeti mutlak ve bağımsız olduklarından buldukları çareleri uygulama hususunda her hangi bir engel kalmamıştı. H. 11 Cemaziyülevvel 1214 (M.

11 Ekim 1799) tarihinde toplanmışlar ve Napolyon'u kendilerine "reis nasb etmişlerdir" (Cevdet, VII, 1309: 68).

Napolyon askerlik işlerindeki başarısını idari ve mali işlerde de sürdürmüştür. Çünkü "adam tanımak" onun meziyetlerinden biriydi. Cambaceres adlı şahsı Adliye Bakanı, Talleyrand'ı Dışişleri bakanı, Berthier'i Savunma Bakanı tayin etti. Diğer önemli memurluklara da değerli kimseleri getirip idari ve mali işleri düzene koymayı başardı (Cevdet, VII, 1309: 69).

O esnada Avrupa'da Prusya ve İspanya'nın dışındaki diğer Avrupa ülkeleri Fransa ile savaş halindeydi. İngiltere, Malta ve İskenderiye'nin kuşatmasına devam ediyor; Avusturyalılar ise İtalya'nın zaptı için çalışıyordu. Rusya imparatoru Paul ordusunun İsviçre'de perişan olduğu haberini aldığı zaman Avusturya'nın müttefikliğinden "soğumaya başlamıştı." İngiltere ve Avusturya Paul'un ittifakı sürdürmesi için mesai harcamışlardı. Bunun üzerine Rusya ittifaktan ayrılmıştı. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen Napolyon, Paul'u kendi tarafına çekmek amacıyla Prusya'yu aracı kılmıştı (Cevdet, VII, 1309: 69).

Napolyon devletin iç ve dış işleriyle uğraştığı esnada Sieyes de üzerinde çalıştığı esas teşkilat kanununu tamamlamıştı. Bu kanuna göre yirmi bir yaşını dolduran Fransızlar medeni hukuktan faydalanırdı. Bunlar beş altı milyondan fazla kimseydi ve bunlardan belli oranı bazı memuriyetlerde görev alacaklardı. Ayrıca "Sena" adında bir meclis olacak ve bu meclis diğer meclislerin üzerinde görev alarak lüzum gördüğü halde her kim olursa olsun bir memuru görevinden alabilecekti (Cevdet, VII, 1309: 69).

Bu kanunname bazı yerleri Napolyon'un işine gelmediği için Sieyes ile aralarında anlaşmazlık çıktı. Bunun yerine "yeniden bir kanunname tanzimi" işine girilip buna dair komisyonlarda konu tartışıldıktan sonra Sieyes'in layihası bazı değişikliklere uğratılmıştır. Buna göre en üstün seçici (müntehab-ı azam) görevindeki memuriyet kaldırılarak onun yerine "başkonsolosluk memuriyeti" kuruldu. Diğer iki konsolos ona bağlı olacaktı. Başkonsolos kraldan farklı olarak memurları ve vekilleri tayin etmek, savaş açmak ve anlaşmaları imzalamak gibi görevler onun görev ve yetkisi altında olmasına karar verilmiştir. On senelik olmak üzere Napolyon başkonsolos seçildi. Cambaceres ve Le Brun ikinci ve üçüncü konsolos seçildi. Ayrıca Sieyes de "Sena" reisi oldu. Böylece 1800 senesinde Fransa'da "Konsolosluk Devri" başlamıştır

(Cevdet, VII, 1309: 70). Yeni hükümet şekline geçmek çok ağır ve sıkıntılı oldu. Bazı devlet adamları tarafından bu düzen tam olarak anlaşılamadı (Aulard, III, 2011: 991).

Napolyon başkonsolos rütbesi ile “Fransa hükümdarı” olup hızlı bir şekilde faaliyetlere başlamıştır. Ancak Avusturyalılar İtalya’da ve İngiltere genel olarak denizlerde üstün durumdaydı. Buna karşılık Fransa’nın yeterli asker ve mühimmatı olmadığı için Napolyon yaptığı durum değerlendirmesinin ardından barış teklifinde bulunmuş ise de İngiltere başvekili “meşhur” Pitt savaşın devamı taraftarıydı. Dolayısıyla Bonapart savaş hazırlıklarını tamamlayarak İtalya tarafında Fransız ve Avusturyalıları savaş yaptıklarından dolayı bizzat kendisi o taraflara bir ordu ile beraber gitmeyi düşünmesinin yanı sıra Malta ve İskenderiye’den İngiliz ablukasını kaldırmak için denizlerde bazı tedbirlere de başlamıştır. Ayrıca Kleber’e de yardım edeceği haberini dahi göndermiştir (Cevdet, VII, 1309: 70).

2.1.1. Marengo Savaşı

Napolyon başkonsolos olduktan sonra barış teklifinde bulunmuş iken İngiltere tarafı savaşın devamından yana karar bildirmişti. Avusturya da İngiltere’ye müttefik olduğundan savaş devam etmiştir. Tüm hazırlıklarını tamamlayan Napolyon H. 1215 (M. 1800) senesi başlarında Marengo²¹ adlı köyün civarında Avusturyalılarla yapılan büyük savaşı kazanmıştır. Tarihte “Marengo muharebesi diye meşhur olan” bu savaşta Avusturyalılar sekiz bin asker kaybettiler. Bunun yanında çok sayıda general ve subayı ölmüş veya yaralanmıştı. Ayrıca dört bin kadar esir Fransızların eline geçmiştir. Buna karşılık Fransız tarafı altı bin ölü ve bin kadar esir vermişti. Önceden Mısır’da Said bölgesinin kumandanı olan ve bu savaşın kazanılmasında kilit bir rolü olan General Desaix’in vurulup hayatını kaybetmesi Napolyon’un müthiş bir acı duymasına sebebiyet vermiştir. Bu savaşın neticesinde bütün İtalya Napolyon’un hükmü altına girmiştir ve diğer Avrupa milletleri üzerinde de kuvvetli bir etkiye sebebiyet vermiştir. Napolyon bunun üzerine askerlerini İtalya’nın münasip noktalarına yerleştirdikten sonra (Cevdet, VII, 1309: 105) cumhuriyetin kuruluş yıl dönümü olan 14 Temmuz tarihinde gerçekleştirilecek olan şölende bulunmak için Paris’e gitti. Bu esnada Almanya’da bulunan Fransa generallerinden Mora da Avusturyalıları yenilgiye uğratmıştı (Cevdet, VII, 1309: 106).

²¹ Kuzey İtalya’da yer alan bir yerleşim yeridir.

İki ay zarfında o kadar büyük işlerin başarılması Napolyon'un "fevkalade bir adam" olduğunu ispatlamıştır. Artık Fransız halkı ona çok daha sıcak davranıyordu. Napolyon'da Marengo'daki büyük başarısının ardından Avrupa kıtasında daha büyük işler başaracağına olan inancı pekiştirmiş oldu (Cevdet, VII, 1309: 106). Halk bu başarının ardından Napolyon'un "Allah tarafından gönderilmiş" olduğuna ve kendilerini her türlü sıkıntıdan kurtaracak olan kişi olduğuna inanmaya başladılar (Aulard, III, 2011: 993). Bunun savaşın ardından 1801 senesinde Avusturyalılar ile Luneville nam mahalde Fransa ile anlaşma imzalayarak Campo Formio Anlaşması'nı kabul ederek Lombardiya'yı Fransa'ya terk etti (Cevdet, X, 1309: 36).

Marengo Savaşı, Napolyon Bonapart'ın Mısır'dan dönüşünde Avrupa milletleri gözünde kaybetmiş olduğu itibarını yeniden kazanması açısından önemli bir başarıdır. Napolyon Bonapart, bu büyük başarısı ile hem Fransızlar nezdinde kıymet kazanmış hem de kendisine karşı ittifaklar meydana getiren Avrupa ülkelerine gözdağı vermiştir.

2.1.2. Napolyon'a Tuzak Kurulması

Toplumların devamı için bir din şarttır. Ancak yeni bir dinin ortaya konması çok kabul edilebilir bir durum değildir. Napolyon Bonapart "teşkiline teşebbüs eylediği hükümet-i cedide'yi" sağlam bir din temeline oturtmak istedi. Fransa'da dinsizliğin ortadan kaldırılmasıyla Katolik mezhebinin geçerli olmasını ümit ediyordu. Papa, Fransa'ya geldiğinden ve orada tutuklu olduğundan "müdiran-ı cumhur zamanında" ölmüştür. Venedik'te otuz beş kardinal bir araya gelerek yerine VII. Beyos (?) adıyla Kardinal Kibaramonti'yi (?) papalığa getirmişlerse de Roma o esnada ellerinde olmadığı için yeni Papa Ankona'da oturmaktaydı. Marengo Savaşı'ndan sonra Napolyon onunla gizli bir şekilde haberleşip eğer papa uygun görürse Fransa halkı ile onu tekrar barıştırıp eski mevkisine getirmeyi talep etmişti (Cevdet, VII, 1309: 106).

Napolyon'un konsolosluğu "müstakil hükümdarlık" şeklini aldığından gittikçe kuvvetlenmiştir. Bu durum cumhuriyetçiler tarafından endişe ve korku ile karşılanmıştır. Cumhuriyet taraftarları bu sebepten Napolyon'u öldürme fikrine kapıldılar. Kraliyet taraftarları da durumdan memnun görünüyorlardı. Hatta öldürülen Fransa kralı XVI. Lui'nin kardeşi XVIII. Lui'yi, Fransa dışında dolaşım en sonunda İngiltere'ye gitmişti. Bonapart'ın Kral ya da imparator unvanı ile mutlak hükümdar derecesine yükselemeyeceğini düşünerek Napolyon'a bir yazı göndermiştir. Bu yazıda eğer Burbon sülalesinin Fransa'daki kraliyet mücadelesine yardım ederse kendisine

daimi görevler vereceğini vaat etmiştir. 7 Eylül 1800 tarihinde yazılan mektupta (Cevdet, VII, 1309: 106) Napolyon böyle bir durumun söz konusu olamayacağını ve “bu sevdadan vazgeçmesini” kendisine bildirmiştir. Dolayısıyla kraliyet taraftarları da Napolyon’un öldürülmesini istemeye başlamıştır. 14 Eylül 1800 tarihinde Napolyon tiyatroya giderken sokak üzerinde “kurşun ve demir parçalarıyla” doldurulan lağım ateş verilmesiyle lağım havaya uçmuş sokak ölü ve yaralılarla dolmuştu²². Napolyon’un arabası ise daha önceden bu noktadan hızlı bir şekilde geçmiş olmasından dolayı Napolyon bu suikasttan yara almadan sağ salim kurtulmuştur. Napolyon, hiçbir şey olmamış gibi tiyatrodaki sergilenen oyunu bir müddet seyrettikten sonra sarayına geri dönmüştür. Bonapart, bu olayı cumhuriyet taraftarlarının çıkardığını düşünerek çoğu kimseyi mahkeme bile etmeden hapis veya sürgün cezalarına çarptırmıştır. Ancak olaydan bir ay sonra suikast eylemini gerçekleştirmeye çalışan grubun kraliyet taraftarları olduğu anlaşılmıştı. “Gerek cumhuriyet ve gerek kraliyet taraftarlarından Napolyon’un hayli düşmanı olduğunun” anlaşılmasına rağmen halkın çoğunluğunun hükümetten hoşnut olmaları neticesinde Napolyon’un halk arasındaki “nüfuz ve istiklali bir merteye daha kuvvet bulmuştur” (Cevdet, VII, 1309: 107).

Suikast olayı istenilen sonuca ulaşamamış ve Napolyon bu büyük suikasttan burnu dahi kanamadan kurtulmayı başarmıştır. Suikast sonrasında yapılan incelemelerde Napolyon kendisine karşı olan kraliyet ve cumhuriyet taraftarlarını cezalandırarak kendisine karşı girişebilecekleri tehlikeleri bertaraf etmeyi başarmıştır. Bu suikastın Napolyon’a kazandırdığı bir diğer önemli husus ise halkın Napolyon’a karşı beslediği olumlu duyguların pekişmiş olmasıydı. Nitekim mali işlerde yapılan değişiklikler neticesinde Fransız ekonomisi güçlü bir konuma yükselmişti (Cevdet, VII, 1309: 107).

2.1.3. Napolyon’un Avrupa’da İttifak Arayışı

İspanya kralının ülke yönetiminde aciz kalmasından dolayı yönetime başvekil getirilmiştir. Ancak başvekil de ülkeyi tam anlamıyla yönetememiştir. Bunun üzerine İspanya kraliçesi ile anlaşan Napolyon, İspanya üzerinde istediği gibi hareket edebilme özgürlüğü elde etmiştir. İspanya ile görüşmelere başlayan Napolyon, 1800 yılında kendi donanması ile İspanya donanmasını birleştirerek Malta ve Mısır üzerine yardım

²² Saint-Nicaise Sokağı’nda meydana gelen suikast teşebbüsünü Saint-Réjant adlı kralcı gerçekleştirmiştir. Bu suikast olayında dört kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık altmış kişi de yaralanmıştır. Bkz., Aulard (2011), *Fransız İnkılabının Siyasi Tarihi*, C. III, s. 994.

göndermeyi düşünmüştür. Akdeniz'in önemli limanlarından gemiler kiralarak çok miktarda mühimmat ve zahire yükleterek İskenderiye'ye göndermiştir. Bu gemilerin bazılarını yolda İngilizler ele geçirmişlerse de çoğunluğu İskenderiye'ye varmayı başarmıştır. Bu gemilerin yerine ulaşması ile birlikte Mısır tarafında bulunan Fransa ordusu oldukça rahatlamıştı (Cevdet, VII, 1309: 107).

2.1.3.1. Avusturya ile İttifak Çabası

Bonapart, Marengo Savaşı'ndayken yapılan kanlı savaşın durumundan bahsettikten sonra İmparator Josef'e bir barış anlaşması teklifinde bulunmuştur. Ancak Avusturya imparatoru bu barış teklifini kabul etmemiştir. Tam bu esnada İngiltere ile Avusturya arasında bir anlaşma imzalanmıştı. Bu anlaşmaya göre İngiltere'den iki buçuk milyon liralık yardım alma koşuluyla Avusturya, yedi ay daha Fransızlarla anlaşma yapmayacaktı (Cevdet, VII, 1309: 107). Böylece İngiltere Devleti'ne müttefik olan kral, içinden ise Bonapart ile bir barış anlaşması yapmayı geçiriyordu. Nitekim Fransa ile bir anlaşma yapmak üzere Paris'e bir elçi göndermişti. Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand ile yapılan görüşmelerin ardından bazı maddeler üzerinde bir anlaşma imzalanmıştır. Ancak daha önce İngiltere ile anlaşma imzalandığından bu anlaşma geçerli sayılamamıştır. Bunun üzerine İngiltere ile beraber bir meclis kurulması gündeme gelmiştir. İmparator tarafından teklif edilen bu meclis Bonapart tarafından da kabul edilmiştir. Ancak Bonapart'ın ileri sürdüğü limanlar üzerindeki ablukanın kaldırılması, savaş gemilerinin istedikleri yere gidebilmesi gibi anlaşma şartları İngilizler tarafından kabul edilmemişti. İngilizler, Malta'yı o sırada zapt etmiş ve Mısır üzerinde Fransızları yenmeye çalışıyordu. Dolayısıyla iki tarafın anlaşması mümkün olmamış ve yeniden savaş hazırlıklarına kalındığı yerden devam edilmiştir. Avusturya'nın Fransa ile bir görüşme daha yapma isteği üzerine, konu elçiler vasıtası ile tartışılmak üzere, mütareke süresi uzatılmıştır (Cevdet, VII, 1309: 108).

2.1.3.2. Rusya ve Kuzey Devletleri ile İttifak Çabası

Rusya imparatoru Paul, İtalya'da yenilgiye uğraması üzerine Avusturya ile arasına mesafe koyup Fransa'ya yaklaşma isteğindedi. Napolyon, Rusya'yı diğer müttefiklerinden ayırmak amacı ile Fransa'da bulunan altı yedi bin kadar Rus esirine "Rusya elbisesi" giydirip silahlandırarak Paul'a bunları teslim etmek isteğinde olduğunu arz etti. Bu esirlerin bugüne kadar esaret altında kalmalarının sebebi Rusya'da Fransa

askerinin olmaması, ki olsaydı da, böyle bir değişikliğe müttefik devletlerinin izni olmayacağını söyleyerek bu esirleri Paul'a sattı (Cevdet, VII, 1309: 108).

Malta Adası'nda dört beş bin kadar Fransız askeri adayı İngilizlere karşı korumaya çalışıyordu. Ancak sıkı bir kuşatma altında oldukları için günden güne erzak sıkıntısı yaşamaya başlamışlardı. Yakın bir zamanda Fransızların kaleyi İngilizlere teslim edeceklerini bildiği için Napolyon, İngiltere ile Rusya'nın arasını bozmaya çalıştı. Çünkü şövalyeler, Paul'u kendilerine "Grand Metr" olarak kabul etmişlerdir. Napolyon Paul'a "mademki siz şövalyelerin reisi oldunuz, Malta Adası'nın kullanma hakkı da size aittir. Bir memur gönderiniz Malta'yı size teslim etsin." diye haber göndermiştir (Cevdet, VII, 1309: 109).

Paul, "düşüncesiz bir insan olduğu için" Napolyon'un bütün sözlerine inanmıştır. Hemen Fransa'daki Rus esirlerini almak ve Napolyon'a teşekkür etmek amacı ile Paris'e bir general gönderdi. Bu general ayrıca Malta Adası'nı da Fransızlardan teslim alacaktı. General, Paris'e giderek esirleri teslim aldı ve şükranlarını sunmak üzere Napolyon huzuruna çıktığı esnada Malta Adası'nın İngilizler tarafından H. Rebiyülahir 1215 (M. Ağustos 1800)'de zapt edildiği haberi alındı. Paul, İngiltere'den Malta'yı istedi. Ancak bu istek İngilizler tarafından kabul edilmedi. Bunun üzerine Paul, sinirlenip Rusya limanlarında bulunan üç yüz kadar İngiliz gemisine el koydu. Böylece Bonapart, Rusya ile olan eski anlaşmaları yeniden gözden geçirme teşebbüsünde bulundu (Cevdet, VII, 1309: 109). Napolyon, diplomatik bir hileyle hem Rusya ile iyi ilişkiler kurmuş hem de Rusya'nın müttefiki olan İngiltere ile aralarını bozmayı başarmıştır.

İsveç ve Danimarka gibi kuzey ülkeleri Avrupa'da ittifaklar kurulduğunda kendilerini tarafsız devletler olarak ilan etmişlerdi. Tarafsızlık ilkesini bütün devletler gibi İngiltere de kabul etmişti. Bu tarafsızlık ilkesine göre savaş sırasında tarafsız devletlerin ticaretlerine hiçbir şekilde zarar gelmeyecek ve tarafsız devletlerin ticaret gemileri kuşatma altında olmayan limanlara serbestçe girebilecekti. Ancak İngiltere ikinci maddeyi tam olarak kabul etmeyerek bu gemileri kontrol etmek ve eğer düşman limanında bulunursa her ne taşıyor ise (Cevdet, VII, 1309: 109) taşıyın hemen el koyacağını bildirmişti. Bu kararına karşı çıkanlara da gerektiği şekilde karşılık vereceğini ifade etmişti (Cevdet, VII, 1309: 110).

İngiltere'nin “düvel-i şimaliye” hakkında ilan ettiği bildiri üzerine İsveç ve Danimarka kendi aralarında tarafsızlık haklarının korunması hususunda bir anlaşma yapma ihtiyacı hissettiler. Paul da bu durumdan istifade ederek Rusya'nın ticaretine gelebilecek zarara karşı, kendi ülkesinin sınırları içerisinde yer alan İngiliz “sermayelerinin tevkifi” için harekete geçmiştir. Kuzey devletlerinin İngiltere ile olan anlaşmazlığından istifade ederek Katerina zamanında imzalanmış olan denizlerde tarafsızlık ilkelerini yenileyerek tekrar imzalanmasını teklif etti. İsveç ve Danimarka bu teklifi “derhal” kabul ettiler. Tarafsızlık ilkelerinin korunması hususunda gerektiğinde birbirlerine “silah ile” yardım etmek konusunda Paul ile bir anlaşma imzaladılar. Bu anlaşmaya daha sonra Prusya da dahil oldu (Cevdet, VII, 1309: 110).

Paul, Fransa'ya karşı, daha önce Osmanlı Devleti, İngiltere ve Avusturya ile ittifak anlaşması imzalamıştı. Hatta İstanbul'a gelen Rus donanması, Osmanlı donanmasıyla birleşip Korfu üzerine yürümüş ve Fransa aleyhinde faaliyetlerde bulunmuşlardı. İngiltere ile araları bozulunca derhal bu ordunun geri dönmesini emretmişti. Ordu, cemaziyülevvel ayında İstanbul'a gelip Kumkapı önlerinde demirlemişti. Eksiklerini tamamlayan bu donanma Karadeniz tarafına geri dönmüştü (Cevdet, VII, 1309: 110).

Kuzey devletleri imzalamış oldukları tarafsızlık ittifakını bir bildiri ile bütün devletlere ilan etmişti. Hiçbir devlet bu ittifaka karşı çıkmadı. Başlarda susmak zorunda kalan İngiltere, bu ittifakın kendisine karşı imzalandığını ileri sürerek kendi limanlarında “ne kadar” Rusya, İsveç ve Danimarka ticaret gemisi varsa tümüne el koydu. İngiltere'nin bu hareketi üzerine kuzey devletleri ile aralarında düşmanlık doğmuştu (Cevdet, VII, 1309: 110).

İmparator Paul, bunun üzerine büyük bir savaş hazırlığına başladı. İngiltere ile müttefik olan devletleri de bu arada tehdit etmekten geri durmuyordu. Katerina'nın Hindistan hakkındaki düşüncelerini “faale getirip de” İngilizleri Hindistan'dan çıkarmak için İran tarafından Hindistan'a asker göndermeyi düşünmeye başladı. İmparatorun bu düşüncelerini duyan İngiltere endişeye kapıldı. Derhal Rus vekilleri arasında Paul'a karşı fesatlık (Cevdet, VII, 1309: 110) çıkarmak amacıyla Petersburg'da bulunan Viptord (?) adlı elçisini görevlendirmiştir (Cevdet, VII, 1309: 111).

2.1.4. Avusturya ile Luneville Anlaşması

Avusturya İmparatoru Jozef tekrar Fransa ile görüşmeye karar verdi. Cemaziyelahir (Ekim) ayında her iki tarafın görevlileri bir araya gelmişlerdi. Fransa elçisi önce Avusturya elçisine: “İngiltere’nin müdahalesi olmadan anlaşma imzalamaya izniniz var mı? Ve bu anlaşma yalnız Avusturya adına mı olacak yoksa bütün Almanya da mı dahil olacak?” diye sordu. Avusturya elçisi, İngiltere dahil olmadıkça yapılan anlaşmanın yürürlüğe giremeyeceğini ve ikinci soruya ise ülkesine danıştıktan sonra cevap vereceğini söylemiştir. Bunun üzerine görüşmelere son verildi. Napolyon müzakerelerin bitiminde savaş yapılacağını ifade etti. İmparator bu anlaşmayı göz ardı etmemek için Fransa ile şubat ayında İngiltere’nin haberi olmadan bir görüşme yapılmasını teklif etti. Napolyon’un bu teklife ret cevabı vermesiyle iki taraf arasında savaş başladı (Cevdet, VII,1309, 111).

Napolyon Bonapart’ın Avusturya karşısında üç yüz bin askeri olup buna karşılık Avusturya’nın iki yüz yirmi dört bin askeri bulunmaktaydı. Savaş Almanya tarafında başlayıp burada yapılan savaşta Avusturya askerinden sekiz bin “telef” ve on iki bin esir alan Fransa, savaşı kazanmıştır. Fransızların eline “bir hayli mühimmat” ve “seksen yedi parça top” geçti. Bundan sonra Avusturya ordusunun diğer cepheleri de bozuldu. Avusturya askerinin “dayanmaya mecali kalmayacak” bunun üzerine çaresiz kalan Jozef, İngilizlerle yaptığı ittifakı terk edip tek başına Napolyon ile anlaşma yapmaya karar vermiştir. Luneville beldesinde yapılan görüşmelerin ardından H. 1215 Ramazan (M. Ocak 1801) anlaşma imzalandı. Luneville Anlaşması’na göre İsviçre’den Felemenk’e kadar Ren Nehri’nin son yakası, Belçika kıtası ve İtalya’da bulunan Milan eyaleti ve İtalya ile İsviçre arasındaki arazi Fransa’ya bırakılmıştır. Avusturya’ya Venedik Kalesi, İtalya’da Üveyş (?) (Cevdet, VII,1309, 111) Nehri Avusturya’ya sınır olacak, Po ve Tanar nehirlerinin kıyıları Venedik Denizi’ne kadar Fransa himayesinde olan Çizalpina Cumhuriyeti’ne terk edilerek Avusturya Devleti Felemenk, İsviçre, Çizalpina ve Cenova cumhuriyetleri ile barış içerisinde olmak ve Ren Nehri’nin sol tarafında topraklarını kaybetmiş olan hükümdarlara sağ taraftan zarar bedeli verilecekti (Cevdet, VII,1309, 112).

Böylece Napolyon Bonapart, Avusturya tehlikesini ortadan kaldırıp tüm dikkatini İngiltere üzerine yönlendirmişti. İngiltere’nin Avrupa ülkeleri içinde Napoli ve Portekiz’den başka “müttefiki kalmadığından” Napolyon, General Mora fırkasını

Napoli üzerine gönderdi. Ve Napoli'yi Fransa'nın isteği doğrultusunda bir anlaşma yapmasına mecbur bıraktı. İspanya ile olan ittifakına göre iki tarafın askerlerinden oluşan bir ordunun Portekiz üzerine gönderilmesi kararlaştırıldı. Bunun üzerine İngiltere deniz kuvvetlerini çeşitli bölgelere dağıtmak zorunda kaldı. Napolyon bunu fırsat bilerek Fransa, İtalya, İspanya ve Felemenk limanlarından küçük büyük beylik ve ticaret gemilerine gerekli teçhizat yükletip Mısır'a göndermeye başladı. Her ne kadar "bunların haylisi" İngilizlerin eline geçtiyse de her hafta İskenderiye'ye bir iki parça gemi ulaşmış ve bu durum da orada bulunan askerin moralinin yükselmesine sebep olmuştur (Cevdet, VII, 1309: 112).

2.1.5. Napolyon'a Yönelik Suikast Girişimi

İngiltere'de bulunan Fransız firarilerinden Jorje Kadudal (?) isimli Fransız ülkesinde "bir ihtilal çıkarmaya" çalışmış ancak bu teşebbüsünde başarılı olamamıştır. Yaptığı plana göre Napolyon yolda giderken onu yakalayıp öldürmek düşüncesi ile 21 Ağustos 1803'te gizlice Paris'e gelmiştir. Generallerden bazılarını da kendi tarafına çekmeyi başarmıştı. Ancak Jorje'nin (?) bu girişimini Paris polisi haber almıştır. Arkadaşlarından üç kişi yakalanmış ve sorgularında yapmayı düşündükleri planı itiraf etmişlerdir. Bunun üzerine Jorje ile arkadaşları Mart 1804 senesinde hapsedilmişlerdir (Cevdet, VIII, 1309: 5).

2.1.6. Napolyon'un İmparator Olması

Jorje'nin (?) bu hareketi Napolyon Bonapart'a adeta bir armağan olmuştur. Napolyon imparatorluğunu tanıyıp tanımayacakları konusunda "düvel-i muazzamanın efkarını yoklamak" ve onların bu konuda nasıl bir tepki vereceklerini anlamak üzere Avusturya ve Prusya devletleri ile görüşmüş ve onlardan onay almıştır. Buna karşılık Avusturya tarafı kendisinin de Avusturya İmparatoru unvanını almayı şart koştu. Bonapart bunu memnuniyetle kabul ettikten sonra gerek Avusturya'ya ve gerekse Prusya'ya teşekkürlerini arz etti. Ardından bu düşüncesini gerçekleştirmek için çalışmalarına hız verdi. Millet meclisi üyelerinden biri imparatorluk unvanını Napolyon'a "verasetle" verilmesini teklif edince bir kişinin dışında diğer bütün üyelerin oluru ile 3 Mayıs 1804 yılında Napolyon Fransa'da imparatorluğa seçildi (Cevdet, VIII, 1309: 5).

Ahmet Cevdet Paşa, Napolyon'un imparatorluğa getirilmesi üzerine: "imparatorluk keyfiyeti ulemaya hayret vermişti. Zira Fransızlar hürriyet ve cumhuriyet daiyesi ile kıyam ederek bunca devirlerden beri Fransa'da saltanat süren Burbon Hanedanını imha ve kraliyet usulünü ilga için bu kadar kanlar dökmüş iken ehad-ı nasdan birini imparator kabul etmeleri alemin en garip vaka-yı tarihiyesinden biridir." Ayrıca Napolyon'u imparatorluğa kabul etmeleri inanılmaz ve Fransa'dan başka bir yerde düşünölemeyecek acayip bir olaydır (Cevdet, VIII, 1309: 6). Gerçekten de krala karşı halkın ayaklanması neticesinde cumhuriyet, insan hakları, eşitlik gibi kavramları getirmiş olan Fransız İhtilali yeni bir İmparator doğurmuştu.

2.1.7. Napolyon'un Müttefik Devletlerle Mücadelesi

Napolyon Bonapart imparator olduktan sonra İngiltere üzerine bir sefere çıkmak için karar verdi ve temmuz ayında Poloni'ye geldi. Yüz bin kişiden oluşan bu büyük ordunun kontrollerini yaptı. Bonapart ordusunun denetimini yaptığı sırada İngiliz gemileri sahile yanaşıp Fransızlar üzerine "gülle yağdırmakta" olsalar bile Fransızlar hazırlıklarına hiç ara vermeden devam ettirdi (Cevdet, VIII, 1309: 13).

Fransızların bu hazırlıklarına karşılık İngilizlerde karada üç yüz bin kişilik bir ordu hazırlamıştır. Fransızlar İngilizlerin bu kara ordusuyla, İngilizler ise Fransa'nın deniz donanması ile alay ediyorlardı (Cevdet, VIII, 1309: 13). Çünkü her iki tarafta karşı tarafın kendisine saldırabileceği ihtimalini göz önüne getirmiyordu.

Fransızlar iki yıldan beri İngiltere aleyhine yapmış oldukları hareketi faaliyete geçirmek için harekete geçtiler. Napolyon, İngiltere adasına geçip İngilizleri yenilgiye uğratma düşüncesinde idi. Bunun için Milan'da taç giyme merasimi yapılmasından dolayı birçok kente ayin ve şenlikler yapılacağından İngiltere'ye hücum etmek düşüncesinden vazgeçmiş gibi görünüp İngilizleri gaflete düşürecekti. Ardından donanmasının bir kısmını Amerika tarafına gönderip İngilizlerin elinde olan yerlere hücum ettirecekti. Bu saldırı üzerine İngiliz donanması doğal olarak tüm kuvveti ile o tarafa gittiği esnada Fransız gemileri hızlı bir şekilde geri dönüp Poloni taraflarına geleceklerdi. Manş denizindeki İngiliz gemileri bölgeye uzak kalacaklarından Napolyon "yıldırım gibi" İtalya'dan Poloni'ye gelip tüm kuvveti ile İngiltere'yi basacaktı. Bu düşüncesine gerçekleştirmek üzere bütün amirallere talimat vermişti (Cevdet, VIII, 1309: 15).

Bu düşünce ile Napolyon muharrem ayında Paris'ten çıkıp taç giymek üzere Milan'a gitti. Safer ayının sonlarında resmi törenle taç giyme merasimi yapıldı. Büyük şenlikler yapıldığı esnada amirallerine “verdiği talimat mucibince” Fransa donanmasının bir kısmı Amerika üzerine gitmişti. İngilizlerde derhal donanmalarını o tarafa göndermişti (Cevdet, VIII, 1309: 15).

Böylece Napolyon'un planı tam istediği gibi işliyordu. Ancak bu esnada diğer Avrupa ülkeleri Napolyon'a karşı ittifak anlaşması yapmak için görüşmelerde bulunuyorlardı. Bu ittifakın amacı Rusya'nın önderliğinde Avrupa devletlerini bir araya getirip Fransa'ya istedikleri şartlarda bir anlaşma imzalatabilmektir (Cevdet, VIII, 1309: 16).

Rusya'nın bu talebi, Prusya ve Avusturya devletleri tarafından kabul edildi. Başlarda Prusya, Fransızların Hannover'e saldırmadığı sürece savaşa girmeyeceğini söylemişse de Rusyalıların yoğun çabaları neticesinde mukaveleyi imzalamıştı. Avusturya'da Napolyon'un kendisini İtalya kralı ilan etmesi üzerine o da Rusya tarafında savaşa girmek üzere hazırlıklarını tamamlamaya çalışmıştı (Cevdet, VIII, 1309: 17).

Petersburg, Fransa aleyhine yapılan üçüncü ittifaka merkez olmuştur. Napolyon bu ittifaktan habersizdi. Avusturya'nın savaş hazırlıklarına giriştiğini duyması üzerine bölgeye casuslar göndermiş ve Avusturya'dan bu hareketin sebebini öğrenmek için “izahat talebine” kalkışmıştı (Cevdet, VIII, 1309: 18).

Bu ittifakın amacı Almanya ve İtalya'nın tamamen Fransız hakimiyetinden kurtulması, Avrupa devletleri Fransızların hakimiyeti ve zorlamalarından kendilerini kurtarmaktır. Bunun için müttefik devletler beş yüz bin kişiden oluşan bir ordu oluşturdu. Bu ordunun “iki yüz elli bini Avusturya tarafından ve diğer iki yüz elli bini ise Rusya, Hannover, İsveç ve Napoli devletleri tarafından tertip olunmak” üzere hazırlanmıştı. Çok gizli bir şekilde yapılan bu anlaşma imzalandı. Fransızlara açık vermeden Rusya'nın Karadeniz sahillerinde bulunan askerleri gizlice gemilere binip İstanbul Boğazi'nden geçerek Korfu Adası'nda büyük bir Rus ordusu oluşturma çabalarına girişildi (Cevdet, VIII, 1309: 18).

Bu hazırlıkların ardından Napolyon, artık bir savaş hazırlığının belirdiğini anlamış oldu. İngiltere'yi “basıp da” genel bir barış yapmayı kafasına yerleştirmişti.

Halbuki generallerden Gantum (?) hava muhalefetinden dolayı Brest (?) Limanı'ndan çıkamamıştı. Amerika tarafına giden Amiral Villeneuve de (Cevdet, VIII, 1309: 18) cesaret edemeyerek Avrupa'ya dönmüş ve İngiliz gemileri ile küçük bir savaştan sonra Cadix Limanı'na girip kapanmıştı. Fransız amirallerinin bu tür cesaretsizlikleri İngiliz amirali “meşhur” Nelson’un cesaret ve sürati ile Napolyon’un görüşlerinin değişmesini sebep olmuştur. Napolyon da bunun üzerine iki yıldan beri tasarlamış olduğu İngiltere üzerine saldırma fikrinden vazgeçti. Poloni'deki ordusunu kaldırıp ittifak devletlerine karşı hazırlanmaya başladı. Böyle büyük bir orduyu yerinden kaldırmak zorunda kalması Napolyon'a çok ağır gelmişti. Buna çok kızan Napolyon hızlı bir şekilde kara ordusunu sefere hazırlamaya koyuldu (Cevdet, VIII, 1309: 19).

Fransa'nın, Avusturya'daki savaş hazırlıklarına dayanarak Avusturya'dan talep ettiği “izahat” Avusturya tarafından başlarda inkar edilmişse de temmuz ayı içerisinde niyetini ortaya koydu. Buna göre Fransa'nın Cenova'yı fethetmesiyle ülkesinin güvenliğinin tehlike altında olduğunu ileri sürerek İngiltere ile Rusya arasında Fransa'ya karşı yapılan anlaşmaya katıldığını bir bildiri ile ilan etmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 33). Bunun üzerine her iki taraf arasında büyük bir askeri hazırlık yapılmıştır.

Müttefik devletler dört bir yandan Fransa'ya saldırmayı düşünmüşlerdir. Kuzeyden yani Baltık tarafından ve İngilizlerden oluşan bir ordu Felemenk ve Hannover üzerine, Avusturya ve Rusya ordusu ise Tuna tarafından Ren nehri sınırına, bir Avusturya ordusu Lombardiya tarafından ve Kuzey İtalya tarafından Rusya, İngiliz ve Napoli askerleri hücum edecekti (Cevdet, VIII, 1309: 33).

Napolyon ise asıl saldırının Tuna tarafından geleceğini tahmin etmişti. O bölgeye ağırlık vererek kendisi de bizzat bu orduyu kumanda ediyordu. Avusturyalıların Bavyera'yı almasıyla “meşhur” Ulm Kalesi'ni ele geçirmek amacı ile acele edeceklerini ve Rusya'nın biraz gecikeceğini düşünerek Rusya ordusu gelmeden Avusturyalıları etkisiz hale getirdikten sonra Rusların üzerine saldırmayı planlamıştı. İtalya ordusunu Mareşal Massena'ya teslim etti. Mareşal Bernadot (?) bir ordu ile birlikte Hannover'e ve General Marmond diğer bir ordu ile Felemenk'te bulduklarından Napolyon bunlarla birleşip Avusturya ordusunun arkasını kesmek ve Ulm Kalesi'nini ellerinden aldıktan sonra Viyana üzerine yürümeyi düşündü. Ayrıca İtalya'da bulunan Avusturya ordusunu da dönmeye mecbur (Cevdet, VIII, 1309: 33) edecekti. Yanında bulunan yüz elli bin askere Massena'nın elli binden oluşan askerini katarak büyük bir ordu ile

Avusturya ve Rusya ordusunun perişan etmek emelindeydi. Yirmi bin askerle General Mansir'i Napoli üzerine gönderdi. Napoli Kralı müttefik devletlerle aynı fikirde olmasına rağmen General Mansir'in "göz hapsinden kurtulmak için" İngiliz ve Rusya askerlerini Napoli'ye sokmamak şartıyla bir tarafsızlık anlaşması hazırlanması hususunu Napolyon'a kabul ettirmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 34).

Napolyon, Avusturya askerinin Bavyera'ya girdiğini duyar duymaz hemen 24 Eylül 1805'te Paris'ten çıkıp hızlı bir şekilde Almanya üzerine hareket etti. Kısa bir süre içerisinde Fransızların böyle hızlı bir şekilde Almanya'ya gelmesi Avrupa devletleri üzerinde büyük bir şaşkınlığa sebebiyet vermiştir. Avusturya generali Mak (?) Ulm tarafında Fransızları beklerken Fransızlar Virtemberg'ten geçerek Tuna'ya inip Avusturyalıların "arkasına alıp" dönecekleri yolları kestiler. Avusturya generali ne yapacağını şaşırılmış ve beraberindeki askerlerin bir kısmıyla Ulm Kalesi'ne kapanmıştır. Bunun üzerine Napolyon kale üzerine şiddetli bir saldırıya geçip kuşatmıştı. General Mak (?), Ulm Kalesi'ni "vire ile teslim" etmiştir. Yaklaşık sayıları kırk bini bulan Avusturya askerleri silah ve cephaneleri ile birlikte Fransızlara esir düşmüşlerdir (Cevdet, VIII, 1309: 35).

2.1.8. Trafalgar Deniz Savaşı

Napolyon Bonapart, Ulm'da kazandığı büyük zaferi kutladığı sırada Fransızların denizde mağlup olduğu haberi geldi. Napolyon Bonapart'ın daha önce İngiltere'ye girememesinin sebeplerinden birisi de amirallerinin cesaret ve yetenekten yoksun olmasıydı. Bundan dolayı "Cadix limanına kapanmış olan" Fransız amirali Villeneuve, Napolyon tarafından gönderilen ve ağır bir dille yazılan yazıda Villeneuve korkaklıkla suçlanıyordu. Kendisine yapılan bu hakaretlerden çok etkilenen Villeneuve korkak olmadığını göstermek için Cadix Limanı'ndan çıkıp İngilizlerle çarpışmaya karar verdi. İngiliz Amiral Nelson, İspanyol casusları vasıtasıyla Villeneuve, Cadix Limanı'ndan çıkacağını haber alarak bu yönde hazırlıklar yapmıştı. Villeneuve donanması otuz üç parçadan meydana geliyordu. Ancak denizlerde çok fazla dolaştığı için kendisi gibi askeri de yorgundu. Buna karşılık İngilizler denizlerde çok yetenekli olduklarının yanı sıra Amiral Nelson gibi cesur ve yetenekli denizcilere sahipti (Cevdet, VIII, 1309: 36).

Yapılan savaşın ardından İspanyollar ve Fransızlar büyük bir mağlubiyete uğradılar. Fransızlar, sekiz bin askerini kaybetmesinin yanı sıra donanmasının da yarısını kaybetmiştir. Ayrıca Amiral Villeneuve, İngilizlerin eline esir düşmüştür.

İngiliz tarafı çok az kayıp vermesine rağmen Amiral Nelson bu çarpışmada yaralanmıştı. Bu büyük başarı onun ölümüyle sonuçlanmıştır (Cevdet, VIII, 1309: 37).

Bu savaş Cadix Limanı civarında yer alan Trafalgar yakınlarında meydana geldiğinden “Trafalgar Savaşı” olarak bilinmektedir. İngilizlerin bu büyük başarısını Nelson’un ölümü gölgelemiştir. Villeneuve’un esir düşmesi dahi bu acıyı hafifletmeye yetmedi. Çünkü Amiral Nelson gibi birini bulmak neredeyse imkansızdı (Cevdet, VIII, 1309: 37). 20 Ekim 1805 tarihinde yapılan bu savaşla birlikte Fransız donanması 18 gemi kaybetmiştir. Amiral Nelson’un ölümü ile önemli bir denizcisini kaybetmesine rağmen İngiltere, denizlerdeki üstünlüğünü bir kez daha göstermiştir (Armaoğlu, 1997: 64).

Napolyon Bonapart, aldığı bu haber üzerine artık İngilizleri denizde yenemeyeceğini anlamıştır. Dolayısıyla İngilizler üzerine bundan sonra deniz yoluyla saldırmayı göze alamamıştır. Gerçekten de İngilizler, özellikle Napolyon Bonapart döneminde, Fransız donanmasına büyük darbe vurmuşlardı. Napolyon’un Mısır’ı işgal ettiği esnada yine Amiral Nelson önderliğindeki İngiliz donanması, Ebuhr’da Fransız donanmasını yakıp yok etmiştir. Ardından Mısır’a yardım amacıyla gelen gemilere de ağır kayıplar yaşatmışlardır. Yaşanan bu son olaydan sonra Napolyon Bonapart, İngilizler ile denizde baş edemeyeceğini anlayıp İngilizlerin denizlerde kendisinden daha üstün bir konumda olduğunu kabul etmiştir.

İtalya’da elli bin kişilik askeriyle bulunan Fransız Generali Massena Ulm Kalesi’nin zapt edildiği haberini alınca derhal “meşhur” Arşidük Şarl kumandasında bulunan seksen bin kişiden oluşan Avusturya ordusu üzerine harekete geçti. Arşidük başkentini savunmak amacıyla İtalya’dan çekilmeye mecbur kaldı. O sırada elli bin kişilik Rusya ordusunun başında bulunan General Kutuzof “esna-yı rahta” karşılaştığı Fransızlara saldırarak köprüleri yıkmış ve elinden geldiğince Şarl’a vakit kazandırmaya çalışmıştı. Tuna’nın sağ tarafında bulunan Napolyon, Tuna ile Alp dağları arasındaki bir mevkidен harekete geçerek Şarl’dan önce Viyana’ya varmak için acele ediyordu (Cevdet, VIII, 1309: 39).

Napolyon bütün ihtimalleri göz önüne alarak “asla vakit kaybetmeksizin yola revan oldu.” Rastladığı bir grup Rus askerini yenilgiye uğrattıktan sonra Viyana’ya vardı. Viyana’da iki yüz bin tüfek ve iki bin top ile çok miktarda mühimmat Fransızların eline geçti (Cevdet, VIII, 1309: 39).

Bu esnada Şarl, Napolyon'un Viyana'ya girdiğini öğrendi. Bu üzücü haberin ardından ordusu ile birlikte Macaristan'a gitti. Napolyon hareketlerini önceden tasarlamış ve vakit kaybetmeden icraata geçirmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 39).

2.1.9. Austerlic Savaşı

Rusyalılar saldırı yapmak üzere Austerlic Kalesi önüne gelip ordularını kurdular. Napolyon'da ordusu ile birlikte oraya yakın bir yerde bekledi. Daha sonra Rusları kandırmak amacı ile geri çekiliyormuş gibi göstermek için geceleyin ordusunu kaldırıp "üç saatlik" bir mesafeye geri çekilmişti. Ayrıca Rusya imparatorunun gönderdiği memura "ordusunu perişan halde gösterdi". Bunun üzerine Ruslar Fransız ordusunun üzerine saldırmaktansa etrafını kuşatıp "tamamı ile esir etmek sevdasına düştüler". Eski Avusturya generalleri "birçok harp görmüş ve fenn-i harpte mahir zabıtlar" olup böyle bir hareketin tehlikeye sebebiyet verebileceğini söyledilerse de sözleri Ruslar tarafından dinlenilmemişti (Cevdet, VIII, 1309: 40).

Bir kanun-ı evvel günü Rusya Devleti Fransızların sağ kolu üzerine kuşatma hareketine başladılar. Ertesi gün sabahleyin savaş başladı. Ruslar, Fransızların arkasını kuşatmak amacı ile hareket ettiklerinde buldukları tepeleri terk ettiler (Cevdet, VIII, 1309: 40).

Mareşal Solet (?) o tepelere yürümesi üzerine Ruslar yaptıkları hatayı anlayıp Fransızları engellemek için iki saat kadar çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır. Fransızlar "devleteyn-i müttefikeyn arasına girip orduyu ikiye bölmüştür". Sol kolda bulunan Mareşal Lan ve Mareşal Mora da bu esnada karşı tarafın sağ tarafını çökertmişti. Dolayısıyla müttefik askerleri "tarif olunamaz surette bir perişanlığa giriftar olarak" ne yapacaklarını şaşırıldılar. Ardından yapılan şiddetli saldırılara dayanamayacaklarını anlayınca firar etmeye karar verdiler. Fransızlar bunun üzerine kaçan askerleri takip etmeye başladılar. Rusya askerinin bir bölümü "donmuş göllerin üzerinden" geçerken Fransızlar gülle yardımı ile buzları kırıp askerlerin çoğu bu göllerde boğuldular (Cevdet, VIII, 1309: 41).

Yapılan bu savaşa Austerlic Savaşı denilip burada Rusya ve Avusturya askerlerinin toplam on beş bini ölmüş ve yirmi bini ise Fransızlara esir düşmüştür. Ayrıca çok miktarda savaş araç gereci de Fransızların olmuştur. Bunun üzerine Avusturya imparatoru "silah ile Fransızlara galebeden meyas olarak" iki gün sonra

Napolyon ile bir görüşme yapıp mütareke imzaladı. Avusturya'nın aracılığıyla Rusların ülkelerine dönmelerine izin verilmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 41). 26 Aralık 1805'te Avusturya Devleti, Napolyon'dan barış talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Presburg Anlaşması imzalandı (Armaoğlu, 1997: 64).

Napolyon o sırada birbirleri ile ittifak içerisinde olan Bavyera, Wirtemberg ve Bat hersekleri ile ittifak yapmak üzere 1805 yılında bir senet imzalamışlardır. “Bu senet’e göre Wirtemberg ve Bavyera herseklerine kral unvanı verildikten başka Almanya’dan Bavyera krallığını bir milyon ve Birtemberg krallığına yüz seksen üç bin ve Bat herseklğine yüz on üç bin nüfusu havi arazi terk ve ilhakına karar verildi” (Cevdet, VIII, 1309: 41).

1806 yılında Napolyon Paris’e dönmüş “umur-ı maliye ve ıslahat-ı mülkiyeye himmet ile” imzalamış olduğu sözleşmenin tamamı ile yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 43).

Napolyon, Austerlic Savaşı'ndan sonra zaferini bildirmek için İstanbul'a bir mektup gönderdi. Bu mektubunda Rusya barışa yanaşmaz ise Lehistan'a saldıracağını beyan etti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti “bi taraflık mesleğinde sebat ve metanet göstermekle beraber” Napolyon'a gayet gönül alıcı ve İmparator unvanını taşıyan bir cevap yazdı. Osmanlı Devleti ayrıca Eflak ve Boğdan konusunda yapılan anlaşmanın şartlarını düzeltilmesi için Napolyon ile gizli bir şekilde haberleşmeler oldu (Cevdet, VIII, 1309: 46).

Napolyon Bonapart Avrupa'da üstünlük sağladığından beri kendisine müttefik olabilecek bir dost ülke arıyordu. Başlarda Prusya'yı kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Ancak Prusya'nın ittifaka dahil olmaması üzerine Paris'ten hareket edip 25 Eylül 1806'da Vercburg (?) şehrinde “Almanya kral ve prensleriyle mülakat ettikten sonra” (Cevdet, VIII, 1309: 88) bu şehrin dukası Avusturya ile yapılacak ittifakın Fransa'ya çok şey katacağından bahsetmiştir. Napolyon bu fikri epey bir zaman düşündükten sonra ve ardından müzakere etmek üzere Viyana'daki elçisine talimat gönderdi. Ardından ise Prusya üzerine harekete geçmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 89).

Prusya'nın askeri gücü ikiye ayrılmış ve Saksonya kralının askerleriyle birlikte “yüz seksen beş bin neferden ibaret olup” buna karşılık Napolyon'un emrinde “yüz doksan bin cengaver Fransız askeri” bulunuyordu. Prusya kuzeyden gelecek yardımı

beklemekten ziyade askerlerine güvenerek bir an önce galip gelmek arzusuyla derhal Fransızlar üzerine saldırmak için harekete geçtiler. 8 Ekimde Fransız ordusu üç kol halinde Sal Nehri'ni geçip Saksonya'ya girmişti. Birkaç küçük muharebe kazandıktan sonra Jena şehrinin civarına geldiklerinde Napolyon'un yüz bin kişilik ordusu ile karşılaştılar. Prusyalılar bu ordunun Napolyon ordusu olduğunu anlamayıp "otuz bin neferden ibaret bir Fransız fırka-i askeriyesi zannederek" üzerlerine saldırdı. Sekiz saat süren savaşın ardından on iki bin ölü ve yaralı vererek perişan olmuşlardır. Fransızlar on beş bin esir, bol miktarda mühimmat ile beraber çok sayıda topta ele geçirdi. Fransızlar ise ölü ve yaralıların toplamı dört bindi (Cevdet, VIII, 1309: 89).

Aynı gün diğer taraftan Prusya'nın altmış binlik bir ordusu kral ile beraber yirmi altı bin kişiden oluşan bir Fransız ordusuna saldırdı. Fransızlar Kuzn (?) adlı dar boğazı önceden tutmuş olduklarından altı saat süren savaş sonunda Prusyalılar geri dönmeye mecbur kaldılar. Prusyalılar bu savaşta ise on bin kadar ölü ve yaralı ile birlikte üç bin esir ve bol miktarda mühimmat ele geçirmişlerdir. Buna karşılık Fransızlar yedi bin kadar ölü ve yaralı olup birkaç generalde yaralanmıştı (Cevdet, VIII, 1309: 89).

Prusya Kralı girmiş olduğu savaştan mağlup olarak ayrılmıştı. Diğer taraftan yetmiş bin kişilik ordusunun da perişan olduğunu haber alınca zaferden artık ümidini kesmişti (Cevdet, VIII, 1309: 89).

Prusya askerinin kaçtığını gören Fransızlar onlara "aman ve zaman vermeyip" hızlı bir şekilde peşlerine düştüler. Prusya kralı korkusundan ilk önce Berlin'e ardından da Kuzey'e doğru kaçmıştır (Cevdet, VIII, 1309: 90).

Bunun üzerine savunmasız kalan şehirde Fransızlar çok sayıda kale ve beldeyi ele geçirmişlerdir. 27 Ekim'de Napolyon törenle Berlin'e girip kral sarayına oturmuştur. Dağınık bir şekilde etrafa yayılan Prusya ordusu ise kimi teslim olmuş kimi de ülkeden kaçmıştır. Bir ay içerisinde bütün Prusya ordusu yok olmuştu. Dolayısıyla Napolyon'un bu başarısı "bütün Avrupa'ya dehşet ve hayret vermiştir" (Cevdet, VIII, 1309: 90).

Prusya kralı bu sırada barış teklifinde bulduysa da Napolyon tarafından kabul edilmemiştir. Anlaşmanın kabul edilebilmesi için Silizya'da ve Vistol Nehri civarında bulunan (Cevdet, VIII, 1309: 90) kalelerin teslimine bağlı olduğu cevabını vermiştir. Çünkü kara kuşatmasının tamamlanması için Rusya'nın mağlup olup Fransa politikası içerisinde alınması gerekiyordu. Napolyon kuzey tarafına hareket etmek üzere

hazırlanıyordu. Prusya kralı bu teklif kabul etmediği için yardımına Rusya gelmiştir. Bunun üzerine Prusyalılar Rusya ile birleşip harbe devam etmek üzere karar verdiler (Cevdet, VIII, 1309: 91).

Rusya o sırada Lehistan'a doğru yürümekteydi. Fransızlar da bölgeye doğru hareket etmek amacındaydılar. Rusya Devleti, Prusya'nın Fransızları oyalayacağını düşündüğünden rahat bir şekilde hareket etmeye çalışıyorlardı. Napolyon ise kendi kuvvetine çok güveniyordu (Cevdet, VIII, 1309: 91). Dolayısıyla Silezya eyaletini zapt etmek için bir orduyu kardeşi Prens Jerom kumandasıyla Bavyera ve Wirtemberg askerlerinden oluşan diğer bir fırkayı ise sevk ettikten sonra David, Ojru ve Lan adlı mareşallere Prens Mora ordularını Lehistan üzerine sevk etti. Seksen bin kişiden oluşan bu ordu Lehistan'a doğru yürüyüp Ramazan ayının başında "Lehistan'ın başlıca şehirlerinden olan Poznan" şehrine varınca halk büyük bir sevgi gösterisinde bulunmuştur (Cevdet, VIII, 1309: 92). İki tarafın orduları (Rusya ve Fransa) Şubat 1807'de Eylau'da karşılaştılar. Napolyon ağır kayıplar verdi. Hangi tarafın galip geldiği tam olarak anlaşılmamıştı (Armaoğlu, 1997: 66).

Çünkü Lehistanlılar artık bağımsız olma vakitlerinin geldiğine inanmaya başlamıştı. Dolayısıyla "her yerde Fransız askerini tarif olunmaz surette memnuniyet ile karşılıyorlardı". Mareşal David onların perişan hallerine acıyıp Napolyon'a onlar hakkında nasihatte bulunuyordu. Ancak Mareşal Ojru ve Mareşal Lan "Lehistan bataklıklarında çektikleri zahmetlerden" dolayı böyle "kabiliyetsiz bir memlekette Lehliler gibi miskin ve sebatsız bir millet" devlet olabilecek büyüklüğe sahip olmadığını düşünüyorlardı (Cevdet, VIII, 1309: 92).

Bu mevsimde "Lehistan'ın ıssız ve bataklık yerlerinde" askeri harekatta bulunmak oldukça zor ise de Napolyon kış girmeden Rusları Niemenn Nehrine kadar takip etmeyi düşünüyordu. Bu sebeple zorluklara aldırmadan hızlı bir şekilde harekete geçti. Birkaç ufak tefek çarpışmanın ardından Rusları yenip Koşmin (?) Kasabasını ele geçirdikten sonra Varşova tarafına gitti (Cevdet, VIII, 1309: 93).

1807 yılında Napolyon zorluklar içinde ordusunu idare etmekle meşgul iken kardeşi Jerom kumandasında olan bir fırkanın Silizya tarafını işgal ettiği haberini almış ve çok mutlu olmuştur (Cevdet, VIII, 1309: 93).

Ruslar, Fransızları hareketsiz bir anda aniden vurup perişan etmek üzere harekete geçmişler ise de Bonapart bu hareketten haberdar olmuş ve derhal ordusunu hazırlayarak Rusların üzerine hücum etmiştir. Ruslar geri dönmüşler ise de Fransızlar onları takipten geri durmadılar. Şubat ayında İlo (?) denilen yerde onlara yetişerek Rusları savaşa mecbur bırakmıştır. Ancak Napolyon takip sırasında çok acele etmiş dolayısıyla arkasından gelen ordunun tamamı yanında yer almıyordu. Rusların seksen bin askerine karşılık Napolyon'un elinde altmış bin asker bulunmaktaydı. Birkaç saat top atışıyla geçtikten sonra Ruslar Fransızlar üzerine saldırdılar. Ancak Fransızlar geri çekilmeyerek kendilerini savunmaya devam ettiler. "Pek şiddetli ve kanlı bir muharebe vuku bulmuştur". Akşamın bastırmasından dolayı savaşa ara verildi. Ertesi gün Ruslar hücum etse belki galip gelebilirlerdi. Ancak çok sayıda kayıp vermelerinden dolayı generaller askerlerini geri çekmiştir. Napolyon da askerini geri döndürmüştür (Cevdet, VIII, 1309: 93).

2.1.10. Napolyon'un Dansika (Danzig)'yü Zaptı

Napolyon Bonapart'ın Avrupa'da kendisine bir müttefik arayışı devam ediyordu. İlk önce Prusya'ya yaklaşmış fakat olumlu bir cevap alamamıştır. Ardından Avusturya ile görüşmeler yaptıysa da bunda da karşılık bulamamıştır (Cevdet, VIII, 1309: 219).

Napolyon Bonapart kış ayında büyük bir hazırlığa başladı. Fransa'dan Almanya'ya asker götürmüştür. Ayrıca müttefikleri olan Flemenk, İtalya ve Birleşik Ren memleketlerinden de asker alarak ordusuna altı yüz elli bin ve müttefiklerini yüz bin askere çıkartmıştı. Avrupa hükümdarlarının hiçbiri bu kadar büyük bir orduya sahip olmamıştı (Cevdet, VIII, 1309: 220).

İspanya bir müddet kararsız kaldıktan sonra Prusya'nın Fransa'ya savaş ilan etmesi üzerine İspanya başvekili devletin güvenliğinin tehlikede olduğunu söyleyerek "İspanya ahalisini silah altına davet etti." Bu çağrıdaki asıl amaç ise Prusya'nın galip olacağı ve Napolyon'un mağlup olması ile İspanya askerini Fransa'ya yürütmektir. Napolyon'un huzurunda ise bu teşebbüsün Fransa'ya yardım amacı ile yapıldığını beyan ettiğinde Napolyon bu sözlere inanmış gibi yapıp "öyle ise hududdaki askerinizi maiyetime veriniz." demesi üzerine İspanyollar bu karara saygı duymaktan başka diyecek bir şey bulamayıp böylece on beş bin İspanyol askeri de Napolyon'un emri altına girmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 220).

Bir Fransız ordusu bir süredir Dansika Kalesini kuşatma altına almıştı. Bir miktar Rus ve İngiliz askeri Stralsund civarında bulunan İsveç ordusu ile birleşip Fransa üzerine saldırmışlarsa da Fransızlar daha erken davranıp İsveç ordusunu yenilgiye uğratmışlardır. 26 Mayıs'ta Dansika Kalesi Fransızların eline geçti (Cevdet, VIII, 1309: 220).

2.1.11. Vahit Efendi'nin Napolyon ile Görüşmesi

Vahit Efendi bir yıl önce Napolyon ile bir görüşme yapmak üzere Lehistan'ın hükümet merkezi olan Varşova şehrine gitmişti. O esnada Napolyon askeri mevzileri dolaşmaktaydı. Vahit Efendi gidip onunla görüşmek istediğinde Talleyrand "bugün gelir, yarın gelir deyu savmakta olmasıyla" Vahit Efendi üç ay kadar Varşova'da boşu boşuna ikamet etmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 220).

Vahit Efendi Napolyon tarafından yapılan davet üzerine Riznebric (?) ile Esterver (?) kasabaları arasındaki Fenkeşten (?) köyüne ulaşıp 25 Rebiyülevvel günü Napolyon ile görüşüp yanında getirdiği "Name-i Selimiye" teslim etmiştir. Bir saat süren görüşmenin ardından Napolyon'un özel temsilcisi ile bir görüşme yapılmıştır. Ancak birkaç gün önce Sultan Selim "hal olunmuş olunmasıyla" İstanbul'un durumu değişmişti (Cevdet, VIII, 1309: 221).

Vahit Efendi'nin bu buluşması Dansika'nın zapt edildiği zamana denk geldiği için Napolyon'u tebrik amacı ile "Dansika şehrini aldı Fransızlar Prusya'dan" mısrasını yazıp Napolyon'a takdim etti. Ardından Napolyon ile birlikte Dansika'yı gezdikten sonra oradan Napolyon ordusuna gitmiş ve görüşmeler yapmak üzere Varşova'ya gelip iki ay kadar daha orada boşu vakit geçirmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 221).

2.1.12. Tilsit Anlaşması

Dansika'nın ele geçirilmesinden sonra Napolyon, Rusya üzerine harekete geçmek için hazırlıklarına başladı. Haziran ayının başında Ruslar daha önce davranıp Fransa'nın Al (?) Nehri kıyılarında bulunan öncü birlikleri üzerine şiddetli bir saldırıda bulunmuşlardır. Ancak Fransızların karşılık vermesi ile birkaç küçük çarpışmadan sonra Ruslar geri dönmeye mecbur kalmışlardır (Cevdet, VIII, 1309: 222).

Napolyon Bonapart Almanya ve Lehistan'da bulunan toplam dört yüz bin askerinden ancak yüz altmış bin kadarı yanında bulunuyordu. Rusya'nın ordusu yüz elli

bin askerden ibaretti. Napolyon bütün askeri ile birlikte 14 Haziranda Al (?) Nehri üzerinde bulunan Fridland (?) Beldesi önlerinde Rusya ordusu ile şiddetli bir savaşa tutuştu. Yedi sekiz bin ölü ve yaralı vermiş ise de Rusya tarafı yenilerek yirmi beş bin kadar ölü ve yaralı vermelerinin yanı sıra çok miktarda mühimmatta Fransızların eline geçmişti. Fransızlar, Rusları takip ile Niemann Nehri'ne kadar takip etmişlerdir (Cevdet, VIII, 1309: 222).

“Bu hezimet” Rusya imparatoru Aleksandr üzerinde büyük bir etkide bulunmuştur. Böyle devam ederse “Fransızların Rusya memalikini paymal edeceklerini tefekkür ve halbuki harbin devamından yalnız İngilizlerin müstefit olacağını tezekkür ile tebdil-i efkar edip” ordusu ile Tilsit'te bulunan Napolyon'a mütareke amacı ile bir özel memur göndermekle Napolyon kendisine sunulan bu teklifi kabul etmiştir. Ayrıca Prusya kralı ile de bir mütareke senedi imzalamıştı. 25 Haziran Niemann Nehri'nde bir sal üzerinde Aleksandr ile görüşükten sonra kendisini Tilsit'te misafir etmiştir. İki hükümdar “gece gündüz görüşüp, konuşarak” aralarında “kaynaşmış idi.” (Cevdet, VIII, 1309: 222).

Napolyon'un amacı Aleksandr'ı kendi yanına çekip bir ittifak anlaşması imzalamaktı. Bunun için bir süredir “enva-i mevaid” ile tarafına çektiği Osmanlı Devletini feda etmekten geçtiğini düşünüyordu. Sultan Selim'in tahtan indirilmesi verilen vaatlerden vazgeçilmesi için bir fırsat doğurmuştu. Böylece Aleksandr'a teminat verdikten sonra iki devletin ittifakından ne tür faydalar elde edilebileceğini anlatmaya çalıştı. Aleksandr da bu teklifi kabul etmiştir (Cevdet, VII, 1309: 223).

Tilsit'te 7 Temmuz 1807'de Rusya ile Fransa arasında ve 9 Temmuz 1807'de de Fransa ile Prusya arasında barış imzalandı. Bu anlaşma ile birlikte Prusya'nın batı sınırları Elbe nehri oluyor ve bu nehir ile Ren arasında Napolyon Vestfalya Krallığını kurarak başına kardeşini getiriyordu. Rusya, Napolyon'un kurduğu kıta ablukasına katılıyordu. Ayrıca Rusya ve Fransa kendi aralarında bir ittifak anlaşması imzalayarak düşmanları arasında barış için aracılık yapmayı kabul etmişlerdir. Tilsit Anlaşmaları, Napolyon'un yükselişinin zirve noktasını oluşturmaktadır. Artık Napolyon kendisini Avrupa'nın tek hakimi olarak görmeye başlamıştır (Armaoğlu, 1997: 66 – 67). Tilsit Anlaşması yenen ve yenilen iki devlet arasında imzalanan bir barış anlaşmasından ziyade Fransa ve Rusya arasında yapılan bir ittifakı andırıyordu. Napolyon, İngiltere'den uzaklaştırmak amacıyla Rusya'yı Balkanlarda serbest bırakıyordu. Hatta

gizli bir anlaşma maddesine göre, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarını iki devlet kendi aralarında paylaşıyordu (Uçarol, 2008: 27). Osmanlı Devleti, Fransa'nın kendilerine danışmadan anlaşma imzalamalarına başlarda çok kızmış ancak Rusların Sırlara destek vermeyeceklerini öğrendikten sonra anlaşmayı onaylamışlardır. Fransa'ya güvenilmesi konusunda kararlı olan III. Selim, artık daha dikkatli davranmıştır (Shaw, 2008: 334).

2.1.13. Napolyon'un Portekiz ve İspanya ile Mücadelesi

Portekiz Devleti, İngiltere ile sürekli ittifak halindeydi. Fransa aleyhinde faaliyetlerde bulunduğu kendilerine sorulduğu zaman böyle bir şeyin söz konusu olmadığı cevabını vermişlerdir. Ancak Napolyon bu cevaba inanmayarak Portekiz ile olan diplomatik münasebetlerini kesti. Ardından yirmi beş bin kişiden oluşan bir ordunun derhal Lizbon'u işgal etmelerini emretti. Bu esnada ise İspanyollarla Fontenblö Anlaşması'nı imzaladı. Bu anlaşmaya göre, Portekiz'i iki devlet aralarında paylaşıyorlardı. Yirmi beş bin piyade ve üç bin süvarinin İspanya topraklarından geçip Portekiz'e gitmek için anlaşıldı. Ayrıca Fransız ordusuna İspanyollar da asker takviyesinde bulunacaktı (Cevdet, VIII, 1309: 248).

Napolyon Bonapart'ın bu anlaşmayı imzalamasındaki amacı ise, İspanya'daki Burbon Hanedanını dağıtmaktı. Bu vesile ile İspanya'ya asker sokup oraya yerleşme planları yapıyordu (Cevdet, VIII, 1309: 248).

Ansızın İspanya Kralı'ndan bir mektup geldi. Kral, oğlu Ferdinand'ın İspanya tahtında gözü olduğundan kendisi hakkında "fitne ve fesat" çıkardığını yazmıştır. Bu durumdan kurtulmak için Napolyon'dan yardım talebinde bulunmuştu. Aynı anda Ferdinand da bir mektup gönderdi. Bu mektubunda Ferdinand, Napolyon ailesinden bir prensesle evlenip himayesi altına girmeyi talep ediyordu. Napolyon'un istediği fırsat ayağına gelmişti (Cevdet, VIII, 1309: 249).

Portekiz üzerine gönderilen ordu hızlı bir şekilde Lizbon üzerine gelmekte olduğundan Kral, ailesini ve tüm kıymetli eşyaları donanmaya yüklettikten sonra İngilizlerin de yardımıyla "o vakit Portekiz Devleti'nin yedinde bulunan Brezilya memleketine firar eylemiş olduğundan" 30 teşrinisanide Fransız askerleri Lizbon şehrine girmişlerdi. Fransa ve İspanya askerleri bütün Portekiz'i ele geçirmişlerdir (Cevdet, VIII, 1309: 250).

Napolyon, Portekiz’de bulunan orduya yardım bahanesiyle büyük bir ordu sevk etti. İspanyollardan izin bile almadan öyle bir orduyu ülkeye sokması üzerine İspanyollar telaşa kapılmıştı. İngilizlerin bu sırada Cebeltre (?) tarafında hazırlıklar içerisinde bulunduğunu bahane eden Napolyon, İspanya üzerine sürekli asker sevk ediyordu. Kral ve yöneticileri telaş içerisinde bekliyorlardı. İspanya halkı Napolyon’u “veliahdın hamisi” olarak gördüklerinden gelen Fransızları memnuniyetle karşılamışlardı. Napolyon, İngilizlerin ticaretini sekteye uğratmak amacıyla bir beyanname yayınladı. Bu beyanname Fransanın hakimiyetinde veya ona müttefik olan herhangi bir ülkede İngiliz gemileri yanaşırsa mallarına el koyulacaktı. Böylece iki devlet arasında var olan çekişme hızla sürüyordu (Cevdet, VIII, 1309: 250).

Asıl amacı İspanya’yı almak olan Napolyon, “bütün Avrupa’yı kendisine çocuk oyuncuğu gibi bir nevi eğlence etmesine müsait olan ikbaline pek ziyade güvenip kendi kuvvetine hail ve mani bir şey olamamak itikadında bulunduğundan İspanya meselesiyle uğraştığı esnada bir taraftan dahi İtalya’nın hal-ı istiklal üzere kalan parçalarını kabza-i tahakkümüne almak daiyesinden hali değil idi” (Cevdet, VIII, 1309: 251).

Napolyon, daha önce de Papa ile görüşme yapmış ve kendisi aleyhinde faaliyette bulunduğunu ileri sürerek Papa’yı uyarmıştı. Hatta Şarلمان gibi kendisinin de kiliselerin koruyucusu olan bir imparator olduğunu söylemiştir. Onun bu sözleri Papa tarafından dikkate alınmadı. Bunun üzerine Napolyon, “muhavere yolunu terk ile” R. 27 Kanunusani 1222 (M. 8 Şubat 1808)’de Roma’ya bir general ile birlikte sekiz bin asker gönderdi. Generale, devlet idaresine müdahale etmeyip Roma’da bulunan Fransız düşmanlarını uzaklaştırdıktan sonra “polis nezaretini” ele geçirmesini emretmişti (Cevdet, VIII, 1309: 251).

Napolyon, Portekiz’i hakimiyeti altına aldıktan sonra İspanya’ya da çok miktarda asker yığmıştı. İspanya Kralı, Napolyon niyetinin kötü olduğunu anlayınca ilk önce İspanya’da bulunan “Endülüs Eyaletine” gitmişti. Buradan da gerekirse Amerika’da bulunan mülküne kaçmak üzere hazırlıklarını tamamlamaya çalışıyordu. Kralın bu hazırlıkları halkın dikkatinden kaçmamıştı. Kralın ülkeyi terk etmesiyle “başsız kalarak Fransızların ellerine teslim olunacakları” hissine kapılmışlardı. Bu işin sorumlusu olarak Prens Dulaye’yi gördüler. Hemen konağına saldırarak yağmaya başlamışlardır. Dulaye, karışıklıktan istifade ederek kaçmıştır. Halk bunun üzerine daha

çok hırslandı ve isyana başladı. Kral, isyanı bastırmak için derhal Dulaye'yi görevden alarak mahkemeye çıkarılmasını emretmiştir. Dulaye, mahkeme olunmak üzere “meydana çıktığı gibi” halk tekrar üzerine saldırarak kendisini linç etmeye çalışmıştır. Dulaye, veliahdın “şefaatiyle kurtarılmış ise de kanlı katiller hapishanesine konulmuştur” (Cevdet, VIII, 1309: 260).

İspanya'daki isyan Dulaye'nin tutuklanmasına rağmen dinmemiştir. Kral hem kendisini hem de “karısının alaka-gerdesi olan” Dulaye'yi kurtarmak için 20 Mart 1808'de istifa etmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 261).

İspanya'nın başına Ferdinand geçmiştir. Halk Ferdinand'ın kral olmasından son derece memnundu. Ancak Dulaye'ye olan kızgınlıkları dinmemiştir. Tahttan feragat eden Kral ve Kraliçe ise yaptıklarına pişman olmuşlardı. Bunun üzerine Madrid'e bir saat uzaklıkta bulunan “Prens Mora'ya” himaye talebinde bulunmuşlardır. Mora ise 23 Martta Madrid'e girdi. “Ferdinand'ın kraliyetini tanımayıp kendisine adeta bir prens muamelesi etmekle” babasının da istifası üzerine bir “protestoname” yazmak üzere teşvik etmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 261).

Napolyon Bonapart, İspanya'da olup bitenleri haber aldığı sırada Bayun (?) şehrinde bulunuyordu. Derhal Ferdinand'ı krallığını tanımak, ailesinden biri ile evlendirmek ve babasının krallığına son vermek amacıyla bulunduğu şehre davet etmiştir. Ayrıca babasını da türlü vaatlerle kandırıp ikna ettikten sonra yanında getirtmiştir. Napolyon'un yanına ilk önce Ferdinand gitmiştir. Ancak “kendisini kral tanımayıp hakkında bir prens muamelesi etmekle biçare neye uğradığını anlamış ise de” iş işten geçmişti. Arkasından babası da “kaybettiği taca tekrar nail olmak üzere” Fransızlar yardımıyla hapisten çıkartılmış olan Prens Dulaye ile beraber Bayun şehrine gelmiştir. Ardından da “İspanya'da ne kadar kral müteallikatı varsa cümlesi Bayun'a irsal kılınmıştır” (Cevdet, VIII, 1309: 261).

Napolyon burada eski kral ile yaptığı görüşmede, İspanya hazinesinden olmak üzere, kendisine belli bir maaş karşılığında tacını vermesini teklif etmiştir. Bu amaçla pek çok vaatlerle kralı kandırıp bir senet imzalatmıştır. Ferdinand'a ise tüm haklarından “feragat etmesini” önermiştir. Ferdinand başta bu karara direnmişse de “eli bağlı ve ciğeri dağlı bi yar ve yaver kalmış olduğundan” mecburen kabul etmek zorunda kalmıştır. O'na da bir milyon frank verilme şartıyla “istifanamesini” imzalayıp teslim etmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 262).

Napolyon “böyle desisekarlıkla” İspanya tacını ele geçirmiştir. Napoli Kralı olan kardeşi Josef’i bu ülkeye kral seçtirmiştir. Josef, bir Fransız ordusuyla birlikte Madrid’e doğru yol almıştır (Cevdet, VIII, 1309: 262).

Kral ve ailesinin Napolyon’un huzuruna gitmeleri üzerine şüphelenen halk, artık Fransızlara düşman olmaya başlamıştı. “Ruhban gürhunun” teşvikleriyle Fransızlara karşı ayaklanmaya başlamışlardı. Madrid’de halkın Fransız askerlere saldırması üzerine meydana gelen muharebede yaklaşık altı yüz kişi öldürülmüştür. Ancak İspanyollar bu çarpışmanın ardından daha hızlı bir şekilde ayaklanmaya başladılar (Cevdet, VIII, 1309: 262).

“Nihayet Napolyon’un başına en büyük bela olan İspanya meselesi işte o zaman meydana çıktı.” Madrid’de meydana gelen çarpışmada çok sayıda İspanyol’un hayatını kaybetmesi ve Fransızların İspanya’nın her yerini istila etmeleri üzerine halk arasında büyük bir tepki meydana geldi. İspanyollar “serbesti ve istiklalini” korumak amacıyla her tarafta genel isyan hareketinde bulundular. Ayrıca İspanya askerleri halkla birleşip etrafa dağılmışlardı (Cevdet, VIII, 1309: 262).

Napolyon her ne kadar İspanya tahtını ele geçirerek hata yaptığını anlamış ise de geri çekilmeyi gururuna yedirememişti. Dolayısıyla askerlerine emirler vererek halkın gözünü korkutarak düzeni sağlamak amacıyla ele geçirilenlerin kurşuna dizilmelerini emretti. “Bak şu hürriyet ve medeniyet davasında Fransızlara ki onların etvar-ı vahşiyanelerinden naşi böyle nice haneler harap oldu. Ve nice mamur beldeler ateşe yandı. Velhasıl İspanya sertaser kana bulandı” (Cevdet, VIII, 1309: 263).

Napolyon, İspanya’nın deniz gücünü ele geçirmek amacıyla bir fırka askeri Cadix tersanesini ele geçirmek için gönderdi. Ancak İspanyollar o esnada yaklaşmakta olan Fransız donanmasını, kıyıda, şiddetli bir top ateşine tuttu. Bu esnada İngiliz donanması da İspanyollara yardım amacıyla gelip Fransa donanmasını abluka altına aldı. Çaresiz kalan Fransızlar donanmayı İspanyollara teslim ettiler (Cevdet, VIII, 1309: 264). Bu başarı halkın kendisine olan güvenini pekiştirmiştir.

Fransız orduları yavaş yavaş İspanya sınırları kendi ülke sınırlarına doğru yaklaşıyordu. İngilizler, İspanya sahillerine gelip yardım amacıyla ülkelerinde onlarla birlikte savaşmak istediklerini söylemişlerse de İspanyollar kabul etmeyip kendilerinden bir miktar cephane aldıktan sonra Portekiz’e gitmelerini tembih etmişlerdir. Portekiz’e

giden İngilizler kıyıya çıkararak halkla birleşmiş ve Fransızları ülkeden çıkartmışlardır. Bu esnada İspanyollar da Fransızları ülkelerinden çıkartmayı başarmışlardı. Böylece bu iki ülkede “hiçbir Fransız kalmamıştı” (Cevdet, VIII, 1309: 264 - 265).

Napolyon, yaklaşık bir yıl sonra Erfurt’tan döndükten sonra Paris’te çok durmayıp hemen İspanya üzerine bizzat ordusuyla hareket etti. İki ay zarfında İspanyolları yenilgiye uğratarak Madrid’e girdi. Bu arada İspanyollara yardıma gelen İngilizleri de geri dönmeye mecbur bıraktıktan sonra kardeşini İspanya’ya kral tayin etti (Cevdet, IX, 1309: 66).

2.1.14. Fransa ile Avusturya Arasında Yapılan Savaş

Avusturya tarafından Meternich, Fransa Dışişleri Bakanı ile 2 Mart 1810’da yaptığı görüşmede Napolyon’un İspanya’dan döndüğünden beri savaş hazırlıklarında bulunduğunu söyleyerek kendilerinin de aynı şekilde savaşa hazırlanacaklarını ifade etti (Cevdet, IX, 1309: 82).

Avusturya, Fransızları hazırlıksız yakalamaya çalışıyordu. Bunun için “Ren Mücteması Memaliki” aniden istila ederek “bütün Almanya’yı” Fransa aleyhine ayaklandırma çabası içerisine girmişlerdi. Avusturya’nın “en meşhur ve mahir mareşali olan” Arşidük Şarl, yüz kırk bin kişiden oluşan ordusunu Fransa ve Bavyera arasında bulunan İnn Nehri civarına yığmıştı. Bu nehrin geçilmesi ise savaşın başladığı anlamına geliyordu (Cevdet, IX, 1309: 83).

2.1.14.1. Napolyon’un Viyana’yı Zabtı

10 Nisan’da İnn Nehri’nin geçen Arşidük, Bavyera’ya ayak bastı. Askerini üç kola ayırarak İzhar Nehri’ne doğru harekete geçti. Beş gün sonra Landşut (?) önlerine gelip burada Bavyeralılarla yaptığı savaşı kazanıp bu beldeyi zapt etti (Cevdet, IX, 1309: 83).

Yapılan mücadelelerde Avusturya generallerinin “cesaretsizliği” yüzünden geri çekilmek zorunda kalındı. Napolyon, Avusturya’nın en güçlü ordusu olan Arşidük ordusunu takip etmeyi düşündüyse askerlerine güvenemeyip (Cevdet, IX, 1309: 87) bu düşüncesinden vazgeçerek “Tuna boyundan doğru Viyana üzerine yürümeyi” hedefledi (Cevdet, IX, 1309: 88).

Fransızlar yaşanan mücadelelerin ardından 9 Mayıs'ta Viyana önlerine ulaştılar. Avusturya orduları başkente giden yolu boş bırakmalarının yanı sıra Fransızlara karşı duramayıp geri çekildikleri için hiçbir karşılık görmeyen Fransızlar Viyana'ya girmiş oldu. Ancak savaş halen tüm hızıyla sürüyordu (Cevdet, IX, 1309: 89).

2.1.14.2. İslanik Savaşı

Napolyon, Viyana'ya girdikten sonra Arşidük'ün ordusu üzerine yürüyüp perişan edip harbi bitirmeyi düşünüyordu. Ancak bu hiç de kolay olamayacaktı. Çünkü çok büyük olan ordusunu büyük bir nehirden geçirmek meşakkatli bir teşebbüstü. Ayrıca Avusturyalılar geri çekilirken “bu cihette hiç kayık ve köprü kerestesi bırakmamışlardı” (Cevdet, IX, 1309: 89).

Fransızlar binbir güçlkle köprüler yapmayı başarmış ve 19 Mayıs'ta askerinin bir kısmını karşı tarafta bulunan İslanik Köyü'ne geçirmişti. 21 Mayıs'ta şiddetli bir çarpışma meydana geldi. Üç saat süren bu savaş “alemden en hun alud muharebelerden biri²³” olup İslanik muharebesi yapıldı. Fransızlar arkadan yardım gelmediği için geri dönmek zorunda kalmışlardır (Cevdet, IX, 1309: 90).

2.1.14.3. Vagram Muharebesi

Fransız ordusu tarafından Lobu Adası'nda büyük bir tersane inşa ettirip birkaç hafta içinde buradan Viyana'ya büyük köprüler inşa edildi. Artık karşı tarafa geçmek böylece çok kolaylaşmıştı. Fransızlar geceleyin bu köprülerden karşı tarafa geçip Lobu Adası'ndayken belirlenen (Cevdet, IX, 1309: 92) bataryalar üzerine “yağmur gibi yağdırdığı misket ve salkımlar sayesinde” bir süre ilerlediler. 5 Temmuz sabahı “Vagram Muharebesi deyu meşhur olan” çarpışma meydana geldi (Cevdet, IX, 1309: 93).

Her iki tarafın da yüz elliler bin askeri mevcuttu. Fransızlar hedef olarak seçtikleri Vagram Köyü üzerine sabahtan akşama kadar şiddetli bir saldırıda bulunmuşlar ancak burayı ele geçirememişlerdir. Bununla birlikte bir kol orduları da “perişan” olmuştu. Ertesi gün yine kanlı bir mücadelenin ardından Avusturyalılar bozulmuş ve savaş meydanında Fransızlar kalmıştır (Cevdet, IX, 1309: 93).

²³ Cevdet Paşa, İslanik Savaşı için, “Dünya'da en çok kan akmış olan savaşlardan biri” tabirini kullanmıştır. Bkz, Ahmet Cevdet Paşa (1309), *Tarih-i Cevdet*, C. IX, s. 90.

Napolyon Bonapart, Avusturya'yı yenilgiye uğrattıktan sonra generallerine onları takip etmeleri için emir verdi. Ele geçirilen sancaklardan ise "muharebe vergisi" adı altında iki yüz milyon frank tahsiline başladı. Fransızların takibi üzerine Avusturya tarafı mütareke teklifinde bulundular (Cevdet, IX, 1309: 93).

12 Temmuz tarihinde Znaym beldesinde mütareke senetleri imzalandı. Barış anlaşması için ise Altenberg adında küçük bir belde seçildi. Fransa tarafını Şampani, Avusturya tarafından ise Meternich temsilci olarak tayin edildiler (Cevdet, IX, 1309: 93). Şampani iki tarafın elindekilere razı olmasını istedi. Ancak Avusturya'nın başkenti olan Viyana Fransızların elindeydi. Dolayısıyla Avusturya burasını veremezdi. Buna karşılık ülkenin diğer bölgelerinden başka yerler vermesi gerekiyordu ki o zaman da ülkenin üçte biri Fransızların eline geçecekti. 14 Ramazan 1809 tarihinde imzalanan barış anlaşmasına göre; Avusturya kendi topraklarından üç milyon nüfus yerleri terk etmesi, İngiliz mallarını ülkesine sokmamak, Napolyon'un İtalya'da kurduğu düzeni bozmamak ve seksen beş milyon frank tazminat vermek koşuluyla anlaşma yapıldı (Cevdet, IX, 1309: 100). Napolyon'a karşı yapılan beşinci koalisyon savaşları sırasında İspanya'da kendisine karşı başlayan ayaklanmaları bertaraf etmek isteyen Napolyon, İspanyollar üzerine saldırdı. Ancak durumu tamamen kontrol altına alamamıştır. Napolyon Bonapart'ın çeteler halinde örgütlenen İspanyollar karşısında zor durumda kalmasını fırsat bilen Avusturya, Bavyera'ya girdi. Yapılan savaşta Avusturya yenilmiştir. Ancak Wagram'da Avusturya ordusu Fransızlara ağır kayıplar yaşatmışlardır. Rusya, Tilsit ve Erfurt'ta yapılan ittifaklara uymayıp Avusturya'ya karşı herhangi bir harekette bulunmadı. Fransa ile Avusturya arasında 14 Ekim 1809'da Viyana Anlaşması imzalandı (Armaoğlu, 1997: 69).

Böylece iki devlet arasında meydana gelen bu büyük savaşların neticesinde artık Napolyon ile Avusturya imparatoru birbirleriyle siyasi münasebetler kurmayı düşündüler. Çünkü Avusturya'nın savaşlarda gösterdiği direnç Napolyon'un bu devlet üzerindeki düşüncelerini değiştirmiştir²⁴.

²⁴ 11 Mart 1810 senesinde Avusturya İmparatoru'nun kızı Mary Luiz ile Napolyon Bonapart'ın resmi nikahları yapıldı. Mary Luiz Nisan ayında Viyana'dan Paris'e gitmiş ve bu düğün şerefine Fransa'da şenlikler yapılmıştır. Bkz, Ahmet Cevdet Paşa (1309), *Tarih-i Cevdet*, C. IX, s. 154.

2.1.15. Napolyon'un Kara Ablukası

İngiltere 1806 yılında Fransa'nın Brest İskelesi'nden Elbe Nehri'ne kadar olan sahillerin abluka altında olduğunu ilan etmişti. Oysa bir devlet deniz gücüne bağlı olarak başka bir devletin bir veya birkaç limanına el koyabilir. Ancak şu limandan şu limana kadar gemi giremez denilmesi devletlerarası münasebetlere aykırıdır. Buna karşılık Napolyon da kıta ablukasını (muhasara-yı berr) uygulamaya geçirdi. Yani Avrupa kıtasında bulunan sahillerin çoğunu İngilizlere kapattı (Cevdet, IX, 1309: 164).

Öteden beri Avrupa milletleri arasında var olan münasebetlerin birden bire kesmek ve halkın zorunlu ihtiyaçları için gereken “eşyadan mahrum etmek” çok zor bir işti. İngilizler bu kara ablukasına karşılık 1807 yılında Avrupa denizlerde gezen gemiler hangi devlete ait olursa olsun Londra, Malta ya da İngiltere'nin gösterdiği iskelelerden birine uğradığında vergi vermezse düşman gemisi olarak kabul edilecekti (Cevdet, IX, 1309: 164).

Buna karşılık Napolyon, İngilizlerin bu ilanına uyan gemileri kendisine düşman olarak kabul edecekti. Bu gemilerin nerede ele geçirilirse zapt edileceğini açıkladı. Bunun üzerine ticaret gemileri bu iki devletin sürtüşmesinden dolayı ne yapacaklarını şaşırılmışlardır. Milletler hukukuna aykırı olan davranışların ardından Amerika da kendi gemilerinin Avrupa sularında gezmelerini yasakladı. Ayrıca İngiliz ve Fransız gemilerinin de Amerika'ya girişlerini yasakladı. Bu yasağı delen gemilere ise el koyacağını ilan etmiştir (Cevdet, IX, 1309: 165).

Napolyon'un uygulamaya koyduğu bu ablukaya bazı devletler karşı olmalarına rağmen ses çıkartmıyordu. Ancak Rusya İmparatoru Aleksandr, ülkesinin ekonomik durumunu zedeleyeceğini ileri sürerek kıta ablukasını kendi ülkesinde uygulamaya koymadı. Hatta İngiltere'ye zahire taşınmasına da ses çıkarmadı (Cevdet, IX, 1309: 167).

Napolyon'un bu tür keyfi hareketleri ve Avrupa haritası üzerinde sürekli düzenlemeler yapması Avrupa devletlerinin hiç işine gelmiyordu. Avrupa devletlerinin Napolyon'a karşı olan kin ve nefreti her geçen gün katlanarak devam etmekteydi. Napolyon'un kardeşi olan Jerom “efkar-ı umumiyenin o mertebe heyecanını pek ala anlamış olduğundan” Napolyon'a nasihat içeren bir mektup gönderdi. Napolyon ise “kulakları gurur ve gaflet ile kapanmış olduğundan biraderinin sözlerine asla havale-i

sem'i ve itibar etmekten başka bir büyük ordu ile canib-i şimale gitmek ve az çok kendisine dayanabilecek Rusya Devleti'ni iyice ezip de dünyayı delirtmek istiyordu” (Cevdet, IX, 1309: 168).

Eldenburg dukasının eşi Rusya İmparatoru Aleksandr'ın teyzesiydi. Dukanın hükümetinden “mahrum ve mahzur kalması” Aleksandr'ı çok üzmüştü. Napolyon, bu esnada birçok memleketi fethediyordu. Rusya ile yaptığı “ittifak hasebiyle” imparatora izahat vereceğine “Petersburg'daki elçisi vasıtasıyla muhasara-ı berriye usulünün tamamen icrası için peyderpey Aleksandr'ı sıkıştırmakta idi.” Bu baskı ise Aleksandr'ın üzerinde olumsuz etkilere sebebiyet veriyordu (Cevdet, IX, 1309: 168). Bunun üzerine hem Napolyon hem de Aleksandr, birbirlerine karşı savaş hazırlıklarına giriştiler.

2.1.16. Napolyon'un Moskova Seferi

Ahmet Cevdet, Napolyon'un Moskova Seferi'ni “hala dillerde destan olan Moskova melhame-i azimesi ve Napolyon'un başına gelen felaketlerin dibacesidir.” diyerek tanımlamıştır. Çünkü bu savaşın sonunda Napolyon üst üste yenilgiler (Leipzig ve Waterloo gibi) alarak Avrupa sahnesinden çekilecekti. O'nun yenilmesi Osmanlı Devleti'nin de politikasında değişiklikler meydana getirecektir “Bu vakte kadar Napolyon'un iraz eylediği bunca tedabir üzerine öyle izmihlalini müntec olan bir muharebeye teşebbüsü umur-ı garibedendir. Acaba Napolyon kazara bir hatada mı bulundu yahut geri gururu hasebiyle başa çıkmayacak efkara mı saplandı yoksa ahval-i umumiye-i politikiyesi mi onu böyle çıkmaz yola sevk etti?” diyerek bu hareketin neden yapıldığını anlamaya çalışmıştır (Cevdet, X, 1309: 32).

“Aleksandr bir taraftan İngiltere ve İsveç devletleri ile gayr-ı resmi muhabereye girişiyor ve bir taraftan dahi Napolyon ile uyuşmaya çalışıyordu. Bunun üzerine Napolyon gizli bir şekilde savaş hazırlığına başlamış ise de Aleksandr casuslar vasıtasıyla haberdar olarak artık müsahahanın bekasından meyyus olmakla Fransa diplomatlarıyla görüşmeye çalışmıştır” (Cevdet, X, 1309: 46).

24 Şubat 1812'de Napolyon artık Rusya'ya savaş açma zamanının geldiğini düşündü. Napolyon, hemen Avusturya ve Prusya devletleri ile bir ittifak anlaşması yapmaya çalıştı. İki devlet ise o vakit Napolyon'un “taht-ı tahakkümünde bulduklarından” yapılan anlaşmalar da Napolyon'un istediği doğrultuda yapıldı. 24

Şubat'ta Prusya ile 14 Mart'ta ise Avusturya ile bir anlaşma imzalandı (Cevdet, X, 1309: 47).

Fransız ordusunun Niemann Nehri'ni aştıkları haberi Vilina beldesine ulaşır ulaşmaz İmparator Aleksandr, hemen büyük ordusunun Drisa tarafına çekilmesini Barklı Ditolli'ye (?) emir verdi. Kendisi de Vilina'dan hareketle o tarafa azimet etti. Barklı Ditolli, hemen Vilina etrafındaki fırkalara "ricat emrini verdi." Prens Bakratyon'a (?) da Dinyester üzerine çekilmesi için talimat gönderdi. Ardından Bakratyon'un büyük ordu ile birleşmek üzere acilen Mayansk (?) beldesine gelmesi Aleksandr tarafından kendisine bildirilmiştir (Cevdet, X, 1309: 56).

"Fransızlar ne kadar sürat ile hareket ederler ise Rusyalılar da o kadar sürat ve muntazam suret ile ricat ediyorlardı. Geri dönerken geçtikleri yerlerdeki zehairi yakarak ve fırın ve değirmen ve köprüleri yıkarlar idi." Bunun üzerine Fransızlar yorulmaya başladılar ve ulaştıkları yerlerde yiyecek bir şey bulamayıp "tuzsuz et ile geçinmeye mecbur oldular." Fransız askerlerinin birçoğu geride kalıp yolu şaşırılmışlardır. Rusça bilmedikleri için "nereye gideceklerini ve ne yapacaklarını kimseye sorup öğrenemezlerdi." Alef (hayvan yemi) bulamadıklarından Fransız ordusundaki hayvanlar zayıflamıştı (Cevdet, X, 1309: 56). Bu durum onların hızlı bir şekilde ilerlemelerine mani oluyordu. Prens Ojen fırkası "Lehistan'ın kumsal yerlerinden geçerek ve pek çok zahmetler çekerek güç hal ile Niemann sahiline ulaşmıştı." Ancak beraberinde bulunan Bavyalıların yarısı "yorgunluktan ve ishalden telef olmuştu." Şiddetli boralardan ve yağmurlardan dolayı da pek çok sıkıntı çekildikten sonra Niemann Nehri'ni geçebilmişlerdir (Cevdet, X, 1309: 57).

Napolyon Bonapart, Rusların sürekli kendisiyle mücadeleden kaçındığını görmüştü. Geriye çekilen Ruslar, geçtikleri yerlerde bulunan ve Fransızların işine yarayabilecek her türlü malzemeyi ateşe veriyorlardı. Napolyon bu durumdan haberdar olduğu halde "asla yeis ve fitur getirmeyip" hemen fırın, değirmen ve köprülerin inşasına başladı. Geride kalan asker ve arabaların toplanması için bekledi. Bu hazırlıkların kendisine on beş gün kadar vakit kaybettireceğini anlamıştı. Yine de eğer hızlı bir şekilde saldırıya geçerse Rusya'nın askeri kuvvetini ikiye bölebileceği düşüncesindeydi. Ancak her şey Napolyon'un istediği gibi olmadı. Geri kalmış olan kırk bin askerden ancak iki üç bini toplanabilmişti. Geriye kalanlar ise Rusya içlerine

dağılmışlardı. “Almanyalı olanların ekserisi” Niemann Nehri’ni geçip memleketlerine dönmüşlerdi (Cevdet, X, 1309: 65).

Her geçen gün Fransız ordusu güç kaybediyordu. Fransızlar, Moskova üzerine saldırıya geçince Kutuzof bir savaş divanı oluşturup “Rusya ordusunun hali hazırda Moskova’yı muhafaza edemeyeceğinden geri çekilmesine karar verildi ve bu karar Moskova valisine bildirildi” (Cevdet, X, 1309: 66).

Fransızların bir türlü Rusları yakalayamaması ve şiddetli soğukların bastırması üzerine Fransızlar hayli telaşa düştüler. Napolyon ülkesine geri dönmeyi düşündü. Bunun için geriye “üç fırka asker” gönderdi. Bu Fransız fırkaları Kutuzof’un mevkisini buldular. Ancak Kutuzof soğukların iyice bastırmasını beklediği için mücadele etmekten çekindi (Cevdet, X, 1309: 68).

Fransızlar, “Kremlin Sarayı’nı ve kadim Rusya çarlarının müdafii olan kilisa-i mahsus ve ammeye mahsus olan yerleri barut atıp imha ettikten sonra” Moskova’yı terk etmeye başladılar. Geri dönüş yolunda Napolyon’a yetişmişlerdi (Cevdet, X, 1309: 69).

General Kutuzof, Napolyon’un üzerine harekete geçti. Malivya Ruslaviç (?) adlı mahalde Fransız ordusuna yetişti. İki taraf arasında çok şiddetli bir savaş yapıldı. Her iki taraftan çok sayıda ölü ve yaralı vardı. Ancak Ruslar, geri çekilmeye devam ediyordu (Cevdet, X, 1309: 69).

Rusya’da daha fazla dayanamayacağını anlayan Napolyon, askerini geri çekmeye karar verdi. Fakat geri dönüş esnasında “hayvanların birçoğu bi-tab” olup kalmıştı. Bu yüzden arabaların çoğu yolda bırakılmıştı. İçlerindeki mühimmat ve eşyalar ise imha edilmiştir (Cevdet, X, 1309: 70).

Rus generaller, Fransızları takip ile Fransız ordusunun üzerine hücum ederek Fransız ordusuna büyük kayıplar yaşatmışlardı. Napolyon Bonapart, geriye döndüğünde dört yüz binden fazla askerini kaybetmişti (Cevdet, X, 1309: 70).

Napolyon eğer Rusya Seferi’ne çıkmadan ya da çıktıktan sonra Moskova’da ölseydi şan ve şöhreti kırılmazdı. Ancak bu sefere çıkıp pek çok insanın ölümüne sebep olmuştur. “Bir müddetten beri felekten gördüğü müsaadeye aldanıp” sonu kendisi için çok kötü biten bir savaşa girmişti (Cevdet, X, 1309: 79).

Napolyon'un 1806 yılında uygulamaya koyduğu "Kıta Ablukası" ekonomiyi olumsuz yönde etkilemeye başlayınca Rusya, İngiltere ile tekrar ticarete başladı. Bu davranışı kendisine yönelik bir birleşme olarak kabul eden Bonapart, Rusya üzerine sefere çıktı. Çoğunluğunu yabancı askerlerin oluşturduğu yaklaşık 500.000²⁵ kişilik bir ordu ile birlikte 24 Haziran 1812'de Moskova Seferi'ne çıktı. Sürekli olarak geri çekilen Rus askerlerine karşı birkaç başarı elde etmesine rağmen Napolyon bir türlü Rusya'yı karşısında bulamıyordu. 14 Eylül 1812'de Moskova'ya giren Napolyon şehri yanmış bir halde buldu. Çünkü Ruslar burayı ateşe vermişlerdi. Kış mevsiminin yaklaşması ve Çar I. Aleksandr'ın yapılan ateşkese uymaması üzerine askerler arasında çözülme başladı. Bunun üzerine Napolyon Bonapart geri çekilmeye karar verdi. Geri çekilirken Napolyon'un ordusu soğuk, açlık ve saldırılardan dolayı sürekli eridi. Paris'e dönen Napolyon'un elinde çok az sayıda asker kalmıştır (Uçarol, 2008: 31). Napolyon'un Moskova'da hezimete uğramasının ardından bütün Avrupa kendisine karşı birleşti. Prusya, Avusturya, Rusya ve İspanyol milliyetçileriyle birleşen İngiltere de harekete geçti. Bunun neticesinde Napolyon'a karşı Avrupa'da altıncı koalisyon oluşturuldu (Armaoğlu, 1997: 72). Artık Napolyon'un sonu gelmişti. Yaklaşık 20 yıl boyunca Avrupa'nın siyasi şeklini değiştiren ve Fransa topraklarını muazzam bir şekilde genişleten Napolyon Bonapart, siyasi ömrünün sonlarını yaşamaktaydı.

Yanında götürdüğü askerlerden şu anda yanında sadece 50.000 kişi kalmıştı. Napolyon, Fransızların kendisiyle gurur duyması gerektiğini çünkü kaybettiği askerlerin büyük çoğunluğunun Alman ve Polonyalı olduğunu ileri sürmüştür (Armaoğlu, 1997: 72). Ancak bu geri çekiliş Napolyon İmparatorluğu'nun da Fransa'ya geri çekilişi oluyordu. Çünkü 1812 yılı sonlarında Fransa'ya dönen Napolyon'un düzenli bir ordusu kalmamıştı. Bu da Avrupa devletlerinin Fransa'ya karşı yeni ittifaklar yapmasını beraberinde getirmiştir (Uçarol, 2008: 31).

2.2. NAPOLYON'UN ÇÖKÜŞÜ

Napolyon Bonapart, Rusya'da hezimete uğradı. Niemenn Nehri'ni geçtiğinde elinde bulunan "beş yüz otuz üç bin" askerinin ancak "yüz bini" kurtulabildi. Bu askerlerin tümü hayatını kaybetmemiştir. Bazı devletlerin askerleri savaş devam

²⁵ Ordunun mevcudu ile ilgili kaynaklarda verilen rakamlar birbirini tutmamaktadır. Kaynaklarda verilen bilgilere dayanarak ordudaki asker sayısının 400.000 ile 500.000 arasında olması muhtemeldir.

ederken çevre bölgelere kaçarak hayatlarını kurtarmışlardır. Ancak hayatını kaybeden askerlerin miktarı “üç yüz binden ziyade” olduğu ifade edilmiştir (Cevdet, X, 1309: 77).

Cevdet Paşa'nın da değindiği gibi bu savaş, Napolyon'un sonunu getiren olayların başlangıç noktasıdır. Yenilmez denilen Napolyon'un Rusya'da perişan olması ve askerlerinin büyük çoğunluğunu bu savaşta kaybetmesi, Avrupa devletlerinin Fransa'ya karşı yeni ittifaklar kurmasına sebep olmuştur. İspanya'daki sorun çözülememiş ve bu savaş sırasında olaylar yeniden başlamıştı. İngilizlerden aldıkları destekle İspanyollar, Madrid'i Fransızlardan almayı başarmıştır. Napolyon'un kral olarak İspanya'ya tayin ettiği kardeşi de İspanya'dan kaçmıştır (Cevdet, X, 1309: 80).

2.2.1. Napolyon'un “Düvel-i Müttefikiye” ile Mücadelesi

Napolyon, Rusya'dan döndükten sonra yine hiçbir şey olmamış gibi diğer devletlerle mücadele etmeye çalışmıştır. Prusya ve Rusya orduları 2 Mayıs'ta Fransızlar üzerine yürüdüler. Fransızlar bu savaşta epey kayıp vermelerine rağmen galip gelmişler ve müttetikleri geri dönmeye mecbur etmişlerdir (Cevdet, X, 1309: 123).

Bu mağlubiyete rağmen Avrupa devletleri geri adım atmak istemediler. Çünkü Fransızlar kaybı büyüktü. 15 Haziran 1813 yılında Rusya, Prusya ve İngiltere arasında bir ittifak anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre; İngiltere, Rusya ve Prusya'ya iki milyon “İngiliz lirası” verecekti. Buna karşılık savaşta Ruslar “yüz altmış bin” Prusya ise “seksen bin” asker bulunduracaklardı. Böylece Napolyon'a karşı işbirliği yapılacaktı (Cevdet, X, 1309: 124). Ardından Avusturya da bu ittifaka dahil olmuştur.

Napolyon'a karşı büyük bir ordu hazırlandı. 15 Ağustos 1813'te Avusturya kumandanı Bluher harekete geçti. Napolyon büyük bir ordu ile üzerine yürüyerek kendisini geri çekilmeye mecbur bıraktı. Şuvarzenberg ise o esnada taarruza geçmişti. Bunu haber alan Napolyon derhal Bluher'i takip etmekten vazgeçip Dreeste tarafına yöneldi. 26 Ağustos 1813'te müttetik devletler Dreeste'yi ele geçirmek için harekete geçtiler. Fransızlar bu şiddetli savaştan galip ayrılan taraftı. Ancak diğer cephelerde gelen yenilgi haberleri bu zaferin üstünü örtmüştür (Cevdet, X, 1309: 127).

Pek çok cephede mücadele eden Napolyon yenilgiye uğramıştır. Ancak bazı bölgelerde başarı kazanmaya devam ediyordu. Bunun üzerine müttetik devletler Napolyon'a anlaşma isteğinde bulundular. Napolyon savaş hazırlıkları için 14 Kasım 1813 yılında Paris'e gitmişti. Bulduğu zor durumu karşı tarafa belli etmemek için

hiçbir şey söylemedi. Sadece Manheim şehrinde bir kongre yapılması teklifinde bulundu. Ayrıca diğer taraftan “üç yüz bin asker” toplamaya çalıştı (Cevdet, X, 1309: 133).

Napoli Kralı Mora'nın Napolyon'dan ayrılarak müttefik devletlerin tarafına geçmesi, müttefik devletlerin düşüncesinin değişmesine sebebiyet verdi. Hollanda ve İsveç gibi ülkelerde de halkın ayaklanması müttefik devletlerin elini güçlendirmişti. Bunun üzerine müttefik devletler Napolyon'un hazırlanmasına mahal vermemek için derhal Fransa üzerine harekete geçmeye karar vererek 10 Aralık 1813'te harekete geçtiler (Cevdet, X, 1309: 133).

Müttefik devletler bazı çarpışmaların ardından Paris sınırlarına yanaşmışlardı (19 Mart 1814). Avusturya İmparatoru Prens Meternich ile birlikte Dijon beldesinde kaldılar. Rusya İmparatoru Aleksandr ile Prusya Kralı Gilyum ise ordu ile birlikte yürüyorlardı (Cevdet, X, 1309: 138).

31 Mart 1814'te Napolyon Fontenblo tarafına çekildi. Bu sırada Rusya ve Prusya kralları Paris'e girdiler. Paris'e girmeleriyle birlikte kraliyet taraftarları (Cevdet, X, 1309: 139) kendilerine sevgi gösterilerinde bulunmuşlardı. 1 Nisan 1814'te “meclis-i ayan” toplandı. Talleyrand'ın “taht-ı riyasetinde olan” ve dört kişiden oluşan geçici bir hükümet kuruldu. Ertesi gün ise Napolyon'un hükümetten indirildiği ilan olundu (Cevdet, X, 1309: 140).

Napolyon bir süre direnmesine rağmen yapacağı bir şeyin kalmadığına kanaat getirerek tahttan çekileceğini ilan etmiştir. Bunun üzerine Rusya İmparatoru Aleksandr'ın da desteğiyle “imparatorluk unvanı uhdesinde kalarak” Elbe Adası'na²⁶ gönderilmesine karar verildi. Kendisine ve ailesine de Fransa hazinesinden maaş bağlanmıştı (Cevdet, X, 1309: 140).

2.2.2. Napolyon'un İntiharı ve Elbe Adası'na Sürgünü

Napolyon o sırada Fontenblo Sarayı'nda ikamet ediyordu. Kendisi ve ailesi hakkında daha önceden hazırlanmış olan mukavelenin imzalanması için kendisine gönderilmişti. Kolinkor, Napolyon'un yanına gidip “mülakat ve mukavele” konularında bir görüşme yapmıştı. Napolyon, hazırlanan bu mukaveleyi imzalayacağını vaat

²⁶ Elbe Adası, Korsika adasına yakın küçük bir adadır ki “hala İtalya'nın tasarrufundadır.” Bkz, Ahmet Cevdet Paşa (1309), *Tarih-i Cevdet*, C. X, s. 141.

etmiştir. Ancak Napolyon, “bunca vakitten beri kuvve-yi kahresiyle cihanı lerzan eden bir cihangire göre bir cezire-i sagirede mahsur kalmak pek acı bir keyfiyet olduğundan” Napolyon, ölümün daha iyi bir seçenek olduğuna karar verdi. Bunun için “gece bir miktar afyon ruhu içmişti.” Napolyon’un yanında bulunan hizmetlileri derhal koşup olayı Kolinkor’a anlatmışlardır. Kolinkor, hızla Napolyon’un yanına vardı. Bu esnada Napolyon kusmuş ve hayatta kalmıştır. Kolinkor’un söylediği tesirli sözler neticesinde mukaveleyi orda imzalamıştır (Cevdet, X, 1309: 141).

20 Nisan 1814’te Napolyon, Elbe Adası’na gitmek üzere saraydan çıkmıştır. Ancak yıllardan beri bunca kan dökerek düzeni bozan Napolyon’un Fransa’nın bu karışık zamanında ülkeden çıkıp gitmesi halk tarafından iyi karşılanmamıştır. Fontenblo Sarayı’ndan çıktıktan sonra yol üzerinde toplanan halk, birkaç kez Napolyon’un parçalamak amacıyla saldırıya geçmişlerse de müttefik devletlerin komiserleri buna izin vermemişlerdir. Bunun üzerine Napolyon, “en büyük düşmanı olan İngilizlerin bir gemisine” binerek Elbe Adası’na gitmiştir (Cevdet, X, 1309: 141).

Napolyon Elbe Adası’na gittikten sonra Fransa’da düzenin kurulamaması ve yeni hükümetin müttefik devletlerin her dediğini yapmaları Fransız halkının dikkatini çekmiştir. Bu sebeplerden dolayı Napolyon’a karşı var olan nefret birkaç ay içinde yerini sevgiye bırakmıştır (Cevdet, X, 1309: 143).

Napolyon Bonapart yaklaşık yirmi yıl gibi bir zaman diliminde Avrupa haritasını neredeyse baştanbaşa değiştirdi. Yeni cumhuriyetler kuruldu. Var olanlar yıkıldı. Napolyon sürgüne gönderildikten sonra Avrupa devletleri eski düzeni yeniden temin etmek amacıyla Viyana’da bir kongre hazırlığına başladılar.

2.2.3. Waterloo Savaşı

Napolyon Bonapart, Elbe Adası’ndayken XVIII. Lui, başa geçmişti. Ancak Lui, askerlerine güvenmiyordu. Çünkü bazıları Napolyon’un silah arkadaşlarıydı. Viyana Kongresinde Fransız görevliler, Napolyon’un daha uzak bir adaya gönderilmesini teklif ettiler. Kongredeki bütün devletler bu kararı bu teklifi yerinde buldular. Napolyon bu haberi duymuş bunun üzerine hazırlıklarına hız vermiştir (Cevdet, X, 1309: 176).

Napolyon Elbe Adası’ndan ayrıldı. Adadayken hazırladığı küçük donanma da kendisiyle birlikteydi. Fransa halkının yönetime karşı oluşan tepkisini bildiği için onlara hitaben bir yazı kaleme aldı (Cevdet, X, 1309: 177).

Napolyon Bonapart hiçbir engelle karşılaşmadan 20 Mart 1815'te Paris yakınında bulunan Fontenblö'ye vardı. Akşamüzeri Napolyon, Paris'e şölenle girdi. Çünkü kral onun geldiğini haber alınca kaçmıştı. Napolyon, yirmi gün gibi bir süre içerisinde "bir katre kan dökülmeksizin" Fransa'da devlet düzenini kurdu (Cevdet, X, 1309: 177).

Viyana Kongresi o sırada devam etmekteydi. Napolyon ile anlaşmaları artık söz konusu olmadığı için müttefik devletler derhal Napolyon'a karşı harekete geçtiler. Napolyon, halkı türlü vaatler ile kendi yanına çekmeye çalışıyordu (Cevdet, X, 1309: 178).

Napolyon, "bütün aleme karşı mukabele ve müdafaa etmek üzere" Belçika tarafına gitti. O bölgede İngiliz ve Rus orduları bulunmaktaydı ki toplamları "yüz bin civarındaydı." Napolyon ise sahip olduğu ordu "yüz yirmi bin civarındaydı" (Cevdet, X, 1309: 178).

15 Haziran 1815'te iki taraf arasında Waterloo'da şiddetli bir savaş meydana geldi. Napolyon her iki ülkenin ordularını birbirinden ayırmak amacıyla aralarına girdi. Bluher'in ordusu üzerine saldırıp onları yenilgiye uğrattı. Ardından 18 Haziran 1815'te yapılan büyük savaşta Napolyon bozguna uğradı (Cevdet, X, 1309: 179).

Napolyon bu bozgunun izlerini silmek için Paris'e döndü ama kendisine taraftar bulamadı. Oğlunu hiç değilse tahta geçirme talebinde bulduysa da karşılık bulamadı. Müttefik devletler onun Fransa'da tutmamaya kararlıydı. 4 Ağustosta Pleymut Limanı'nda bir gemiye bindirilen Napolyon, Saint Helene Adası'na gönderildi. Napolyon ömrünün sonuna kadar bu adada yaşadı. Bu sefer Napolyon'un "imparatorluğu yüz günden ibaret olmağla Yüz Günlük Devlet deyu maruf olmuştur" (Cevdet, X, 1309: 179).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NAPOLYON SONRASI MISIR

3.1. NAPOLYON'UN TERKİNDEN SONRA MISIR'IN İÇ DURUMU

3.1.1. Napolyon'un Mısır'ın İdaresini Generallere Bırakması

Napolyon Bonapart, 22 Ağustos 1799'da gizlice bir gemiye binip Fransa'ya gitmişti. Napolyon gitmeden önce yerine General Kleber'i bırakmıştır. General Kleber Mısır'a gelip Napolyon Bonapart'ın yerine yönetime geçti (Cevdet, VII, 1309: 57). Napolyon'un ordusunu emanet ettiği Kleber, Mısır'da bulunan generallerden en cesuruydu. General Kleber, Napolyon'un kendisine haber vermeden Mısır'dan çıkıp gitmesine oldukça kızmıştı (Soysal, 1999: 283).

Napolyon, gittiği esnada Mısır'da kalan Fransız ordusu “yirmi sekiz bin beş yüz” askerden oluşmaktaydı. Yanlarında yeterli miktarda silah ve elbise vardı. General Desaix, Murat Bey karşısında yaptığı savaşı kazanmış ve Said bölgesini ele geçirmiştir. Şam tarafını dolaşan İbrahim Bey'in askeri gücü ise Fransızları korkutacak veya endişelendirecek mahiyette değildi. Ancak Serdar-ı Ekrem'in “bir cesim ordu ile” bu taraflara doğru geleceği haberleri Fransızları oldukça endişelendirmiştir. Napolyon'un “kimseye haber vermeksizin savuşup gitmesi” Mısır'daki Fransızların tepkisine sebep olmuştur. Mısır'da kalan Fransız askerleri bir an önce ülkelerine gitmek için sabırsızlıkla bekliyorlardı (Cevdet, VII, 1309: 57). Napolyon gitmeden önce ordusuna bir beyanname kaleme almıştı. Bu yazıda, Avrupa'dan gelen haberler üzerine orduyu Kleber'e bıraktığını ve Mısır'dan gitmeye mecbur kaldığını ifade etmiştir (Soysal, 1999: 283).

Kleber, Fransa'daki değişikliklerden²⁷ habersiz direktörlere bir yazı göndermiştir. Bu yazıda Fransa'da bulunan askerin tehlike altında olduğunu ve bu durumun sorumlusu olarak Napolyon'u işaret ediyordu (Cevdet, VII, 1309: 57).

Ebuhr'da Köse Mustafa Paşa, Fransızlara yenildikten sonra Osmanlı ve İngiliz gemilerinden oluşan "elli kıta gemi, yedi sekiz bin kadar Asakir-i İslamiye" askeri ile birlikte Ebuhr'dan çıkıp Dimyat Boğazı'na gelmişlerdi. General Kleber, bu gemilerde bulunan askerlerin karaya çıkmalarına engel olunması hususunda Dimyat kumandanı olan General Verdi'ye emir verdi. Bu emir üzerine General Verdi (?) sabahleyin mevcut olan askeri ile birlikte bu donanmanın üzerine saldırıya geçti. Bu saldırı neticesinde "Asakir-i İslamiye" bozguna uğramıştı. Gemide bulunan askerler karaya çıkamadıkları gibi karada bulunan askerlerin kimi şehit olmuş kimi ise sandallarla kaçmaya çalışırken denize düşüp boğulmuşlardır. Ayrıca birkaç yüz nefer de Fransızlara esir düşmüştür. Napolyon'un Mısır'ı terki ile Fransızların kaybetmiş oldukları şan ve şöhretlerini bu galibiyet bir nebze olsun arttırdı. Ancak Şam tarafında bulunan Serdar-ı Ekrem'in ordusu "her tarafa dehşet vermekteydi" (Cevdet, VII, 1309: 59).

Napolyon Bonapart, Mısır'dan çıkmadan önce barış amacı ile yazmış olduğu mektubu Köse Mustafa Paşa ile birlikte esir düşen "divan-ı hümayundan" Rüştü Efendi ile göndermişti. Napolyon'un bu mektubu gönderme amacı, Osmanlı Devleti'ni aldatarak tek başına onlarla anlaşma yapmaktı. Böyle bir anlaşma ise İngiltere ve Rusya ile yapılan "muahede-i ittifaka mugayir olduğundan" sakıncalı göründü. Çünkü Osmanlı Devleti bu devletlerden ayrılmak şöyle dursun onlarla arasına bir soğukluk girmesinin bile Osmanlı Devleti'nin politikasına uymadığından "o yolda müzakere ve mukalemeye girişmek kabul olamayacağı cihetle" Serdar-ı Ekrem tarafından düzgün bir dille cevap yazılıp Rüştü Efendi'ye verilmiştir (Cevdet, VII, 1309: 59). Napolyon bu mektubunda, Osmanlı Devleti ile olan dostluklarından sonra Mısır'a neden geldiğini anlatmıştı. Osmanlı Devleti'nin ittifak halinde olduğu Rusya ve İngiltere'den ayrılmasını ve kendisiyle mülakat yapılmasını talep ediyordu (Soysal, 1999: 282).

²⁷ Napolyon Bonapart, Mısır'dan döndükten sonra Fransa'nın yönetimine el koyarak başa kendisi geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için, Bkz. Aulard (2011), *Fransa İnkılabı'nın Siyasi Tarihi*, C. III, s. 950-964.

3.1.2. Serdar-ı Ekrem ile General Kleber Arasında Yapılan Senet

Rüştü Efendi, Mısır'a döndüğü zaman Bonapart'ın yerinde Kleber'i buldu ve mektubu kendisine teslim etti. Kleber, Rüştü Efendi ile bir görüşme yaptı ve ardından bir mektup yazıp tekrar Serdar-ı Ekrem'e gönderdi. Rüştü Efendi, mektubu Serdar-ı Ekrem'e teslim ederken General Kleber ile yaptığı görüşmeden de bahsetti. Bu görüşmede Rusya aleyhinde konuşmalar yapıldığı anlaşıldı. Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Rusya aleyhinde yapılan görüşme, Rusya tarafından duyulursa, Osmanlı Devleti ile aralarının bozulacağı düşüncesi ile Rüştü Efendi derhal Sakız Adası'na sürgün edilmiştir (Cevdet, VII, 1309: 60).

Serdar-ı Ekrem büyük bir ordu ile Gazze'ye vardı. Beraberinde bulunan askerlerin çoğunluğu toplama askerdi. Bu askerler hangi taraf galip gelirse o tarafa geçip yağma yapan kişilerden oluşuyordu. Ancak Mısır'dan Şam tarafına kaçan Kölemenler, Osmanlı ordusunda toplanmışlardı. Ayrıca Murat Bey de beraberindeki ordu ile birlikte Osmanlı ordusu ile birleşmişti (Cevdet, VII, 1309: 60). Osmanlı ordusunun içinde birkaç İngiliz ile Fransız mültecilerinden subaylar yer almaktaydı. Ayrıca büyük ordunun toplarından başka İngilizlerin yardımı ile katırlara koşulup "bir nevi sürat topları" oluşturulmuştu (Cevdet, VII, 1309: 61).

Fransızlar ümitsiz bir halde Fransa'ya bir an önce dönmeyi arzuluyorlardı. Napolyon'un vaat ettiği dört aylık süre de geçmiş ancak Mısır'a herhangi bir yardım teşebbüsünde bulunulmamıştı. Bunun üzerine çaresiz kalan Kleber, bir mütareke yapmak suretiyle Mısır'ı terk etme isteğini İngiliz Amirali Smith'e bildirmişti. Bunun için bir toplantı yapılmasına karar verildi. Fransa tarafından General Desaix ve Komiser Seliç (?), Osmanlı Devleti tarafından Defterdar Reşit Mustafa ve Reisülküttap Rasih Mustafa Efendiler tayin edildiler. Görüşmelere Smith'in de hazır bulunduğu üç ambarlı bir gemide başlandı. Alınan kararları Serdar-ı Ekrem ile görüşmek üzere Amiral Smith Osmanlı ordusuna gitti (Cevdet, VII, 1309: 61).

Tam bu sırada (H. 19 Recep 1214/ M. 17 Aralık 1799) Ariş'in fethi haberi ulaştı. Serdar-ı Ekrem Ariş'in fethine karar vermişti. Çünkü "Mısır üzerine denizden gelecek bir ordu İskenderiye sahilinden başka mahale defaten külliyetli asker çıkaramayacağından" Şam tarafından gelecek orduların da muhakkak Ariş'ten geçmeleri gerekiyordu. Bu iki yer Mısır'ın anahtarları gibiydi. Napolyon, İskenderiye'yi güçlendirdiği gibi Ariş Kalesi'ne de savunma açısından önemli mevziler kazandırıp

mühimmat ve zahire yığmıştır. Böylece kalenin tüm ihtiyaçları karşılanmış ve cesur bir subayın emri altına üç yüz seçme asker verilmiştir. Serdar-ı Ekrem bu kaleyi almak istedi. Kaleyi kuşatan Osmanlı ordusu içeridekilere kaleyi teslim etmeleri konusunda teklifte bulundular (Cevdet, VII, 1309: 61).

Kalede bulunan Fransız askerleri kaleyi teslim etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı askerleri Ariş Kalesi üzerine şiddetli bir saldırıya geçtiler.²⁸ Ariş'in "her ne hal ise" Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi General Kleber'i çok etkilemiştir. Hemen Salahiye tarafına geçip savaşmaya karar vermişse de askerinde oluşan yılgınlığı gördükten sonra Mısır'ı terk edip gitmenin kendileri için en iyi çözüm yolu olacağına karar vermiştir (Cevdet, VII, 1309: 67). Yapılan uzun görüşmelerin ardından Ariş'te her iki tarafın katılımıyla 24 Ocak 1800 tarihinde sözleşme imzalanmıştır (Soysal, 1999: 293).

General Kleber, Fransa'daki durumdan habersiz "müdiran-ı cumhura" hitaben yazdığı tahriratında askerinin içler acısı durumunu abartılı bir şekilde arz ediyordu. Ayrıca askerinin bu duruma düşmesindeki sorumluluğun Napolyon'a ait olduğunu bildiriyordu (Cevdet, VII, 1309: 71).

Bu tahrirat İngilizlerin eline geçerek İngiltere'ye gönderilmişti. Kleber'in abartılı sözlerine inanarak derhal Fransızların üzerine gidip Mısır'daki askerlerinin hepsinin ele geçirilmesi konusunda Amiral Smith'e emir gönderilmişti (Cevdet, VII, 1309: 71).

Serdar-ı Ekrem ile Kleber arasında imzalanan mütareke (Bkz. Ek 4) gereğince Fransızlar Mısır'ı boşaltacaktı. Ancak İngilizlerin eline geçen rapor üzerine İngilizler Fransızları esir etmesi için Smith'e emir vermişlerdi. Ancak İngilizler böyle bir talep için geç kalmışlardı (Cevdet, VII, 1309: 71).

Mısır halkı, Fransızların ellerindeki eşyaları sattıklarını görünce çok mutlu olmuşlardır. Serdar-ı Ekrem, savaş hazırlıklarına bir son verip cephaneye ve diğer ağırlıklarını Ariş'te bıraktı. Mısırlılar bir iki ay içerisinde Mısır'ı boşaltacakları için Belbis'e geldi. Hatta Mustafa Paşa, Kleber'in izni ile Mısır'ın ileri gelen kimseleri ile birlikte Belbis'e geldi. Önce Mısır Valisi Nasuh Paşa ve ardından Serdar-ı Ekrem ile

²⁸ Ahmet Cevdet Paşa Ariş'in kuşatılması esnasında yaşanan olaylarla ilgili Vasıf Tarihi, Mösyö Tiyer ve Nikola Tarihi'nde bu olayın farklı şekillerde anlatıldığını söylemiş ve bu üç müellifin olaya bakış açılarını mukayese etmiştir. Bkz. Ahmet Cevdet Paşa (1309), *Tarih-i Cevdet*, C. VII, s. 61-66.

görüşükten sonra kendilerine iyi bir karşılama merasimi düzenlemişlerdi (Cevdet, VII, 1309: 72).

3.1.3. Fransızların Mısır'dan Çıkmayı Reddetmeleri

Mısır'ın tahliyesi için tanınan süre tamamlanmıştı. H. 18 Şevval 1214 (M. 15 Mart 1800) çarşamba günü General Kleber, Mısır Kalesi'nin teslimine karar verip Köse Mustafa Paşa'ya haber vermiştir. Çarşamba gününün “uğursuzluğuna” inanan Köse Mustafa Paşa, kalenin teslimi için Perşembe gününün daha uygun olacağını ifade etmiştir (Cevdet, VII, 1309: 72). Ancak Perşembe günü eline ulaşan mektuptan dolayı Kleber fikrini değiştirip kaleyi teslim etmeyerek savaşmaya karar vermişti.

Perşembe günü kale teslim edileceğinden Fransızların çoğu Cize tarafına geçmişti. Mısır'da Kleber ile birlikte çok az asker kalmıştı. O gece Amiral Smith'den Kleber'e gelen yazıda Osmanlı Devleti ile Fransa arasında yapılan anlaşmanın İngilizler tarafından tanınmadığı ve Fransızların Mısır'dan çıkıp ülkelerine gönderilmelerine izin verilmeyerek tümünün esir edilip İngiltere'ye gönderilmesi isteniyordu (Cevdet, VII, 1309: 72). Osmanlı Devleti ile Fransa arasında Ariş Sözleşmesi'ne göre Fransızlar, Mısır'ı terk etmeye hazırlanıyorlardı. Ancak sözleşme imzalandıktan sonra İngiltere tarafından Amiral Smith'e bir yazı gelmişti. Bu yazı Ariş Sözleşmesi'nden 16 gün önce kaleme alınmıştı. General Kleber'e yazılan bu yazıda İngilizler, Mısır ve Suriye'de bulunan Fransızların harp esiri olarak bütün silahlarını bırakıp teslim olmalarını istiyordu. Amiral Smith zor durumda kalmış ve durumu anlatan bir mektup yazıp Kleber'e göndermişti (Soysal, 1999: 294). Bunun üzerine Fransızlar şaşkınlık içerisinde bir toplantı yapmışlar ve bu toplantı sonucunda İngilizlerin bu “küstahlıklarına” karşılık olarak kendileriyle savaşmaya karar vermişlerdi (Cevdet, VII, 1309: 73).

Serdar-ı Ekrem, Mısır'ı savaşmadan kurtarmak niyetindeydi. Bu düşünce ile Fransızlarla anlaşma yapılmıştı. Dolayısıyla Mısır'a büyük toplar ve levazımat getirmemişti. Etrafında bulunan ordu da çevre şehirlere dağılmıştı. Serdar-ı Ekrem'e Mustafa Paşa tarafından gelen mektupta durum açıklanmıştı. Ancak Serdar-ı Ekrem “bunca başıbozuk askeri” geri döndürmenin tehlikeye sebep olabileceğini düşündü (Cevdet, VII, 1309: 73).

Serdar-ı Ekrem, hemen Kleber'e hitaben bir mektup yazmış ve kendilerine tanınan sürenin sonuna geldikleri için Mısır'ı terk etmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

İngilizlerin kendilerine bir şey yapmayacağı konusunda da teminat vermişti. Bunun üzerine Kleber, Serdar-ı Ekrem'in teklifini reddederek gidip İngilizlerle konuşmasını talep etmiştir. Serdar-ı Ekrem tekrar Kleber ile görüşmek arzusundaydı. Bu kadar büyük bir ordu ile geri dönmenin kendisine yakışmayacağını beyan edip etrafına asker toplamaya devam etti. Bunun üzerine iki taraf savaş düzeni aldı (Cevdet, VII, 1309: 74).

3.1.4. Osmanlı Ordusu ile Fransızlar Arasında Savaş

Fransızlar Serdar-ı Ekrem'in kararsızlığından istifade ederek Cize'deki askerlerini geri döndürmüşlerdir. Savaş hazırlıklarını tamamlayan Kleber top atışına başlamıştı. Murat Bey, Nasuh Paşa'yı Fransızların saldırıya geçeceği konusunda uyarılmıştı. Ancak Nasuh Paşa Fransızların bu kadar büyük bir ordu üzerine saldırmabileceğine ihtimal vermemiştir. Fransızlar üçüncü top atışından sonra saldırıya geçmişlerdir (Cevdet, VII, 1309: 74). General Kleber'in bu sefer için istekli olmasının birkaç sebebi vardı. Fransa'dan Mısır'a, bu esnada, gelen Albay Maubourg, Fransa'da olup bitenleri Kleber'e haber vermiştir. Kleber, hem birkaç ay önce Napolyon'u eleştiren raporunun etkisini azaltmak hem de Napolyon'un Fransa'da hakimiyet kurmasıyla kendisine yardım geleceği ümidinin artmasıyla bu savaşa cesaret edebilmiştir (Soysal, 1999: 298).

Fransızlar sabahın ilk ışıkları ile Osmanlı ordusunu şaşırtmıştı. Ancak Nasuh Paşa emrindeki askerler derhal toplanıp düzen aldıktan sonra "Nil Nehri ile Fransız ordusu arasından Mısır'a doğru" yürümeye başladılar (Cevdet, VII, 1309: 75). Kleber bunların üzerine bir miktar Fransız süvarisi gönderdi. Ancak Osmanlı süvarileri "bunları ihata ederek kılıçla doğramaya başladıklarından" Kleber hemen yardım amacı ile Uci (?) ve Dragon (?) bölüklerini göndermiştir. Ancak kendisi için Metriye (?) Köyü daha önemli olduğu için Osmanlı ordusu o tarafa ulaşmadan derhal General Reynier'i o köy üzerine sevk etti. Yeniçeriler derhal Fransızların üzerine hücumla geçmiş ancak Fransızlar "keskin ateş etmekle" çok sayıda yeniçeriye şehit veya yaralamışlardır. Buna rağmen yeniçeriler geri durmayıp "göğüs göğüse gelerek kılıç ve bıçak oynatmaya başlamış" iseler de Fransızların iki kol üzerinden yeniçerilere saldırımları üzerine bozulup geri dönmek zorunda kalmışlardır. Ardından birleşen iki kol Metriye Köyü'nü (?) zapt etmeyi başarmışlardır. Bozulan yeniçeriler Nasuh Paşa ile birleşip Mısır'a doğru gitmişlerdir. Ayrıca yeniçerilerin köyde bıraktıkları topları çivileyip askerlerini

dört kola ayırıp General Reynier iki kolu, diğer iki kolunu ise General Frihan kumandasında ilerletmişti (Cevdet, VII, 1309: 76).

Serdar-ı Ekrem Metriye Köyü'ne yardıma gitmeye çalışmışsa da o gelmeden Fransızlar burayı ele geçirmişlerdi. Merc ve Serkus (?) köyleri arasında iki taraf karşılaşmış, Fransız topçularının usta bir şekilde Osmanlı askerleri üzerine saldırımları pek çok kayba sebebiyet vermiştir. Bir fırka Osmanlı süvarisi General Frihan (?) üzerine hızlı bir şekilde saldırıya geçmiş ancak "sıcağın şiddetinden yerler derin derin yarılmış olduğundan, atlar istenilen hızda değildi" (Cevdet, VII, 1309: 76). Bu süvarilerin çoğunluğu Fransızların attıkları şiddetli ateş neticesinde çoğu "şehit" düşmüştür. Bunun üzerine tekrar saldırıya geçilmiş ise de "çaresiz" geri dönmeye mecbur kalınmıştır (Cevdet, VII, 1309: 77).

Nasuh Paşa, Salahiye tarafına doğru gitmiş ancak Fransızların kendilerini takip etmeleri üzerine geri çekilmeye devam etmişlerdir. Her iki taraf arasında zaman zaman çarpışmalar meydana geliyordu.

Mısır ahalisi Fransız generallerinin çıkardıkları olayları korkuyla izliyorlardı. Mısır üzerine şiddetli saldırılarda bulunuyorlardı. Bu şiddetli mücadelelerde pek çok insan hayatını kaybetmiş ve çok sayıda hane içindikilerle beraber kül olup gitmişti. Kleber tarafından üç gün süre ile mütareke olunarak barış görüşmelerine başlanmıştı. Bu barışa göre Nasuh Paşa, Osman Efendi ve İbrahim Bey, Osmanlı askeri ile birlikte Nisan ayının ortalarına kadar Mısır'dan çıkmalarına karar verilmiştir (Cevdet, VII, 1309: 81).

Üç gün süren mütareke dönemi de dahil edildiğinde otuz yedi gün süren bu şiddetli savaşların ardından Mısır halkının çektikleri zorluğu tarif etmek mümkün değildi. Mısır'da bulunan pek çok değerli eşya ile birlikte Mısır şehri tarumar edilmiştir. Bu durum ise Mısır halkı üzerinde büyük bir üzüntüye sebebiyet vermiştir (Cevdet, VII, 1309: 81).

Fransızlar birkaç kişi yüzünden Mısır çöllerinde çok sayıda insanın canına kıymalarının yanı sıra bunca eski eserleri de harap etmeleri "garip meyanındadır." Böylece Mısır yine Fransızların eline geçti. Kleber, Mısır ahalisi hakkında genel af ilan etti. Ancak toplamış olduğu savaş tazminatı çok fazlaydı. Mısır halkı bunu ödemek istemediğinde kendilerinden zorla bu para tahsis edilmiştir. Bu esnada Murat Bey

(Fransızlarla işbirliği yaparak), Derviş Paşa'yı Said'den çıkartıp Paşa'nın toplamış olduğu çok sayıda eşya ile beraber dört bin koyunu dahi Kleber'e takdim etmiştir. Fransızların, Mısır'ı boşaltacakları esnada Serdar-ı Ekrem tarafından toplanan yetmiş kadar ticaret gemisi içlerinde bulunan mallarla birlikte İskenderiye Limanı'na girmişti. Kleber bu gemilere de el koyup içlerinde bulunan malzemeleri satmıştır (Cevdet, VII, 1309: 81).

Böylece Kleber ekonomik durumunu oldukça düzeltmişti. İskenderiye'de büyük istihkamlar inşa ettirmiş, kale ve tabyaları tamir ettirmişti. Asker eksikliğini ise Kıpti ve diğer Hıristiyan "taifesinden" ve Darfur'dan getirmiş olduğu "siyah kölelerden" tedarik etmişti. Bu esnada Napolyon'un Fransa'da hakimiyeti ele geçirdiğini ve yakında Mısır'a yardım göndereceği ümidi ile Fransız ordusu yeniden Mısır'a yerleşmişti (Cevdet, VII, 1309: 82).

İngilizler Kleber'in abartılı "tahriratına aldanarak" Serdar-ı Ekrem'in imzalamış olduğu mukaveleyi reddetmiş ve Mısır'da bulunan Fransızların esir düşürmek sevdasına düşmeleri üzerine iş buralara gelmişti. İngilizler geri adım atarak Fransızların yukarıda adı geçen anlaşmaya göre ülkelerine dönmelerine izin vermişler ise de Fransızlar Mısır'dan çıkmayı kabul etmeyerek Napolyon'dan gelecek olan yardımı beklemeye başlamışlardı (Cevdet, VII, 1309: 82). İngilizlerin böyle acele bir karar vermesi hem Mısır'ın tahliyesini geciktirmiş hem de Mısır'da maddi manevi pek çok kayıpların yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

3.1.5. General Kleber'in Öldürülmesi

General Kleber, Özbekiye'de bulunan evinin tamiri için gezerken birisi gelip Kleber'e bir dilekçe vermek istedi. Kleber bu kağıdı alıp okuduğu esnada bu kişi yanında getirmiş olduğu hançer ile Kleber'e saldırmış ve birkaç kez hançeri Kleber'in göğsüne saplamıştır. Kleber'in bir adamı bu esnada saldırganın başına sopayla vurmuşsa da saldırgan onu da yaralayıp kaçmıştır. Bunun üzerine Kleber kanlar içinde yere yığılmıştır ve birkaç dakika içerisinde olay yerinde hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Kleber'in askerleri etrafa dağılıp önlerine geleni yakalamışlardır. Bu sırada "pencereden bir karı" kaçan kişinin saklandığı yeri göstermiştir. Yapılan sorgusunda katilin adının Süleyman²⁹ olduğu anlaşıldı. Yirmi dört yaşında olan Süleyman, Halep'te

²⁹ General Kleber'i öldüren Süleyman, Kilisli bir Türk ailesine mensuptur. Bkz. Sertoğlu (2011), *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. V, s, 2795, Soysal (1999), *Fransız İhtilali*, s. 299.

doğmuş ve katiplik mesleği ile uğraşıyordu. Üç sene Mısır'da kalıp Ezher Camisi'nde eğitim görmüştür. Yapılan sorgusunda kendisinin bu teşebbüsünde Serdar-ı Ekrem'in parmağı olup olmadığı sorulmuş ancak Süleyman bu işi kendi kendine tasarladığını söylemiştir. Ancak daha sonra “darp ve işkence olunması üzerine” Osmanlı ordusunun Mısır'dan Şam'a dönüşü esnasında yeniçeri ağasının talimatı ile Gazze'ye gelip otuz gün sonra bu cinayeti işlediğini söylemiştir. Cami-i Ezher medreselerinden Seyyid Mehmet Kutsi, Seyyid Ahmet Vali, Şeyh Abdullah Gazi ile Şeyh Abdülkadir Gazi isminde dört kişiye bu işi yapacağını söylemiş fakat onların nasihatlerine uymayıp “icra-i meram eylediğini” söylemiştir. Bunun üzerine yukarıda adı geçen müderrislerden üçü yakalanmış birine ise ulaşılammıştır. Bunun üzerine Süleyman'ın bir eli yakılmış “sonra kazığa vurulmuştur” üç müderris ise bu durumu Fransızlara bildirmedikleri için başları kesilerek öldürülmüşlerdir (Cevdet, VII, 1309: 85).

Bu olaydan sonra Fransızlar İslam ahalisinden korkmaya başlamıştır. Hatta “General Abdullah Menou” evinden çıkmamaya ve şeyhlerle görüşmemeye başladı. (Cevdet, VII, 1309: 87). Böylece Kleber'in yerine geçen Menou, 15 Haziranda bir beyanname yayımlayarak bu suikastın Sadrazamın teşvikiyle gerçekleştirildiğini bildirmiştir (Soysal, 1999: 299).

3.1.6. Serdar-ı Ekrem'in Savaş Hazırlıkları

Mısır'da kalan Fransız askerinin sayısı yirmi altı bin kadar olup taburları için eksik kalan asker ihtiyacını “Rum, Kıptî ve Siyah Kölemenlerden” tamamlamışlardı. Süvari alayları Avrupa ve Kölemen talimleriyle eğitilerek Arap atları kullanılırdı. Top takımları ise düzenli olup “develi bölükler” eğitime alıştıklarından Fransızlar, Mısır'ı benimsemeye başlamışlardı. “General Abdullah Menou” İslamiyet'i kabul ettiği izlenimini vererek Müslüman halkı aldatıyordu. Hatta bir Müslüman kızı ile evlenmiş, H. 1215 şabanında (M. Aralık 1800) bir oğlu doğmuş ve bu çocuğa Seyit Süleyman ismi verilmiştir. Fransa reislerinin uyarıları üzerine kendisine şeyhler tarafından “tebriknameler” yazılmıştır (Cevdet, VII,1309, 112). Ancak General Menou, ordu tarafından çok fazla sevilmiyordu (Soysal, 1999: 299).

Serdar-ı Ekrem, bir süredir sefer hazırlıklarına başlamıştı. Bu esnada Şam tarafında açlık ve kıtlık baş göstermişti. Şehirde yiyecek bulmak çok zor olduğundan çevreden toplanan askerlerin yönetimi neredeyse imkansız olmuştu. Kıtlığın üstüne bir de veba salgını baş gösterdi. Bu salgından dolayı çok sayıda yerli halk ve asker hayatını

kaybetti. Ayrıca Mısır ümerasından ve kaşiflerinden en meşhurları da vefat etmiştir (Cevdet, VII,1309, 112). Tüm bu sıkıntılardan üst üste gelmesi ordu arasında büyük bir perişanlığa sebebiyet verdi. Kaptan Paşa, orduya gelerek Serdar-ı Ekrem ile görüştü. Bu görüşmede çekilen sıkıntılardan dolayı Fransızların üzerine saldırmama görüşü ağır bastı. Serdar-ı Ekrem, Kaptan Paşa'nın baştan beri Fransa'ya yakınlık hissettiğini ileri sürerek kendisini suçlamıştır (Cevdet, VII,1309, 113).

Kaptan Paşa, Serdar-ı Ekrem'den hoşlanmıyor, Serdar-ı Ekrem ise ona güvenmiyordu. Fakat Kaptan Paşa, Padişah tarafından saygı gören ve sevilen birisiydi. Dolayısıyla Serdar-ı Ekrem'in kendisi hakkında söylediği sözlerin çok fazla karşılığı olamazdı. Bu durum ise onların birlikte hareket etmelerine büyük bir engeldi. Kaptan Paşa bir müddet daha Mısır civarında dolaştıktan sonra havaların kötüleşmesiyle birlikte İstanbul'a geri dönmüştür. Kış ayında fırtınaların ortaya çıkmasıyla birlikte İngilizlerin abluka için bıraktıkları gemiler dağılmaya mecbur oldular. Bu durumdan istifade eden Napolyon İskenderiye'ye mühimmat ve asker sevk ediyordu. "Yedi parça kapak ve birkaç parça fırkateynden oluşan" donanmanın başına General Gantum (?) getirilmişti. Ancak Gantum doğrudan doğruya İskenderiye'ye gitmeye cesaret edemedi. Bir süre Tulon'da vakit geçirdikten sonra Sardunya Adası tarafına doğru yol almıştı (Cevdet, VII,1309, 113).

3.1.7. İngiltere'nin Ebuhr'a Çıkması

İngiltere donanması, Osmanlı donanması ile birleşip³⁰ Mısır'dan Fransızları çıkarmak amacıyla harekete geçti. İngiliz donanması Hindistan'dan gelenlerle birlikte yirmi dört bin, Osmanlı donanması ise üç bin talimli asker, birkaç yüz başıbozuk piyade ve iki bin kadar Arnavut askeri ile birlikte bir miktar topçu ve arabacı neferi vardı ki bunların toplamı altı bin civarındaydı. Serdar-ı Ekrem'in beraberindeki on bin neferi de ilave edildiğinde toplamı kırk bin oluyordu (Cevdet, VII,1309, 116).

İngiliz donanması İskenderiye önüne geldiğinde savunma tedbirlerinin güçlü olmasından dolayı oraya yanaşamadı. Hava muhalefeti nedeniyle birkaç gün rüzgarın dinmesi beklendi. 8 Mart 1801'de Ebuhr Limanı'na yanaşıp üç yüz yirmi sandala beş bin asker yükletilerek karaya çıkartılmıştır (Cevdet, VII,1309, 117).

³⁰ III. Selim, Mısır'ın ancak savaş yoluyla kurtarılacağına karar vermişti. Yusuf Ziya Paşa'ya yazdığı hatında Osmanlı askerinin durumunu yetersiz gördüğünü anlattıktan sonra İngiltere ile işbirliği yaparak Fransızları yenebileceklerini ifade etmiştir. Bkz, Soysal (1999), *Fransız İhtilali*, s. 300.

General Frihan (?) bin beş yüz neferle İngilizlere karşı savunmaya geçti. İngilizlerin karaya çıkmasından sonra üzerlerine saldırdı. Ancak sandalları “karaya dokunur dokunmaz” İngilizler hemen karaya çıkıp “saf bağlayıp” etrafa saldırmaya başlamışlar. Fransızların bütün şiddetiyle saldırmalarına rağmen İngilizler geri adım atmamışlardı. Bunun üzerine çaresiz kalan Fransızlar epeyce kayıp verip geri çekilmek zorunda kaldılar (Cevdet, VII,1309, 117).

Rahmaniye’de bulunan Fransız generali Lanul İngilizlerin Ebuhr’a çıktıklarını haber alır almaz mahiyetinde bulunan üç bin askerle İskenderiye tarafına yürüdü. General Frihan karakolda bulunan askerleri toplayıp iki bin civarında bir asker mevcudiyetine ulaşmıştır. İki general birleşip beş bin kişilik bir ordu ile on sekiz bin kişilik İngiliz ordusu üzerine hücumla başladılar. Madiye tarafında “tepeleri tutup” İngiliz ordusunu beklemeye koyulmuşlardır. İngiliz ordusunun geçişi esnasında General Lanus saldırıya geçti. Ancak İngilizler derhal toplanarak Lanus üzerine saldırıya geçmişlerdir. General Lanus’un geri çekildiğini gören General Frihan da geri çekilmeye mecbur kalmıştır. Bu çarpışmada her iki taraftan bin asker hayatını kaybetmiştir (Cevdet, VII,1309, 117).

3.1.8. İskenderiye Kuşatması, Reşid ve Rahmaniye’nin Kurtarılması

Başkumandan Menou yerini General Belliard’e bırakıp beş bin askerle harekete geçip İskenderiye’ye vardı. Burada oluşturduğu savaş divanında yapılan görüşmelerin ardından 21 Mart’ta Fransız askerleri on bin kişilik grup ile İngilizler üzerine saldırmış iseler de başarı elde edememişlerdir. Bu genel saldırının ardından iki bin asker ile birlikte General Lanus ve General Orvas ölmüş, diğer üç general ise yaralı olarak geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu savaşta İngilizler ise bir general ile iki bin askerini kaybetmiştir (Cevdet, VII,1309, 118).

Bunun üzerine General Menou, İskenderiye’de kalmaya karar verdi. Reşid bölgesinin güvenliğini sağlamak için Rahmaniye’de siperler inşa ettirip oraya bir miktar asker bırakmıştı. İngilizler, İskenderiye’ye hücum etmeyi göze alamayarak kuşatma yoluyla alabileceklerini düşünüyorlardı. Bunun için Madiye Gölü’nün “yarı kurumuş olan” Mariyetis (?) Gölü’ne akıtmak üzere bu iki kol arasında olan Rahmaniye’den İskenderiye’ye akan Nil’in önünü kesip Mariyetis Gölü’nün doldurulması için bir ay kadar vakit kaybetmişlerdir. Bu iki gölün birleştirilmesinin ardından İskenderiye’yi top sandallarıyla sıkıştırma ve İskenderiye’nin sadece Ucmi tarafı açık kalıp daha sonra

sandallarla asker gönderilmesiyle Merabit Kalesi kuşatılmış ve İskenderiye'nin her taraftan haberleşmesi kesilmiştir (Cevdet, VII,1309, 118).

İngilizlerin İskenderiye'yi kuşatması sırasında Kaptan Paşa dahi küçük büyük yetmiş parça gemi ile Ebuhr sahiline gelip karaya çıktı. Altı bin askerden oluşan Osmanlı ordusunu kethüdası Hüsrev Ağa'yı tayin etti (Cevdet, VII,1309, 118). Ayrıca bunlara bir miktar Fransız askeri de dahil edilmişti (Cevdet, VII,1309, 119).

Hüsrev Ağa, Levent Çiftliği'nden sol kolağası Abdullah ağa'yı bir miktar Nizam-ı Cedid ve İngiliz askeriyle birlikte karayolundan Reşid üzerine gönderdi. Ayrıca Reşid Boğazı'na on kıta şalope gönderip Reşid'in teslimi konusunda Fransızlara teklifte bulundu. Ancak Fransızlar ret cevabı vermişlerdir. Bunun üzerine karadan ve denizden dört gün boyunca Reşid üzerine şiddetli bir saldırıya geçtiler. Fransızların karşılık verecek güçleri kalmayınca zilhicce ayının başlarında Reşid Kalesi zapt edilmiştir. Kalede bulunan Fransız askerleri ise İngiliz donanmasına nakledildiler (Cevdet, VII,1309, 119).

Reşid ele geçirildikten sonra kara ve deniz yoluyla yukarıya doğru harekete geçilmesi kolaylaşmıştı. Kaptan Paşa ve İngiliz generali derhal Rahmaniye üzerine harekete geçip H. 25 Zilhiccede (M. 9 Mayıs) Rahmaniye'ye bir saat mesafede olan Five (?) adlı köye ulaştıklarında Fransızlar bu ordunun üzerine şiddetli bir saldırıya geçtiler. Birkaç saat süren savaş çok kanlı olmuştu. "Asakir-i İslamiye"den beş yüz kadar ve İngilizlerden de bir hayli ölü ve yaralı vardı. Buna karşılık Fransızlar da pek çok kayıp verdiler. Geri kalanlar ise akşamdan da yararlanıp Mısır'a doğru kaçıp kurtulabilmişlerdir (Cevdet, VII,1309, 119).

Ertesi gün Rahmaniye'de kalan Fransızlar "istiman etmekle" onlara aman verilerek Rahmaniye şehri de fethedilmiştir. Rahmaniye'de bulunan bol miktarda top ve mühimmat ele geçirilmiştir. Ardından Mısır'a doğru harekete devam edilmiştir (Cevdet, VII,1309, 119).

Bu esnada Serdar-ı Ekrem ordusuyla birlikte Nil'in sağ tarafından Mısır'a doğru yürümekteydi. Mir-i Miran'dan Tahir Paşa çarhacı ve Vezir Mehmet Paşa serasker tayin edildi. Tahir Paşa en ilerde, arkasında Mehmet Paşa ve onların arkasında da Serdar-ı Ekrem "en geride olmak üzere" hareket ediyorlardı. General Belliard önceden Salahiye

ve Belbis'i boşalttığı için zilhicce ayında Serdar-ı Ekrem de Belbis'e gelmiştir (Cevdet, VII,1309, 119).

Başkumandan “Abdullah Menou” İskenderiye'ye hareket ettiğinde çevrede bulunan Fransız askerlerinin etrafında toplanmasını emretmişti. “Yerine kaimmakam olan General Belliard” Said ve Belbis tarafında askeri toplamıştı. Serdar-ı Ekrem bundan dolayı hiçbir engelle karşılaşmadan Belbis'e kadar gelmişti. Yol üzerinde bulunan aşiretler de silahlanıp Fransızlara karşı ayaklanmıştı. Başkumandan Menou'nun İskenderiye'ye doğru hareket edince Fransız subay ve memurları “telaşa düşerek” Mısır ve Cize'de bulunan konaklarını terk ederek kale içine sığındılar. Fransızların panik içinde buldukları yerleri terk ederek kaleye sığınmaları Mısır halkı üzerinde de etkili olmuştur. Bu durumu gören Mısır halkı da Fransızlara karşı ayaklanmıştı. Veba salgını da öbür yandan Fransız askerleri arasında epey ilerlemiş ve çok sayıda askerin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur (Cevdet, VII, 1309: 120).

Rahmaniye'nin kaybedilmesinden sonra Fransız kumandanı Menou, bütün askerlerin Mısır'da toplanmasını istemiştir. Böylece Fransızlar, İskenderiye ve Mısır'da sıkıştılar. Dışarıdan habersiz olarak kendilerini savunmaya çalışıyorlardı (Cevdet, VII, 1309: 120). Said bölgesinde bulunan Kölemenler de Osmanlı Devleti ile İngiltere tarafına geçerek “Fransızlar aleyhine” harekete başladılar (Cevdet, VII, 1309: 121).

Fransızlar güç durumda mücadele etmeye çalışıyorlardı. Onları şimdilik ayakta tutan şey, General Gantum'un “taze askerle Mısır'a gelmek üzere” yola çıktığı haberinin alınmasıydı. General Gantum ise Tulon'dan hareket etmişti. Ancak yönünü Mısır'a değil, Sardunya Adası'na çevirmişti. Mısır'da bulunan Fransız askerleri bu olaydan habersiz generalin gelmesini ümit ediyorlardı (Cevdet, VII, 1309: 122).

Napolyon Bonapart'ın da zoruyla gemilerini tamir ettiren General Gantum, tekrar Tulon'dan hareket etti. Yolda tayfaları arasında bir hastalık baş gösterdi. General, donanmasını ikiye böldü. Hastalanan mürettebatını üç gemiye bindirdi ve onları Tulon'a geri gönderdi. Geri kalan iki bin askeriyle birlikte İskenderiye'ye doğru yola koyuldu. İskenderiye Limanı'na İngilizlerden korktuğu için yanaşamayıp Derne tarafına doğru yol almıştır. Derne'de filikalar kiralayarak askerlerini bu filikalar yardımıyla karaya taşımaya başladı. “Filikalar karaya yanaşır yanaşmaz” Fransızlar üzerine şiddetli bir şekilde saldırıya geçen halk onları püskürtmeyi başarmıştır. General Gantum karaya daha fazla asker göndermeyi göze alamayıp derhal Tulon Limanı'na geri dönmek üzere

denize açılmıştır. Yolda karşılaştığı İngilizler, Generali tutuklamışlardır. Böylece Gantum görevinde başarısız olmuştur. Gerçi görevi başarıyla yerine getirse bile iki bin asker, Fransızları bu zor durumdan kurtarmak için yeterli olmayacaktı (Cevdet, VII, 1309: 122).

Doğu ve batı yönünden Osmanlı ve İngiliz devletleri ilerlemekteydi. General Belliard, Serdar-ı Ekrem üzerine saldırıp orduyu dağıtmayı düşündü. Bunun için “Kıptiyan-ı Mısır ve Nesara-yı Rum’dan” bir ordu teşkil etti. Oluşturulan bu ordu batı tarafına sevk edildi. Kaptan Paşa, nehir üzerinden diğer birlikler ise kara yoluyla ilerliyordu. Bu sırada Kaptan Paşa, ordusuna “altı saat mesafede bulunan” Dirşeyh’e (?) H. 4 Muharrem (M. 28 Mayıs) gecesi Fransız ordusunun geldiğini “casuslar tarafından” haber alması üzerine Fransızları çember içine almayı düşündü. Bu sırada Fransızlar, Kaptan Paşa’nın bulunduğu sahile doğru yol almışlardı. Paşa, derhal savaş hazırlıklarını tamamlayıp diğer orduya da haber gönderdi (Cevdet, VII, 1309: 123). Kethüda Hüsrev Ağa ve İngiliz generali beraberlerinde bulunan süvarilerle yetişmişti. Böylece Fransızlar dört bir yandan kuşatıldılar. Fransızlar derhal “tahlis-i can” için silahlarını bırakıp dört bin kişiden oluşan asker ve bol miktarda mühimmat tamamıyla ele geçirildi (Cevdet, VII, 1309: 124).

İki ateş arasında kalan General Belliard, ordusuyla birlikte esir düşmeyi istemiyordu. Bazı şartların görüşülmesinden sonra Mısır’ı terk etmeyi düşünerek bir divan toplanmasını istedi. Yapılan divan toplantısının ardından Mısır’ın terk edilmesi kararı alındı. Serdar-ı Ekrem adına Osman Bey, Kaptan Paşa adına İshak Bey ve İngiliz tarafından da General Smith elçi tayin edildiler. Fransızlar görüşmelerin ardından kendilerine ait eşya, silah, “çarha topları” ve cephaneleri ile birlikte Reşid’e oradan da Fransa’ya (Cevdet, VII, 1309: 125) “salimen” ulaştırılmaları, Fransa’ya varıncaya dek yapılan masrafların müttefik devletler tarafından karşılanması şartıyla “on iki gün zarfında” Mısır’dan çıkmalarına karar verildi. 27 Haziran 1801’de (H. 16 Safer 1216) hazırlanan maddeler imzalandı (Cevdet, VII, 1309: 126).

Yapılan anlaşma neticesinde Fransızlar, Mısır’ı boşaltmaya başlayıp Cize tarafına çekilmeye başladıkları zaman Müslümanlar “tarif olunmaz mertebe” sevinmişlerdi. Bölgedeki Hıristiyanlar ise çok üzülmüşlerdi. Cami-i Ezher temizlendikten sonra tekrar ibadete açıldı. Ardından Osmanlı askerleri yavaş yavaş Mısır’a gelip gitmeye başladılar. Rebiyülevvel ayında Serdar-ı Ekrem, Kaptan Paşa,

Halep Valisi İbrahim Paşa, Diyarbakır Valisi İbrahim Paşa, Ebu Marak Mehmet Paşa, Arnavut Tahir Paşa ve diğer çok sayıda emir ve beyler Mısır'a geldiler (Cevdet, VII, 1309: 127).

Yafa Olayı'nın ardından Arnavutlar, Fransızlar hakkında kin ve nefret duymalarına rağmen "rey ve aman verilenler hakkında kahpelik" yapmaları mümkün değildi. Osmanlı Devleti'nde verilen "rey ve amanın" ne demek olduğunu bilmeyen Fransızlar boş yere geceleyin "yollara düşerek" kendilerine düşman olan İngilizlere esir olmuşlardır (Cevdet, VII, 1309: 128).

General Belliard, askeriyle birlikte İngiltere ve Osmanlı Devleti (müttefik) tarafından tedarik edilen gemilere binip rebiyülevvel ayında Fransa'ya dönmüşlerdir. Belliard'ın imzaladığı şartların aynı şekilde General Menou tarafından kabul edilip İskenderiye'yi boşaltması teklif edildiğinde Menou, Fransa'dan yardım gelir ümidiyle ret cevabı vermiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti ve İngiltere askerlerini İskenderiye üzerine sefere çıkmak için hazırlıklarını tamamladılar. Bu sırada Hindistan'dan gelen Hint askerleri birkaç gün Cize'de kaldıktan sonra İskenderiye tarafına sevk edildiler (Cevdet, VII, 1309: 128). Ancak General Menou'nun beklediği yardım gelmeyecekti.

3.1.9. İskenderiye'nin Fransızlardan Geri Alınması

General Menou, Fransa'dan yardım gelir ümidiyle General Belliard'ın kabul ettiği şartları kabul etmeyerek İskenderiye'den çıkmayıp müdafaaya başlamıştı. İngilizler Madiye Gölü ile Mariyetiz göllerini arasında bulunan setleri kesip iki gölü birbirine bağlamışlardı. Böylece Ucmi taraflarına bol miktarda asker sevk etmişlerdi. Osmanlı Devleti ise bu esnada şalopeleri Mariyatiz Gölü'ne girip her taraftan İskenderiye'yi kuşatmışlar ve şehrin üzerine top yağdırmaya başlamışlardır. Böylece "Ucmi tabyası"³¹ ele geçirildikten sonra Fransızların direnci kırıldı. Fransa'dan yardım geleceği ümidi de bitmişti. Çaresiz kalan General Menou, H. 16 Rebiyülahirde (M. 26 Ağustos) "istimana mecbur kaldı." Tahliye şartlarını görüşmek üzere "üç gün mütareke" teklifinde bulundu. Yapılan görüşmelerin ardından M. 20 Rebiyülahir 1216 (H. 30 Ağustos 1801) tarihinde Fransızlar, İskenderiye'yi tahliye edip Fransa'ya dönmüşlerdir (Cevdet, VII, 1309: 130). Böylece yaklaşık üç yıl süren bir işgalin ardından Fransızlar

³¹ Tabya: Bir savunma noktasında topların dışarıya doğru yerleştirildiği yer, siper. Bkz, Pakalın (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, s. 371.

Mısır'ı terk etmişlerdir. Fransızlar ülkelerine döndüklerinde Avrupa'da bir barış ortamı kurulmuştu (Soysal, 1999: 302).

“İskenderiye'nin fethi haberi” İstanbul'a ulaştığında dört gece şehirde şenlikler kuruldu. Boğaziçi'nin iki tarafında bulunan evler rengarenk süslandiler (Cevdet, VII, 1309: 131).

Mısır'ın Fransızlardan kurtarılması yeni sorunları da beraberinde getirdi. Fransızlarla savaşmak amacıyla Mısır'a gelen İngilizler, ayrılmaya çok fazla gönüllü değillerdi. Osmanlı Devleti, Fransa, İngiltere ve Rusya devletlerinin hangisiyle yakınlaşacağına karar vermeye çalışıyordu (Akşin, III, 2009: 86).

3.2. İNGİLİZLER VE MISIR

3.2.1. İngilizlerin İskenderiye'yi Zaptı

İngilizler, İstanbul önlerine³² kadar gelmiş ancak Osmanlı Devleti'nin sağlam tedbirler almasıyla hareket edip Akdeniz'e geri dönmüşlerdi. Bu sefer Mısır'ı işgal etmek amacıyla kırk iki parçadan oluşan bir donanmayı Mısır'a sevk ettiler (Cevdet, VIII, 1309: 125).

İngiliz donanması İskenderiye önlerine geldiği zaman “güya” Fransızlar gelip memleketi işgal etmesinler diye karaya asker çıkarmak istemişlerdir. “Hükümet-i mahaliye” tarafından verilen cevapta İstanbul'dan emir gelmedikçe bunun mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bunun üzerine İngilizler top ile kaleyi dövmeye başladılar. Çaresiz kalan halk aman dileyerek şehri İngilizlere teslim ettiler. İngilizler H. 12 Muharrem 1222 (M. 22 Mart 1807) tarihinde İskenderiye'yi ele geçirdiler (Cevdet, VIII, 1309: 126).

³² III. Selim boğazların günün birinde saldırıya uğrayacağını bildiği için buraları güçlendirmenin doğru olacağını düşünüyordu. Bunun için Osmanlı donanmasında görevli bir Fransız'ı bu iş için görevlendirdi. Subay raporunda Çanakkale'de kuvvetli kale ve istihkamların sağlam olmadığını dolayısıyla uygun rüzgardan faydalanacak bir düşman donanmasının boğazı kolayca geçebileceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Padişah, bir filoyu boğazda bulundurdu. Divanda bu konu tartışıldıktan sonra Kaptan Paşa ile Feyzullah adında birisini tedbirler almaları konusunda görevlendirdi. Ancak bu şahıslar İngiltere'nin böyle bir harekette bulunacağını akıllarına getirmediler. İngiliz donanması 19 Şubat 1807'de uygun rüzgar çıkınca yelken açtılar. Bayram olduğu için askerler dağılmış bir haldeydi. Bu durum başkentte müthiş bir korku ve heyecana sebep verdi. Halkın ilk günlerdeki telaşı yerini karşı koyma duygusuna bıraktı. Hükümet İngilizlerle görüşme yaparken diğer yandan hazırlıklar tüm hızıyla sürüyordu. Gözü korkan İngiltere tarafı, yönünü Akdeniz'e çevirdi. Bu başarısızlığı telafi etmek için Mısır'a çıkarma yapmayı düşündüler ancak Mehmet Ali Paşa, İskenderiye'yi kuşatarak İngilizleri teslim alınca bu çaba da sonuçsuz kaldı (Karal, V, 2007: 52 – 54).

3.2.2. İngilizlerin Reşid'i Zaptı

İngilizler, İskenderiye'yi ele geçirdikten sonra yönlerini Reşid'e çevirmişlerdir. Burasının ele geçirilmesi için bir fırka asker göndermişlerdir. Ancak bu askerler tam olarak hazır olmadıkları için halkın saldırısına uğramışlar kimi öldürülmüş kimi esir alınmış geri kalanlar ise perişan bir halde Dimenhör'a kaçmışlar ise de buranın kaşifi kaçan askerlere rast gelerek bazılarını öldürmüş bazılarını da esir etmiştir.

Bunun üzerine İngilizler intikam için gelip Reşid'i kuşattılar ise de o esnada Mehmet Ali Paşa Mısır'a gelerek takım takım sergerderleri ile Reşid'in imdadına yetişti (Cevdet, VIII, 1309: 127).

3.2.3. İngilizlerin İskenderiye'yi Terk Etmesi

İngilizler Reşid'de yenilgiye uğradıktan sonra İskenderiye'ye kapanmaya mecbur oldular. Mehmet Ali Paşa ise Kölemen tehlikesini hafiflettikten sonra ordusunu hazırladı. Mısır'dan hareket ile gidip İskenderiye'yi "zorlamasıyla İngilizler karşılık veremeyip" bunun üzerine İskenderiye'nin tahliyesi ve teslimi için görüşmeler başladı. İngilizlerin İskenderiye'yi ilk istila sırada zapt etmiş oldukları üç parça Osmanlı Devleti'ne ait harp gemilerini teslim edip gitmişlerdir (Cevdet, VIII, 1309: 128).

Osmanlı Devleti'nin Napolyon ile yakınlaşması üzerine İngiltere, Osmanlı Devleti'ne gözdağı vermek için Akdeniz Boğazı'ndan geçip İstanbul önlerine kadar gelmişti. İstanbul halkının savunması üzerine İngiliz donanması Mısır üzerine hareket ederek İskenderiye'yi istila etmişlerdi. Mehmet Ali Paşa ise gelip İskenderiye'yi İngilizlerin ellerinden kurtarmıştı (Cevdet, X, 1309: 40). Böylece İngilizler 14 Eylül 1807 tarihinde imzaladıkları anlaşma ile Mısır'ı alma düşüncesinden vazgeçmişlerdir (Karal, V, 2007: 54).

3.3. VEHHABİLER SORUNU

3.3.1. Muhammet bin Abdulvehhab

Arap Yarımadasında Basra ve Mekke arasında bulunan Necid Bölgesinde Hanbeli alimlerinden Muhammet bin Abdulvehhab³³ adlı kimse “hudud-ı şeriatı tecavüz ile bidad yoluna saparak” etrafına topladığı bir takım “eşkıya ile” kutsal şehirlere saldıracağı haberi halkı telaşa düşürmüştür. Bunun üzerine (H. 1190/M. 1777) yılında Mekke Şerifi tarafından İstanbul’a bir yazı yazılmıştı. Bu yazıda Abdulvehhab’ın “def-i çaresine bakılmaz ise ileride önü kestirilemeyeceğini” bildiriyordu (Cevdet, II, 1309: 72).

Muhammet bin Abdulvehhab’ın gerçekten böyle bir hareket içerisinde olup olmadığını öğrenmek için İstanbul’dan, Bağdat, Şam ve Cidde valilerine yazı gönderilmişti. Bu valilerden gelen yazılarda Muhammet bin Abdulvehhab’ın böyle büyük bir harekete kalkışamayacağını ve kendi halinde küçük bir köyde oturduğunu ve etrafındaki kişilere sohbetlerde bulunduğu yazılmıştı. Dolayısıyla Şerifin yazdığı gibi vahim bir durumun söz konusu olmadığına karar verilmiştir (Cevdet, II, 1309: 73-74).

Muhammet bin Abdulvehhab, Şeyh Necdi olarak tanınan “mel’undur” ki onun görüşlerine uyanlarına Vehhabi denilir. Bulduğu bölgeden köyden köye gezmek suretiyle etrafına insan toplamaya çalışmıştır. Özellikle Deriye halkı neredeyse tamamen ona inanmıştı (Cevdet, II, 1309: 74).

Mekke Şerifinin Vehhabiler konusundaki telaş yapması ilerleyen zamanlarda onun ne kadar haklı olduğunu gösterdi. Ancak vekiller ve memurlar “bunu bir iş yerine koymadıklarından” konu büyük bir soruna dönüşmüştür. H. 1212 (M. 1798) senesinde Mekke Şerifi tarafından Şeyh Ahmet Türki adında birisi İstanbul’a gönderilmişti. Şeyh, Vehhabiler’in günden güne güçlendiğinden dolayı Osmanlı Devleti tarafından

³³ Muhammet bin Abdulvehhab, Beni Temim kabilesindedir. 1703 yılında Uyeyne’de doğmuş ve 92 yaşında 1791’de Deriye’de ölmüştür. İlk tahsilini babasının yanında yapmış, daha sonra Medine’ye giderek Hanefi, Şafii ve Hanbeli alimlerinden ders almıştır. Oradan Mekke ve Şam’a giderek eğitimini ilerletti. Babası Abdülvehhab, Hanbeli alimlerindedir. Tahsilinden döndükten sonra Necid bölgesinin doğusuna doğru yolculuğa çıktı. Görüşlerini Hanbeli mezhebine inanan Araplar içerisinde yaymaya çalıştı. İbn-i Teymiyye’nin eserlerini çoğaltarak işe başladı. Fikirlerini yayarak etrafına çok sayıda mürit topladı. Ardından çeşitli bölgelere yaptığı gezilerin ardından Deriye’ye geldi. Buranın önemli şeyhlerinden Muhammet bin Suud’u yanına çekti ve o bölgede zararlı faaliyetlerine başladı. Daha fazla bilgi için bkz, Yusuf Ziya Yörükkan (1953), “Vahhabilik”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, s. 51 – 55.

üzerlerine bir kuvvet gönderilmesi gerektiğini “şifahen arz etmek üzere” İstanbul’a gelmişti. Ancak Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu durumdan dolayı yeterince yardımda bulunulmamıştır. Şeyh Ahmet Türki, Mekke’ye geri döndüğünde Napolyon’un Mısır’ı işgal ettiğini öğrenmişti. Hatta Napolyon Bonapart’ın Vehhabiler’i kendi tarafına çekmeye çalıştığı da haber alınmıştı (Cevdet, VI, 1309: 353).

3.3.2. Vehhabi Mezhebinin Genişlemesi

Vehhabilerin başı olan Şeyh Necdi (Muhammet bin Abdulvehhab) aslen Necidlidir. Şeyh Necdi yavaş yavaş halkı kendi mezhebine davet etmeye başlamıştı (Cevdet, VII, 1309: 186).

Vehhabilerin esas itikatları: “Cenab-ı Hakka doğrudan doğruya ibadet etmek farz olduğundan bu babda bir şeyi vesile ittihaz eylemek caiz değildir. Dua ibadet olduğundan Cenab-ı Haktan gayriye dua etmenin yanlış olduğunu” ifade etmişlerdir (Cevdet, VII, 1309: 183). Saf bir İslam anlayışına sahip olan bu inanış, Müslümanlığın daha ileri siyasi örgütlenme içerisine girmelerine karşı çıkmıştır (Karpat, 2005: 39).

Muhammet bin Abdulvehhab düşüncelerini yaymak için risaleler kaleme almış ve bazı dini görüşlerin yanlış olduğunu ileri sürerek bu konuda da risaleler ve mektuplar kaleme almıştı (Cevdet, VII, 1309: 183). Kurucusunun ileri sürdüğü görüşler başlarda ilgi görmedi ancak Deriye’ye gidince burada kendisine güçlü bir destekçi buldu. Muhammed İbn Sadık ile birlikte İslam’ı Hz. Muhammed zamanındaki saflığına kavuşturmak için çalışıyorlardı. Osmanlı Devleti ilk başta bunlara karşı herhangi bir girişimde bulunmamışlardır. Ancak Vehhabiler giderek güçlenerek kutsal şehirlere yönelmişlerdir (Karpat, 2005: 40)³⁴. Vehhabiler, yönlerini Harameyn (Mekke ve Medine) ve Taif’e kadar yayınca Osmanlı Devleti bu konuyla daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Buraya gönderilen devlet adamlarının meseleyi halledememesi üzerine Osmanlı Devleti, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’yı görevlendirmiştir. (Çağatay, XIII, 1986: 267).

H. 1186 (M. 1772) yılında Mekke Emiri Şerif Surur bin Musadık, Vehhabilerin hac vazifelerini yerine getirebilmeleri için para karşılığında izin verdiği görülmüştür. Ancak vergi veremeyecekleri için “kılıç yoluyla hac etmek” yoluna düştüler. Günden

³⁴ Vehhabiler hakkında ayrıca bkz, Neşet Çağatay (1986), “Vehhabilik”, *İslam Ansiklopedisi*, XIII, s. 266.

güne güçlenmeleri ve Mekke'ye yönecekleri haberini alınmasından sonra, yukarıda da anlatıldığı gibi, İstanbul'a Şerif tarafından mektup yazılmış Cidde, Şam ve Bağdat valilerinden alınan cevaplara bakılarak konu ile yeterince ilgilenilmemiştir (Cevdet, VII, 1309: 192). Başlarda hac kervanlarından haraç almakla yetinen Vehhabiler, ardından Güney Irak bölgesindeki evliya mezarlarını yıkmaya başladılar. Bunun yanı sıra bidat (yenilik) dedikleri maddi eserleri yok etmeye başladılar (Karpat, 2005: 41).

H. 1202 (M. 1787) yılında Emir Surur vefat edince yerine Şerif Galip geçmiştir. O ise Vehhabiler'e hac için izin vermemiştir. H. 1205 (M. 1790) yılında bir gezide bir fırka asker tertip edip kardeşi Abdülaziz'i bu ordunun başına geçirdi. Çevrede bulunan kabile ve halktan çok sayıda kişinin bu orduya katılmasıyla birlikte Abdülaziz ordusuyla Necid'e girdi (Cevdet, VII, 1309: 193).

Necid halkından bir kısmı Abdülaziz'in hakimiyetine girerken geri kalan kısmı ise dağlara doğru kaçmışlardır. Bu esnada Vehhabiler'in Metir (?) tarafına saldırdıkları haberi alınmış bunun üzerine Seyyid Abdülaziz ordusu ile birlikte hızla o bölgeye doğru hareket etmiştir. Vehhabiler'in yenilgiye uğradıklarını görünce Hicaz'a geri dönmüştür (Cevdet, VII, 1309: 194).

Bu sırada pek çok Arap Kabilesi, Vehhabiler'in tarafına geçmişti. Vehhabiler'in Arap Yarımadasında sürekli genişlemesini istemeyen Osmanlı Devleti bölgede bulunan askerlerine takviye yapmaya çalışıyordu. Mekke'de Şerif Galip ise Vehhabiler'e karşı mücadelede bulunuyordu.

Vehhabiler, Şevval ayında Taif kentini işgal ettiler. Şerif Galip bu sırada Mekke'de siperler kazdırmakla meşguldü. Vehhabiler'in bir kolu Medine üzerine gelip kenti kuşatmıştı. Hac Emir'i savaş düzeni alarak Vehhabiler'i bölgeden uzaklaştırmıştı. Bu sırada Medine halkı uzun sürecek bir kuşatmaya "dayanamayacaklarından" zahire ve asker ihtiyacında olduklarını İstanbul'a bildirmişlerdi. Ancak Osmanlı Devleti tarafından "derhal bir çare bulunmak kabil olmadığından" Hicaz'daki düzen konusunda Mısır Valisi Hüsrev Paşa'ya emir gönderilmiştir (Cevdet, VII, 1309: 214). Abdülaziz bin Suud, Taif'i 18 Şubat 1803 tarihinde fethetti. Burada bulunan çok sayıda kitabı yaktırmalarının yanı sıra türbe ve mezarları da tahrip ettiler. Hz. Muhammed'in amcasının oğlu olan Hz. Abdullah'ın türbesi de yıkılanlar arasındaydı (Çağatay, XIII, 1986: 266).

Vehhabiler H. 1219 (M. 1804) yılında Basra üzerine saldırmışlardır. Ancak burada bir şey yapamayıp gelip Zübeyr Kasabasını kuşatmışlardır. Vehhabilerin bu hareketini haber alan Bağdat Valisi Ali Paşa, o tarafa doğru hareket etmiş ise de Vehhabiler dokuz gün boyunca Zübeyr Kasabasını kuşatıp alamayacaklarını anlayınca kuşatmayı kaldırıp Deriye tarafına geri dönmüşlerdir (Cevdet, VII, 1309: 275).

3.3.3. Vehhabilerin Medine’yi İstilas

Osmanlı Devleti’nin en önemli meselelerinden birisi Mekke ve Medine’nin dış saldırılara karşı korunmasıydı. Ancak bu sırada Rusya ile “uğraşılmakta olduğundan” o taraflarla ilgili Şam ve Mısır valilerine emirler yazılması dışında herhangi bir tedbir yoluna başvurulmuyordu. O sırada Akdeniz Boğazı kuşatma altında olduğundan Mısır ile haberleşme kara yoluyla sağlanıyordu (Cevdet, VIII, 1309: 123).

H. 1221 (M. 1806) yılında Vehhabilerin reisi olan Suud bin Abdülaziz Medine’yi istila etti. Burada bulunan sahabe ve evliya mezarlarını harap etmeye ve yıkmaya başladı. Ancak Medine halkının yalvarmaları üzerine Hazreti Peygamber’in türbesine dokunmamışlarsa da içinde bulunan tüm kıymetli eşyaları alıp Deriye’ye göndermişlerdir. Hutbelerden Padişahın ismini kaldırmış kendi görüşlerine göre Vehhabi mezhebini kabul etmeyenlerin Kabe’yi ziyaret etmelerine de izin verilmemiştir. Kendi içlerinden bazı kimseleri seçip etrafa göndererek orada bulunan halkın dini tercihlerini etkilemeye çalışıyorlardı (Cevdet, VIII, 1309: 123).

3.3.4. Mehmet Ali Paşa’nın Vehhabiler Üzerine Yönelmesi

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa “Haremeyn-i Şerifeynin” kurtarılması için görevlendirilmişti. Bu sırada H. 26 Muharrem 1226 (M. 20 Şubat 1811)’da Süveyş’e gitmiş Kızıldeniz’e birkaç parça gemi indirip Mısır’a geri dönmüştür. Bu esnada Mehmet Ali Paşa, Kölemenleri Mısır’dan tamamen etkisiz hale getirmek istiyordu. Dolayısıyla Hicaz’a gidecek askere oğlu Tosun Paşa’yı başbuğ tayin etti (Cevdet, IX, 1309: 250).

3.3.4.1. Tosun Paşa’nın Hicaz Seferi

Tosun Paşa 1 Martta Hicaz seferine çıkacağını ilan etti. O gün Mısır’ın ileri gelenleri köleler ve halktan bazı kişiler kaleye geldiler (Cevdet, VIX, 1309: 250).

Vehhabilerin Mekke ve Medine gibi kentleri ele geçirmelerinden sonra Şam ve Mısır'da bulunan kimselere hac yolu kapanmıştı. Fakat batı tarafından gelen hacılar güvenli bir şekilde hacca gidip geliyorlardı (Cevdet, XIX, 1309: 255).

Tosun Paşa, Yenbu tarafını savaştan almıştı. Oradan hareketle Vehhabilerin elinde bulunan İbn-i Cabbare üzerine harekete geçip burasını da aldı. Burada bulunan Arap Şeyhleri Tosun Paşa'ya bağlılıklarını bildirdiler. Bu esnada Abdullah bin Suud maiyetinde olan Osman Mezayifi ve diğer Vehhabilerden kurulmuş olan bir ordunun Tosun Paşa ordusunu basmak üzere gelmekte olduğu haberi alınmıştı. Bu haberin alınmasıyla hemen "delil askeri ile" Huvitat (?) Şeyhi üzerlerine gönderildi. İki saat süren savaşın ardından Vehhabiler mağlup oldular ve çok sayıda eşyaları ele geçirildi. H. 7 Zilkade 1226 (23 Kasım 1811)'da Tosun Paşa'nın görevlendirdiği bu ordu dağ eteklerinde bulunan siperlere saldırmışlardır (Cevdet, XIX, 1309: 256).

Delil askerlerinden Hüseyin Bey, Vehhabilerle yirmi dört saat süren bir savaş yapmıştır. Bu savaşta kahramanca mücadele etmesine rağmen askerinin çoğu hayatını kaybetmiş, geri kalanlar ise kendisine "yüz çevirip" yenilgiye sebebiyet vermişlerdir (Cevdet, XIX, 1309: 256).

Ordunun bu şekilde yenilmesi haberi Mısır'da bulunan Mehmet Ali Paşa'nın üzülmüne sebep olduysa da ümitsizliğe düşmeden yeniden asker toplamaya çalışmıştır (Cevdet, XIX, 1309: 258).

Tosun Paşa'nın önderliğinde bulunan Mısır ordusunun yenilgiye uğramasının sebebi askerlerin Tosun Paşaya "çocuk nazarı ile" bakıp emirlerine uymamasından kaynaklanmıştı. Bu askerlerin çoğu H. 1227 (M. 1812)'de Mısır'a geldiler ve yenilginin sebebini birbirlerine yüklemeye çalıştılar. Ancak Mehmet Ali Paşa bu yenilginin kendilerinin Tosun Paşa'nın emirlerine uymamalarına bağlamıştı (Cevdet, X, 1309: 95). Vehhabiler üzerine göndermek amacı ile topladığı askeri "hazinedarı Bonapart ile Muharrem ayında Süveyş tariki ile Tosun Paşa maiyetine göndermişti." Safer ayında da karayolu ile Hicaz tarafına gitmek üzere tertip ettiği fırkayı silahtar Salih Ağa'yı başbuğ tayin etmiştir (Cevdet, X, 1309: 97).

3.3.4.2. Tosun Paşa'nın Medine'yi Vehhabilerden Kurtarması

13 Şevval 1227 (20 Ekim 1812)'de delil başı Mustafa Bey delil askeri ile Hicaz tarafına gitti. Tosun Paşa'nın Vehhabileri yenilgiye uğrattığı Medine-i Münevvere'ye

yaklaştığı haberi 20 Kasım'da Mısır'a ulaştı. Bunun üzerine Mehmet Ali Paşa derhal bu haberi Bab-ı Aliye ilettiler (Cevdet, X, 1309: 98).

Bu haberin ardından Medine'nin fethedildiği haberi 15 Aralık tarihinde Mısır'a ulaştı. Mısır'da bu haber büyük bir sevinçle karşılandı ve ertesi gün Medine Kalesi'nin anahtarı Mısır'a ulaşınca üç gün boyunca Mısır'da şenlikler yapıldı. Bu anahtar Latif Ağa ile birlikte İstanbul'a gönderildi (Cevdet, X, 1309: 99).

3.3.4.3. Tosun Paşa'nın Mekke'yi Fethi

Tosun Paşa, Medine'yi fethettiği sırada Mekke Şerifi Galip Efendi, Paşa'ya her açıdan yardım etmişti. Tosun Paşa, Medine'den ileriye doğru hareket ederek Mekke ile birlikte Cidde'yi de fethetmiştir. Ardından Taif üzerine yürümüş ve bu bölgeyi de ele geçirmiştir. "Mekke-i Mukerreme'nin" fethedildiği haberi H. 17 Safer 1228 (M. 19 Şubat 1813)'de Mısır'a ulaşmıştır. Bunun hemen ardından beş gün sonra Taif'in de Vehhabilerden kurtarıldığı haberi geldiğinde Mısır'da üç gün boyunca top şenliği yapılmıştır (Cevdet, X, 1309: 101). Sultan II. Mahmut, Tosun Paşa'nın sırasıyla Medine, Mekke ve Taif'i ele geçirmesi üzerine Mehmet Ali Paşa ve oğluna kılıç, kaftan ve hilatler göndermiştir (Çağatay, XIII, 1986: 266).

3.3.4.4. İbrahim Paşa'nın Deriye'yi Fethi

Mehmet Ali Paşa'nın oğlu ve Cidde valisi olan İbrahim Paşa, Vehhabilerin kalesi durumunda olan Deriye üzerine H. 1233 (M. 1817) tarihinde Vehhabileri yenilgiye uğratarak Atibe adlı reislerini esir edip yol üzerinde bulunan kaleleri ele geçirmişlerdir. Yol üzerinde sürekli karşısına çıkan Vehhabileri yenilgiye uğratmaktaydı. Vehhabilerin reisi konumunda olan Abdullah bin Suud, Deriye'ye çekilmişti. İbrahim Paşa da ordusu ile birlikte gelip Deriye'yi kuşatmıştır. O esnada İbrahim Paşa'nın cephanesi ateş almasına rağmen sürekli Vehhabileri yenilgiye uğratmaları askerinin moralini bir hayli yükseltmişti (Cevdet, XI, 1309: 13).

Ardından çok geçmeyip arkadan cephane ve mühimmat yetmişmiş olduğundan İbrahim Paşa her taraftan kale üzerine hücumla geçmiştir. Yirmi gün kadar süren çatışmaların ardından "nihayet iç kale de" ele geçirilmişti. İçeriye giren İbrahim Paşa, "Abdullah ve dört nefer oğulları ve ser mezheb-i Vehhabiyan olan Abdulvehhab'ın evladı ve hanedan ve avanı ele geçirmiştir." Bu haber H. 7 Zilhicce 1233 (M. 8 Ekim

1818) yılında Mısır'a ulaşmış ve Mısır'da top şenlikleri yapılmıştır (Cevdet, XI, 1309: 14).

Deriye'nin fethi haberi, H. 20 Muharrem 1234 (M. 19 Kasım 1818) tarihinde İstanbul'a ulaştı. Bu haber üzerine başkentte üç gün şenlik yapıldı. Civarda bulunan kale ve kulelerden günde üçer defa toplar atıldı (Cevdet, XI, 1309: 14).

Mehmet Ali Paşa'nın Vehhabileri yenilgiye uğratması ve kaleleri konumunda bulunan Deriye'yi zapt etmesi “devlet ve milletçe azim şükranîyet ve memnuniyete mucip olmuştu.” (Cevdet, XI, 1309: 15).

Abdullah bin Suud Muharrem ayında Mısır'a getirildikten sonra Tatar Ağasına teslim edilerek deniz yoluyla H. 15 Safer 1234 (M. 14 Aralık 1818)'de İstanbul Boğazı'na giriş yaptı. Osmanlı memurlarından oluşan bir takım ile birlikte Abdullah bin Suud ile beraberindekilerin “boyunlarına çifte zincirler takılıp” Bab-ı Aliye getirildiler. Abdullah bin Suud ve yanındakiler yargılandıktan sonra Yalı Köşkü önüne getirilip orada idam edildiler (Cevdet, XI, 1309: 16). Böylece Vehhabiler sorunu sona ermiş görünüyor. Ancak Riyad'a yerleşen Abdullah'ın oğlu Terki, 1820 – 1834 yılında II. Vehhabi olarak anılan ve 1890 yılına kadar varlığını sürdüren devletin kurucusu olmuştur (Çağatay, XIII, 1986: 267).

3.4. MEHMET ALİ PAŞA

3.4.1. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a Gelişi

Mehmet Ali Paşa³⁵, Mısır'daki Kölemen tehlikesini bertaraf etmek için Ali Paşa ile birlikte Mısır'a gönderilmişti. Mehmet Ali Paşa, Mısır'a gelir gelmez Kölemenlere karşı derhal mücadele etmeye başladı. Mehmet Ali Paşa Enbabe'ye gelip H. 11

³⁵ Mehmet Ali, 1769 yılında Kavala'da dünyaya geldi. Babası kasabanın bekcibaşısı olan İbrahim Ağa'nın 17 çocuğu doğmuş ama sadece Mehmet Ali yaşamıştır. Bu yüzden babası tarafından çok sevilmiştir. Ancak küçük yaşta babasını kaybetmesi üzerine büyük bir yıkım yaşamıştır. Büyük sıkıntılar yaşamıştır. Bu yüzden küçük yaştan itibaren sert bir yapıya büründü. Mehmet Ali, bir süre sonra ticaretle uğraşan Leon adında bir Fransız'a intisap etti. Bu şahsın kendisine gösterdiği yakın ilgi Mehmet Ali üzerinde derin tesirler bırakmıştır. 18 yaşında askeri hizmete girdi. Osmanlı Devleti, Fransızların Mısır'dan çıkarmak üzere bir ordu hazırladı. Bu orduya Kavala hakiminin hazırladığı ücretli askerler de dahil oldu. Hakimin oğlu Ali Ağa bu ordunun başında, Mehmet Ali de onun yardımcısıydı. Ali Ağa bir süre sonra geri dönünce idare Mehmet Ali'de kaldı. Gerek Osmanlı Devleti'nin gerek Avrupa'nın içinde bulunduğu durum onun Mısır'da hakimiyet kurmasını kolaylaştıran etkenlerdi. İlk askeri başarısını Mart 1807'de İskenderiye'yi istila eden İngilizlere karşı kazandı. Ardından Kölemenleri bertaraf etti. Böylece Mısır'ı tamamen hakimiyeti altına aldı. Vehhabiler tehlikesini bertaraf ettikten sonra Mora üzerine asker gönderdi. Ardından Osmanlı Devleti'ne isyan etti. Daha fazla bilgi için Bkz, Altundağ (1988), *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyani*, s. 21-28.

Muharrem 1219 (M. 22 Nisan 1804)'da Kölemenlerin siperleri üzerine şiddetli bir saldırıya geçmiştir. Dört saat kadar süren bu savaşta önde gelen Kölemenlerin bazıları öldürülmüşlerdir. Ancak Mehmet Ali Paşa'nın başında bulunduğu Arnavut askerleri buldukları siperlerden çıkıp Kölemenler ile “meydan savaşı edemediklerinden” savaş durumu devam etmiştir (Cevdet, VII, 1309: 277).

Mısır'a vali olarak gönderilen Hurşit Paşa, Ali Paşa'yı Yenbu tarafına gönderdiğini ve Serçeşme Mehmet Ali'yi Mısır ümerası üzerine sevk ettiğini ve “Haremeyn'e” yeterli miktarda zahire göndereceğini İstanbul'a bildirmişti. İstanbul tarafında Mısır'ın gerçek durumu hakkında çok fazla şey bilinmediği için Hurşit Paşa'nın bu faaliyetlerine bakarak Mısır'dan Kölemenleri çıkardığını ve Arnavutları egemenliği altına alıp “istikbal üzere Mısır'da valilik etmeye başladığı zannediliyordu.” Hatta Mısır gelirlerini kontrol etmek amacı ile “bir defterdarın nasbına lüzum görülerek” Süveyş gümrüğüne de bakmış olan Ahmet Efendi Mısır defterdarlığına tayin edilmişti. Ancak Mısır'ın gerçek durumuna bakıldığı zaman yönetimin Mehmet Ali'nin elinde olduğu ve Hurşit Paşa'nın sadece onun askerine “tayinat-ı tedarik” eder bir durumda olduğu anlaşılıyordu. Osmanlı Devleti'nin Mehmet Ali'ye, vezirlik görevi verilerek herhangi bir yere gönderilmesi yönünde bir düşünce hakimdi. Ancak Mehmet Ali'nin amacı, Mısır'da yerleşip kalmaktı. Hatta “bir kıta eski teşrifat defterinde Mehmet Ali'nin vezareti H. 23 Şevval 1219 (M. 25 Ocak 1805) tarihi ile” kayıtlıdır. Ancak bu işin daha sonraya ertelendiği anlaşılmaktadır (Cevdet, VII, 1309: 280).

Mehmet Ali, Said içine girerek Kölemenlerle şiddetli savaşlar yapıyordu. Mısır halkı Kölemenlerden nefret etmelerine rağmen Arnavutlardan da oldukça “eza ve cefa görmüş olduklarından” iki taraftan hangisinin galip gelmesi için dua edeceklerini bilmiyorlardı. Hurşit Paşa ise iki grubu “def ve tedib ile” Mısır'da hakimiyetini kurmak arzusunda olduğu için Mehmet Ali'nin gücünü kırmak amacı ile Şam tarafından asker toplamaya başlamıştı (Cevdet, VII, 1309: 280).

3.4.2. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a Vali Olması

Mehmet Ali Paşa, Said bölgesinde savaşırken Hurşit Paşa'nın Şam tarafında toplamış olduğu askerler Mısır'a ulaşmıştı. Bunun üzerine Mehmet Ali Paşa bu askerlerin ne amaçla geldiğini anlamış ve hemen Hasan Paşa ile birlikte Mısır'a geri dönmüştür. Hurşit Paşa onun geldiğini haber alması ile birlikte “ulema ve meşayih” toplayıp Mehmet Ali ve Hasan Paşa'nın ya kendisi ile mücadele etmesini ya da

memleketlerine gitmelerini söylemiştir. Ayrıca isterlerse kendilerine Mısır'ın dışında bir vilayet vereceğini söylemiştir. Ardından toplamış olduğu askerleri Tara ve Cize tarafına top ve cephaneleri ile çıkmalarını emretti (Cevdet, VIII, 1309: 24).

Mehmet Ali Paşa, askerleri ile birlikte Tara'ya geldiğinde “deliller” birkaç kez denemelerine rağmen Mehmet Ali Paşa'nın üzerine saldırmaya cesaret edemediler. Mehmet Ali Paşa, bu sırada onlara hitaben “biz ulufemizi istemek için geldik, kimse ile bir sorunumuz yok” demesi üzerine onlar da Kasr-ı Ayni'deki yerlerine geri döndüler. Mehmet Ali Paşa da askeri ile birlikte Mısır'a doğru yol aldı (Cevdet, VIII, 1309: 24).

Mehmet Ali Paşa, Mısır'a gelip Özbekiye'de bulunan evine yerleşti. Paşa, Mısır'daki düzensizliğe son vermek için Hurşit Paşa ve askerinin Mısır'dan çıkarılmasına karar verdi. H. 10 Safer 1220 (M. 10 Mayıs 1805)'de Hurşit Paşa kaleden çıkıp Hasan Paşa ve Abdi Paşa'nın bulunduğu bir eve geldi. Ardından Mehmet Ali Paşa da oraya geldi. Döneceği esnada askerler ulufe talep etmişlerdir (Cevdet, VIII, 1309: 24). Mehmet Ali Paşa, Hurşit Paşa'nın orada olduğunu söyledikten sonra çevresinde bulunanlara altın ve gümüş dağıtıp konağına geri dönmüştür. Askerler ise Hurşit Paşa'nın bulunduğu evi kuşatıp kendisinden ulufe talep ettiler. Hasan Paşa derhal devreye girip “askeri mutlu ederek” Hurşit Paşa'nın kaleye dönmesini sağlamıştır. Bu olayın ertesi günü halk toplanmış ve Hurşit Paşa'yı istemediklerini söyleyerek Mehmet Ali Paşa'nın tarafına geçtiklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine kürk ve kaftan getirilip Mehmet Ali Paşa'ya giydirilmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 25). Muhtemelen halkın galeyana gelmesinde Mehmet Ali Paşa'nın tahrik ve teşviklerinin çok büyük etkisi olmuştur.

Bu kararı Hurşit Paşa, kabul etmemiştir. Kendisini buraya Padişahın gönderdiğini dolayısıyla onun emri olmadan kaleyi teslim etmeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine H. 19 Safer (M. 19 Mayıs)'de kalenin kuşatılmasına karar verildi. Mehmet Ali Paşa'nın askeri halk ile birleşerek kalenin etrafını sardılar. Hurşit Paşa, şehir üzerine gülle yağdırmaya başladı. Ancak Mehmet Ali Paşa geri adım atmıyor ve kuşatmayı sürdürüyordu. Kuşatma bir ay devam etti (Cevdet, VIII, 1309: 25).

Osmanlı Devleti için o sırada halledilmesi gereken en büyük sorun kutsal şehirlerin Vehhabilere karşı korunmasıydı. Bunun için H. 20 Rebiyülevvel (M. 18 Haziran)'den itibaren Mısır eyaletinin Mehmet Ali Paşa'ya bırakılması ve Hurşit Paşa'nın İskenderiye ye gitmesine karar verildi. Ancak Hurşit Paşa bu karara da karşı

çıkarak kaleden çıkmayı istememiştir. Bunun üzerine kuşatma devam etmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 26).

Bu olaydan bir gün sonra Kaptan Paşa donanması ile birlikte İskenderiye'ye gelip Hurşit Paşa'nın derhal kaleden inmesi gerektiğini kendisine bildirdi. Bu haberi alan Hurşit Paşa, bahane olarak, askerlere çok miktarda ulufe borcunun olduğunu ancak kendisinde akçe olmadığını ileri sürerek kaleden çıkmayı reddetmiştir. Bu sırada Kölemenlerin de dahil olduğu taraftarlarıyla haberleşerek Mehmet Ali Paşa'yı bertaraf etmeye çalışmıştı. Ancak Mehmet Ali Paşa, Kölemenleri etkisiz hale getirdikten sonra kuşatmaya devam etmiş çaresiz kalan Hurşit Paşa H. 10 Cemaziyülevvel (M. 6 Ağustos) günü kaleden çıkarak Bulak'ta gemiye binip gitmiştir (Cevdet, VIII, 1309: 26). 1805 tarihinde Osmanlı Devleti biraz da mecbur kalarak yıllık belli bir miktar vergi ödemesi koşuluyla Mısır'a Mehmet Ali Paşa'yı vali tayin etmiştir. Mehmet Ali Paşa'ya Vehhabiler ile mücadele etmek ve kutsal şehirleri onlardan kurtarmak şartını da koymuştur (Altundağ, 1988: 24).

3.4.3. Mehmet Ali Paşa'nın Kölemenleri Hakimiyeti Altına Alması

Kölemenler, Mısır'da sürekli karışıklık çıkarıyorlardı. Yapılan uzun mücadeleler sonunda Mehmet Ali Paşa Kölemenler üzerine şiddetli bir saldırıya geçti. bunlardan bazıları buldukları kalelerden karşılık veremeyerek kaçmışlardır. Berkuk'ta bulunanlar biraz dayanacaklar gibi oldularsa da hiçbir taraftan yardım gelme ihtimali olmadığı için çaresiz kalıp teslim olmuşlardır (Cevdet, VIII, 1309: 27).

Arnavutlar ele geçirdikleri Kölemenleri “bir güzelce soyup” yanlarında bulunan ne varsa hepsine el koydular. Elli kadar elebaşının başlarını kesip geri kalanlarını ise türlü hakaretlere uğratarak Özbekiye'ye götürdüler. İçlerinde ümeradan önde gelen kişilerin de bulunduğu kölemenlerin çoğu idam edildi. Kölemenlerin reisleri ise “derilerinin içine saman doldurularak ol vaktin usulunce alemet-i zafer olmak üzere” İstanbul'a götürüldüler (Cevdet, VIII, 1309: 28).

Mehmet Ali Paşa adamlarından Tahir Paşa'ya Mirmiranlık rütbesini verip Hicaz seferine kendisini memur etmişti. Ancak Tahir Paşa hazırlıklarını sürdürdüğü esnada Vehhabilerin Medine'yi işgal ettiği haberi Mısır'a ulaşmıştır. Bunun üzerine bu hazırlıkların bir süre kesintiye uğradığı görülmüştür (Cevdet, VIII, 1309: 28).

İngilizlerin İskenderiye'yi istila ettikleri sırada Suyut'ta Mehmet Ali Paşa ile Kölemenler arasında büyük bir muharebe meydana gelmiştir. Mehmet Ali Paşa, Suyut'u Kölemenlerin elinden almıştır. Önde gelen Kölemenlerin çoğu öldürülmüş geriye kalanlar ise “perişan” olmuştur. İngilizlerin Kölemenleri yanlarına çekebilme tehlikesi olduğu için Mehmet Ali Paşa, derhal Kölemenlerle anlaşma yapıp İngilizlere karşı hazırlıklara başlamıştır (Cevdet, VIII, 1309: 126).

Kölemenler, Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da gitgide yönetimi ele geçirmesine oldukça kızmışlardı. Paşa'yı etkisiz hale getirip yeniden Mısır'da hakimiyet kurmak istiyorlardı. Mehmet Ali Paşa ise Kölemenleri tamamen bitirmek derdine düşmüştü (Cevdet, IX, 1309: 249).

Mehmet Ali Paşa, oğlu Tosun Paşa'yı Hicaz üzerine gönderip Kölemenleri bertaraf etmek amacındaydı. Halk bu esnada Kölemenlerin yapmış oldukları zararlı faaliyetlerden dolayı oldukça sıkıntılıydı. Mehmet Ali Paşa ile Kölemenler arasında Remle'de yaşanan mücadelede halk Mehmet Ali Paşa'nın tarafını tuttu. Hep birlikte Kölemenlerin üzerine saldırılınca Kölemen askerleri etrafa kaçtılar. Ardından Mısır'da bulunan Kölemenler bir bir yakalanıp Kethüda Bey'in emri ile idam olundular. Geriye kalan az sayıdaki Kölemen ise “tebdil-i kıyafet ile kaçıp canib-i kibleye gidebilmişlerdir” (Cevdet, IX, 1309: 251).

Mehmet Ali Paşa'nın damadı Muharrem Bey, Cize tarafına geçip ümeranın hayvan ve eşyalarına el koyduktan sonra sefer hazırlıkları yapmıştı. Mehmet Ali Paşa “bir fırka-ı askeriye tertip ile” kible tarafına göndermişlerdi. Bunun üzerine Kölemenler oradan çıkıp İrim (?) kasabasına gitmişlerse de Mehmet Ali Paşa'nın askerleri onları takip ederek zahire yollarını kapatmışlardır (Cevdet, IX, 1309: 254).

İrim (?) kasabasındaiken Kölemenler içerisinde yer alan bazı askerler onlardan ayrılarak Asuvan (?) tarafına gitmişlerdir. Kölemen takımına o zaman hiçbir şekilde “asla aman ve zaman vermeyerek nerede ele geçirirler ise idam oluna geldiklerinden” bir kısmı da buradayken hayatını kaybetmiştir. Geri kalanlardan bazıları Afrika'ya doğru giderken yolda ölmüşlerdir. Geriye kalan çok az Kölemen ise Trablusgarp tarafına gitmişlerdir (Cevdet, IX, 1309: 254). Böylece Mehmet Ali Paşa Mısır'da bulunan ve uzun yıllardır burada hakimiyet süren Kölemenleri 1811 yılında bertaraf etmeyi başarmıştır.

3.4.4. Yenbu'nun Fethi

Mehmet Ali Paşa, bir ordu hazırlayarak Süveyş yolu ile gitmek üzere harekete geçirdi. Bu ordunun başına Ahmet Tahtavi'yi geçirdi. Mekke Şerifi Galip Efendi, Vehhabiler'den korkarak onlarla iyi geçinmeye çalışmasına rağmen Mehmet Ali Paşa ile de haberleşmeye devam ediyordu. Yapılan görüşmelerde Mısır askerlerinin ne zaman Hicaz'a gelirse gelsin onlara her türlü yardımı yapacağını vaat etmişti. Mısır ordusu Yenbu önlerine gelip demir atmıştı. Su almak amacı ile sahile asker gönderildiğinde askerler üzerine Yenbu Kalesi'nden top ve tüfek ile saldırmışlardır. Bu sırada Mehmet Ali Paşa ile Şerif Efendi arasında haberleşme devam ediyordu. Ancak her iki tarafın askerleri bu haberleşmeden habersizdi. Dolayısıyla karaya çıkan askerlerinin su almadan geri dönmeleri üzerine Mısır ordusu kalenin üzerine saldırıya geçmişlerdir. Çok fazla direnç gösteremeyen Yenbu Kalesi, Mısır ordusuna teslim olmuştur. Şerifin kethüdası beş altı adamıyla birlikte kaçıp kurtulmuş ise de kalede bulunan askerlerin çoğu kılıçtan geçirilmiş ve kale yağma edilmiştir. H. Ramazan 1226 (M. Eylül 1811)'da fethedilen Yenbu, Mehmet Ali Paşa'nın Arap Yarımadasındaki ilk fethidir (Cevdet, IX, 1309: 255).

3.4.5. Sudan Seferi

Mehmet Ali Paşa, Mısır'da bir yandan imar faaliyetlerinde³⁶ bulunuyor diğer yandan da Mısır çevresine seferler düzenlemekteydi. Afrika'nın içerisine doğru hükmetmek amacı ile Sudan üzerine gönderilmek üzere bir ordu hazırladı. M. Cemaziyelevvel 1235 (H. Şubat 1820)'de ordunun başına oğlu İsmail Paşa'yı "başbuğ" kıldı. Bu sefer için hazırlanan asker "peyderpey" kible tarafına doğru gönderildiler. Ardından İsmail Paşa, birkaç ay sonra oraya varmıştı. Sudan tarafında bulunan Dengele'de bulunan Mısır ümerası Sudan Seferi için Mısır'dan askerlerin çıktığını öğrenince "rey ve aman dilemeye" mecbur kalmışlardır. Mehmet Ali Paşa, Abdurrahman Bey dışında "rey ve aman" isteyenleri bağışlamıştır (Cevdet, XI, 1309: 41).

Mehmet Ali Paşa'dan aman dileyenlerden biri olan Eyüp Bey "rey ve aman buyruldu" eline ulaştığında Mısır'a gelmek üzere hazırlandı. Ancak diğer Kölemenler

³⁶ Mehmet Ali Paşa, Mısır'daki su sorununu çözmek için kanallar açmıştır. Nil'in Dimyat kolundan su alarak, El-Firavniya kanalını kapattı (1809). 1820 yılında Eski İskenderiye kanalını açtırdı ve bu kanala Mahmudiye adı verildi (Altundağ, VII, 1997; 575).

onun “böyle sürüden ayrılmasına haset ederek” üzerine saldırarak Eyüp Bey’i katletmişlerdir (Cevdet, XI, 1309: 41). Ancak Kölemenler artık oralarda barınamayacaklarını anladıklarından H. Şevval (M. Temmuz) ayında yirmi beş kişiden oluşan bir grup Cize’ye gelip Mehmet Ali Paşa safına katılmışlardır (Cevdet, XI, 1309: 42).

Sudan Seferi’nin birinci faydası o tarafta bulunan ve Mısır’dan kaçan Kölemenlerin “takım takım gelip teslim olmaları” konusudur. Bu seferin ikinci faydası düzensiz askerin Sudan’da bulunan başıbozuk kimselerin askeri eğitim yapılmasının ardından düzene sokulmasıydı (Cevdet, XI, 1309: 191).

Mehmet Ali Paşa, bir yandan Sudan Seferi ile uğraşırken diğer yandan Osmanlı Devleti ile haberleşiyordu. Yunan İsyanını bastırmak üzere gemiler göndermesinin yanı sıra devlete para yardımında da bulunuyordu (Cevdet, XI, 1309: 192). Sultan II. Mahmut, onun bu faaliyetlerinden memnun kalmış ve kendisine övgülerde bulunmuştur (Altundağ, 1988: 28).

O sırada H. 16 Safer 1238 (M. 2 Kasım 1822)’de İbrahim Paşa bir fırka asker ile Sudan’ın bazı yerlerini zapt etti. Mehmet Ali Paşa’nın diğer oğlu İsmail Paşa ise Sinar’da (?) kaldı. İsmail Paşa Şendiye’yi kuşattı ve şehrin kendisine bırakılmasını teklif etti. Sudan Şeyhleri ertesi güne kadar zaman istediler. İsmail Paşa bunu kabul etti. Ancak Sudan Şeyhleri İsmail Paşa’nın olduğu evi geceleyin ateşe vermişlerdir. İsmail Paşa ve yanındakiler bu yangında yanarak yaralanmışlardır. Bunun üzerine Mısır askeri önüne gelen Sudanlıyı öldürmeye başlamıştır (Cevdet, XII, 1309: 97). Oğlunun Sudanlılar tarafından yakıldığını duyan Mehmet Ali Paşa başıbozuk askerle bir şey yapılamayacağını anlamış ve “Asakir-i Cihadiye” adıyla düzenli bir ordu kurma çabalarına başlamış ve kısa süre içerisinde çok sayıda Cihadiye askeri yetiştirmiştir. H. 1239 (M. 1823)’da Mora’ya üç alay Cihadiye askeri gönderilmiştir. Bunların dışında Sudan’a da bir miktar Asakir-i Cihadiye sevk olunmuştur (Cevdet, XII, 1309: 98).

3.4.6. İbrahim Paşa’nın Mora Valiliği

Mora’da çıkan Yunan isyanı sırasında Osmanlı Devleti, Çamlıca ve Suluca’da bulunan korsanlardan çekindiğinden Mısır’dan yeterli miktarda geminin gönderilip gönderilemeyeceği Mehmet Ali Paşa’ya sorulmuştu. Mehmet Ali Paşa kendisinden istenen gemilerin işe yaramayacaklarından söz etmiştir (Cevdet, XII, 1309: 92).

Ancak kendisine birkaç parça gemi verildiği takdirde ya kendisinin ya da oğlu İbrahim Paşa'nın Çamlıca ve Suluca'ya gidip bölge ahalisini etkisiz hale getirdikten sonra deniz kuvvetlerini de imhaya çalışacağını söylemiştir. Bu teklif müzakere edildikten sonra Cezayir ve Tunus ocaklarından emir gönderilerek ellerinde bulunan gemilerin hızlı bir şekilde İskenderiye tarafına gönderilmeleri emredildi. Ancak oralara haberin ulaştırılması çok zaman alacağından derhal Osmanlı donanmasından ve Tunus'ta bulunan birkaç parça gemi hazırlanarak İskenderiye'ye gönderildi. Necip Efendi (Mısır Kapı Kethüdası ve Baruthaneler Nazırı) bu haberi Mehmet Ali Paşa'ya tebliğ etmeye gittiğinde Mehmet Ali Paşa “işlerde çatallık olmamak için hitam-ı maslahata kadar Derya Kapudanlığı ile Mora eyaleti oğlu İbrahim Paşa'ya bil istiklal tevcih buyrulduğu surette” Mora üzerine gönderileceğini bildirmiştir. H. Şaban 1239 (M. Nisan 1824)'da Mora eyaleti İbrahim Paşa'ya verilmiştir (Cevdet, XII, 1309: 93). Mehmet Ali Paşa'nın ileri sürdüğü şartı Osmanlı Devleti kabul etmek zorunda kalmıştır. Çünkü Mora'da çıkan isyanı bastırmakta Bab-ı Ali oldukça zorlanmıştı. Bunun üzerine Vehhabiler tehlikesini başarılı bir şekilde bastıran Mehmet Ali Paşa'ya başvurulmak zorunda kalındı.

3.4.6.1. İbrahim Paşa'nın Mora'ya Gidişi

Mora Valisi olan İbrahim Paşa, Mora'yı vurmak üzere “bir mükemmel donanma ile” İskenderiye'den çıkıp Mekri Limanı'na ulaşınca demir atmıştır. Oradan hareketle ilerlemeye çalışmış ise de hava muhalefetinden dolayı Bodrum Limanı'na girmiştir. Yunanlılar etrafta bulunan gemilerini toplamışlar ve H. Muharrem 1240 (M. Ağustos 1824)'da aniden Osmanlı donanmasına saldırmışlardır. Ancak Osmanlı donanması hızlı davranması üzerine “sefain-i eşkiyadan bazıları ihrak ve bazıları zapt ile bakiyesi firar eyledi.” (Cevdet, XII, 1309: 103).

Böylece “eşkiya gemileri” etrafa dağılıp gitmişlerdir. Bu savaş sırasında Osmanlı donanmasında bulunan gemilerin bazıları darbe aldıklarından ve bazıları ise şiddetli fırtınalardan dolayı arma ve direklerinde kırılmalar meydana geldi. Kaptan Paşa donanmayı Kaptan Muhtar Bey'in kumandasına verip İbrahim Paşa'nın maiyetine bırakıp tamire ihtiyaç duyan gemilerin onarılması için İskenderiye'ye gönderilmesini istedi. H. Safer (M. Eylül) ayında Akdeniz'e dönmüş ve İbrahim Paşa'da Mora'ya gitmişti (Cevdet, XII, 1309: 103).

İbrahim Paşa Bodrum'dan hareket edip Mora tarafına yol aldı (Cevdet, XII, 1309: 103). Giderken Sakız civarında Terfil Boğazı'nda asi gemileri ile karşılaşmış ve onları perişan etmeyi başarmıştır. Ancak olumsuz hava şartlarından dolayı Marmaris Limanı'na dönüp dört ay daha buralarda vakit geçirmiştir. Daha sonra hava şartlarının düzelmesiyle birlikte limandan kalkıp H. 11 Recep (M. 1 Mart)'te Mora önüne geldi. Havanın tekrar bozması yüzünden donanmanın bir kısmı limanda kalmış bir kısmı ise ileri gitmişti. İbrahim Paşa da “yirmi beş kıta sefine ve altı bin cihadiye ve altı yüz süvari ile Mora'da vaki Muton'a varabildi (Cevdet, XII, 1309: 103).”

Birkaç gün dinlendikten sonra Muton'a iki saat mesafede olan Anavarin Kalesi'ne asker sevk etmiş ancak buralarının “at işleyecek mahal olmadığından” Muton'a geri dönmüşlerdir. Geride kalan gemiler ise sağ salim İbrahim Paşa'nın donanmasına dahil olmuşlardır (Cevdet, XII, 1309: 104).

3.4.6.2. İbrahim Paşa'nın Mora'da Başarı Kazanması

Bahar ayı gelince İbrahim Paşa, Mora üzerine sefer hazırlıklarını tamamlayıp saldırıya geçti. Muton'dan Anavarin üzerine hareket etti. Şiddetli mücadelelerin ardından “berren ve bahren” Anavarin'i kuşattı. Üç kıta gemilerine el konulduktan sonra “eşkıya vire ile teslim mecbur” kaldılar. Tümü silah ve mallarını bıraktı. Gemilerle birlikte Mora'da bulunan Kalamata'ya nakledildiler (Cevdet, XII, 1309: 120).

İbrahim Paşa bundan sonra Arkadiye, Androsa, Kalamata, Birgos kazalarıyla Niş'i ve Küçük Manya civarını birer birer ele geçirdiği haberi H. Zilkade (M. Haziran) ayında İstanbul'a ulaştı (Cevdet, XII, 1309: 120).

İbrahim Paşa, bu yerleri aldıktan sonra Tripoliçe üzerine hareket etti ve burayı ele geçirdi (Cevdet, XII, 1309: 121).

İbrahim Paşa ve donanmasının Mora'da hakimiyet kurması Yunanlılar tarafından hoş karşılanmamıştır. Osmanlı Devleti sınırlarında o esnada “yeniçeri vakası zuhur ederek” devleti zor bir duruma sokmuştu. Osmanlı Devleti “tanzimat-ı mülkiye ve askeriye ile meşgul olduğundan” İstanbul dışında meydana gelen olaylarla yakından ilgilenememiştir (Cevdet, XII, 1309: 130). Böylece İbrahim Paşa, kısa bir süre içerisinde Mora'da çıkan isyanı bastırarak ayaklanan Yunanlıları düzene sokmayı başarmıştır.

SONUÇ

Tarih-i Cevdet'in baş aktörü olan Napolyon Bonapart'a Cevdet Paşa'nın bakış açısı olumsuzdur. Fransız İhtilali çıktıktan sonra Fransa'da karışık bir dönem yaşanmıştır. Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı uluslar arası karışıklık ve bu karışıklığın Osmanlı Devleti üzerine etkileri büyüktür. Bu karışıklık içerisinde sivrilen ve bir anda dünya politikasının merkezinde yer alan kişi Napolyon'dur.

Ahmet Cevdet Paşa, Napolyon Bonapart'ı ansızın Mısır'ı istila etmesinden dolayı ağır bir dille eleştirmektedir. Ayrıca hakimiyeti altına girmeyen kabile ve topluluklara yaptıklarını canlı bir şekilde anlattıktan sonra onunla ilgili olumsuz yargılara varmıştır. Napolyon, Fransa'da özellikle kralcılarının çıkardığı isyanı bastırdıktan sonra İtalya Seferi'ne çıkmış ve Venedik Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırmıştır. Ardından yönünü Mısır'a çevirmiştir. İngilizlerin Hint ticaretini engellemek amacıyla buraya geldiğini ifade etmiştir. Mısır halkının kendisine karşı ayaklanmasını engellemek amacıyla Osmanlı Devleti'nin izniyle Mısır'a geldiğini ve Kölemenleri bertaraf etmek için burada olduğunu söylemiştir. Ancak Ahmet Cevdet Paşa'ya göre Napolyon Bonapart'ın siyaseti yalan ve aldatma üzerine kurulmuştu. Dolayısıyla böyle bir şeyde inanmamak gerekirdi.

Napolyon, İtalya'da olduğu gibi işgal edeceği yerlerde var olan sorunlara değinerek halkın kendisine güvenmesini sağlıyordu. Mısır'da halk ile Kölemenler arasında şiddetli bir geçimsizlik söz konusuydu. Dolayısıyla Napolyon, Mısır halkının Kölemenlerle birleşmesini engellemek amacıyla halkın örf, adet ve inanışlarına saygı duymayı kendisine amaç edinmiştir. Bunun için Napolyon, Mısır'da aynı politikayı takip etmiştir.

Napolyon'u Mısır'ı istilası dünya politikasının da değişmesine sebebiyet verdi. Avrupa'yı ilgilendiren problemlerin içine Mısır meselesi de dahil oldu. Osmanlı Devleti'nin, ittifak kurma yoluyla, İngiliz ve Ruslarla birlikte Fransa'ya karşı yaptığı savaşlar nedeniyle "Avrupa siyasetinin ağırlık noktası" Akdeniz ve çevresi olmuştur.

Napolyon, Mısır'da bulunduğu süre içerisinde halkı sürekli kendi hedefleri uğruna kullanmayı amaç edinmişti. Sürekli bildirimler yayınlarak Mısır halkını kendi tarafına çekmeyi amaçlamıştır. Başlarda Osmanlı Devleti'nin izniyle geldiğini ifade eden Napolyon, Osmanlı Devleti'nin savaş hazırlıklarına girişmesinden sonra ise Mısır'ın Mısır halkına ait olduğunu ifade ederek Mısır milliyetçiliğini uyandırmaya çalışmıştır.

Napolyon, Mısır'da durumun kötüye gittiğini anlayınca ülkeden çıkmak istedi. O'nun bu kararı almasında Fransa'daki siyasi koşullar da etkili olmuştu. Nihayet yönetimi generallerine devreden Napolyon, gizlice Mısır'dan çıkıp Fransa'ya gitmiştir. Halkın kendisine karşı olan sevgisi ve bağlılığını gördükten sonra Fransa'nın başına geçmiş ve kendisine karşı yapılan ittifaklara karşı mücadeleye girişmiştir. Cevdet Paşa eserinde bu savaşları anlatırken sık sık yorum yapmayı da unutmamıştır. Napolyon Bonapart'ın Moskova Seferi onun sonunu getiren olaydır. Ahmet Cevdet Paşa hiçbir sebep yokken Napolyon'un böyle bir sefere çıktığını ve kendi eliyle sonunu getirdiğini ifade etmiştir.

Napolyon'un Mısır'ı istilasını Osmanlı Devleti'nin uluslararası siyasetinde de önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Fransa'ya karşı tek başına mücadeleyi göze alamayan Osmanlı Devleti, Rusya ve İngiltere ile ittifak yapmıştır. Bu ittifaklar sayesinde ilk önce Napolyon'un donanması Ebuhrir'da İngilizler tarafından yakılmıştır. Ardından Akka Kuşatması esnasında da İngiliz donanmasının verdiği destekle Fransızlar mağlup edilmiştir. Campo Formio Anlaşması'yla Fransızların hakimiyetine giren Yedi Ada ise Rusya'nın yardımlarıyla Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına alınmış ve burada bir cumhuriyet kurulmuştur.

Napolyon, süper güç olma konusunda İngiltere ve Rusya ile mücadele ediyordu. Fransa, İngiltere'nin uyguladığı deniz ablukasına karşı kıta ablukasını uygulamaya koydu ve kısmen başarılı oldu. Ancak Rusya ticaretini sekteye uğratmamak amacıyla kıta ablukasına dahil olmaktan çekindi. İngiltere ile Rusya'nın yakınlaşmasını istemeyen Napolyon, Rusya sınırlarından içeriye girip taarruza geçti. Ruslar, akıllı bir strateji geliştirerek sürekli olarak geri çekilmeyi hedef edinmişlerdi. Rusya topraklarında sürekli ilerleyen Napolyon, birkaç küçük muharebenin dışında bir türlü ana ordu ile karşılaşamıyordu. Havaaların soğumasıyla Napolyon (bu olaydan yaklaşık 130 yıl sonra Adolf Hitler'in çekildiği gibi) askerlerine geri dönüş için emir

verdi. Napolyon verdiği bu emir, onun Avrupa siyasetinden de geri çekilmesi anlamına geliyordu. Nitekim Napolyon neredeyse tüm askerini geri dönüş yolunda hastalık, ordudan kaçma ve Rusların saldırıları gibi nedenlerle kaybetti. Napolyon'un büyük yenilgisi diğer Avrupa devletlerine cesaret vermiş ve Fransa'nın başkenti olan Paris'e kadar girmelerine neden olmuştur.

Napolyon'un yapmış olduğu savaşıardan Fransız halkı artık usanmıştı. Müttefik devletlerin başkent Paris'e kadar girmeleri ve Napolyon'un ülkeyi onlara teslim etmeyi kabul etmesi karşısında galeyana gelen halk Napolyon'u linç etmek istemişlerse de bu teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bir İngiliz gemisiyle Elbe Adası'na götürülen Napolyon, adadan kaçmış ve tekrar Fransa'ya hakim olmak istemiştir. Ancak gerek halkın kendisine olan inancı yitirmeleri ve gerek asker bulma konusunda çektiği sıkıntılardan dolayı tekrar ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

Napolyon'un terkenden sonra Mısır'da kalan Fransız generaller ile Osmanlı orduları arasında mücadeleler yaşanmıştır. Mısır'daki generaller, Fransa'dan yardım görmedikleri için Mısır'ı terk edip gitmek istediler. Ancak bu sırada olaya İngiltere Devleti dahil oldu ve yapılmış olan Arix Anlaşması bir süre daha askıya alındı. Şiddetli mücadelelerin yaşanmasının ardından tekrar yürürlüğe konulan anlaşma neticesinde Fransızlar, Mısır'ı terk etmişlerdir.

Fransızların Mısır'ı istilası ve buradaki faaliyetleri Mısır'ın geleceği üzerinde önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir. Fransızlarla yapılan mücadeleler neticesinde önemli liderlerini kaybeden Kölemenler'in Mısır'daki konumları tehlikeye düşmüştü. Kölemenlerin eski güçlerini kaybetmeleri, Osmanlı Devleti tarafından bölgeye gönderilen ve daha sonraki yıllarda Mısır'da önemli faaliyetlerde bulunan Mehmet Ali Paşa'nın işine gelmiştir.

Kölemenleri bertaraf etmek için gönderilen Mehmet Ali Paşa, kısa bir süre içinde Kölemen tehlikesini bertaraf etmiştir. Ardından uzun yıllardır Osmanlı Devleti'ni, özel olarak, Mısır ve çevresini uğraştıran Vehhabi tehlikesini ortadan kaldırmıştır. Vehhabilerin hakimiyet altına alınmasıyla birlikte Hac yolunun güvenliği sağlanmış ve Osmanlı Devleti bölgedeki hakimiyetini Mehmet Ali Paşa vasıtasıyla pekiştirmiştir.

Mehmet Ali Paşa'nın bir diğer başarısı ise Mora'da çıkan Yunan İsyanı'nı bastırmasıydı. Oğlu İbrahim Paşa, Mora üzerine saldırmış ve kısa bir süre içerisinde bu isyanı bastırmayı başarmıştır.

KAYNAKLAR

- Ahmet Cevdet Paşa. (1309), *Tarih-i Cevdet*, (12 Cilt), Tertib-i Cedid, İkinci Tab'ı, Matbaa-yı Osmaniye, Dersaadet.
- Ahmet Cevdet Paşa. (1991), *Tezâkir (1 – 40)*, (4 Cilt), Yay. Cavit Baysun, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ahmet Cevdet Paşa. (1994), *Tarih-i Cevdet*, (6 Cilt) Yay. Haz. Dünder Günday, Çevik Matbaacılık, İstanbul 1994.
- Ahmet Cevdet Paşa. (1980), *Maruzat*, Yay. Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Akalın, D. (2011), *Süveyş Kanalı (Açılışı ve Osmanlı Devleti'ne Etkisi 1854- 1882)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Akşin, S. (2009), “III. Selim’in Saltanatı (1789- 1807)”, *Türkiye Tarihi*, C. III, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Aliye, F. (1995), *Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı*, Bedir Yayınevi, İstanbul.
- Altundağ, Ş. (1988), *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831 – 1841*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Altundağ, Ş. (1997), “Mehmed Ali Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VII, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir, s. 575.
- Altundağ, Ş. (1995), “Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Esnasında Namık Paşa'nın Yardım Talep Etmek Üzere 1832 Senesinde Memuriyet-i Mahsusa ile Londra'ya Gönderilmesi”, *Belleten*, C. VI, S. 23-24, Temmuz 1942, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 229.
- Armaoğlu, F. (1997), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789 – 1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Aulard, A. (2011), *Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi 1789-1804*, C. III, Türk. Çev. Nazım Poroy, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Berkes, N. (2003), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Berki, A. H. (1982), *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*, Hikmet Yayınları, İstanbul.
- Chambers, R. L. (1973), “The Education of a Nineteenth-Century Ottoman Alim, Ahmet Cevdet Paşa”, *International Journal of Middle East Studies*, s. 440 – 464.

- Çağatay, N. (1986), “Vehhabilik”, *İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 266.
- Devellioğlu, F. (2002), *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- <http://aygunhoca.com/tarih> Erişim: 06.04.2012
- <http://www.tarihinsirlari.com/siradisi-tarih/72> Erişim: 06.04.2012
- <http://www.felsefeekibi.com> Erişim: 06.04.2012
- <http://tr.wikipedia.org> Erişim: 06.04.2012
- İnalcık, H. (2011), *Şair ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Karal, E. Z. (2007), *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri 1789 – 1856*, C. V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karpat, K. H. (2005), *İslamın Siyasallaşması*, İng. Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kenan, S. (2010), *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, İSAM Yayınları, İstanbul.
- Mardin, E. (1996), *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Meriç, Ü. (1975), *Cevdet Paşa'nın Cemiyet ve Devlet Görüşü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Neumann, C. (1999), *Araç Tarih Amaç Tanzimat Tarih-i Cevdet'in Siyasi Anlamı*, Çev. Meltem Arun, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2008), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ölmezoglu, A. (1997), “Cevdet Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, C. III, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir, s. 114 – 123.
- Özcan, A. (2011), *Türkiye'de Popüler Tarihçilik 1908-1960*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Öztunç, H. B. (2007), *Yedi Ada Cumhuriyeti*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Pakalın, M. Z. (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (3 cilt), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Raymond, A. (1995), “Arap Eyaletleri”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, Çev. Server Tanilli, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Sakaoğlu, N. (1985), *Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarih Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sempozyum (1997), *Ahmet Cevdet Paşa (1823 – 1895) Vefatının 100. Yılına Armağan*, 9 – 11 Haziran 1995, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

- Sertoğlu, M. (2011), *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. V, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Sezen, T. (2006), *Osmanlı Yer Adlları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yay. Nu. 21, Ankara.
- Sezer, H. (1996), “Tepedelenli Ali Paşa’nın Oğulları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 17/28, Ankara, 155 – 164.
- Shaw, S. J. (2008), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. II, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul.
- Soysal, İ. (1999), *Fransız İhtilali ve Türk – Fransız Diplomasi Münasebetleri 1789-1802*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Tekindağ, M. C. Ş. (1997), “Cezzar Ahmed Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, C. III, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir, s. 156.
- Uçarol, R. (2008), *Siyasi Tarih 1789 – 2001*, Der Yayınları, İstanbul.
- Ünal, M. A. (2011), *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Yörükan, Y. Z. (1953), “Vahhabilik”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, Ankara, s. 51 – 55.
- Zürcher, E. J. (2012), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul.

EKLER

EK: 1 Napolyon Bonapart'ın İskenderiye'yi Zaptundan Sonra Mısır Ahalisine Neşrettiği İlannamenin Sureti Orijinal Metin (Cevdet, VI, 1309: 403-405)

﴿ ٤٠٣ ﴾

قد زلوا في رومية الكبرى وخبروا فيها كرمي السببا الذي كان يحث دائما الصغرى
على محاربة الاسلام ثم قصدوا جزيرة مالطه وطرودوا منها الكواريه الذين كانوا
يزعمون ان الله تعالى يطلب منهم مقاتلة المسلمين ومع ذلك القرالسايه في كل وقت
من الاوقات ساروا الحيين الاخلاصين لحضرة السلطان العثماني واعداً اعدائه ادم الله
ملكه وبلقلوب المماليك امتنعوا من اطاعة السلطان غير ممثلين لامره فا اطاعوا اسلا
الا للسمع انفسهم طوبى ثم طوبى لاهالى مصر الذين يتفقون معنا بلا تأخير فيصالح
سالمهم ويعلى مراتبهم طوبى ايضا للذين يعمدون في مساكنهم غير مالكين لاحد
من القرطين الحارين فاذا يرفقونا بالاكثر يتسارعون اليك بكل قلب لكن الويل
ثم الويل للذين يعمدون مع المماليك ويساعدونهم في الحرب علينا فاعيدون طريق
الخلاص ولا يبق منهم امر

(المادة الاولى) جميع القرى الواقعة في دائرة قريبة بثلاثة ساعات عن المواضع التي
يجريها العسكر الفرنسي فواجب عليها ان ترسل لسرعسكر بعض وكلاء عن عدها
لكيما يعرف المشار اليه انهم اطاعوا وانهم نصبوا السجاق الفرنسي الذي هو ايضا
وكفى واحمر (المادة الثانية) كل قرية التي تقوم على العسكر الفرنسي تحرق بالنار
(المادة الثالثة) كل قرية التي تطيع للعسكر الفرنسي الواجب عليها نصب السجاق
الفرنساوي وايضا نصب سجاق السلطان العثماني عينا دام بقاء (المادة الرابعة) المشايخ
في كل بدليختوا اسلا جميع الارزاق والبيوت والاملاك من المماليك وعليهم الاجتهاد
انزائد لكيلا يتبع اذى شئ منها (المادة الخامسة) الواجب على المشايخ والقضاة
والائمة انهم يلازموا وطاقاتهم وعلى كل واحد من اهالي البلدان يبق في مسكنه مطمئن
وكذلك تكون الصلاة قائمة في الجوامع على العادة والمصريين باجمعهم يشكر وا فضل الله
سيجته وتعالى من انقراض دولة المماليك قائمين بصوت حال ادم الله اجلال السلطان
العثماني ادم الله اجلال العسكر الفرنسي لعن الله المماليك واصالح حال الامة المصرية
تحريرا بمسك اسكندرية في ثلثة عشر من شهر مسيدور سنة ست من اقامة الجمهور
الفرنساوي اعنى اواخر شهر محرم سنة ١٢١٣ هجرية

• مذكور اعلنا تمه نك ترجمه سى •

حريت ومسلاوات اساسه مبنى اولان جمهور فرانجه طرفندن سرعسكر كبير
اميرالجيوش الفرنسي يونا بارة جميع اهالى مصره جان ايدركه بك جوقى وقتلردنبر
اول سجاقلر (امرا) كه مصرده تسلطن ايدرلر فرانجه ملته ذل واحتقار معامله سى
برله تجاربه انواع جور واعدى ونظم وغدر ايدرلر شعده آلترك وقت عقوبتلىرى
ايرشعدر وآه يازقى كه بونجه وقتلردنبرو ابازه وكرجستان ممالكندن محبوب اولان

اشبو کولهمن طاقمسی بنون کره ارضده منی بولمیان اقلیم احسن مصری افساد
 ایده گتشاردر هر شینه قادر اولان رب العالمین حضرت نرسنگ اراده الهیسی ایسه
 آنرک افشاء ملک و دولترینه تعلق ایلمشدر ای مصر لور بن بو طرفه الحق سزک
 دینگری ازاله قسدله گتشم دیو القا ایدرلر بوایسسه کتب صر محمد آتی تصدیق
 ایتیکر و مفتریه دیکیزکه بن بو طرفه توجهم الحق سزک حقگری نسللردن
 آبورعک ایچوندر بن کوله مناردن دعا زیاده الله تعالی به عبادت و نیسی محمد و قران
 عظیمه حرمت ایدرم و بنه آنره دیکیزکه جناب الهک عننده هر کس منسبوی
 الاقدام اولوب پتارنده مدار تمیز فقط عقل و فضائل و علوم ایکن کولهمن طاقمسنک
 عقل و معارف و فضائله دائر نه سرمایه لری وارد که آنری سائرلردن تمیز واک اعلی
 شپیرک آنره انحصاری اقتضا ایله که نرمده نیت اراضی و ارایسه آنرک و کوزل
 آنر و اعلی قوتلدر و جواری حسنا هپ آنره مخصوص اگر مصر آنرک ملکاتسی
 ایسه الهک آنره بازدهنی هپی زه کوسترسونلر لکن جناب رب العالمین قولترینه
 رؤف و عادلدر بو کوندن مکره مصرده مناسب سلیبه و رتب عالییه ارتقاده اهالی
 مصر دن کسنه استقا اولویه جقدر و آرقی عقلا و فضلا و علما مینلرند مدبر امور
 اوله جقدر و بوتکله کافه امتسک حالی کتب صلاح ایدر و قیسله اراضی مصریه ده
 عظیم شهرلر و واسع خلیجدر و جوق تجارت و ارایدی بو طرفی هپ مسالیک
 طمع و ظلملری احما ایلمشدر ای قضاة و مشایخ و ائمه و چور باجیان و اعیان بلده
 جامع و نضراتکزه سو بیکتکه فرایجه لور خالص مسلمین عدادندندر بو تک آتسای
 بودر که تصاریب مسلمانلره محاربه نایمسا حت و رقیب ایدن دیم پلایک تختکاهی
 قول المایه و اروپ تجریب ایدرلر مکره مالمه جز رسته قصد ایدرک مسلمین ایه
 محاربه فرس عین زحم و اعتقاد ایدن قولیرلری طرد و تبعید ایتدیلر بو نرله برابر
 حالا پادشاه اسلام انام الله ملکه حضرت نرسنگ فرایجه لور محب خالصی اولوب
 دشمنه دشمنلردر کولهمن طاقمسی ایسه بالعکس امر سلطانیه امتشال ایتیمردک
 اکا اطاعتدن امتناع ایدرلر و املا اقیاد ایتدیلر مکرکه طمع نفسلری ایچون اوله
 نه موطلی نه موطلی بزم ایه بلا تأخیر اتساق ایدن اهالی مصره که کسندوزی
 مرفه الحال و مرتب لری عالی اولور کذلک نه موطلی شول کسندره که طرفین محاربه
 جانلرینه نمایند مباحثت ایه منزلارنده مقیم اولدر ویزی کرکی که اکلادقلرند
 خلوص قلب ایه طرفزه مسالعت ایلرلر لکن واه شول طاققه و اده که کوله منار
 ایه انجکد و بزم ایه محاربه ایه آنره اعانه ایدرلر آنر طریق خلاص بوله میوب
 صهیفة عالیدن آنرلی حک اولسه کر کدر .

برخی ماده فرایجه عساکری بر موضعدن مرور ایدر ایکن اول موضعه

اوج سلامت بعدی اولان جمیع قرا اهلایی سرعسکر جمهوری ایچلرندن برقاچ نفر
آدم ارسال ایلهلرکه سرعسکر مشارالیه آنلرک اطاعتلری معلوم ایدینه سفید و سرخ
وسیه الواندن مرکب فرانجه باندرومین نصب ایلهلر .
ایکنجی ماده هرور قریه که فرانجهلویه ، قلموت و مدافعه کوستره اول قریه
بالکلیه احراق اولنور .

اوینجی ماده برقریه اهلایی که فرانجهلویه اطاعت کوستره فرانجه باندرومین
نصب ایتمک شرطه تدر ، کدک مجبوز اولان پادشاه اسلام دام بقاء حاضر تدرینک
دخی سنجلیقی برابر نصب ایلهلر .

دردنجی ماده بدمتک مشایخی کوله منلرک جمیع اوزاق و بیوت و املاکلاری
کهور ایدوب ائق برشی ضایع اولدق اوزره اهتام ایلهلر .

بشجی ماده مشایخ و قضاة و آئمہ هرکس کندو نصیحتلریه مشغول اولوب
اهل معاشتا مسکندرند اولهلر و عادت بده اوزره جوامعهه نسلزلر ادا اولوب
باجمهم هرکس کوله منلرک اقراض سلولتری شکرینی حاوی جناب الالهک نعمته
شکر و ثنا ایدملر و صوت بقده ابله دولت علیه و عساکر فرانجهلویه تک دیومیت
اجلاسه دعاوی و کوله منلره لغت و غریب ایلهلر .

(٢٠)

• یونپارته تک اسکندریه دن مصر والیسته کوندرمش اولدیتی •

• بحر براتک صورئیدر •

مصر بکلریک فرانسه تجاری حققرینه واقع اولان انواع تعرض و تعدیلرینه مبنی
تادیبات لایهلری اجرا اولمسی خصوصی بالمقعات فرانسه جمهوری طرفندن
جانب سلطت ساییه استناد اولدقجه بکلرک خشوت مزاجلری تقریبیه اصول
حق و سیداده عدم تبعیلری و دولت علیه تک قدیمی و حقیقی دوستلری اولان
فرانسه لوتک تکدریه دولت علیه تک قطعاً رضاسی اولدیقتدن قطع نظر بکلره
صاحب جقمدهیقی افاده و بیان ایش اولغله فرانسه جمهوری مقدملره تونس
و جزائر بکلری حقنده بالمقعات حرکت مجبور اولدی متلو بودغه امرای مصرک
لمدیلری فیایند دفع ایچون قوی برعسکر تعیین وارساکه قرار ویرمشدر .

سن بکلرک ضابطی اولق اقتضا ایدر ایکن مصرده بدگمه قوت و حکومت
براقدرندن بو طرفه وصولزمن محظوظلیتک لازم کلور بزم دین محمدی حقنه
و پادشاه آل عثمان خلافت ادنی بر حرکت سوادسنده اولدیقمز و اورویا دولتری
ایچنده بانکز فرانسه مابی دولت علیه تک متقی اولدیقی معلومک اولمش حالندن

EK: 1 Napolyon Bonapart'ın İskenderiye'yi Zaptından Sonra Mısır Ahalisine Neşrettiği İlanamenin Sureti Transkripsiyon (Cevdet, VI, 1309: 403-405)

Hürriyet ve musavat esasına mebni olan cumhur-ı Fransa tarafından serasker-i kebir emirül-ceyş-ül-Franseviye Bonaparte cem-i ahali-i Mısır'a beyan eder ki pek çok vakitlerden beri ol sancakları (ümera) ki Mısır'da tasallutun ederler França milletine zul ve ihtikar muamelesi birle tüccarına envai cebr ü taaddi ve zulm ve gadr eylerler şimdi onların vakt-i ukubetleri irişmiştir vah yazık ki bunca vakitlerden beri Abaza ve Gürcistan memalikinden meclub olan iş bu Kölemen taifesi bütün küre-i arzda misli bulunmayan iklim-i ahsen Mısır'ı ifsad edegelmişlerdir herşeye kadir olan Rabb-ül-alemin Hazretlerinin irade-i ilahileri ise anların inkiza-i mülk ve devletlerine taalluk eylemiştir. Ey Mısırlılar ben bu tarafa ancak sizin dininizi izale kastıyla gelmişim deyü ilka ederler bu ise kızb-i sarihtir anı tasdik etmeyiniz ve müfterilere deyiniz ki benim bu taraflara teveccühüm ancak sizin hakkınızı zalimlerden alıvermek içindir ben Kölemenlerden daha ziyade Allahü Teala'ya ibadet ve nebisi Muhammed'e ve Kur'an-ı Azim'e hürmet ederim ve yine anlara deyiniz ki Cenab-ı Allahın indinde herkes mütesavi-ül-ikdam olub beynlerinde medar-ı temyiz fakat akl ve fezail ve ulum iken Kölemen taifesinin akl-ı maarif ve fezaile dair ne sermayeleri vardır ki anları sairlerden temyiz ve en ala şeylerin anlara inhisarını iktiza eyleyeki nerede münbit arazi var ise onların ve güzel atları ve ala konaklar ve cevari-ül-hesna hep anlara mahsus eğer Mısır onların malikanesi ise Allah'ın onlara yazdığı hücceti bize göstereyinler lakin Cenab-ı Rabb-ül-alemin kullarına rauf ve adildir bu günden sonra Mısır'da menasib-ı samiye ve rüteb-i aliyeye irtikada ahali-i Mısır'dan kimesne istisna olunmayacaktır ve artık ükela ve füzela ve ulema meyanelerinde müdebbir-i umur olacaktır ve bununla kaffe-i ümmetin hali kesb-i salah eder vaktiyle arazi-i Mısıryede azim şehirler ve vasi haliçler ve çok ticaret var idi bunları hep memalikin tam-ı ve zümleri imha eylemiştir ey kudat ve meşayih ve eimme ve çorbacıyan ve ayan-ı belde cemaat ve neferatınıza söyleyin ki Françalılar halis-i müslimin adettendir bunun isbatı budur ki Nasarayı Müslümanlarla muharebeye daima his ve tergib eden Rim Papa'nin tahtgahı Kızıl Elmaya varup tahrip eylediler sonra Malta ceziresine kast ederek Müslimin ile muharebeyi farz-ı ayn zülm ve itikat eden Kavalierleri tard ve tedib ettiler bunlarla beraber hala padişah-ı İslam Ademallah-u mülki hazretlerinin Françalılar muhib-i halisi olup düşmanına düşmanlardır Kölemen taifesi ise bilakis emr-i sultaniye intisal etmeyerek ona itaatten imtina eylediler ve asla inkiyat etmediler meğer ki tam-ı nefsleri için ola ne mutlu ne

mutlu bizim ile bila tehir ittifak eden ahali-i Mısır'a ki kendileri müreffeh-ül-hal ve mertebeleri ali olur kezalik ne mutlu şol kimselere ki tarafeyn-i muharebeyn caniplerine temayülden mübaadet ile menzillerinde mukim olalar ve bizi gereği gibi anladıklarında hulus-ı kalb ile tarafımıza müsaraat eyleyeler lakin vallah şol taifeye vallah ki Kölemenler ile ittihat ve bizim ile muharebede anlara iane ederler anlar tarik-i halas bulamayıp saifey-i alemde eserleri hakk olsa gerektir.

Birinci madde França asakiri bir mevziden mürur eder iken ol mevzi üç saat badi olan cem-i kurra ahali serasker-i cumhura içlerinden birkaç nefer adam irsal eyleyeler ki serasker müşarünileyh anların itaatlerini malum edine sefit ve surh ve siyah elvandan mürekkep França bandrasını nasb eyleyeler.

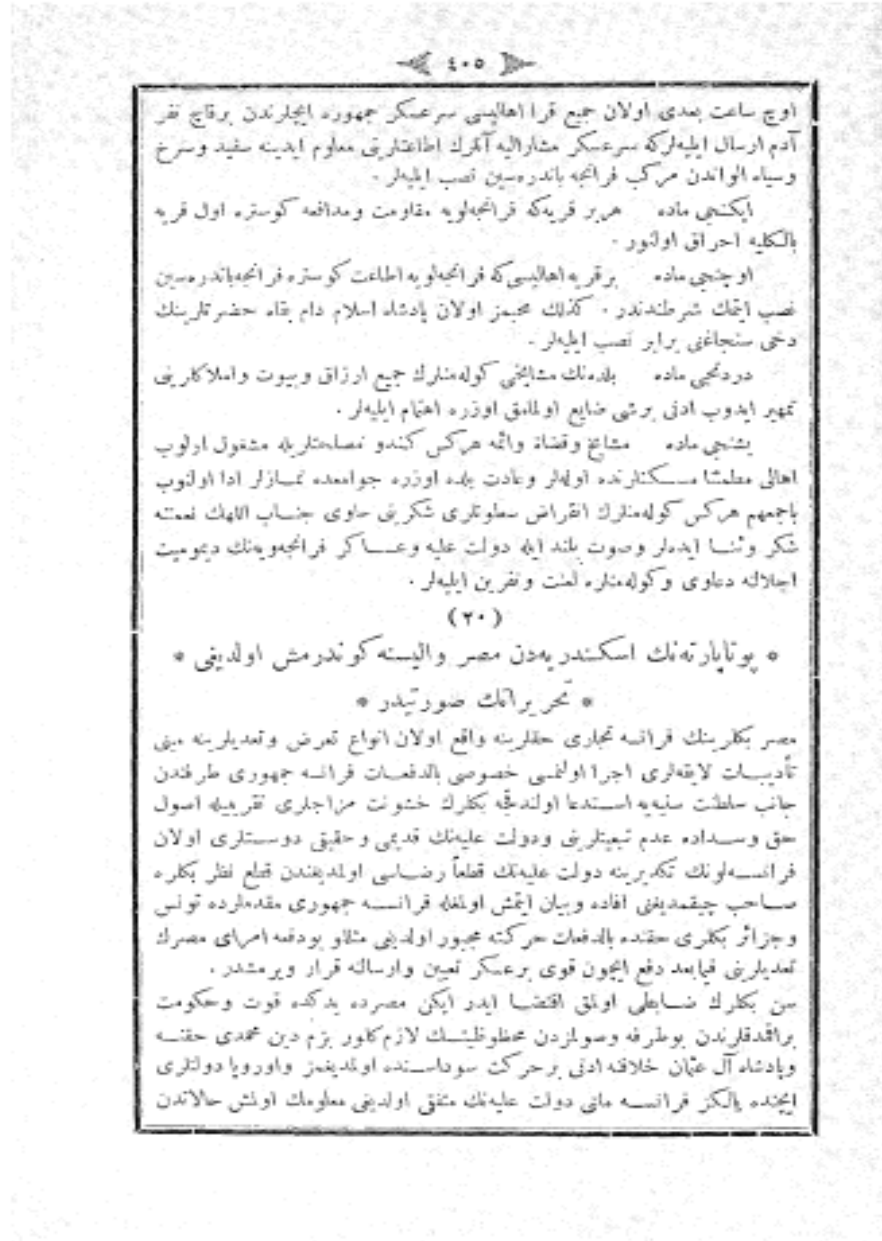
İkinci madde her bir karye ki Françalıya mukavemet ve müdafaa göstere o karye bil-küllüye ihrak olunur.

Üçüncü madde bir karye ahali ki Françalıya itaat göstere Fransalı bandrasını nasb etmek şartındandır. Kezalik muhibbimiz olan padişah-ı İslam dame beka hu hazretlerinin dahi sancağını beraber nasb eyleyeler.

Dördüncü madde beldenin meşayih Kölemenleri cem-i erzak ve büyüt ve emlaklarını temhir edip edna bir şey zayi olmamak üzere ihtimam eyleyeler.

Beşinci madde meşayih ve kudat ve eimme herkes kendi maslahatlarıyla meşgul olup ahali mutmainen meskenlerinde olalar ve adet-i belde üzere cevamide namazlar eda olunup bi-ecmihim herkes Kölemenlerin inkiraz-ı satvetleri şükürünü havi Cenab-ı Allah'ın nimetine şükür ve sena edeler ve savt-ı bülend ile Devlet-i Aliye ve asakiri Françeviye'nin ... iclaline duavi ve Kölemenlere lanet ve nefrin eyleyeler.

EK 2 Napolyon'un İskenderiye'den Mısır'a Göndermiş Olduğu Tahriratın Sureti
Orjinal Metin (Cevdet, VI, 1309: 405-406)

اولفله ايمدی بكارك سلسله خيبرلرپنه بزم ايله بلميه لعنت اوقومق ايجون استقبالمزه
كلك معلومدر .

(٢١)

• يونا پارتته نك اعالي مصره ويرديكي راي و امان كاغيديدر •

من معسكر الجزه خطاباً لاهل مصر .

اننا ارسلنا لکم في السابق کتاباً فيه الکفايه و ذکرنا لکم اننا لم نحضرنا الا بقصد ازالة
المعاليك الذين يستعملون القرانساويه بالذل والاحتقار و اخذوا مال التجار و مال
السلطان و لما حضرنا الى البر الفري خرجوا الينا فقابلناهم بما يستحقون وقتلنا بعضهم
واسرنا بعضهم عندنا و هرب بعضهم و نحن في طلبهم حتى لم يبق منهم احد الا قتلنا المسرى
و امال الشايخ و العلماء و اصحاب المرتبات و الرعيه فيكونوا مطعونين و في مساكنهم من ناحين .

• مذکور کاغذک ترجمه سی •

جزیره اردوسندن اهل مصره خطاب اولورکه :

بزم مقدم سزله مواد لازمینی متضمن و محیطه مکتوب کوندر و ب آندہ ذکر
ایتمیدک که بزم مصره عزیزتمز الحق فرالسه ملتی تحقیر و تخراب و دولتک اموالی
غصب ایدن بکارک ازاله سی ايجون اولوب بر فرضی به واسل اولدیفمزده مز بودر
قارتو چیقدفکریدن مستحق اولدقاری و جهله آ لزمه مقسایله ایتدک و بعضیلرین
قتل و بعضیلرین اسیر ایلدک و بعضیلری دخی خوفلریدن فراره آغازه ایتدی بزم ایه
قطر مصرده بوتکردن احد قالمینجه به دکیمن جستجوون خالی دکار اما مشایخ
و علما و اصحاب رواتب و الرعيه مسکنلرندہ فرج و عطش اولسونر .

(٢٢)

• بحر سفید بوغازنده یوقلمه اصولک اجر استه دأر سفر ایه و بریلان •

• تقریر رسمی صورتیدر •

الحلقة هذه بحر سفید بوغازندن دخول و خروج ایدہ جک سفانن حقتده دفع اعتقاد
ضمتده حسب الوقت و الحال لازم و مهم اولان نظامک اجرایی دولت غایبه تک
اقدم مصالح ملکيه سندن اولدیغی بدیدار و الزمان سابعده ده اولدیغی و جهله آستانه
علیه ده بحر سفیده مأذونا با اوامر شرطه عبور ایدن مستأمن سفینه لردن غیری
طشردن دن بوغازه دخول و در سعاده و سول اراده سنده اولان دول سفایلیک
هر قنی ملندن اولور ایه اولسون بلا شبهه دوست و دشمنکلری کرکی کبی فرق
و تمیز اولدقده قلاع محفوظه پادشاهی به تقرب و بر و جهله بوغازه دخوللرینه قطعاً
جواز و رخصت و بریلوب علی الدوام بوخصوصه متبصرانه و متیقظانه حرکتده دقت

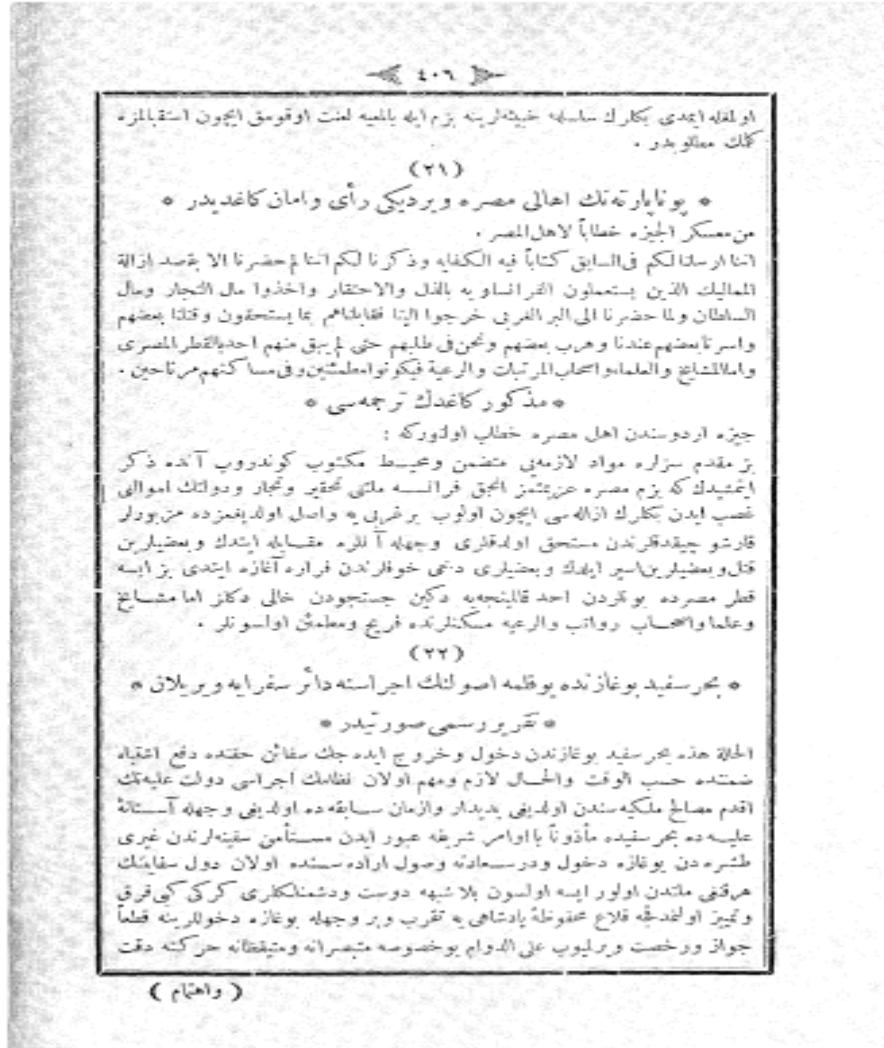
(و اتمام)

EK 2 Napolyon'un İskenderiye'den Mısır'a Göndermiş Olduğu Tahriratın Sureti Transkripsiyon (Cevdet, VI, 1309: 405-406)

Mısır beylerinin Fransa tüccarı haklarına vaki olan enva-ı taarruz ve taaddilerine mebni te'dibat-ı laykeleri icra olunması hususunu bil-defaat Fransa cumhuru tarafından canib-i saltanat-ı seniyyeye istida olundukça beylerin huşunet-i mizacları takribiyle usul-ı hak ve sadada adem-i tebiyetlerini ve Devlet-i Aliye'nin kadimi ve hakiki dostları olan Francalı tekririne Devlet-i Aliye'nin katen rızası olmadığından kati nazar-ı beylere sahip çıkmadığını ifade ve beyan etmiş olmağla Fransa cumhuru mukaddemlerde Tunus ve Cezair beyleri hakkında bil-defaat harekete mecbur olduğu misillü bu defa ümera-yı Mısır'ın teaddilerini fima-bad def için kavi bir asker tayin ve irsaline karar vermiştir.

Sen beylerin zabıtı olmak iktiza eder iken Mısır'da yeddinde kuvvet ve hükümet bırakmadıklarından bu tarafa vusülünüzden mahzuziyetin lazım gelir bizim din-i Muhammed'i hakkına ve Padişah-ı Ali Osman hilafına edna bir hareket sevdasında olmadığımız ve Avrupa Devletleri içinde yalnız Fransa milleti Devlet-i Aliye'nin müttefiki olduğu malumun olmuş halattan olmağla imdi beylerin silsile-i habiselerine bizim ile bil-mahiye lanet okumak için istikbalimize gelmek matlubtur.

EK 3 Napolyon'un Ahali-i Mısır'a Verdiği Rey ve Aman Kağıdı Orijinal Metin
(Cevdet, VI, 1309: 406)

**EK 3 Napolyon'un Ahali-i Mısır'a Verdiği Rey ve Aman Kağıdın Transkripsiyonu
(Cevdet, VI, 1309: 406)**

Cize ordusundan Ehl-i Mısır'a hitap olunur ki:

Biz mukaddem sizlere mevad-ı lazıme-yi mutazammın ve muhit mektup gönderip anda zikr etmiştik ki bizim Mısır'a azimetimiz ancak Fransa milletini tahkir ve tüccar ve devletin emvalini gasb eden beylerin izalesi için olup bir garbiye vasıl olduğumuzda mezburlar karşı çıktıklarından müstehak oldukları veçhile anlara mukabele ettik ve bazılarını katl ve bazılarını esir eyledik ve bazılarını dahi havflarından firara egaze etti biz ise kutr-ı Mısır'da bunlardan ehad kalmayınca-ya değin cüst u cudan hali değiliz ama meşayih ve ulema ve eshab-ı revatib ve raiyye meskenlerinde ferih ve mütmain olsunlar.

EK 4 Mısır'ın Boşaltılmasına Dair Yapılan Mukavele Orijinal Metin (Ariş Sözleşmesi) (Cevdet, VII, 1309: 337-341)

﴿ ۳۳۷ ﴾

محققی فرس اولدیبقی حالده اول وقتده فرانسه په کوره مصرک شیطی تمکن اولوب
بودن بشقه دولت علیه خصم جان عدایده کلدیکی روسیولونک هجومی مشاهده ایدمک
بهر حال فرانسلوی دعوت ایدمکجه اشتیاء یوقدر قرآنه نیک حسن ولطافتی درکار
وسکان واهالیسی کرک عدد و مقدار و کرک تروت و پساار جهتی ودول سائره
ناملکنه نسبت ایله موقی حسینیه قوت و اقتداری آشکار اولقدن نانی اورویاده
یومتلو برکشتهک وقوعه منی بردرلو فلده سی مشهود اولدیقدن بشقه نتیجه ستده
قوت و تقاب صورتده بر دولت جدیده ظهوریه ایچ دکزده متنع اوله کلدیکی
فوالدین عمر و منی ملحوظلدر .

خلاصه کلام بری بر من ایله غایت مرتبه بعید دوشوب بر طرفدن دخی وقوعات
مشروجه نظر آ وکلر تنک اولمله طرفکزدن مجدد آ تمیهات ظهوریه انتظار من
لازم کلسه جمهورک تقیصه شاتی موجب بو طرفده موجود عسکرک ورطه خجالت
وتهلکویه القاسی مستوجب حالات ظهوری محقق اولمله بیهه حال مصرک تخلیه سیله
بوکا بدل اوله رقی دولت علیه و مرابط او جاقدر ایله مصالحه یی مجید و حقوق قدیمه تک
تحکم و تأییدی اسبابه تشیت واجب ایدیکی و مصر حقته ملاحظه کز هر نه ایسه
اجراسی الصبی قله بر جنرالک ترتیب مکمله په موقی اولور ایسه بر بهانه ایجاد ایله
امرار وقت ایندر مننه منحصر قلدینی و نهایت الامر طرفکزدن ظهور تنبیهاتدن
مقدم تخلیه مصره قرار و بریلجک اولور ایسه ایجاد وقت و حالدن بو طرفده
وقایع روزکاره قطعاً و قوفز اولماق حسینیه امر تخلیه فرانسه ایله دول سائره تک
حالتی نظر آ مصالح جمهورمزه موافق و اصول دور اندیشی و رویتسه مطابق عد
اولدیقدن نشأت اجمش اولدیقی خذکزده محقق بیانه دیو مسطوردر .

(۱۱)

• تخلیه مصر ایچون تنظیم اولنان عهد نامه تک صورتیدر •

ممالک مصریه تخلیه اولفق اساسه منی بین الانام مشعل اولان نارتد خصلتک انقلاسی
ضمتده صلح و صلاحه طرفتدن خواهش و شوق تام کوسترلکین سرعسکر قله بر
جنرال طرفتدن مرخص ذره جنرال و پوسایج جنرال کذلک وزیر اعظم سایی مقام
جانبندن مرخصاً مرسل دفتر دار شق اول مصطفی رشید اقدی و رئیس الکتاب
مصطفی راسخ اقدی یشارنده بروجه آتی یکرمی ایکی شروط اوزره عقد و تنظیم
اولفق مواد مصالحه صورتیدر .

اولکی شرط درون مصرده موجود بالجه فراتخلیه اسلحه و آلات و امتعاریله
اسکندریه ورشید و ابوقیر جانبارینه آزل اولوب اوراده کندو سفینه لریبه رکوب

(تاریخ جودت)

﴿ ۲۲ ﴾

(جلد سابع)

جائز اوله سفاین مزبوره نوبته و تجویز ضمنیه عقد صلحدن برمه مرورنده دولت علیه طرفندن الی نفر عسکر ایله برکیمسه اسکندریه بجه و ورود ایله .

ایکنجه شرط ایشو معاهده نك يوم تصدیقی تاریخندن اعتباراً مصرده اوج آی مدت ایله متارکه عقد اولوب بومدت طرفنده دولت علیه سفاینی دخی کرک کی تجویز اوله مدت مذکوره ده فرایجه لو مصالحترینی اتمام و اکیال ایله مدکاری تقدیرده اقتضاسه کوره مدت مهل مد اوله بو متارکه عساکر و اهالی طرفین بدلرنده اطمینان و راحت حصولی ایچون اولدیلندن استراحت مطلوبه نك حصوله طرفیندن اهیام اوله .

اوچنجه شرط فرایجه لو مصالحترینی تکمیل ایدنجیه نك دولت علیه و قله بر طرفلرندن مأمورین ماینلرنده خصومت و جدال اولماق ضمنیه انکاره قاعده سی اوزره امر و نهی صاحبی برکیمه بونلره رئیس نسب اوله .

دردنجه شرط امضاء شروط مصالحه دن اعتباراً سکر نهایت اون کونده نك فرانسه عساکری قلیبا صالحین تخلیه ایله و بته تصدیقی تاریخندن اون بش کونده نك منصوره و یکریمی کونده نك دیباط و بلیس تخلیه اوله و تخلیه مصر دن الی کون مقدم سوش تخلیه اوله و ساحل بحره کائن اولوب نیلک جهت شرقیه سنده واقع محار ایشو اون کون طرفنده بالاقص بربری آردنجه تخلیه اوله دلطه تعمیر اولور جوانب کشه سی نیل مبارک احاطه ایتمش اولان محاک دخی تخلیه سی مصرک تخلیه سی کوندن اون بش کون صکره اوله و جهست غریبه ایله ملحقاتی مدینه مصر تخلیه اولونجه نك فرایجه لو بدلرنده مستمر اوله فقط بورازی فرانسه عساکری جهت صید دن منجر اولونجه نك فرایجه لو بدلرنده مستمر اولاق لاید اولدیلندن ایشو جهت غریبه و متعلقاتی میصاد مذکور طرفنده تخلیه اوله مدینه تقدیرده اغضاه مدته نك فرانسه لو بدنده قاتی جائز اوله و ایشو تخلیه اوله جق محارک کافه سی بوندقتری حال اوزره ترک اوله .

بشنجه شرط مصالحه امضایی ابتداسندن فرق کونه دکیمن مصر تخلیه اوله ممکن اولدیی تقدیرده بش کون دخی مد اوله .

السنجه شرط نیلک جهت غریبه سنده کائن فرایجه عساکری اموال و ایشو و حوله لری ایله بیسوک اردولر بته ملحق اولتی ایچون راهی اولدیلرنده کرک عیانتو و کرک اهالی طرفلرندن اموال و اتمه لر بته مناخله و تعرض اولوب کوندلر بته اصلا مشقت و تشوشه دائر معاهده اولقیه .

بدنجه شرط خصام و مساعدات وقوعندن احترازاً عساکر اسلامه ایله فرایجه عساکری برلرندن متباعد اوله .

(سکرنجی)

سکرتی شریط شریط مذکوره امضا و تفریر اولئدقدضکره فرانجه
مملکتده یاخود مصرده کرک اسلامدن و کرک دولت علیه تبعة و رعایاسدن اسیر
و ضبط اولئان اشخاص کیم اولور ایسه اولسون سبیلاری تخلیه اولئوب دولت علیه
مملکتده محبوس فرانجه قواسوسلری و تبعلری دخی قاطبةً اطلاق اولئله .

ملقوزنجی شریط طرفیندن ضبط اولئان اموال تجارک یا عینی و یاخود نجی
اصحابه رد اولئله تخلیه مصردهضکره بو خصوص ایچون ایکی طرفدن وکیلر نصب
اولئوب استابولده کرکی کبی مکالمه و تنظیم اولئله .

اونجی شریط فرانجه لوتک مدت اقامتسزنده اراضی مصریه ده موجود
بالجه اشخاص و افراد قنی ملتدن اولور ایسه اولسون فرانجه لو ایله اتفاق و اتحادلری
اهمیت عد اولئیوب ریجیده اولئیله .

اون برنجی شریط فرانجه عساکری سفینه لره رکوب و بلده لریه رجوع
مراد ایشدکلرند کرک دولت علیه و کرک انکلتزه و مسقولو طرفلرندن اذن
کاغذلری اعطا اولئله که سفینه لر امن و امان اوزره سواحل فرانسه یه رسیده اوله .

اون ایکنجی شریط الان مصرده کاش عساکر فرانسویه سفینه لره
راکب و بلده لریه واصل اولئجه دکن دولت علیه و سائر مملک متحده رجالی
عساکر مزبورلک برطرفله آزرده و ریجیده اولاملریه تعهد ایله کذلک فرانجه
عساکری دخی دولت علیه لک رعایای و کرک بلدانندن بر بلده سی ضد و علیه نه
یولئیه جقتلریه و معائناتی موجب اطوار و افعال صادر اولیه جفته و امر ضروری
موجب اولقسزین فرانجه سواحلندن ماعدا حدوده وارد و نازل اولیه جقتلریه
سرعسکر تام قهر بر جنرال دخی بالنفس تعهد ایلمشدر .

اون اوچنجی شریط مصرک تخلیه سی ایچون مصرده اولان فرانسه عسکریه
اوج ماه مدت متارکه عقد اولئفله بواشساده مصرده اولان فرانسه عسکرینک
معلومی اولقسزین فرانسه مملکی طرفلرندن بر قاج سفینه کلوب دولت علیه و منتق
اولان دولئسیرک سفاتی ضابطاتی خبردار اولقسزین اسکندریه لیمانه دخول
ایشدیکی تقدیرده در عقب سویتی آلوب لیسان مذکور دن خروج ایشک
طرفیندن معاهده اولئفله بو متلاو سفینه لر خلق حقتده دخی شریط متارکه
مرعی اوله .

اون درنجی شریط سرعسکر قهر طرفلرندن فرانسه یه مصرک تخلیه سی
ایچون مکتوب کیسی کوندر یله چک اولئفله بو کینک سالاً مجانه وارمی ضمتده
امینی حای کاغذ و برله .

﴿ ۳۲۰ ﴾

اون بشنجه شرط فرانسه عسکرینک مصر دن خروج ابدہ جکی اوچ ماه مدتده وسقینلره رکوب ابله فرانسه وارملری ایچون تقدیر اولسان کذلک اوچ ماه مدت طرفندہ عساکر فرانسویہ ایچون مرخصلر طرفندن تعیین اولدیغی مقدار لحوم وبقندای وآرپه وریج وسمان باقلم اعطاء اوله .

اون اتنجی شرط فرانسه عساکری یذرندہ موجود استر وموائی واشیای سائرہ سفینلره نزول ابدیحیسه دک ضبط ونصرفلرندہ اولوب سقابه بعد الرکوب نقلی عبیر اولان موائی وطلوب وجبخانه امشالی اشیایه بها تقدیر اوله کذلک عساکر مزبوره تحت تصرفلرندہ موجود اشیایه دخی دولت علیه وانکلیر امرالی وقهبر طرفلرندن منسوب مرخصلر واسطه لره به اوچ بیسک کیسه آچقه بها وضع اولتوب اشیای مزبوره هر تقدیر اشیو اوچ بیسک کیسه ایچدن دون ونقص دوشمک احتیالی اولور ایسه دخی مبالغ مزبوره سلف طرفینی اوزره دولت علیه جانبدن بالقلم اعطاء وتسلیم اولدیغی متعمر قهبر طرفلرندن منسوب مأمورلر مهور تمسک اعطاء ایله .

اون دنجی شرط تحلیسه مصارقتہ مدار اولیق اوزره اداسی لازم کلان اوچ بیسک کیسه ایچہ ذکر آئی تقصیلر ابله تسلیم اوله یعنی امضاء شروط مصالحتہ دن اون بش کون سکره بشیوز کیسه ایچہ اونوز کون سکره بشیوز کیسه ایچہ فرق کون سکره اوچ یوز کیسه ایچہ الی کون سکره اوچ یوز کیسه ایچہ انش کون بخش کون سکلان کون سکره به اوچر یوز کیسه ایچہ طقسائی کون بشیوز کیسه ایچہ ادا اوله واشبو مبالغه حریر کیسه سی عثمانلی ایچہ سبیله بشیوز غروشدن عبارت اولوب دولت علیه طرفندن یومصلحتہ مأمور وکلایدرندن سلف طرفیله تسلیم اوله وطرفیندن حریر شروط نامعلی امضا اولدقدن سکره مصالحت مزبوره مأمورلری بلاد مصریه ارسال اوله .

اون سکزنجی شرط شهورتکله معینه مدتندہ عساکر فرانسویہ حوله لری رشید ودمیساط واسکندریه به واسکندریه دن رشید ودمیاطله آمد وشده ایچمکه رخصت ویریله .

اون طقوزنجی شرط بلاد غریبه جهاتندہ طاعون وقوی مثبت ومعلوم اولقدن ناشی سرایتدن احتراز لازم اولغین طاعوندن خسته اولسلر ویاخود عالی متکوک اولان خسته لره سقابه دخولی تجویز اولغیوب شهورتکله مدتندہ علل مزبوره به وزیر اعظم حابه وامالی تحتندہ فرایحه اطبایی مداواة ابله کدن سکره اون برنجی واون ایکنجی شروط موجبنجه عاجلاً بیدارلرته ارجاع اوله وفرانسه

(عسکرینک)

عسڪريڪ مديري بونري آخر برلجانه چيچار بيوب طوغري لائارت ايجون تعيين اولهچي محله قتل ايجلرني اوچيبارينه مؤكداً تايه ايله .

يكر منجي شرط كذاك بوخصوص ايجون گني ضابطلرني سرعسكر حائندن ايكيد شديد اوامر اسدار اولهك قرائته محلده ايام معينه كچورمديگه كچولرك يشقه محله ياشملرني مساعده اولقيه .

يكر مني برلجني شرط خاطره كلان امور ناضه ياخود لذي الاتضا ظهور ايدن بدش حادته شمنده طرفين مرخصلرنيك راييه بمداامضا شروط مزبورويه ذيل الحاق ممكن اوله .

يكر مني ايجنهي شرط اشو شروط الحق سكر كون طرائده طرفين مرخصلرني اقرار وبادله ايله كدن سكره نافذ اوله شويكه كه: فراجه لاييه عمرر بوسايچ ودره جنرالرك سرعسكر قله بر جنرال اشديقي حاوي مهر وامضالريه معنون لسخني دولت عليه مرخصلرني دفتردار شق اول مصطفي رشيد ائدي ورئيس الكتائب مصطفي راسخ ائدي امضا و تصديق ايله كاردن سكره وزير اعظم سامي مقام طرفنده محفوظ قله و دولت عليه مرخصلرنيك دخی ختم وامضالريه معنون لغت تركيه اوزره عمرر لسخني بوسايك ودره جنرالر بمداامضا اشو ايكي لسخنه طرفين مبادله و تصديق اولدقدن سكره قله بر طرفنده محفوظ قله والسلام .

جمهور فرانسويونك سكرنجي ستمسي و تاريخ ميلادك بيك سكر يوز ستمسي كلتون ناپسلك يكر مني دردنجي كوني و هركك بيك ايكچوز اون دردنجي ستمسي شهر شعبانك يكر مني سكرنجي كوني صالحيه اردومنده ختم و امضا اولمشور .

(۱۲)

• بحرسو بشدن انگليز ايجيسنه كلش اولان تحريرات •

مكة مكرمه ده اولان شريف حضر طرنيك فيابعد دوستر من زمره سندن محدود اولساق دو جهلرده حقمزده عدم توجهي مظنهسي مؤخرأ طرفكزه تحريراتن ارسالديرو تحقيق ايدر كي اولوب بوندن بويه دخی بوحوالده سرك استنادي اقتضا ايشه مشار اليهك دوستلني اهم مهساندن و بيطرفقده طورمسي مخاطرات قيلدن عد اولفله اخباره اسدار اولور .

شريف مشارايه جده و ايسی يوسف پاشانك ارنجالي فرست عد ايله جده ده بولان عثمانلوي قوزر نام محله نقل ايتدرديكي بابعاليدن طرفكزه اخبار اولهچي

EK 4 Mısır'ın Boşaltılmasına Dair Yapılan Mukavele Transkripsiyon (Ariş Sözleşmesi) (Cevdet, VII, 1309: 337-341)

Memalik-i Mısriye tahliye olunmak esasına mebni beynel anam müşteil olan naire-i hassamın intifası zımnında sulh ve salaha tarafeynden hevahiş ve şevk-i tam gösterilmeğın Serasker Kleber general tarafından murahhas Zire General ve Poslic (?) General kezalik veziriazam sami-i makam canibinden Murahhasen mürsel Defterdar-ı Şıkk-ı evvel Mustafa Reşid Efendi ve Reisülküttap Mustafa Rasih Efendi beynlerinde ber vech-i ati yirmi iki şurut üzere akd ve tanzim olunan mevad-ı müsâlaha suretidir.

Evvelki şart derun-ı Mısır'da mevcud bil cümle Françalı esliha ve alat ve emtialarıyla İskenderiye ve Reşid ve Ebuhr caniblerine nazil olup orada kendi sefinelerine rükub-ı caiz ola sefain-i mezbureyi tehiyye ve teçhiz zımnında akd-ı sulhdan bir mah mürurunda Devlet-i Aliye tarafından elli nefer asker ile bir kimse İskenderiye'ye tevcih ve vürud eyleye.

İkinci şart işbu muahedenin yevm-i tasdiki tarihinden itibaren Mısır'da üç ay müddet ile mütareke akd olunup bu müddet zarfında Devlet-i Aliye sefaini dahi gereği gibi teçhiz oluna müddet-i mezkurede Françalı maslahatlarını itmam ve ikmal edemedikleri takdirde iktizasına göre müddet-i mahal med oluna ve mütareke asakir ve ahali-i tarafeyn beynlerinde itminam ve rahat-ı husulü için olduğundan istirahat-ı matlubenin husulüne tarafeynden ihtimam oluna.

Üçüncü şart Françalı maslahatlarını tekmil edinceye dek Devlet-i Aliye ve Kleber taraflarından memurin-i mabeynlerinden husumet ve cidal olmamak zımnında İngiltere kaidesi üzere emr-ü nehy sahibi bir kimse bunlara reis nasb oluna.

Dördüncü şart imza-i şurut müsalahadan itibaren sekiz nihayet on güne dek França askeri kattiyen Salahiye'yi tahliye ile ve yine tasdiki tarihinden on beş güne dek Mansure ve yirmi güne dek Dimyat ve Belbis tahliye oluna ve tahliye-i Mısır'dan altı gün mukaddem Süveyş tahliye oluna ve sahil-i bahirde kain olup Nil'in cihat-i şarkiyesinde vaki mahaller iş bu on gün zarfında bila tevakuf bir biri ardınca tahliye oluna delta tabir olunur cevanib-i salisesini Nil-i mübareke ihata etmiş olan mahalin dahi tahliyesi Mısır'ın tahliyesi gününden on beş gün sonra ola ve cihat-i garbiye ile mülhakatı Medine-i Mısır tahliye oluncaya dek Françalı yedlerinde müstemirr ola fakat buraları França asakiri cihat-ı Said'den münhadar oluncaya dek Françalı yedlerinde

müstemir olmak labed olduğundan iş bu cihat-ı garbiye ve mütealikatı miad-ı mezkur zarfında tahliye olunamadığı takdirde inkiza-i müddete dek Françalı yeddinde kalmak caiz ola iş bu tahliye olunacak mahallerin kaffesi buldukları hal üzere terk oluna.

Beşinci şart müsahaha imzası ibtidasından kırk güne değin Mısır tahliye oluna mümkün olmadığı takdirde beş gün dahi med oluna.

Altıncı şart Nil'in cihet-i garbiyesinde kain Fransa askeri emval ve eşya ve hamuleleri ile büyük ordularına mülhak olmak için rahı olduklarında gerek Osmanlı ve gerek ahali taraflarından emval ve emtialarına müdahale ve taarruz olunmayıp kendilerine asla meşakkat ve teşvişe dair muamele olunmaya.

Yedinci şart hisam ve muadat vukuundan ihtirazen asakir-i İslama ile França askeri birbirinden mütebaid ola.

Sekizinci şart şurut-ı mezkure imza ve takrir olunduktan sonra memalikinde yahut Mısır'da gerek İslamdan ve gerek Devlet-i Aliye tebaa ve reayasından esir ve zapt olunan eşhas kim olursa olsun sibilleri tahliye olup Devlet-i Aliye memalikinde mahbus Fransa konsolosları ve tebaaları dahi katiyen ıtlak olunalar.

Dokuzuncu şart tarafeynden zapt olunan emval-i tüccarın ya aynı ve yahut semni eshabına red oluna tahliye-yi Mısır'dan sonra bu husus için iki taraftan vekiller nasb olup İstanbul'da gereği gibi mukaleme ve tanzim oluna.

Onuncu şart Françalı'nın müddet-i ikametlerinde arazi-i Mısıriye'de mevcut bil cümle eşhas ve efrat hangi milletten olur ise olsun Fransalı ile ittifak ve ittihatları töhmet ad olunmayıp rencide olunmaya.

On birinci şart França askeri sefinelere rükub ve beldelerine rücu-ı murad ettiklerinde gerek Devlet-i Aliye ve gerek İngiltere ve Moskovlu taraflarından izin kağıtları ita oluna ki sefineler emin ve aman üzere sevahil-i Fransaya reside ola.

On ikinci şart elan Mısır'da kain asakir-i Franseviye sefinelere rakib ve beldelerine vasıl oluncaya değin Devlet-i Aliye vesair memalik-i müttehede ricali asakir-i mezburenin bir tarik ile azürde ve rencide olmamalarına taahhüt ile kezalik Fransa askeri dahi Devlet-i Aliye'nin reayası ve gerek buldanından bir belde aleyhine bulunmayacaklarına ve müadadı mucib-i etvar ve efal-i sadır olmayacağına ve emri-

zaruri mucib olmaksızın França sevhilinden maada hududa varid ve nazil olmayacaklarına serasker-i amm Kleber general dahi bil nefis taahhüt eylemiştir.

On üçüncü şart Mısır'ın tahliyesi için Mısır'da olan Fransa askeri ile üç mah müddet-i mütareke akd olunmakla bu esnada Mısır'da olan Fransa askerinin malumu olmaksızın Fransa memaliki tarafından birkaç sefine gelip Devlet-i Aliye ve müttefiki olan devletlerin sefain-i zabitanı haberdar olmaksızın İskenderiye Limanı'na duhul ettiği takdirde derakib suyunu alıp liman-ı mezkureden huruc etmek tarafeynden muahede olunmakla bu misüllü sefineler halkı hakkında dahi şurut-ı mütareke meri ola.

On dördüncü şart Serasker Kleber tarafından Fransa'ya Mısır'ın tahliyesi için mektup gemisi gönderilecek olmağla bu geminin salimen mahaline varması zımında emniyeti havi kağıt verile.

On beşinci şart Fransa askerinin Mısır'dan huruc edeceği üç mah müddette sefinelere rükub ile Fransa'ya varmaları için takdir olunan kezalik üç mah müddet zarfında asakir-i Franseviye için murahaslar tarafından tayin olunduğu miktar ... ve buğday ve arpa ve pirinç ve saman bil tamam ita oluna.

On altıncı şart Fransa askeri yedlerinde mevcut ester (katır) ve mevaşi (davar) ve eşya-ı saire sefinelere nüzul edinceye dek zapt ve tasarruflarında olup sefine bader rükub nakli asir olan mevaşi ve top ve cephe emsal-i eşyaya baha takdir oluna kezalik asker-i mezbure taht-ı tasarruflarında mevcut eşyaya dahi Devlet-i Aliyeye ve İngiliz amirali ve Kleber taraflarından mensub murahaslar vasıtalar ile üç bin kese akçe baha vaz olunup eşya-yı mezbure her ne kadar iş bu üç bin kese akçeden ... ve nakıs düşmek ihtimali olur ise dahi memalik-i mezbure selef tariki üzere Devlet-i Aliye canibinden bil tamam ita ve teslim olunduğunu ... Kleber tarafından mensup memurlar memhur temessuk ita eyleye.

On yedinci şart tahliye mesarifine medar olmak üzere edası lazım gelen üç bin kese akçe zikr-i ati taksitler ile teslim oluna yani imza-i şurut müsalahadan on beş gün sonra beş yüz kese akçe otuz gün sonra beş yüz kese akçe kırk gün sonra üç yüz kese akçe elli gün sonra üç yüz kese akçe altmış gün yetmiş gün seksen gün sonra yine üçer yüz kese akçe doksanıncı gün beş yüz kese akçe eda oluna ve iş bu mübalanın her bir kesesi Osmanlı akçesi ile beş yüz kuruştan ibaret olup Devlet-i Aliye tarafından bu müsalahata memur ve külli yedlerinden self tariki ile teslim oluna ve tarafeynden

muharrer şurutnameler imza olunduktan sonra maslahat-ı mezbure memurları bilad-ı Mısıriye irsal oluna.

On sekizinci şart şühur-ı selase ... müddetinde asakir-i Franseviye hamuleleri Reşid ve Dimyat ve İskenderiyeye ve İskenderiye'den Reşid ve Dimyat'a amed-şud etmeye ruhsat verile.

On dokuzuncu şart bilad-ı garbiye cihetinde taun vuku müsibet ve malum olmaktan naşi serayetinden ihtiraz lazım olmağın taundan hasta olanlar yahut illeti meşkuk olan hastaların sefaine duhulu tecviz olunmayıp şühur-ı salise müddetinde alel mezbure yine vezir-i azam himaye ve amanı tahtında Fransa etbası müdavat eyledikten sonra on birinci ve on ikinci şart mucibince acilen beldelerine irca oluna ve Fransa askerinin müdürü bunları ahir bir limana çıkarmayıp doğru lazaret için tayin olunacak mahale nakil etmelerini ... tenbih eyleye.

Yirminci şart Kezalik bu husus için gemi zabıtlarına serasker canibinden ... şedid evamir-i isdar olunaki karantina mahalinde ayam-ı maineyi geçirmedikçe gemilerin başka mahale yanaşmalarına müsaade olunmaya.

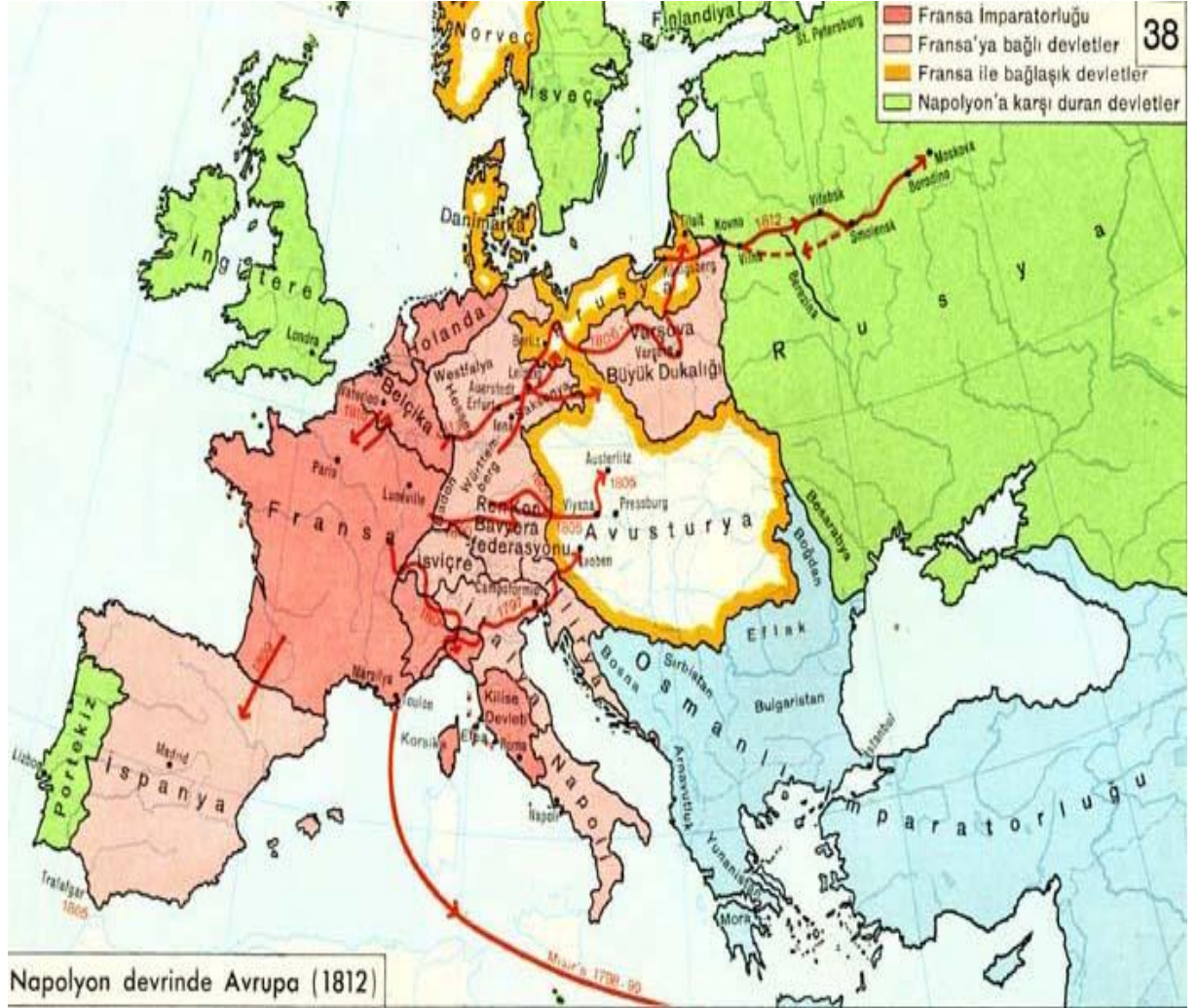
Yirmi birinci şart hatıra gelen umur-ı nafia yahut ledel-iktiza zuhur eden bazı hadise zımnında tarafeyn murahhaslarının reyiyile badel-imza şurut-ı mezbureye zeyl-i ilhakı mümkün ola.

Yirmi ikinci şart işbu şurut ancak sekiz gün zarfında tarafeyn murahhasları ikrar ve mübadele eyledikten sonra nafz ola şöyle ki: Fransa lisanıyla muharrer Poslic (?) ve Desaix generallerin Serasker Kleber general tasdikini havi mühür ve imzalarıyla menun nüshayı Devlet-i Aliye murahhasları defterdar şikk-ı evvel Mustafa Reşit Efendi ve Reisül-küttab Mustafa Rasih Efendi imza ve tasdik eylediklerinden sonra vezir-i azam sami-i makam tarafında mahfuz kale ve Devlet-i Aliye murahhaslarının dahi hitam ve imzalarıyla menun lugat-ı Türkiye üzere muharrer teshiyeyi Poslik ve Desaix general badel-imza iş bu iki nüsha tarafeynden mübadele ve tasdik olunduktan sonra Kleber tarafından mahfuz-ı kale vesselam.

Cumhur-ı Franseviye'nin sekizinci senesi ve tarih-i miladın bin sekiz yüz senesi kanun-ı sanisinin yirmi dördüncü günü ve hicretin bin iki yüz on dördüncü senesi şehir-i şabanının yirmi sekizinci günü Salahiye ordusunda hitam ve imza olunmuştur.

EK 5

Napolyon Bonaparte Döneminde Avrupa

[<http://aygunhoca.com/tarih>]

EK 6**Napoleon Bonaparte**

[<http://www.tarihinsirlari.com/siradisi-tarih/72>]

EK 7

1815 Viyana Kongresi

* İngiltere :Malta Adası, 7 Ada, Cape Koloni, Seylan Adası, Güyan,Trinidad Adası

* Rusya :Finlandiya'yı muhafaza etti,Varşova Büyük Dükalığı'nın topraklarının büyük kısmını aldı.

* Avusturya :Doğu Galıçya'yı tekrar kazandı. İtalya'dan Lombardiya ve Venedik'i aldı.

* Prusya :Pozen Blg. Saksonya'nın beşte ikisini,Vestfalya'nın büyük kısmını,Rheinland'ı aldı.

* Ren Federasyonu German Federasyonu haline geldi. *Belçika Hollanda ile birleştirildi.

* Sardunya Krallığı na, Nice,Savoie, Cenova Cumh. toprakları katıldı *Papalık Devleti Yeniden Kuruldu.

* İki Sicilya Krallığı nın başına İsp.Bourbonları getirildi. *İsveç 'e Danimarka'ya ait Norveç verildi.

*İsviçre 22 Kantondan oluşan daimi tarafsız ülke oldu.

1815

[<http://www.felsefekibi.com>]

EK 8**Ahmet Cevdet Paşa**

[Sempozyum (1997), *Ahmet Cevdet Paşa'nın Vefatının 100. Yılına Armağan*, (9-11 Haziran 1995), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara. Kapak Sayfası]

EK 9

Yedi Ada Cumhuriyeti

[<http://tr.wikipedia.org>]

ÖZGEÇMİŞ

25.10.1986 tarihinde İzmir’de doğdu. İlköğretimini Zübeyde Hanım İlköğretim Okulu’nda, lise öğrenimini 2004 yılında İzmir Beştepeler Lisesi’nde tamamladı. 2005’te Pamukkale Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde lisans eğitimine başladı ve 2009 yılında bölüm birincisi olarak mezun oldu. Aynı yıl içinde Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Bilim Dalı’nda tezli yüksek lisans eğitimine başladı. 2009 - 2011 yılları arasında Tarih Bölümü’nde öğrenci asistanı olarak görev aldı. 2011 yılından beri Pamukkale Üniversitesi Tarih Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.